COMPLEXUL MUZEAL ARAD

GABRIEL HĂLMĂGEAN SORIN SABĂU

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI CERCETAT PRIN PROFESORUL TRAIAN MAGER

ARAD
2012

COMPLEXUL MUZEAL ARAD

GABRIEL HĂLMĂGEAN SORIN SABĂU

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI CERCETAT PRIN PROFESORUL TRAIAN MAGER

ARAD

2012

Text: Gabriel Hălmăgean,Sorin Sabău
Tipar:Tipografia Trinom Arad

ISBN 978-973-0-13755-2

Cuvânt înainte

În anul 1989, Muzeul arădean primea din partea domnului Mager Grațian, o donație cuprinzând două albume de fotografii referitoare la Ținutul Hălmagiului, care au aparținut profesorului Traian Mager. Primul album, cu nr. de inventar 7410 cuprinde fotografii cu aspecte economice din anul 1928, iar cel de-al doilea cu nr. de inventar 7411 cuprinde fotografii cu aspecte economice, etnografice şi istorice datat în anul 1934. De menționat este şi faptul că fotografiile au fost realizate în timpul cercetărilor monografice pe care prof. Traian Mager le-a făcut în Ținutul Hălmagiului, ele fiind prezentate la 16 noiembrie 1934 în cadrul Expoziției Fundațiilor Regale de la Bucureşti, în prezența regelui Carol al II-lea.

Lucrarea de față îşi propune să grupeze într-un singur volum fotografiile provenite din albumele donate muzeului, organizate pe şase capitole, respectând prin aceasta structurarea făcută de profesorul Mager, după cum urmează:

Cap. I Relief, aşezări, gospodării;
Cap. II Populația, costume;
Cap. III Mijloace de traiu, problema degradării munților despăduriți;
Cap. IV Probleme culturale. Istorie;
Cap. V Târgul de fete de pe muntele Găina;
Cap. VI Izvorul intermitent Izbuc.

Pentru a-i păstra nota de originalitate, fotografiile au fost scanate față, verso, cu explicațiile şi scrisul personal al profesorului Mager. De altfel, albumul se priveşte pe file, în față fiind postate fotografiile editate în culori cât mai apropiate de cele reale, iar pe spatele filei textul fotografiei. Sunt şi cazuri în care autorii au intervenit cu explicații acolo unde ele lipsesc sau sunt trecute doar sub fotografie, în album.

Personalitatea prof. Mager şi activitatea sa în cadrul Institutului Social Banat Crişana este evocată pe scurt, în textul de la începutul lucrării.

Viaţa şi activitatea profesorului Traian Mager (1887 – 1950)

1. Familia

Traian Mager s-a născut la data de 25 noiembrie 1887, în comuna Lazuri, din jud. Arad. El se trage din familia *„Mader"*, în fapt Mager, din Vidra de Hălmagiu, unde un crâng poartă numele de *„Măgireşti"*. Mader este o falsă revenire ortografică. S-a pronunţat totdeauna *„Mager"*. Preoţii cunoscând că în dialectul local *„de"* se pronunţă *„ge"* au ortografiat pe *„Mager"* cu *„Mader"*.[1]

Interesat de istoria familiei sale, Traian Mager a alcătuit un arbore genealogic.[2] Conform acestuia Şandor Mader (1795 – 1865) şi Ana Tudura (1810 – 1872), din Vidra de Hălmagiu au avut 8 copii: Ianăş, Arsănie, Toader, Ioan (1839 – 1907) căsătorit în Lazuri cu Mariţa Coi (1843 – 1908), Pătru, Anişca, Toma şi Creştina.[3]

Ioan şi Mariţa au avut 5 copii dintre care Petru Mager (1862 – 1923), a devenit învăţător în comuna Bodeşti şi s-a căsătorit cu Elena Butar (1866 – 1941), fiica preotului Nicolae Butariu, în anul 1885. Ei au avut 6 copii: Traian Mager, născut în 1887, căsătorit cu Irina Moldovan din Hălmagiu, profesor în Arad; Dr. Aurel Mager, născut în 1889 în Bodeşti, căsătorit cu Graţiana Palade din Beiuş, medic în Arad; Dr. Romul Mager, născut în 1895, căsătorit cu Delia Burdan din Ineu, magistrat în Cluj; Valeria Mager, născută în Bodeşti, căsătorită cu Gheorghe Constantin, preot în Braşov – Stupini; Cornel Mager, născut în Bodeşti, căsătorit cu Sofia Luciu din Cristeşti, agricultor în Bodeşti; Silviu Mager căsătorit cu Iolanda Kertész din Satu Mare, notar în Pecica.[4]

Soţia lui Traian Mager, Irina Moldovan se trage dintr-o familie de comercianţi din Hălmagiu. Împreună au avut o fiică, pe Viorica, născută în 1911 şi căsătorită cu Aurel Sirban, avocat în Hălmagiu.[5]

2. Activitatea pedagogică

Traian Mager a absolvit cursurile Şcolii Normale (Preparandiei) din Arad în anul şcolar 1906 – 1907[6]. De la 1 septembrie 1907, el a funcţionat ca învăţător în satul Lazuri (com. Vârfurile, jud. Arad), la dobândirea diplomei fiind încă minor. Precizează el însuşi acest lucru la înaintarea actelor de pensionare, unde arată că a fost primit la fondul de pensii ungar numai la 16 februarie 1909.[7] Din octombrie 1920, a fost profesor de limba şi literatura română la Şcoala Normală Ortodoxă Română din Arad.[8] A locuit în Arad pe str. Ştefan Cicio-Pop, la nr. 2 într-un apartament cu 3 camere, închiriat de la Carol Bohn, căruia îi plătea o chirie lunară de 1400 de lei, împreună cu soția sa şi o servitoare, Chiva Marian.[9]

---

[1] Direcţia Judeţeană Arad a Arhivelor Naţionale, în continuare scris prescurtat DJAAN, *Fond personal profesor Mager Traian*, dos. 1/1926-1944, f. 39

[2] *Ibidem*, f. 39-40

[3] *Ibidem*

[4] *Ibidem*

[5] *Ibidem*

[6] Teodor Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei) şi a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*, Arad, Editura Consistorului, 1922, p.491

[7] DJAAN, *Fond citat*, dos. 1/1926-1944, f. 20

Traian Mager a dezvoltat o activitate pedagogică, literară şi culturală cunoscută în relațiile transilvănene încă înainte de primul război mondial, fiind remarcat întotdeauna printre elementele distinse ale şcolii, chiar de miniştrii de resort. El a fost şi un analist al situației învățământului în limba română din Ardeal, zona Hălmagiu, publicând un studiu referitor la perioada absolutismului 1850 – 1861.[10] A precizat într-o conferință susținută în regiunea Hălmagiului, în anul 1937, extraordinarele progrese realizate pe teren cultural în cele 34 de comune ale ținutului. Astfel, înainte de primul război mondial (perioada dualismului) existau 13 şcoli cu 14 învățători, iar după Unire funcționau 32 de şcoli cu peste 50 de învățători.[11]

Profesorul Mager a fost apreciat pentru calitățile sale atât de elevii săi, pe care i-a îndrumat să adune materiale în vederea redactării unor monografii pe aria județului Arad, dar şi de superiorii săi. Inspectorul Aron Demian constată în încheierea inspecției sale din 14 decembrie 1940: *„Profesorul - Mager - posedă întreaga claviatură metodică. Este un vechiu şi esperimentat dascăl, cu prestanță, autoritate şi demnitate."*[12] Mai mult chiar, activitatea sa pe tărâmul didactic a fost elogiată de istoricul Nicolae Iorga care într-un articol publicat în *„Neamul românesc"* din anul 1932 spune: *„...tipul de învățător „Traian Mager" trebuie susținut şi încurajat."*[13] *De altfel, tot ce a strâns asupra regiunii din care a provenit s-a constituit într-un „...ajutor pentru ca elevii săi să ajungă a fi nu teoreticieni fără folos, ci oameni practici, ştiind bine ce e în jurul lor ca să ajungă a înțelege ce este țara şi a lucra pentru dânsa efectiv."*[14]

Această preocupare a profesorului Mager pentru partea practică pe care trebuia să o aibă învățământul local a fost dezvoltată în articole publicate în presă: *„Pentru şcoala practică – ce-am putut realiza în şcoala primară"* în *Aradul*, din 19 octombrie 1931, *„Pentru şcoala practică. O nouă sarcină?"* în *Aradul* din 25 octombrie 1931, *„Pentru şcoala practică. O revistă pentru şcoala vremii: Satul şi Şcoala"* în *Aradul*, din 2 noiembrie 1931, *„Şcoala practică a regiunilor zărăndene"* în *Aradul*, din 18 noiembrie 1931, *„Pentru şcoala practică – cum a înțeles să procedeze dna M. Vățianu dir. Şc. Primare No. 17 din Arad. Bucătăria micilor gospodine"* în *Aradul*, din 22 noiembrie 1931.[15] În articolul său despre regionalismul educativ în ținutul Hălmagiului, Traian Mager susținea necesitatea introducerii în programa şcolară a unei discipline practice – pomăritul, iar în domeniul moral – trezirea conştiinţei forestiere, cultul naturii. Acesta din urmă ar fi necesar mai ales în cazul şcolilor din regiunile muntoase. Asemenea idei ale profesorului Mager au provenit dintr-o analiză obiectivă a caracteristicilor antropogeografice ale regiunii Hălmagiului.[16]

---

[8] Teodor Botiş, *Op. cit.*, p. 147

[9] DJAAN, dos. 3/1919-1950, f. 24

[10] Traian Mager, *Epoca absolutismului: 1850 – 1861. Incubațiunea ideii şcolare* în revista „Biserica şi Şcoala", Arad, 1929, p. 55 sq

[11] DJAAN, *Fond citat*, dos. 2/1929 – 1944, f. 8

[12] *Ibidem*, dos. 1/1926 -1944, f. 7

[13] *Ibidem*, dos. 18/1918-1932, f. 1

[14] *Ibidem*

[15] *Ibidem*, dos. 12, f. 35 - 40

Foşti elevi ridicaţi de pe băncile Şcolii Normale deveniţi între timp învăţători, precum Gheorghe Martin din Hălmagiu, au desfăşurat o intensă activitate în sensul ideilor promovate de profesorul lor de limba română.[17]

Activitatea dascălului Traian Mager atât în şcoală cât şi în afara ei a fost unanim apreciată de prof. Dimitrie Gusti, ministru, de prof. Ionescu Siseşti, ministru dar şi de toţi inspectorii care au vizitat Şcoala Normală în perioada 1920 – 1939.[18]

Considerăm că cea mai potrivită concluzie asupra activităţii didactice a profesorului Mager este aceea scrisă de el însuşi ca o mărturisire de credinţă într-un raport adresat inspectorului general de la Timişoara: *„M-am prezentat totdeauna cu drag la catedră şi am dat tot ce am putut, şi nu numai cunoştinţe , căci am iubit elevii, şi şi ei m-au iubit, - după cum a constatat d. Inspector general Teodosiu..."*[19]

3. Contribuţia lui Traian Mager la evenimentele Unirii de la 1918 – 1919

Întrezărind apropierea mult aşteptatului moment al eliberării naţionale, sub îndrumarea Consiliului Naţional Român Central de la Arad, un grup de oameni inimoşi din Hălmagiu se organizează milităreşte sub comanda lui Traian Mager. Astfel, au luat fiinţă Gărzile Naţionale româneşti din Ţinutul Hălmagiului, stabilindu-şi sediul în localul Birtul Mare. În seara zilei de 5 noiembrie 1918, elevul plutonier Traian Mager a depus jurământul de credinţă în Garda Naţională Română, în biroul avocaţial al lui Ştefan Cicio-Pop, fiind desemnat delegatul Consiliului Naţional Român pentru organizarea regiunii Hălmagiului.[20]

Traian Mager a descris în lucrarea sa *Evenimentele Unirii de la 1918 – 1919 în oraşul şi judeţul Arad*, pe care a inclus-o în volumul IV, cadrul istoric al monografiei *Ţinutului Hălmagiului* comportamentul eroic al gardiştilor hălmăgeni în luptele de la Ciuci (Vârfurile), din 14 – 16 februarie 1919. În faţa ofensivei armatei maghiare, garda română din Hălmagiu, inferioară numeric şi inferioară ca dotare, a fost nevoită să se retragă spre Brad, unde alături de alţi voluntari formează *Corpul Voluntarilor Horia*. Aici au aşteptat ajutorul armatei române.[21]

---

[16] Traian Mager, *Problema regionalismului educativ în Ţinutul Hălmagiului*, în „Revista Institutului Social Banat – Crişana", Timişoara, Nr. 6-9/1934, p. 40 sq

[17] DJAAN, *Fond citat*, Dos. 15/1933 – 1939, f. 67

[18] *Ibidem*, dos. 18/1918-1932, f. 1

[19] *Ibidem*, dos. 17/1926 - 1943

[20] *Ibidem*, dos. 1/1926-1944, f. 8

[21] *Ibidem*, dos. 4/1943, f. 1 sq şi Dos. 5, f. 1 sq

Din cauza activității sale, Traian Mager a fost condamnat la moarte în contumacie de curtea marțială de la Szeged, ca organizator de cete de franctireuri, deşi el deja lucra sub ascultarea armatei regale române.[22]

El a continuat să servească ideea națională şi în perioada interbelică când a activat ca şi preşedinte al *„Asociației foştilor gardişti şi legionari luptători pentru întregirea neamului"*, filiala Arad. Traian Mager a fost un aprig susținător al acordării ordinului *„Ferdinand I"* foştilor comandanți de gărzi merituoşi lucru care s-a şi întâmplat. Prof. Mager a fost anunțat de Prezidiul de la Cluj al Asociației, de încuviințarea regelui Carol al II-lea, privind acordarea ordinului membrilor asociației la data de 22 noiembrie 1938.[23]

Pe acest tărâm al memoriei eroilor căzuți în luptă, Traian Mager a susținut ideea înființării unui muzeu al Corpului voluntarilor Horia, pe lângă Căminul Cultural din Hălmagiu, care să cuprindă studii, memoriile personale ale foştilor luptători, fotografii, documente şi obiecte ce privesc evenimentele de la 1918 – 1919.[24] Acest Corp de voluntari a avut o contribuție importantă alături de armata română la ofensiva din 16 aprilie 1919.

La festivitățile ținute la dezvelirea troiței din Hălmagiu, la 30 august 1936, prof. Mager vorbeşte în numele Asociației ASTRA şi în calitate de fost comandant al gardiştilor români din regiune amintind în discursul său numele celor căzuți în luptele care au avut loc în zonă, ca pe un omagiu adus acestora.

Implicarea sa în evenimentele anilor 1918-1919 a fost una voluntară şi plină de simțire patriotică care a fost remarcată şi recunoscută, aşa cum am arătat, prin calitățile şi acțiunile pe care le-a întreprins în perioada de după Unire.

4. Activitatea extra şcolară a prof. Traian Mager

Activitatea sa din afara şcolii a fost una extrem de bogată şi intensă. Nu a precupețit nici un efort în soluționarea unor probleme pe care le-a socotit fundamentale în ridicarea Ținutului Hălmagiului, din care provenea prin naştere.

În centrul preocupărilor sale a stat, fără îndoială, problema despăduririi munților Apuseni. A fost un neobosit luptător împotriva defrişării pădurilor, a strâns documente, fotografii, a cheltuit energie şi bani pentru sesizarea organelor abilitate şi pentru stigmatizarea celor care considerau pădurea ca pe un bun comercial destinat îmbogățirii proprii.

Traian Mager a adus problema despăduririlor şi în atenția opiniei publice prin articole publicate în presa vremii. Dintre acestea amintim câteva titluri, sugestive prin ele însele: *„Se răsbună munții despăduriți – Efectele despăduririi munților şi potopul de acum"*, Arad, 29 decembrie 1925[25], *„Despădurirea munților și potopul din Ardeal"*, în *Curentul* de București din 14 ianuarie 1926[26], *„Ținutul Hălmagiului în fața dezastrului – creșterea vitelor, după practica actuală, amenință pădurea"* în *Curentul*, 1928[27], *„Din viața pădurilor noastre – cauzele inundațiilor din 1925, cercetate în Munții Apuseni"* în revista *Natura*, nr. 8 din 15 octombrie 1930[28], *„Grava situație a munților despăduriți"* în *Curentul*, din 27 martie 1932[29], *„Mizeriile industriei forestiere în Munții Apuseni"* în revista *Societatea de Mâine* din Cluj, nr. 3 din 1934[30].

---

[22] *Ibidem*

[23] *Ibidem*, dos. 2/1929-1944, f. 18-19

[24] *Ibidem*, f. 29

Profesorul Mager a pledat pentru limitarea tăierilor de pădure în interesul industriei forestiere în contextul în care sesisează pericolul inundațiilor catastrofale care au avut loc în anul 1925 datorate topirii bruște a zăpezilor din munții despăduriți.[31]

O altă problemă a constitut-o situația muncitorilor forestieri. Traian Mager a adresat un memoriu administratorului domeniilor Mocioni, Rafiroiu în care sesisează accidentele de muncă soldate cu morți din exploatarea forestieră de la Vârful Tomnatecului. O altă neregulă a fost cea legată de salariile prea mici în raport cu munca prestată, ba mai mult muncitorii erau plătiți nu în numerar ci în bonuri de masă pentru cantina firmei care vinde la prețurile dictate de firmă și nu de piață.[32]

Fiind un bun cunoscător al zonei, fapt precizat de noi și anterior, Traian Mager a făcut o analiză antropogeografică a Munților Apuseni, realizând o zonare bazată pe observații legate de ocupațiile locuitorilor - pomăritul, exploatarea pădurilor, mineritul, pășunatul – și așezarea lor geografică.[33] El atenționează asupra faptului că nevoile existențiale ale moților, locuitorii zonei, duc la tăierea pădurilor, ceea ce atrage despădurirea munților. Asigurarea hranei într-o zonă de munte, sărăcită, era o problemă care își trage cauzele din statutul anterior al moților. Aceștia au fost siliți prin patenta imperială din 1854 a se mulțumi doar cu păduri slabe din apropierea comunelor, masivele împădurite intacte rămânînd în proprietatea magnaților.[34] Moții trăiesc cu cereale importate, pe care le obțin în peregrinărilor lor sezoniere, în Câmpia Banatului și Câmpia Tisei, în schimbul produselor din lemn (mături, cozi de sapă și de coasă, greble, lopeți) și a fructelor.[35] Cu toate că îi consideră subalimentați moții au ca și caracteristică umană generală, în viziunea sa, robustețea și rezistența, fapt ce îi face buni osteni. Dovada că sunt un bun material pentru recrutări a fost comportamentul lor în război, dar şi contribuţia lor la evenimetele anterioare (răscoala lui Horea, revoluţia de la 1848).[36]

---

[25] *Ibidem*, f. 13
[26] *Ibidem*, f. 14
[27] *Ibidem*, f. 25
[28] *Ibidem*, f. 27
[29] *Ibidem*, f. 68
[30] *Ibidem*, dos. 14/1873-1932, f. 66
[31] *Ibidem*, dos. 12, f. 14
[32] *Ibidem*, dos. 15/1933-1939, f. 150
[33] *Ibidem*, dos. 6, f. 1 sq
[34] *Ibidem*
[35] *Ibidem*

Revenind la subiectul despădurii munţilor, Traian Mager nu s-a mulţumit a fi un simplu observator, ci a oferit soluţii pentru rezolvarea acestei probleme şi a efectelor sale negative. Astfel, el a înfiinţat mai multe pepiniere de pomi fructiferi, la Hălmagiu şi Bodeşti, stimulând prin aceasta redresarea economică a regiunii prin dezvoltarea pomăritului şi reîmpădurirea munţilor. El a susţinut aceste idei şi prin conferinţele ţinute în cadrul cursurilor Camerei de Agricultură a judeţului Arad în Ţinutul Hălmagiului, în localităţile Hălmăgel (30 ianuarie 1937), Vârfurile (31 Ianuarie 1937) şi Lazuri (2 februarie 1937). Traian Mager a dezvoltat subiectul său devenit predilect, *„Efectele despăduririi munţilor în Ţinutul Hălmagiului"*.[37] Prof. Mager a vorbit şi despre pomărit, creşterea vitelor, ameliorarea păşunilor, fânaţelor artificiale şi mai cu seamă despre necesitatea creării unei conştiinţe forestiere în masele populaţiei.[38] Acest fapt vine remarcat în continuarea aceleiaşi idei susţinute de el şi în planul activităţilor legate de şcoală şi educaţia tineretului. De altfel, Prof. Mager a reafirmat şi în presă cele menţionate mai sus în articolul *„Din problemele actualităţii. Satele în proeminenţă – Probleme ce le revin asociaţiilor culturale – O şcoală practică de pomărit în Hălmagiu"*.[39]

Mare iubitor de natură, Traian Mager a fost un promotor al turismului în Munţii Apuseni prin care a văzut şi o posibilitate de cunoaştere şi păstrare a tradiţiilor din Ţinutul Hălmagiului. El a consemnat obiceiuri ce ţin de marile sărbători calendaristice (obiceiul de Crăciun cu duba, conacul), a adunat colinde şi a promovat tradiţii precum Târgul de fete de pe muntele Găina. De altfel, prof. Mager a şi ghidat turişti pe care i-a condus în excursii organizate la acestă sărbătoare a cărei renume a depăşit chiar graniţele ţării.[40] În apropierea muntelui Găina, prof. Mager şi-a ridicat o cabană unde îi plăcea să-şi petreacă verile, să facă plimbări în natură şi să vorbească cu oamenii. El a şi scris despre toponimia şi onomastica Ţinutului Hălmagiului. Oficiul local de turism şi Asociaţia de turism *„La drum"* din Arad l-au avut ca şi apropiat colaborator pe prof. Train Mager.

Deşi a fost numit în 1919 director al Gimnaziului din Lupeni, apoi la gimnaziul din Arad, iar în 1920 a fost numit inspector al învăţământului primar din jud. Hunedoara, Traian Mager nu a primit nici una dintre aceste însărcinări pentru a se putea ocupa liniştit de activitatea sa extraşcolară. În acest sens prof. Mager a îndeplinit atribuţii ce privesc cunoaşterea şi asistenţa regiunii Hălmagiului: a fost deputat sinodal în protopopiatul Hălmagiului, a fost în serviciul Fundaţiei Culturale Regale *„Principele Carol"* conducând o echipă de studenţi în comuna Vârfurile, a fost membru într-o comisie a Ministerului de

---

[36] *Ibidem*, dos. 2/1929-1944, f. 1

[37] *Ibidem*, f. 8

[38] *Ibidem*, f. 14

[39] *Ibidem*, Dos. 12, f. 7

[40] Traian Mager, *Ideia turismului în Ardeal – Târgul depe muntele Găina şi excursia va fi în 19 iulie*, în „Tribuna Nouă", nr. 32 din 10 iulie, 1925

Interne pentru studierea problemelor Munților Apuseni, s-a pus în slujba Institutului Social Banat – Crişana, cu monografia Hălmagiului, a fost inspector al Serviciului Social al județului Arad.[41] În această calitate, Traian Mager a participat în plasa Hălmagiului la înființarea în mai multe sate de cămine culturale (Hălmagiu, Bodeşti, Târnova). El a insistat asupra foloaselor ce le va aduce Ţinutului Hălmagiului Serviciul Social.[42] De asemenea, prof. Mager a fost delegat de Asociația *„ASTRA"* – Despărţământul Arad ca delegat pentru Ţinutul Hălmagiului, fapt ce ne confirmă meritele sale în cunoaşterea şi susținerea acestei regiuni.

Moţ de origine, provenit din satul Lazuri, Traian Mager a devenit dascăl la una din cele mai prestigioase instituții de învăţământ din Arad, Şcoala Normală. A desfăşurat o bogată activitate didactică timp de peste 30 de ani, perioadă în care a predat elevilor disciplina limba şi literatura română. Prof. Mager rămâne însă, în memoria noastră, ca o personalitate extrem de activă şi în afara şcolii, unde a susținut pe tot parcursul vieții sale, activități legate de Ţinutul Hălmagiului şi Munții Apuseni, pe care i-a iubit aproape cu patimă. El a murit în anul 1950, fiind înmormântat în curtea bisericii din Bodeşti, în mijlocul regiunii despre care a scris şi pentru ridicarea căruia nu a precupețit nici un efort.

5. Activitatea lui Traian Mager în cadrul Despărţământului Arad al Institutului Social Banat Crişana

Înființarea, la 23 martie 1933, a Despărţământului Arad al Institutului Social Banat Crişana, stârneşte de la bun început entuziasmul profesorului Traian Mager. Cercetările efectuate de el în zona Hălmagiului, chiar dacă până la întemeierea institutului a lucrat independent, au fost făcute în spiritul şcolii monografice a lui Dimitrie Gusti.

De altfel, Traian Mager se dovedeşte a fi la curent cu ideile Şcolii Sociologice de la Bucureşti, aşa cum reiese şi dintr-un articol publicat în ziarul *Curentul* din 14 martie 1932, în care el aduce la cunoştința cititorilor faptul că la Bucuresti s-a înființat, din inițiativa domnului profesor Gusti, Institutul Social Român şi că *„...pentru generalizarea acestei activități municipiul Timişoara, prin d. dr. Grofşoreanu, a lansat ideia înființării unui institut social regional în Banat, având şi adeziunea Aradului. Ideia a fost îmbrățişată călduros de către primarul urbei noastre, d. dr. C. Radu, şi sperăm că în curînd vom avea I.S.R. al Banatului şi Crişanei cu sediul în Timişoara."*[43] În continuarea acestui articol, Traian Mager sintetizează obiectivele institutului, şi anume realizarea de monografii sociologice care să nu se adreseze doar unui număr restrâns de specialişti ci publicului larg. În acest sens el propune utilizarea în monografii a cât mai multor imagini fotografice, deoarece imaginea este *„cel mai puternic mijloc de evocare, repede şi pe înțelesul tuturora."* [44]În consecință, se impune constituirea unei echipe care, pe lângă monografişti, să conțină şi personal tehnic cum ar fi operatori fotografici şi desenatori. În ceea ce-i priveşte pe monografişti, aceştia trebuie să urmeze modelul profesorului Dimitrie Gusti şi să pună pe prim plan pasiunea şi numai la sfârşit foloasele materiale.[45]

---

[41] DJAAN, *Fond citat*, dos. 1/1926-1944, f. 8

[42] *Ibidem*, dos. 2/1929-1944, f. 23-25

[43] *Ibidem*, dosar 12, fila 63;

[44] *Ibidem;*

Traian Mager se află printre membrii fondatori ai Despărţământului Arad al Institutului Social Banat Crişana. Într-o scrisoare din 27 martie 1933 adresată secretarului general al Institutului Social Banat Crişana din Timişoara informează că, pentru anul în curs, şi-a rezervat cercetarea problemei regionalizării învăţământului în zona Hălmagiului şi că lucrarea a fost trimisă Ministerului Instrucţiunii fiind menţionată elogios de către domnul profesor Nicolae Iorga. În scrisoare mai spune că *„...doresc să pun această lucrare sub patronajul Institutului Banat Crişana, rugându-vă să sprijiniţi tipărirea ei acordându-mi un ajutor de cinci mii lei”*[46]

Răspunsul din partea Comitetului Central al Institutului din Timişoara vine la 29 martie 1933 şi este afirmativ: *„Ca o dovadă că Institutul Soc. Banat Cişana îşi dă seama de adevărata lui menire, la propunerea d-lui dr. C. Radu, Comitetul Central a votat d-lui prof. Traian Mager un ajutor de 5000 lei, pentru tipărirea studiului d-sale asupra Ţinutului Hălmagiului”.*[47] Studiul a şi apărut în Revista Institutului Social Banat Crişana Timişoara, nr. 6 – 9 din nov. – dec. 1933 – iunie 1934, sub titlul *Problema regionalismului educativ în Ţinutul Hălmagiului.*

Trebuie menţionat că termenul de *Ţinut al Hălmagiului* îi aparţine lui Traian Mager şi că zona la care se referă acest spaţiu a definit-o încă în 1927 în articolul *Cercetarea Ţinutului Hălmagiului* publicat în revista Societatea de Mâine nr. 41-42-43 din octombrie 1927. *„Sub Ţinutul Hălmagiului* –spunea el – *înţelegem acea porţiune a regiunii superioare a văii Crişului Alb din Munţii Apuseni, care gravitează spre orăşelul Hălmagiu, centru geografic şi economic al celor 35 de comune şi cătune, cu cari împreună odinioară făcea parte din judeţul Zărand. Cuprinde azi aproape întreagă plasa Hălmagiului din jud. Arad, însă nu coincide întocmai cu noua împărţire administrativă, căci de la Guravăii, valea Crişului începe a se lărgi simţitor, schimbându-se conformaţiile topografice şi economice.”*[48]

Studiului monografic al acestei regiuni îi va dedica Traian Mager o bună parte a timpului său. După ce a bătut cu pasul întreaga regiune şi a studiat în amănunţime situaţia economică, propune o serie de măsuri urgente pentru îmbunătăţirea traiului locuitorilor de aici, şi anume: stoparea exploatării sălbatice a codrilor de către industria forestieră , intensificarea pomăritului prin industrializarea şi comercializarea fructelor , exploatarea carierelor de piatră, îmbunătăţirea păşunilor şi fâneţelor, completarea şi renovarea căilor de comunicaţie. Albumele cu fotografiile făcute în cadrul cercetărilor sale au fost prezentate la

---

[45] *Ibidem;*

[46] D.J.A.A.N, *Fond Institítul Social Banat Crişana Despărţământul Arad*, dos. 1, f. 3

[47] *Ibidem*, dos. 2, f. 3

[48] Idem, *Fond pesonal profesor Mager Traian*, dos. 12, f. 18

Expoziția Fundațiilor Regale inaugurată la 16 noiembrie 1934 în prezența regelui Carol al II-lea.[49]

Fecunda sa activitate este menționată şi în rapoartele şi dările de seamă ale Despărţământului Arad al Institutului Social Banat Crişana. Aflăm astfel, la 9 noiembrie 1933, că *„... cercetările monografice din ținutul Hălmagiului au fost întreprinse de către dl. prof. Tr. Mager. D-sa a adunat până în prezent un material documentar foarte prețios."*[50] Într-o dare de seamă din 24 mai 1934 se spunea: *„Cercetările din ținutul Hălmagiului se datoresc exclusiv d-lui prof. Tr. Mager. D-sa are adunat deja un material documentar bogat, care în bună parte este pregătit şi pentru tipar"*[51], iar la 10 octombrie 1934 se menționa că *„...dl. prof. Tr. Mager întreprinde, după aceeaşi metodă* (monografică n.n.) *o serie de cercetări monografice în ținutul Hălmagiului. D-sa a adunat până în prezent un material documentar de mare valoare."*[52]

Cercetarea de tip monografic pe care o desfăşura Traian Mager în Ținutul Hălmagiului avea nevoie şi de o serie de date statistice. În acest sens Secția culturală a Institutului adresează la 26 martie 1934 Institutului de Demografie şi Recensământ din Bucureşti o solicitare prin care se cereau pentru dl. prof. Tr. Mager date referitoare la naționalitatea şi confesiunea locuitorilor din zona Hălmagiului, conform rezultatului recensământului din 1930.[53] Aceeaşi Secție îl informa, la 9 iulie 1934, pe prefectul județului Arad despre cercetările monografice care se desfăşoară în zona Hălmagiului şi îl ruga să dispună organelor administrative din zonă să colaboreze cu monografiştii (în special cu prof. Tr. Mager). Se cerea ca domnii notari să întocmească un tabel care să cuprindă: numărul casei, câte gospodării sunt în acea casă, numele capului familiei şi al soției, numărul membrilor familiei, profesiunea şi o rubrică pentru observații. Se mai solicita ca notarii să întocmească o hartă a comunei indicând pe ea numerele de casă şi să se permită accesul la materialul recensământului agricol aflat în arhiva prefecturii.[54]

Munca sa în domeniul cercetărilor monografice a fost remarcată şi de profesorul Dimitrie Gusti. Acesta apreciază în articolul „Monografia: o misiune educativă" din revista *Sociologia Militans* (1934) felul în care Traian Mager face cunoscută elevilor de la clasă importanța şi valoarea educativă a monografiei. Fiecare elev este încurajat să facă monografia localității sale abordând subiecte de istorie, geografie, istorie naturală, fizică, desen, folclor, matematică, igienă astfel încât descoperind lucruri noi pentru comuna sa elevul să ajungă din proprie inițiativă să cerceteze biblioteci, arhive, vechiul grai, portul, obiceiurile etc. *„Iată – îşi încheie articolul Dimitrie Gusti - o elocventă înțelegere a însemnătății pedagogice ce trebuie să se dea monografiei în învățământ".* [55]

---

[49] Institutul Social Banat Crişana Despărţământul Timişoara, *Dare de seamă despre activitatea desfăşurată de la data de 20 martie 1934 până la 24 martie 1935*, în „Revista Institutului Social Banat Crişana", nr.13 , Timişoara, 1935, p. 162

[50] D.J.A.A.N, *Fond Institutul Social Banat Crişana Despărţământul Arad*, dos. 2, f. 42

[51] *Ibidem*, dos. 5, f. 18

[52] *Ibidem*, f. 59

[53] *Ibidem*, f. 57

[54] *Ibidem*, f. 49

Strânsele relații pe care le are Traian Mager cu profesorul Dimitrie Gusti şi cu Institutul Social Român şi Fundațiile Culturale Regale „Principele Carol" fac ca în anul 1936 o echipă de studenți monografişti să vină în localitatea Vârfurile. Ea îşi va desfăşura activitatea aici în vara anului 1936 fiind condusă de către Traian Mager. Echipa era formată dintr-un medicinist, un agronom, un veterinar, un onefrist, un antropolog care era şi şeful echipei, un sociolog şi o maestră de gospodărie. Mai făceau parte din ea şi patru elevi normalişti de la Arad. Activitatea desfăşurată a constat din măsurători antropologice, vizite medicale, lecții de igienă, împărtăşirea de cunoştințe agricole. Membrii echipei au colaborat foarte bine cu localnicii lansându-se chiar ideia ridicării unui cămin cultural, fapt ce a trezit un viu entuziasm.[56]

În urma acestor ani de cercetare în zona Hălmagiului, profesorul Traian Mager a reuşit să strângă o cantitate impresionantă de informații care pot face obiectul unei monografii. Într-o scrisoare din 21 septembrie 1937 adresată preşedintelui Asociației Astra din Cluj, domnului Iuliu Moldovan, Traian Mager făcea o trecere în revistă a muncii sale de până atunci: *„O monografie neputând fi scrisă de un singur autor, am căutat şi voi căuta colaboratori. Am scris singur cadrul istoric. Am adunat material informativ şi pentru celelalte cadre, cosmologic, biologic, psihologic. Folclor muzical am înregistrat cu d. Emil Monția, cunoscutul compozitor. Asistat de o studentă am făcut 400 de fişe bio-antropologice conform modelului alăturat. (...)În anul acesta aş dori să apară cadrul istoric în patru volumaşe, conform celor două volume, II, III, care sunt tipărite deja. Volumul I se află acum sub tipar, întrucât aşteptam un document din arhiva statului din Budapesta."*[57]

Aşa cum spunea, cu modestie, în scrisoarea de mai sus, cele trei volume publicate sub titlul *Aspecte din Munții Apuseni. Ținutul Hălmagiului –monografie, cadrul istoric* (volumele II şi III apărute în anul 1937, iar volumul I în anul 1938 din cauză că aştepta un document de la arhivele statului din Budapesta) reprezintă doar o parte din bogatul material pe care profesorul Mager l-a adunat din regiunea Hălmagiului, material pe care l-a pus în slujba Institutului Social.[58] Apariția acestor publicații precum şi munca depusă de către profesor au fost pe deplin recunoscute şi elogiate, aşa cum reise din publicațiile vremii. Gazeta *Curierul* din 17 aprilie 1938 menționa: *„...o lucrare de o deosebită valoare care înfățişează complexa problemă a Munților Apuseni, mărginindu-se doar la Ținutul Hălmagiului.*

Această lucrare este o vastă monografie care are scopul de a contribui la cunoaşterea fenomenului românesc din această regiune.

---

[55] Idem, *Fond pesonal profesor Mager Traian*, dos. 12, f. 55;

[56] *Ibidem,*dos. 15, f. 103

[57] *Ibidem,* f. 147

[58] *Ibidem,* dos. 1, f. 8

Până în prezent sunt tipărite trei volume din cadrul istoric:

Volumul I cuprinde istoria veche inclusiv revoluția lui Horea.

Volumul II tratează prima jumătate a sec. 19-lea, inclusiv revoluția lui Avram Iancu.

Volumul III cuprinde manifestările politice și înfăptuirile realizate pe teren cultural în epoca de relativă libertate națională a Zărandului (1850 – 1876).”[59]

Ziarul *Biserica şi Şcoala* consemnează şi el, la 8 mai 1938 apariţia celor trei volume şi are cuvinte de laudă la adresa pofesorului Traian Mager: *„Autorul, un străduitor cercetător și stăruitor condeiu, nu e la prima încercare. L-a relevat anii trecuți și d. prof. N. Iorga în „Neamul Românesc”.*[60] La fel scrie şi Teodor T. Ţiucra în ziarul *Înnoirea* din 1 septembrie 1938: *„Contribuțiile monografice, ca aceia a Dlui Prof. Traian Mager, pentru cunoaşterea vieții frământate a poporului din jurul Hălmagiului și a Dlui Petru Țiucra Pribeagul, pentru cunoaşterea județului Arad (Pietre Rămase, 1936), rămân pentru noi confirmări prețioase de dragoste de pământ, și documente de interes științific, în care ne simțim alături de bucuriile și durerile poporului nostru, alături de limba și credințele sale, pentru care a fost dârz a le apăra.”*[61]

Şi în revista *Familia* din Oradea (nr. 3 – 4 din 1938) apariţia celor trei volume este prezentată în termeni elogioşi: *„De un timp încoace încep să apară în diferite regiuni ale țării monografii istorice, cu menirea să ne arate trecutul istoric, și toată bogăția culturală a lor. O regiune deosebit de importantă a țării noastre este și ținutul Hălmagiului, studiată de d-l Traian Mager, profesor, originar de acolo. D-sa ne prezintă în lumina-i adevărată, neamul tenace al hălmăgenilor, biruitor în trecut, păstrător de tradiții și datini naționale, pe pământul sfânt, unde au avut loc răscoale naționale.”* [62]

Un amplu spaţiu dedicat monografiei lui Traian Mager îl oferă şi Florea Florescu în revista *Sociologie românească* nr. 4 – 6 din 1938 la rubrica „Realitatea Românească”:

„Ținutul Hălmagiului, monografia d-lui Traian Mager, care înfățişează în trei volume cadrul istoric, este scrisă în spiritul şcoalei sociologice de la Bucureşti.

D-l Traian Mager, distinsul autor, este un adevărat îndrăgostit al aspectelor din Munții Apuseni. Într-adevăr, d-sa în câteva rânduri mai înainte, s-a ocupat cu anumite regiuni ale acestor munți. Chiar și despre ținutul Hălmagiului a mai avut și alte contribuții anterioare. Cum zi de zi materialul se îngrămădea tot mai mult, autorul a înțeles să dea la iveală o operă care nu va trebui să aibă adăugiri: o monografie a ținutului. (...) Spațiul ne impune să ne oprim, deşi tot ce- ar trebui, n-am spus, despre monografia d-lui Traian Mager, care ar putea

---

[59] *Ibidem*, dos. 12, f. 69

[60] *Ibidem*

[61] *Ibidem*

[62] *Ibidem*, f. 72

fi încununată cu un premiu al Academiei Române – un îndemn pentru alcătuirile ce vor urma."[63]

Pe lângă munca dedicată acestei monografii, Traian Mager a activat şi în cadrul Serviciului Social, fiind inspector. În această calitate a militat pentru înfiinţarea de cămine culturale în localităţile Hălmagiu, Băneşti şi Târnova. A făcut, de asemenea, tot în spiritul şcolii sociologice, o serie de fişe privind ocupaţiile, obiceiurile, folclorul locuitorilor din zona Hălmagiului şi a ţinut o serie de conferinţe în cadrul Institutului Social Banat Crişana.[64]

Ca om al locului, Traian Mager şi-a pus întreaga activitate în slujba acestui Ţinut al Hălmagiului, fiind dominat de ideia de a face cunoscută această regiune şi de a-i ajuta pe locuitorii ei. Aşa cum singur spunea: *„... cercetările noastre n-au fost animate numai de curiozitatea ştiinţifică, cât mai cu seamă de dorul de a găsi soluţii mântuitoare pentru combaterea suferinţelor ... ani de-a rândul am căutat să coborâm acţiunea şi pe terenul înfăptuirilor practice. Ne-am apropiat, deci, de ceea ce se preconizează prin monografia sociologică a „Căminelor Culturale".* [65]

---

[63] *Ibidem*, f. 74-76

[64] *Ibidem*, dos. 2, f. 23, 25

[65] *Ibidem*, dos. 12, f. 74

Capitolul I.

Relief, aşezări, gospodării

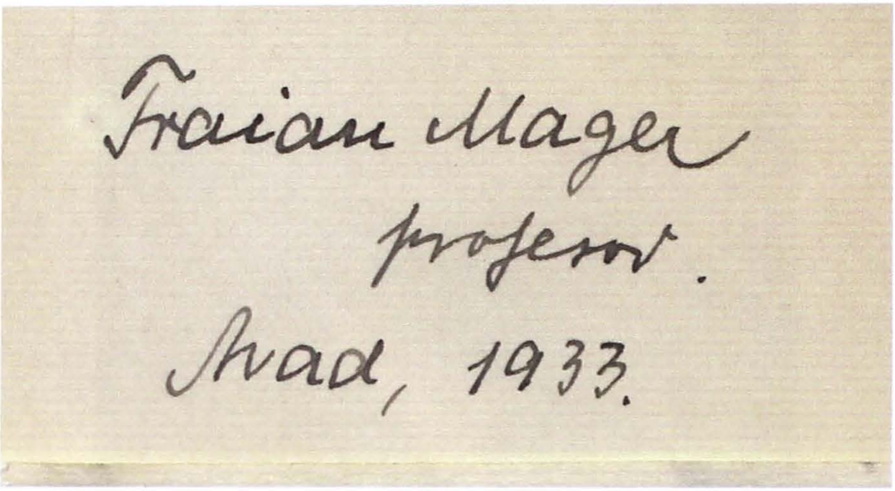
Traian Mager
profesor.
Arad, 1933.

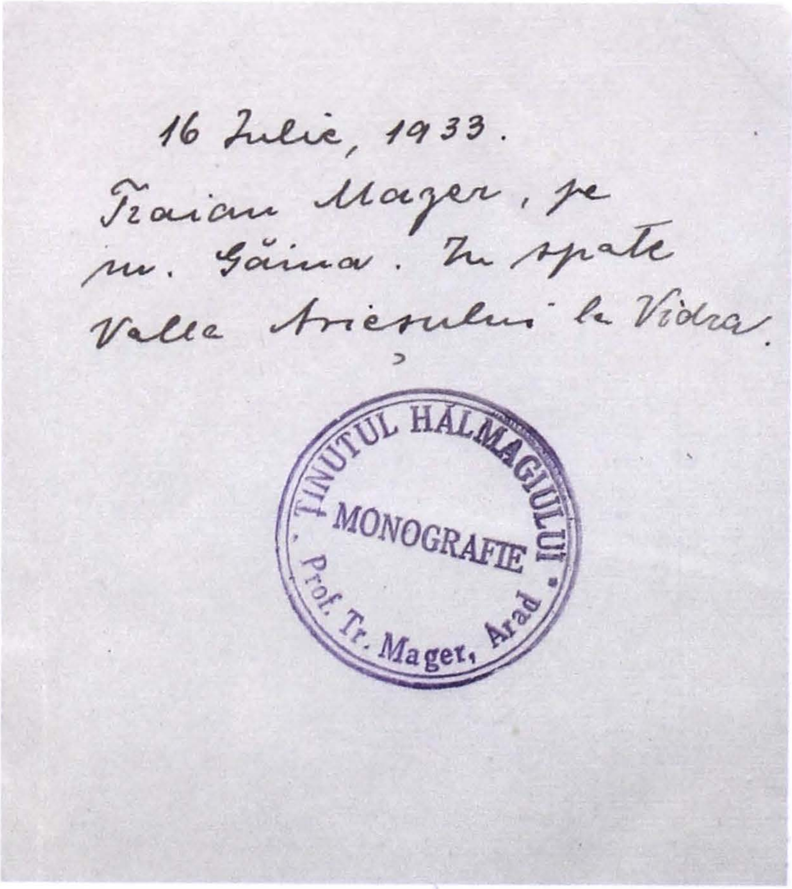
16 Iulie, 1933.
Traian Mager, pe
m. Găina. În spate
Valea Arieșului la Vidra.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

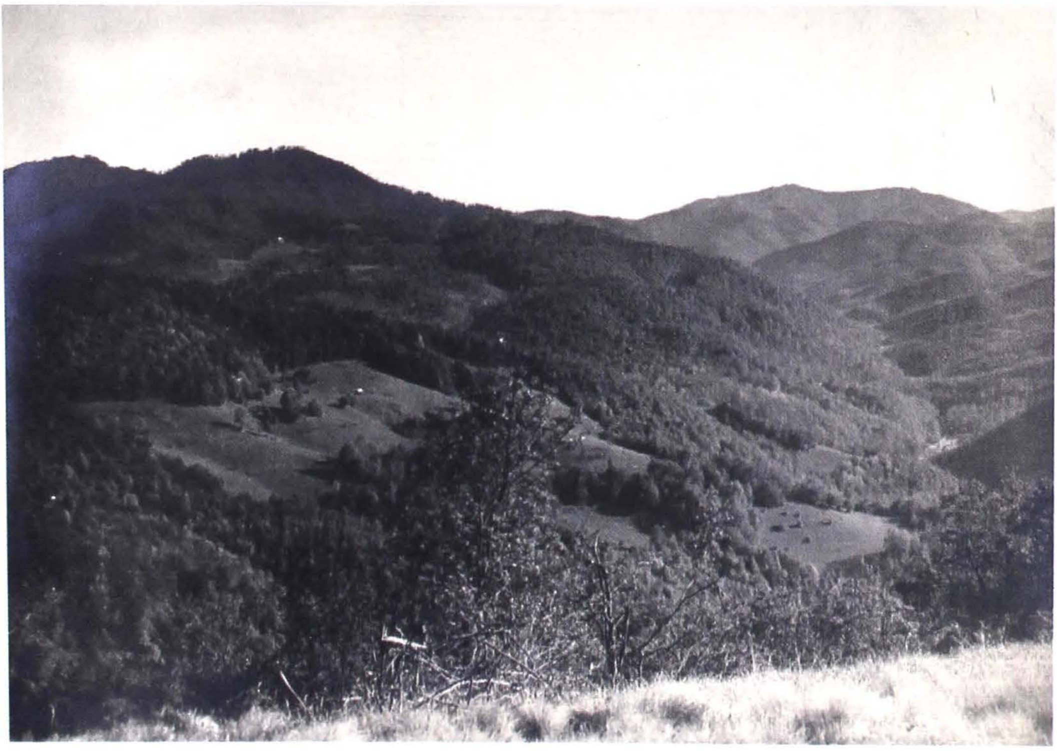

Foto: 1913.

Vedere din hotarul comunei Luncșoara.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI MONOGRAFIE Prof. Tr. Mager, Arad

Fotografia a făcut-o, fotograful Ruhm din Arad, angajat pentru aceasta în vederea vânzării, acestor păduri; foste în proprietatea familiei Bethlen, domeniul Hălmagiu.

---

dela Divaia

Vedere dela Divaia (2) spre culmea Bihorului:
În fund, la dreapta: culmea Bihorului cu piscul Cucurbeta.

Foto: 1913.

Privind peste Valea Arieșului:

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI MONOGRAFIE Prof. Tr. Mager, Arad

Foto: 1913.

Vedere din hotarul comunei Luncșoara.

Când se ofereau spre vânzare aceste păduri, foste ale familiei Bethlen, domeniul Hălmagiu, – s'a trimis un fotograf din Arad să înregistreze fotografic pădurile.

Eu am aceste fotografii dela fotograful Ruhm din Arad, care le-a făcut păstrând negativele.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI MONOGRAFIE Prof. Tr. Mager, Arad

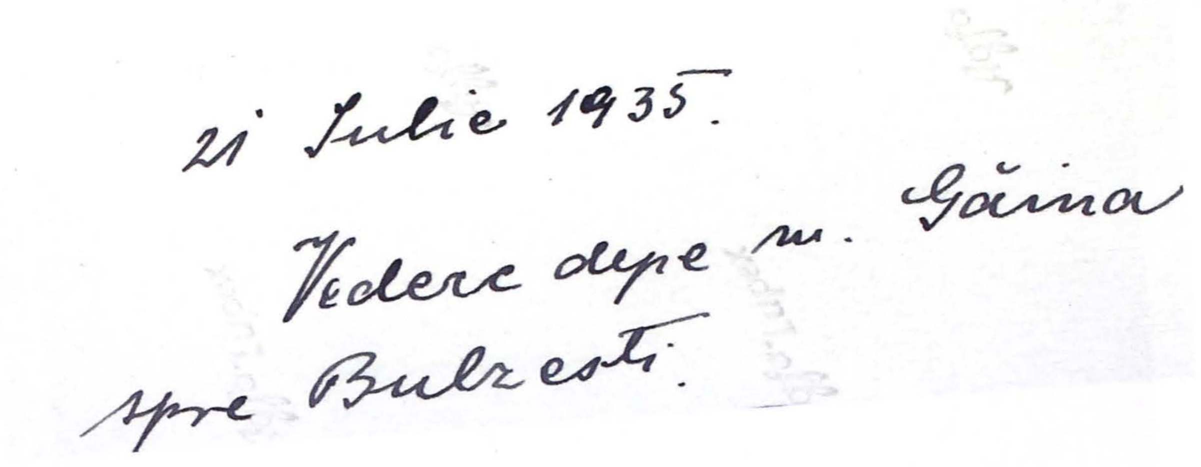

21 Iulie 1935.

Vedere depe m. Găina

spre Bulzești.

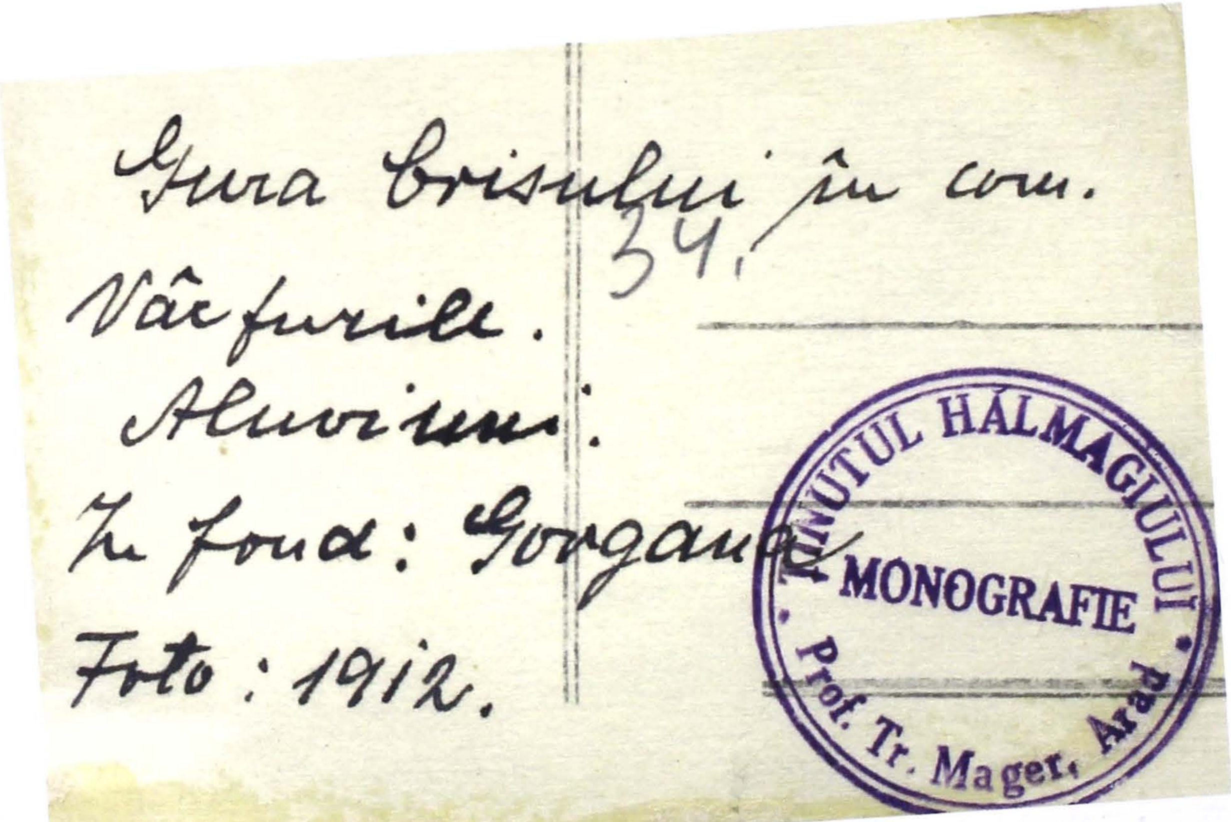

Gura Crișului în com.

Vârfurile. 34.

Aluviuni.

În fond: Gorgana

Foto: 1912.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

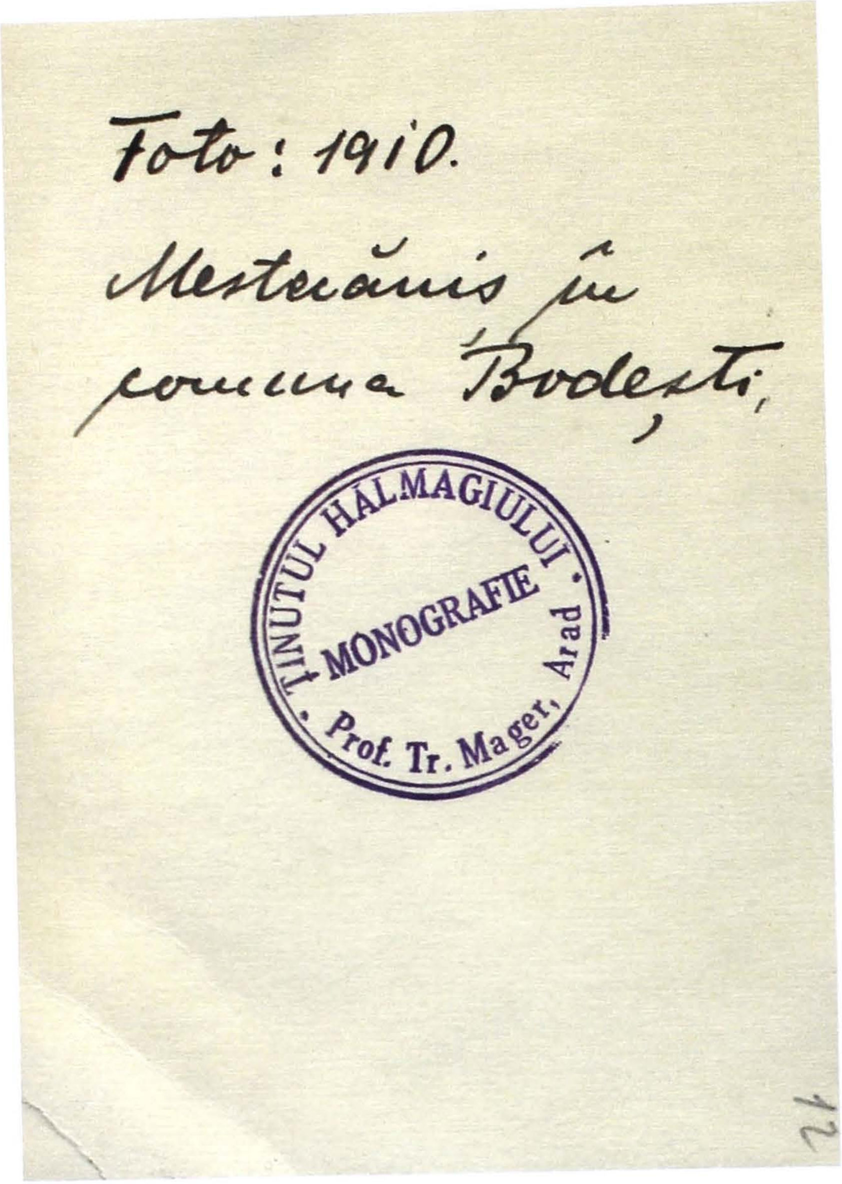

Foto: 1910.

Mesteacănis în comuna Bodești,

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

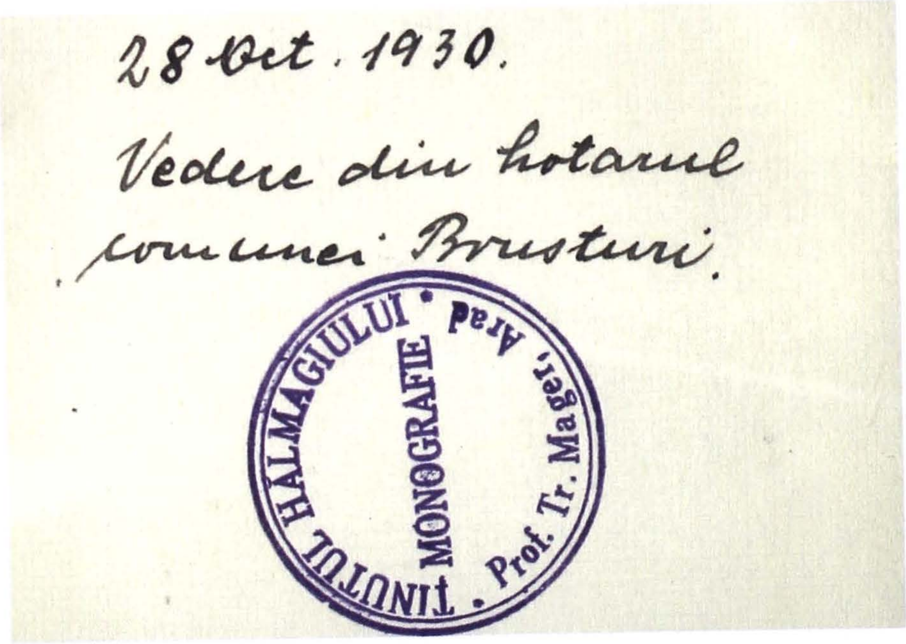

28 Oct. 1930.

Vedere din hotarul comunei Brusturi.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

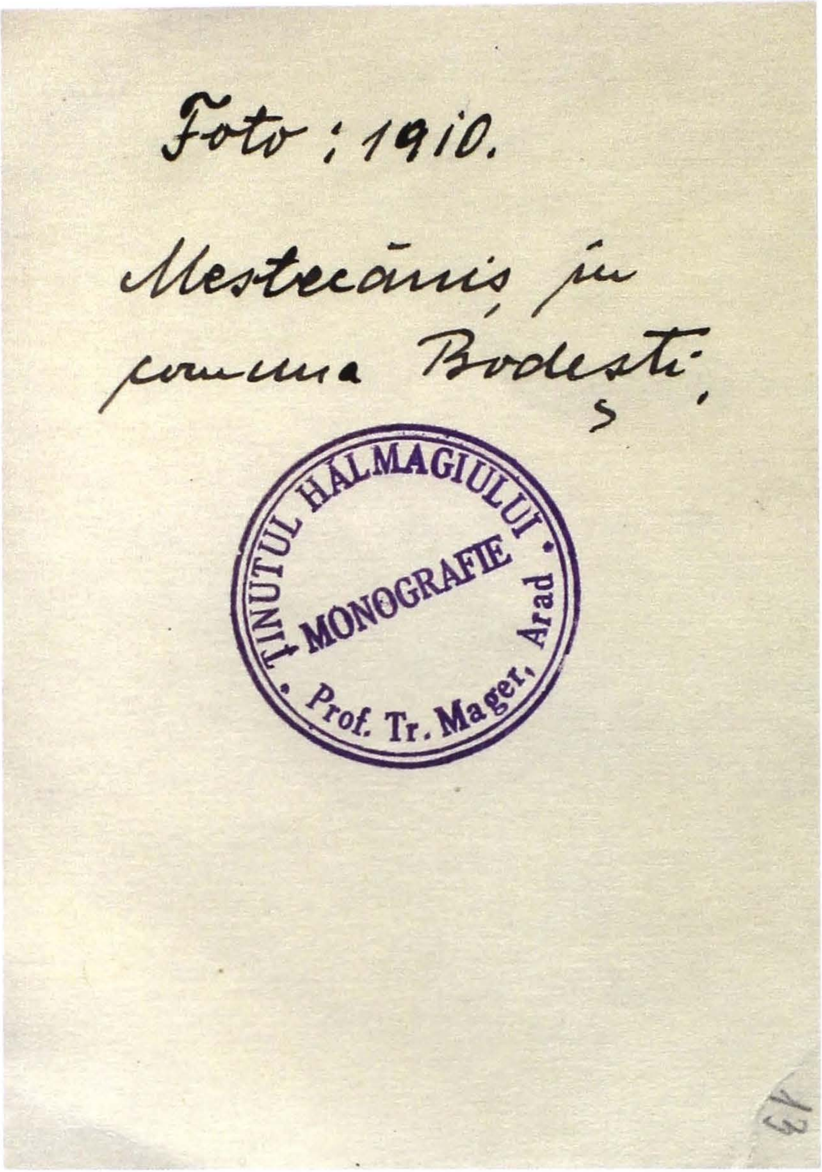

Foto: 1910.

Mestecăniş în comuna Bodeşti.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

13

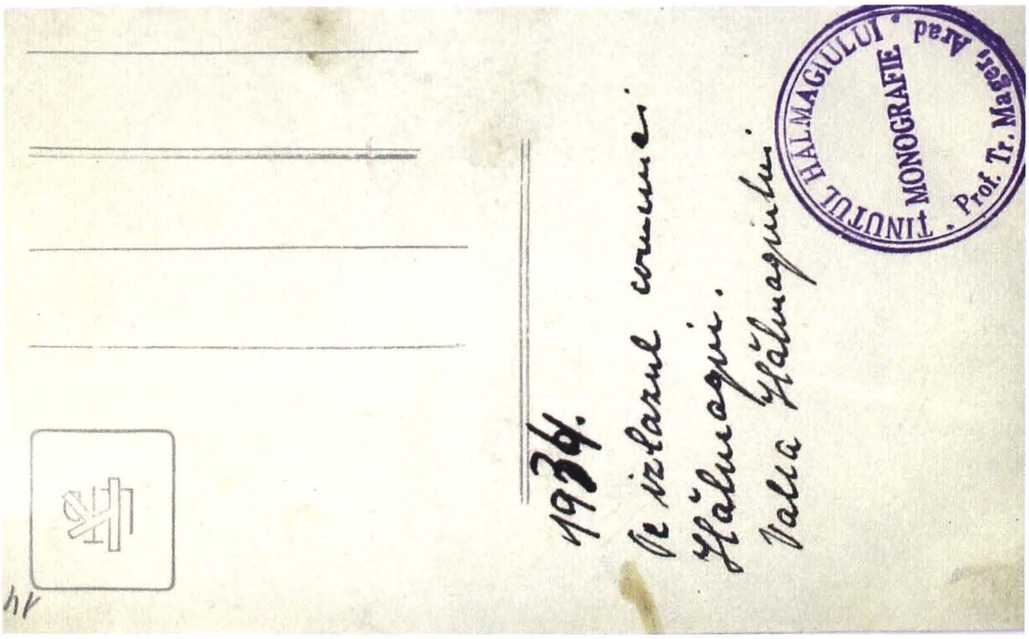

1934.

Pe izlazul comunei Hălmagiu.

Valea Hălmagiului

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

14

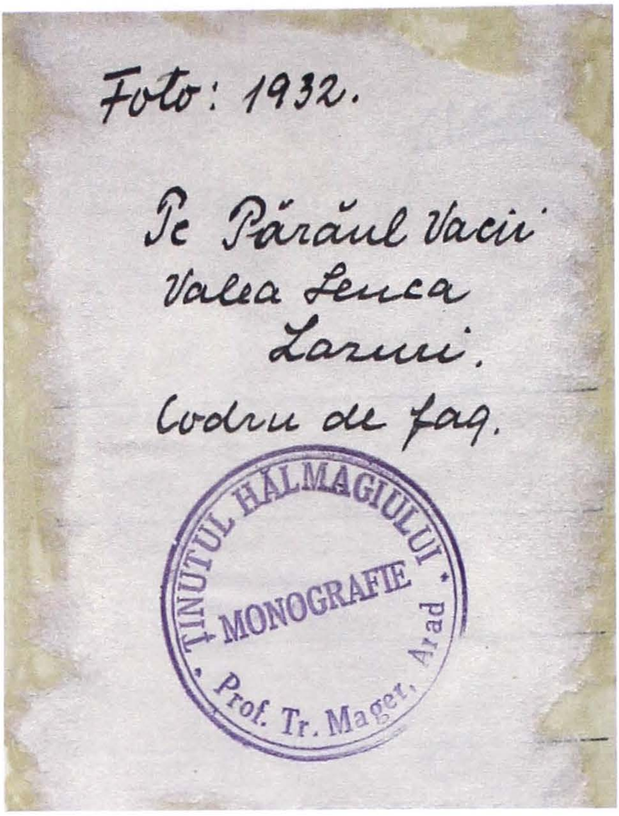

Foto: 1932.

Pe Părăul Vacii
Valea Leuca
Lazuri.
Codru de fag.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Maget, Arad

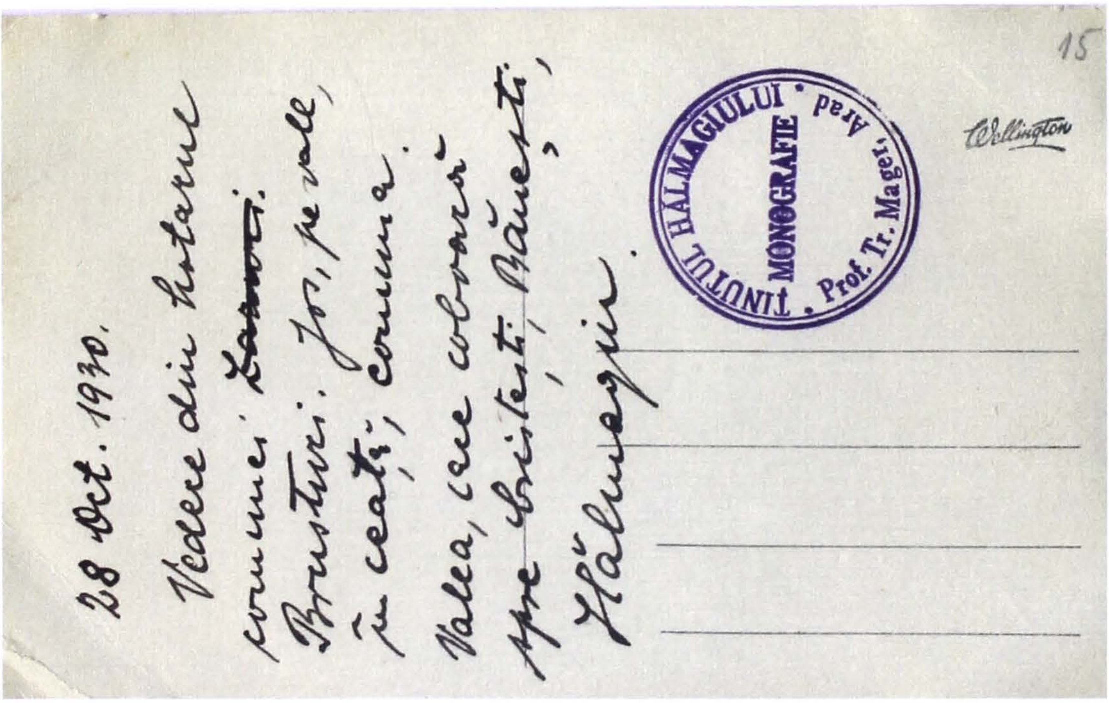

15

Wellington

28 Oct. 1930.
Vedere din hotarul
comunei ~~Lazuri~~
Brusturi. Jos, pe vale
în ceață; comuna
Valea, care coboară
spre Criștești, Băiești,
Hălmagiu.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Maget, Arad

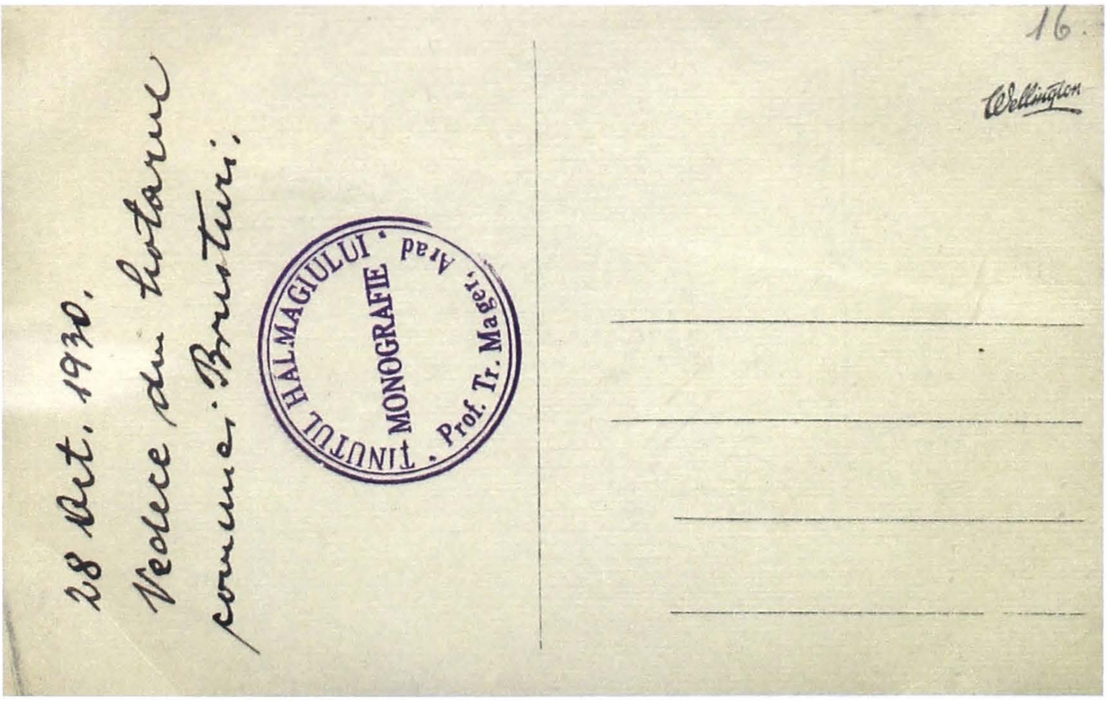

16.

Wellington

28 Oct. 1930.
Vedere din hotarul
comunei Brusturi;

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Maget, Arad

4

Foto: 1930.

Gorgana, la gura brişului în comuna Vârfurile.

Jos: depozitul de lemne de foc (fag) al Uzinei forestiere S. I. A. B (Societatea Industrială Arad-Brad)

ŢINUTUL HALMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

1

Foto: 1913.

Păduri pe Valea Luncşorii.

ŢINUTUL HALMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

2

Foto: 1930.

Dobrinul (999 m.)
şi parte din Dobârcin.

ŢINUTUL HALMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

Dobrinul şi Dobârcinul
sau Dobrinaşul.

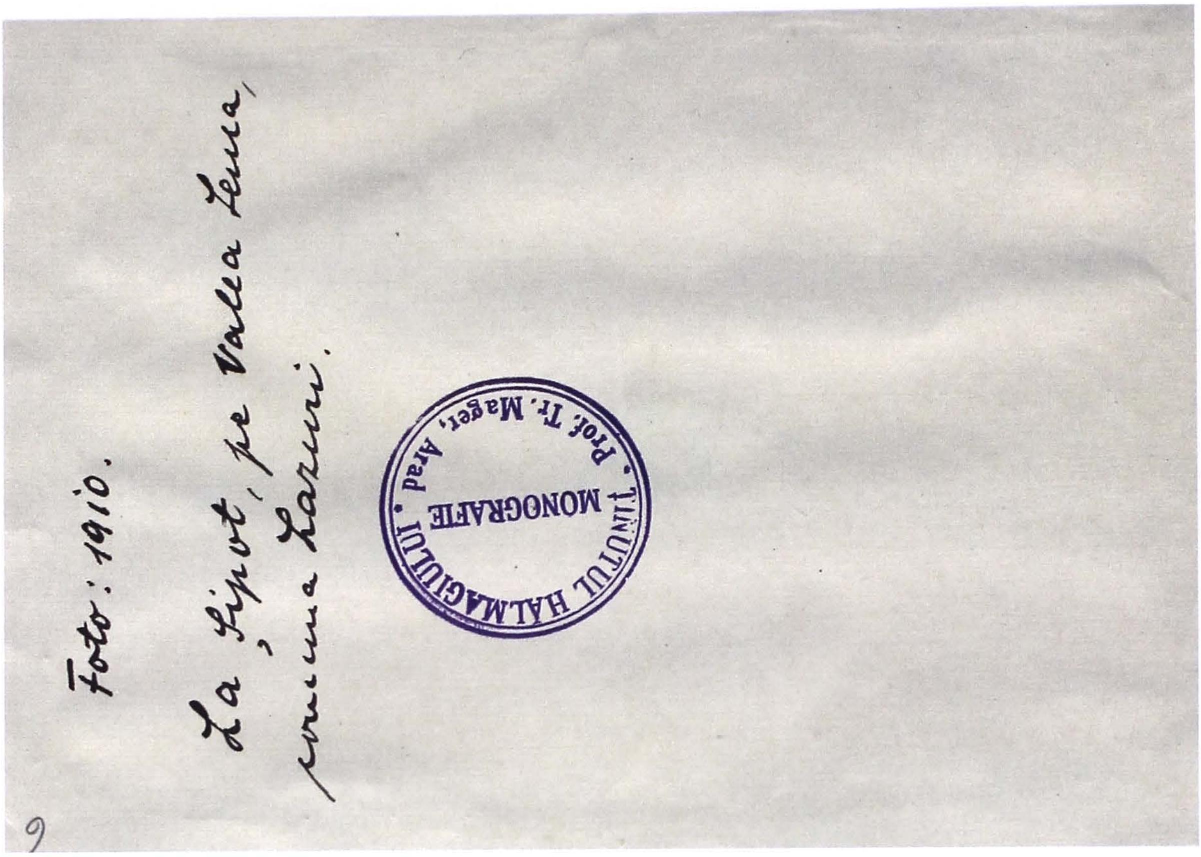

Foto: 1910.

La Lipot, pe Valea Lunca, numina Lazuri.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

9

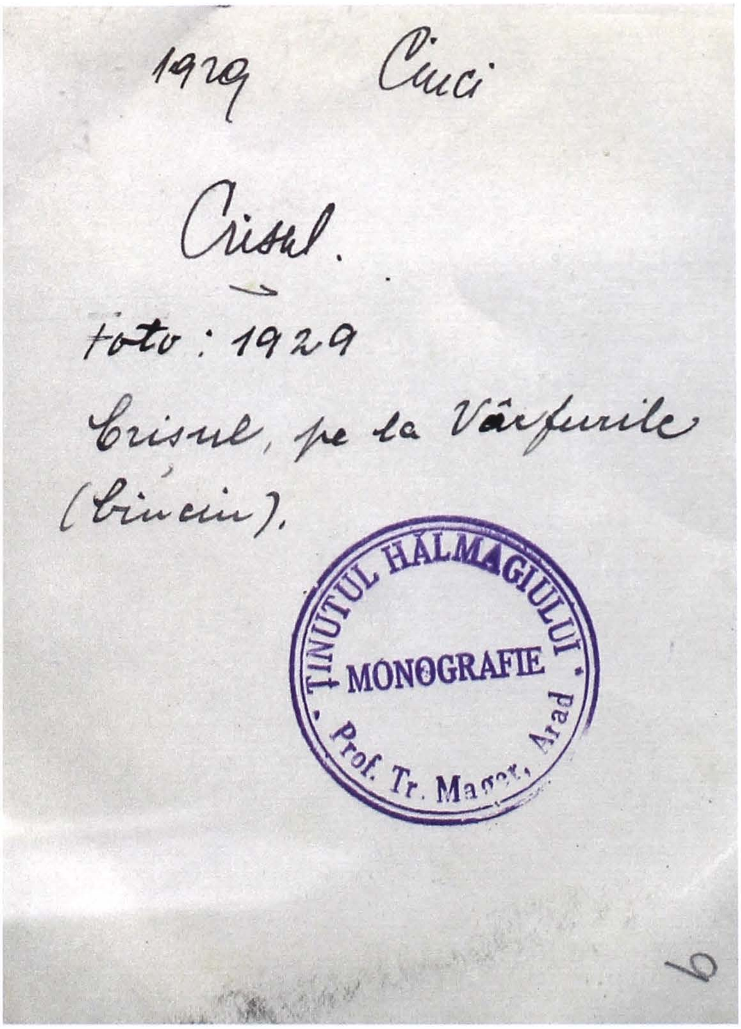

1929 Ciuci

Crișul.

Foto: 1929

Crișul, pe la Vârfurile (Ciuciu).

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

9

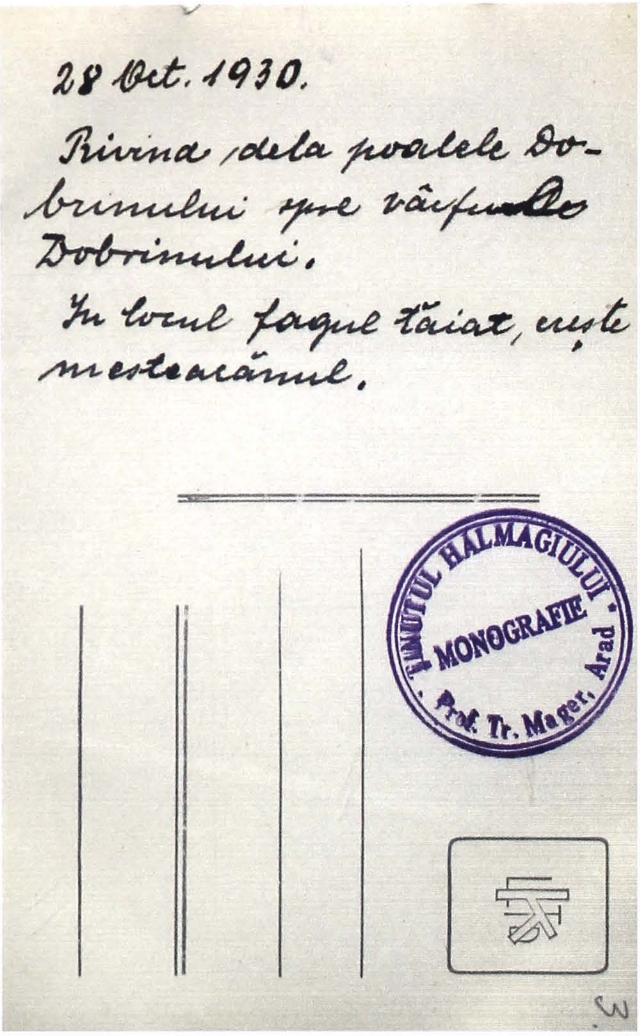

28 Oct. 1930.

Rivina, dela poalele Dobrinului spre vârfurile Dobrinului.

In locul fagul tăiat, crește mesteacănul.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

3.

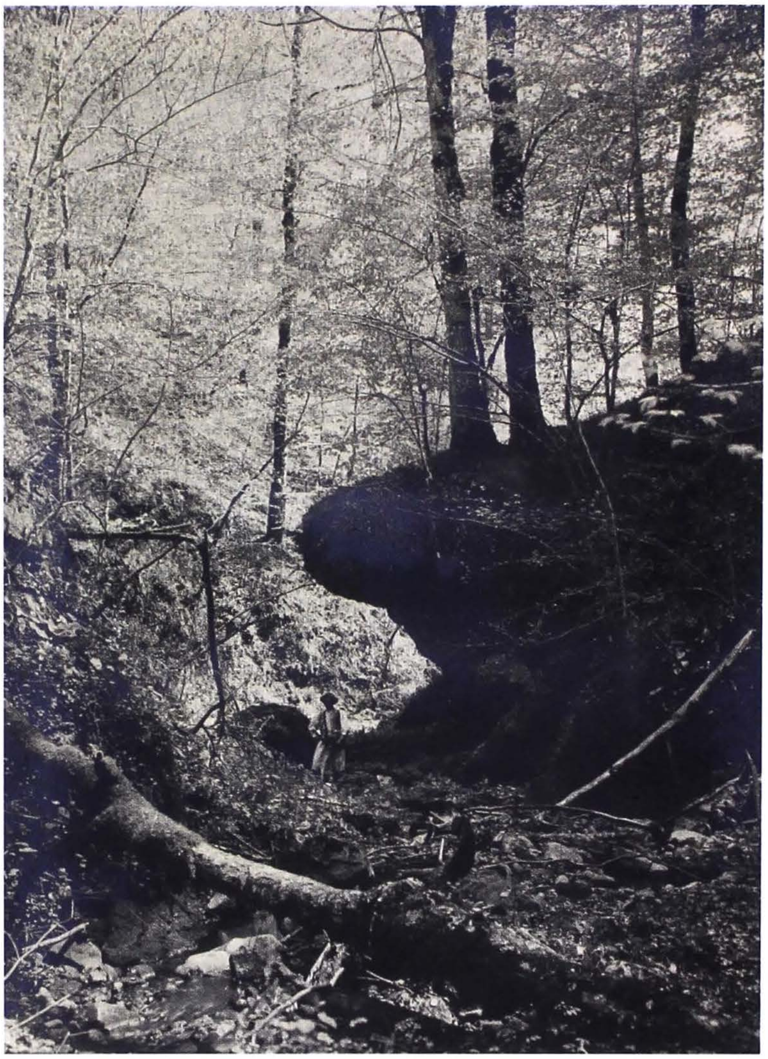

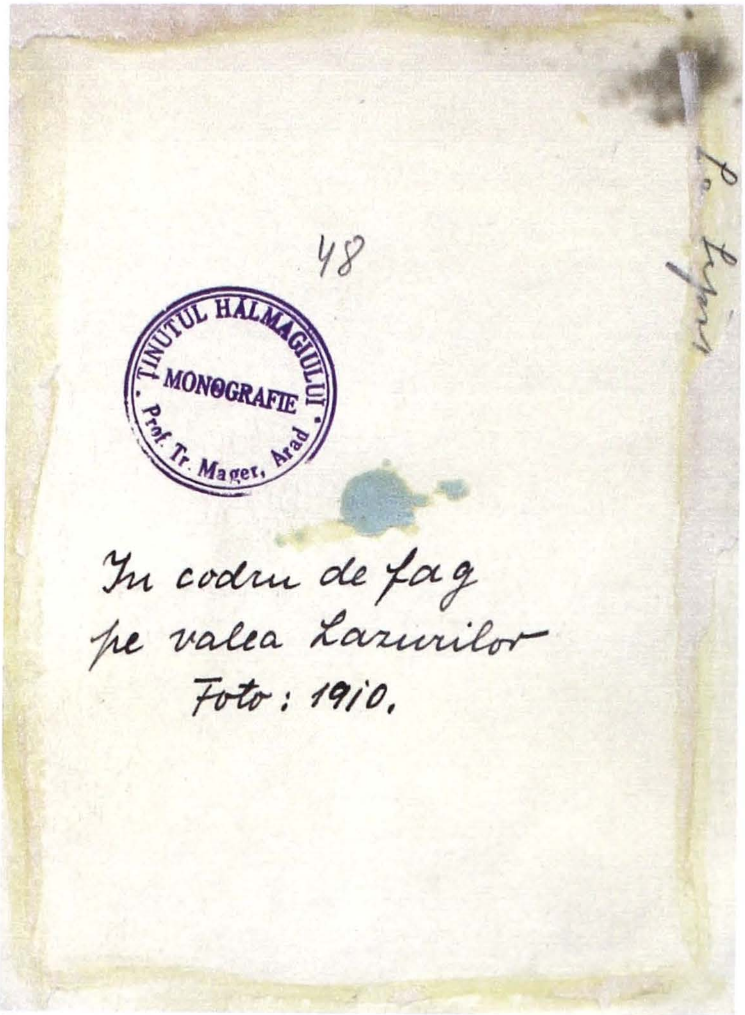

La Lipot

48

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

In codru de fag
pe valea Lazurilor
Foto: 1910.

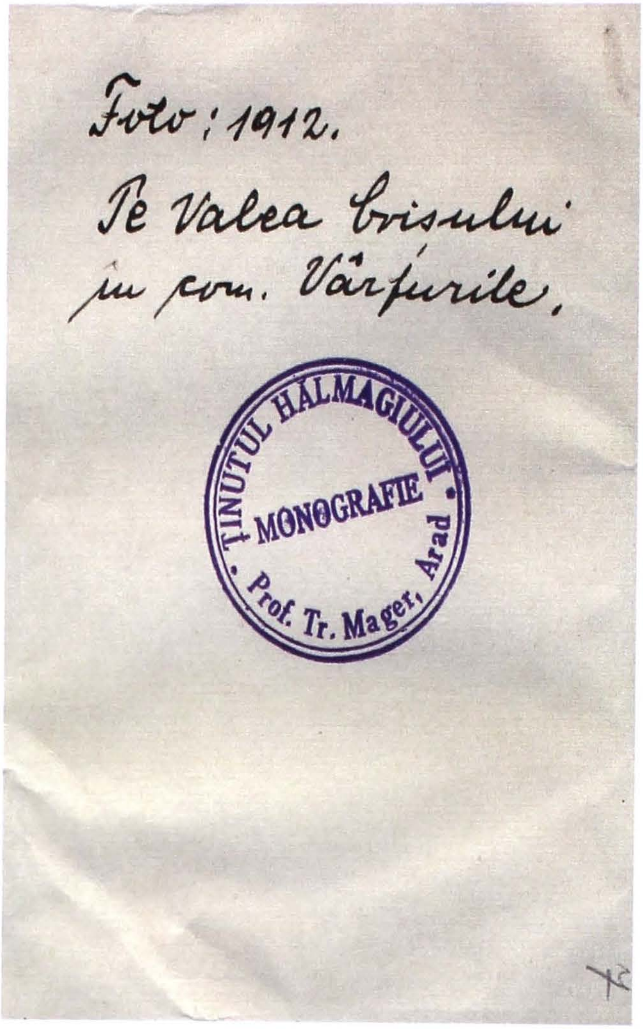

Foto: 1912.
Pe Valea Crisului
în com. Vârfurile.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

7

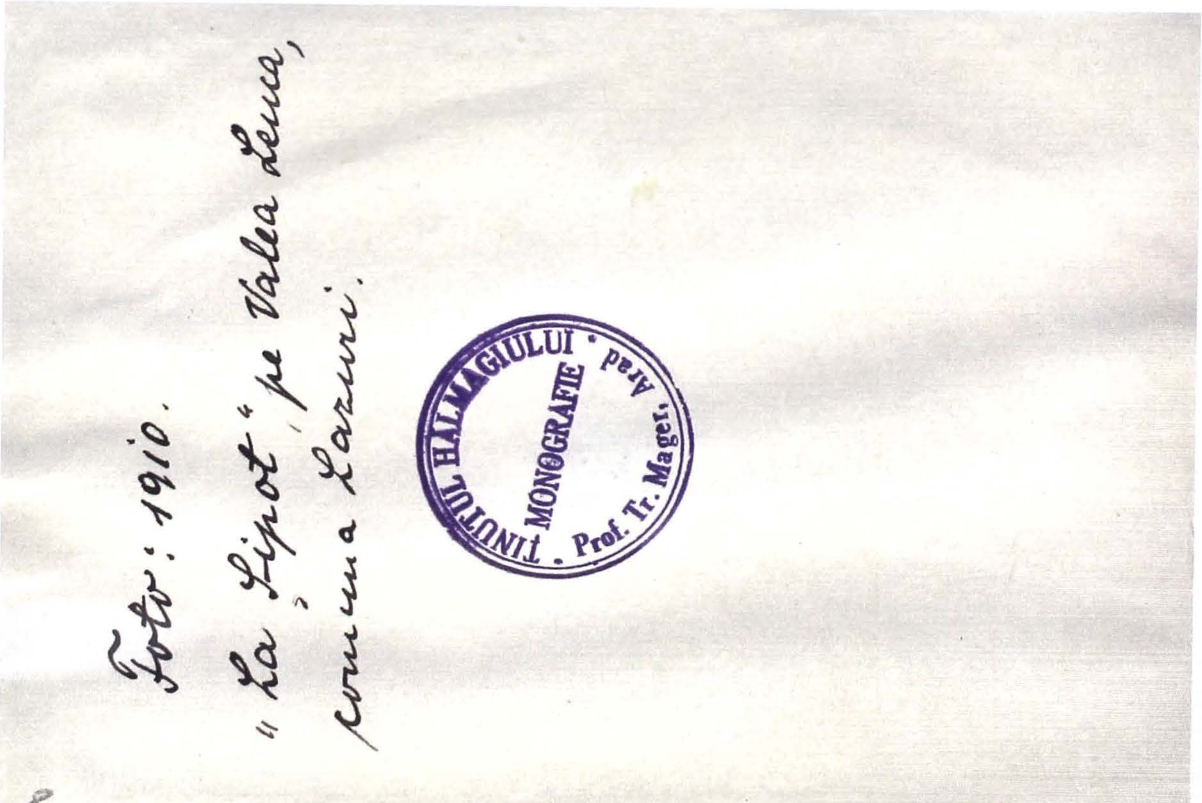

Foto: 1910.
„La Lipot" pe Valea Leuca,
comuna Lazuri.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

8

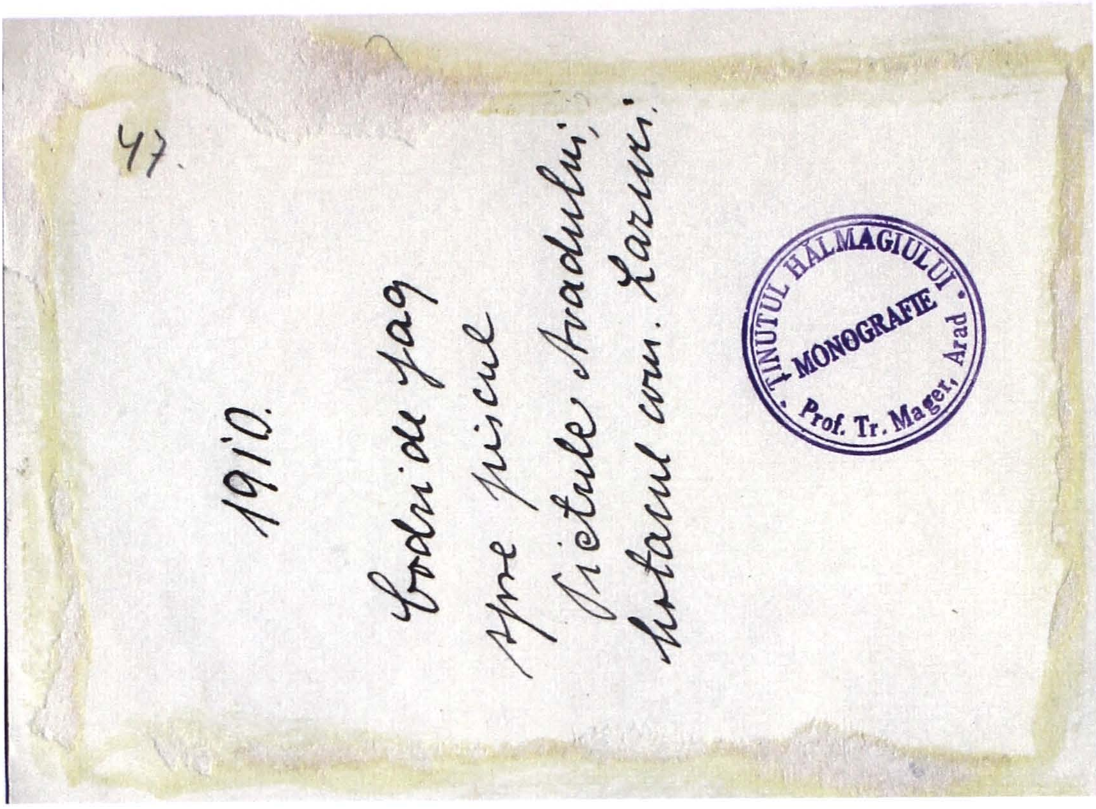

47.

1910.

Codri de fag
spre piscul
Pietrile Aradului;
hotarul com. Lazuri.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

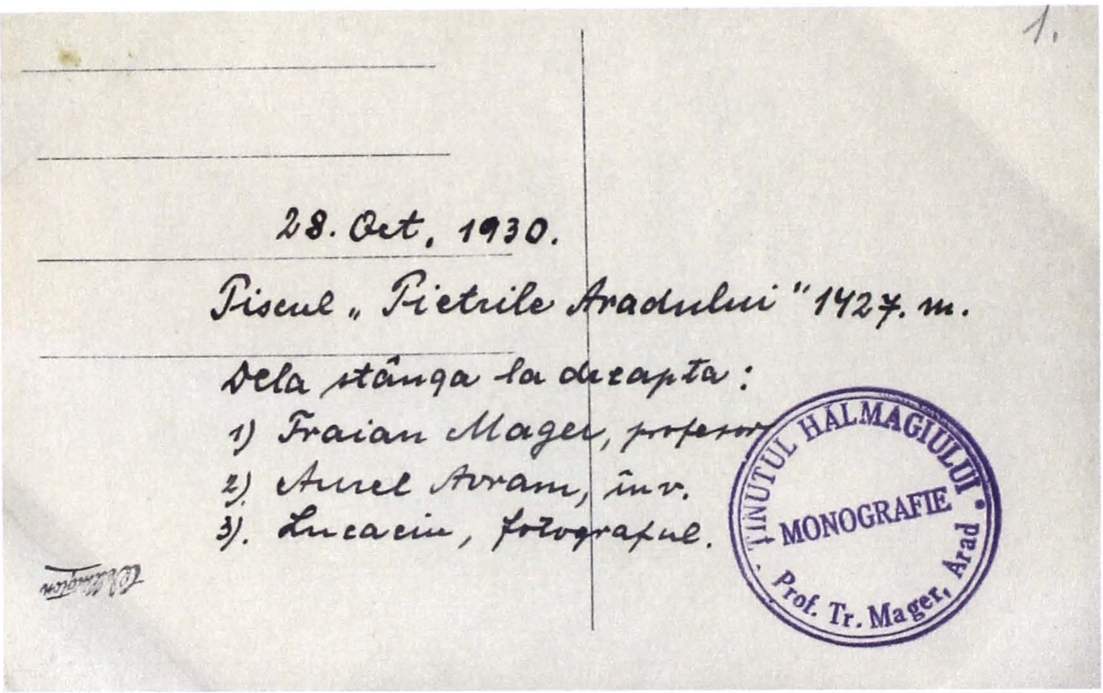

1.

28. Oct. 1930.

Piscul „Pietrile Aradului” 1427. m.

dela stânga la dreapta:
1) Traian Mager, profesor
2) Aurel Avram, înv.
3). Lucaciu, fotograful.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

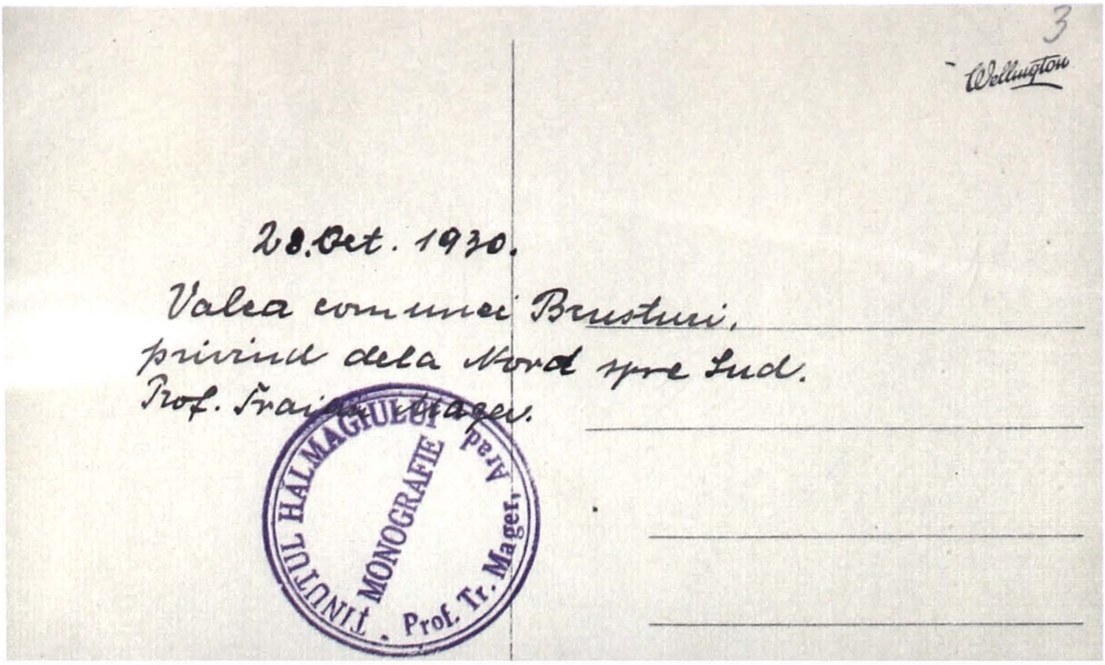

3

Wellington

28. Oct. 1930.

Valea comunei Brusturi,
privind dela Nord spre Sud.
Prof. Traian Mager.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

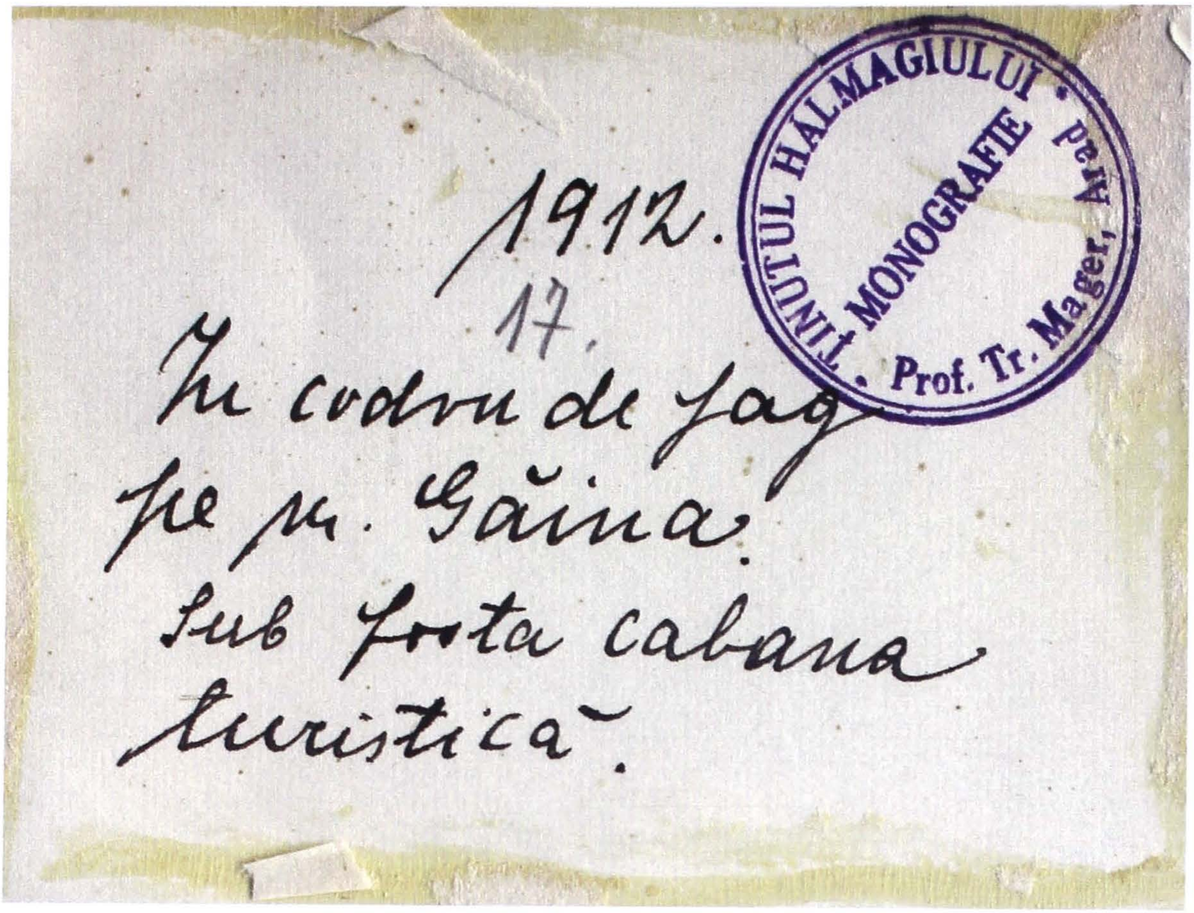

1912.

17.

În codru de fag
pe m. Găina.
Sub fosta cabana
turistică.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

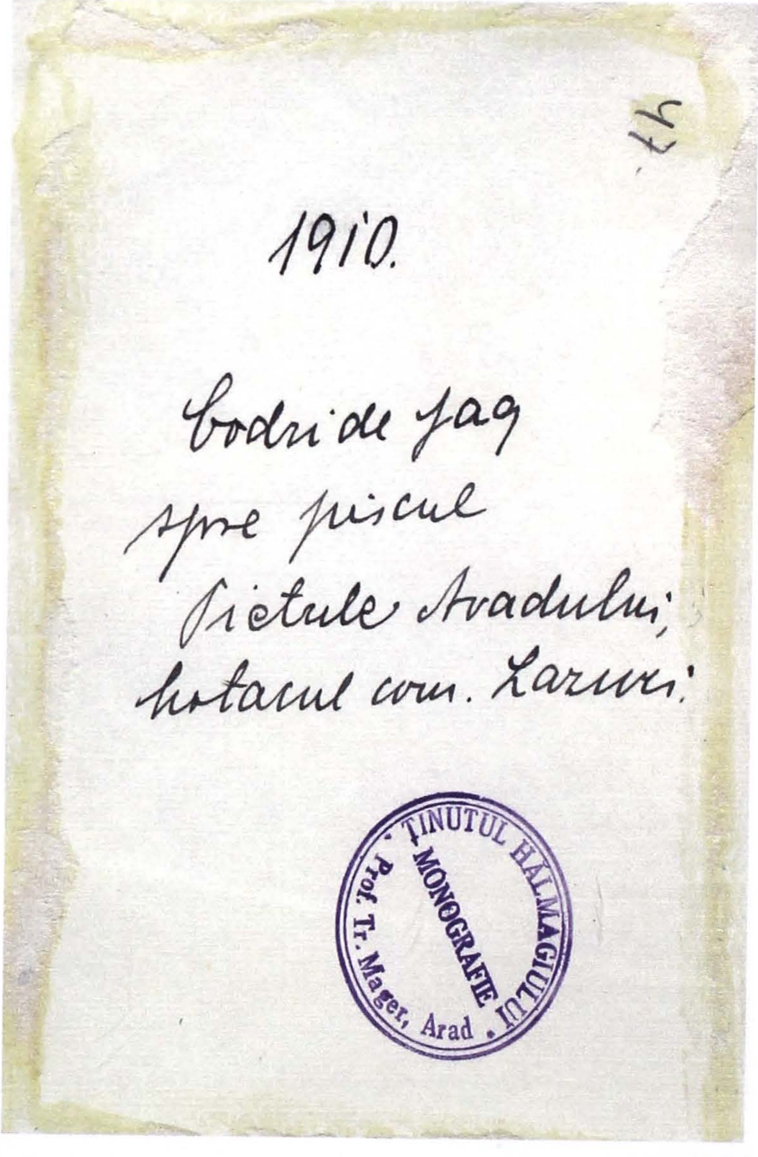

47

1910.

Codri de fag
spre piscul
Pietrele Aradului;
hotarul com. Lazuri.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

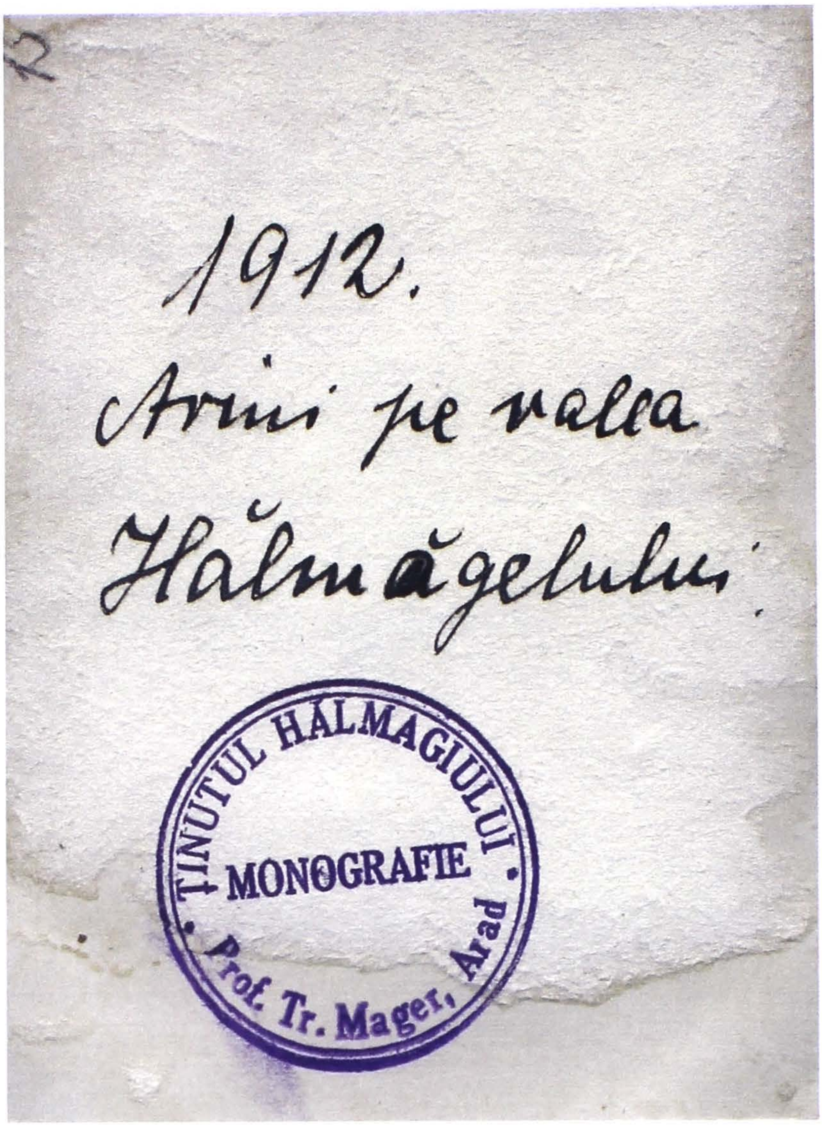

2

1912.

Arini pe valea

Hălmăgelului.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

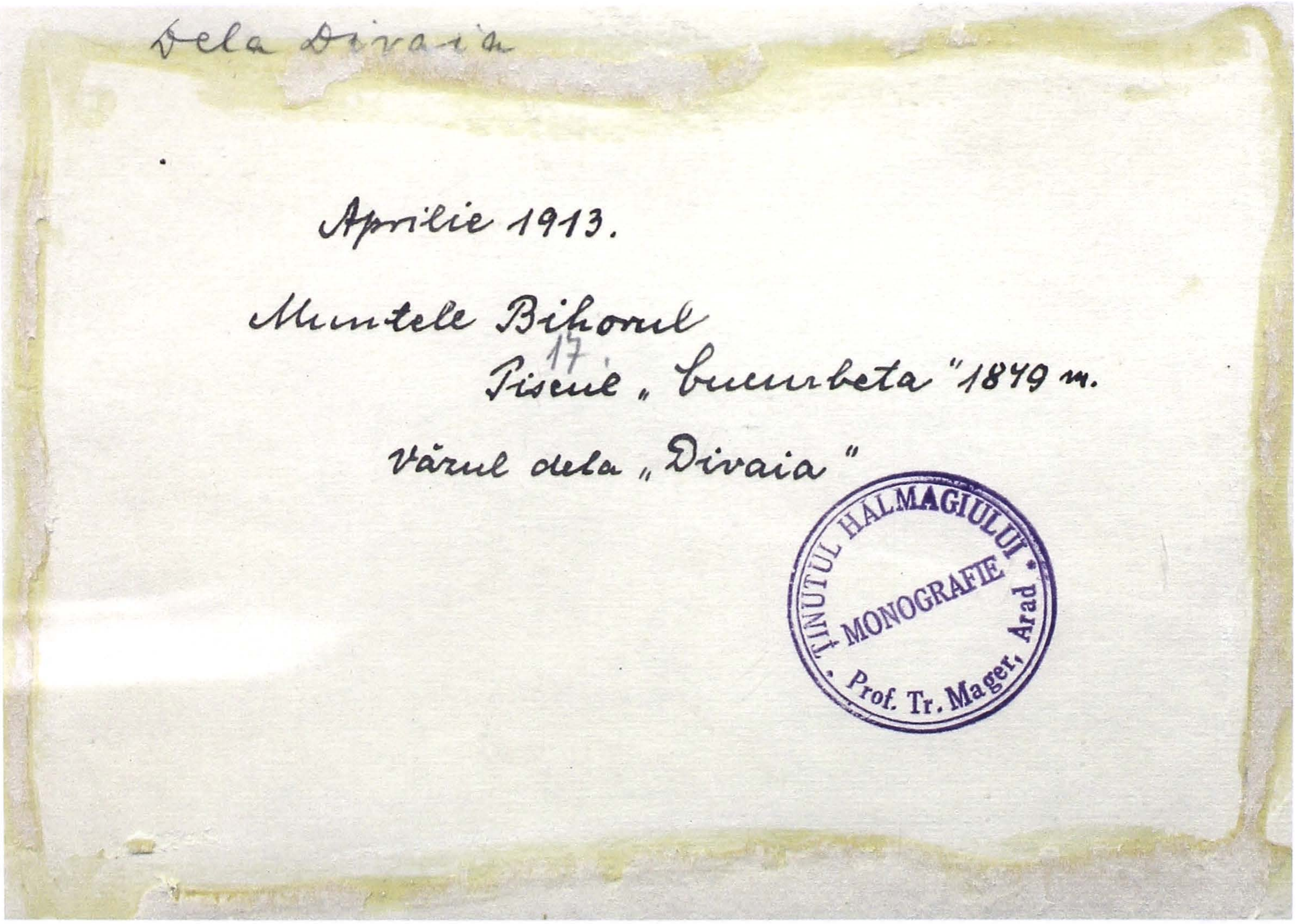

Dela Divaia

Aprilie 1913.

Muntele Bihorul
17.
Piscul „Cucurbeta" 1849 m.

Vărul dela „Divaia"

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

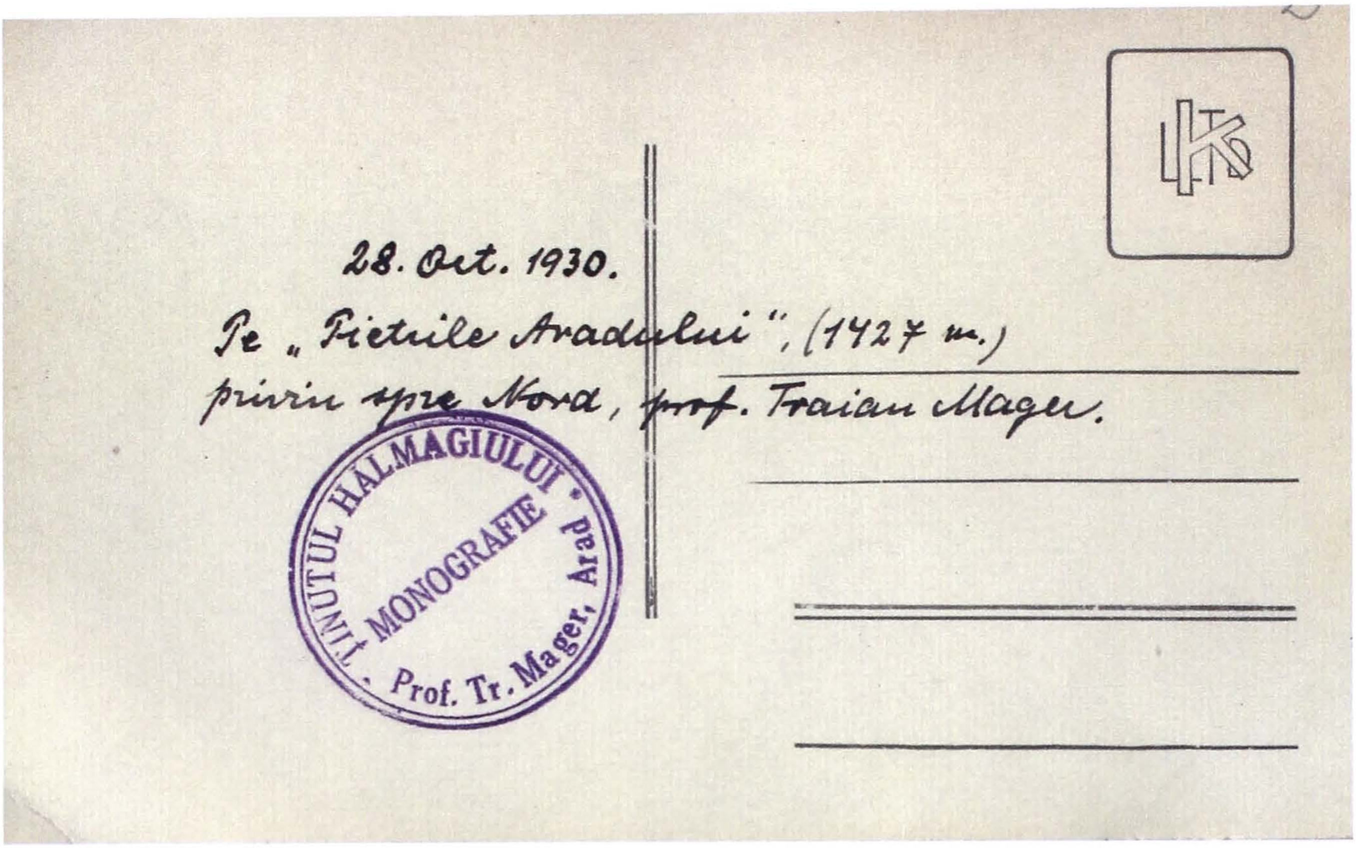

28. Oct. 1930.

Pe „Pietrile Aradului", (1427 m.)
privim spre Nord, prof. Traian Mager.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

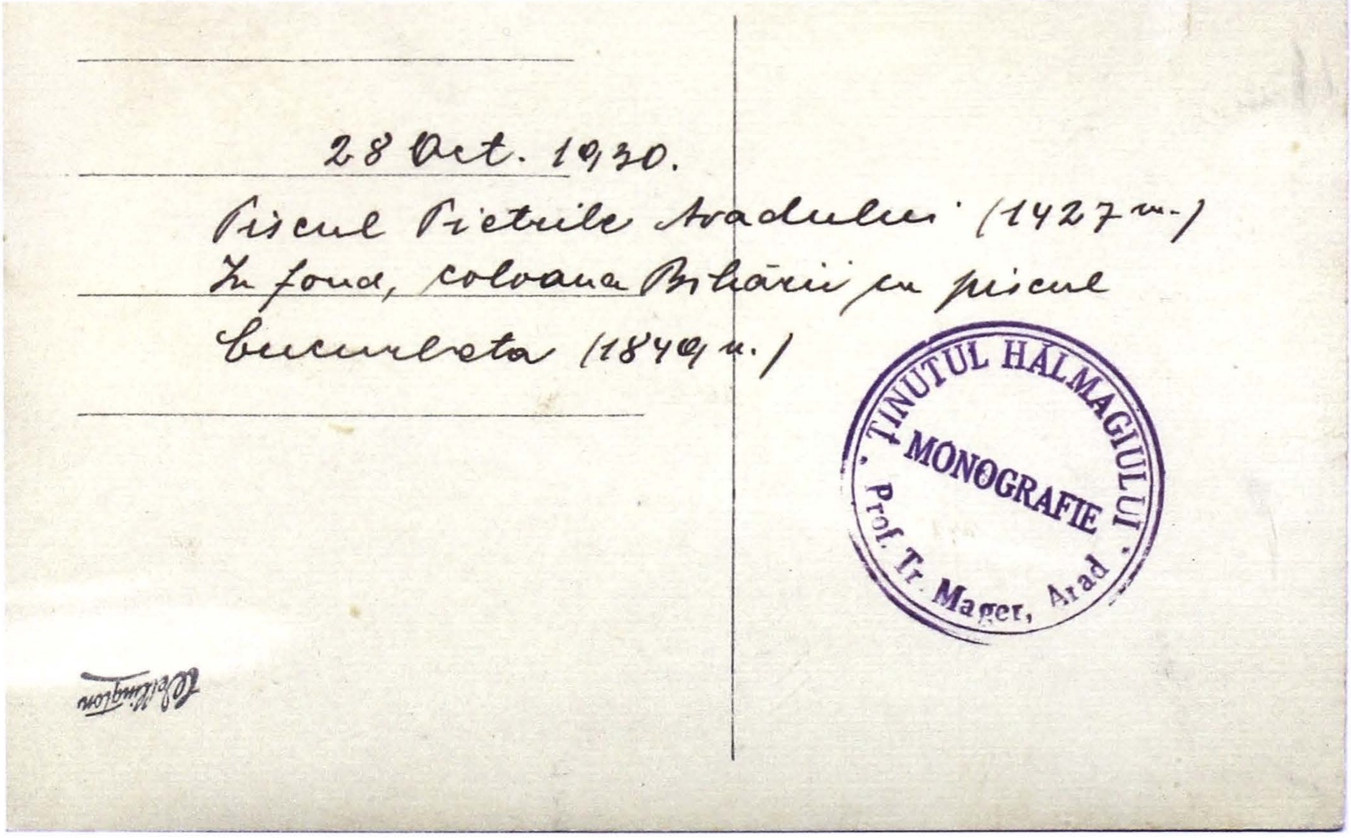

28 Oct. 1930.

Piscul Pietrile Aradului (1427 m.)
În fond, coloana Bihării cu piscul
Cucurbeta (1849 m.)

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

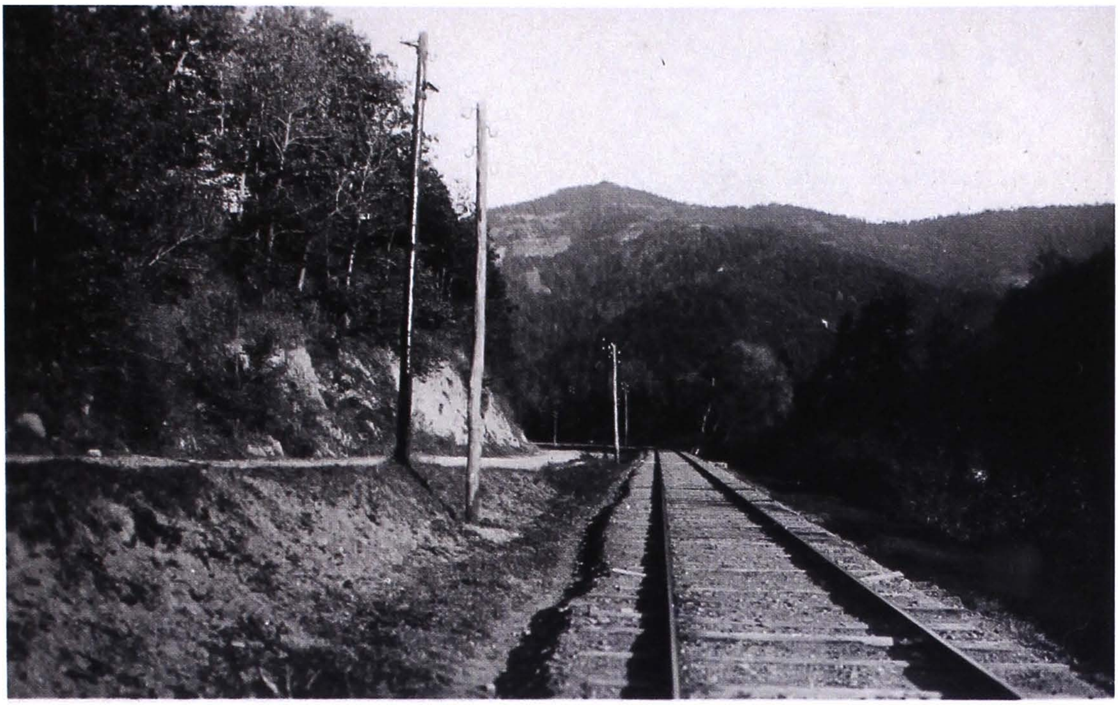

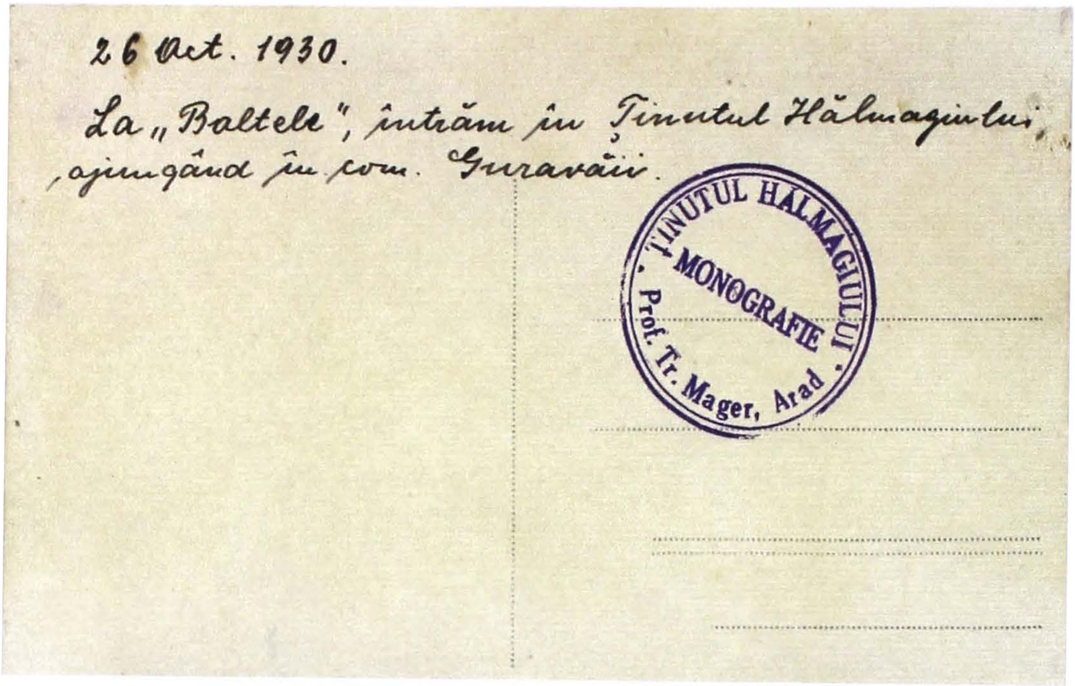

26 Oct. 1930.

La „Baltele", întrăm în Ținutul Hălmagiului, ajungând în com. Guravăii.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

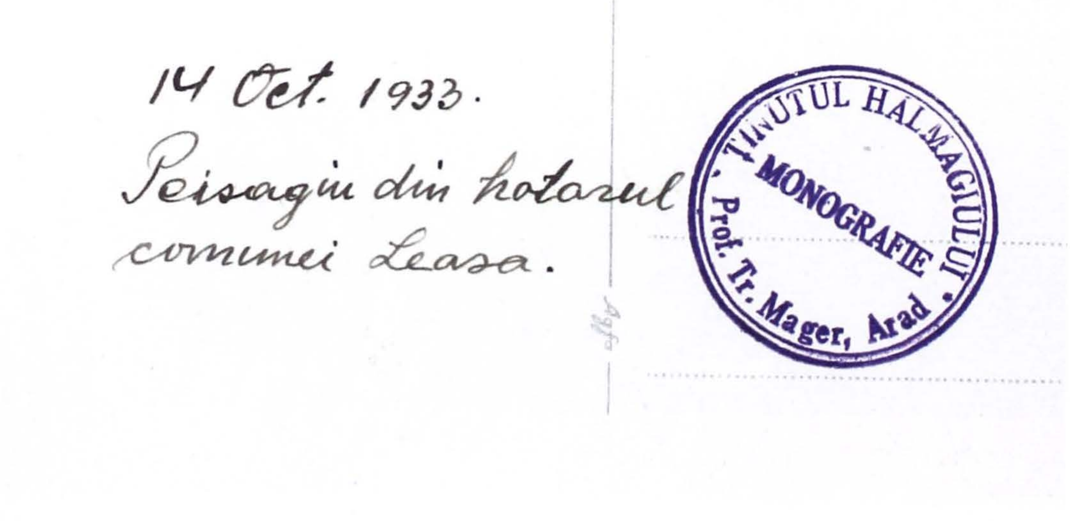

14 Oct. 1933.

Peisagiu din hotarul comunei Leasa.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

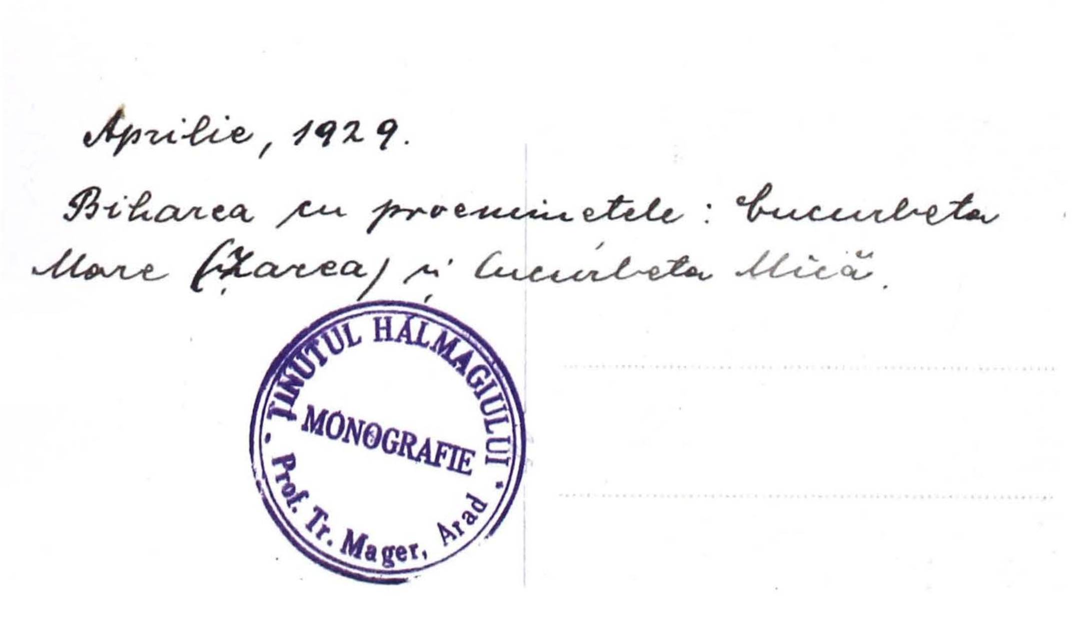

Aprilie, 1929.

Biharea cu proeminetele: Cucurbeta Mare (Țarca) și Cucurbeta Mică.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

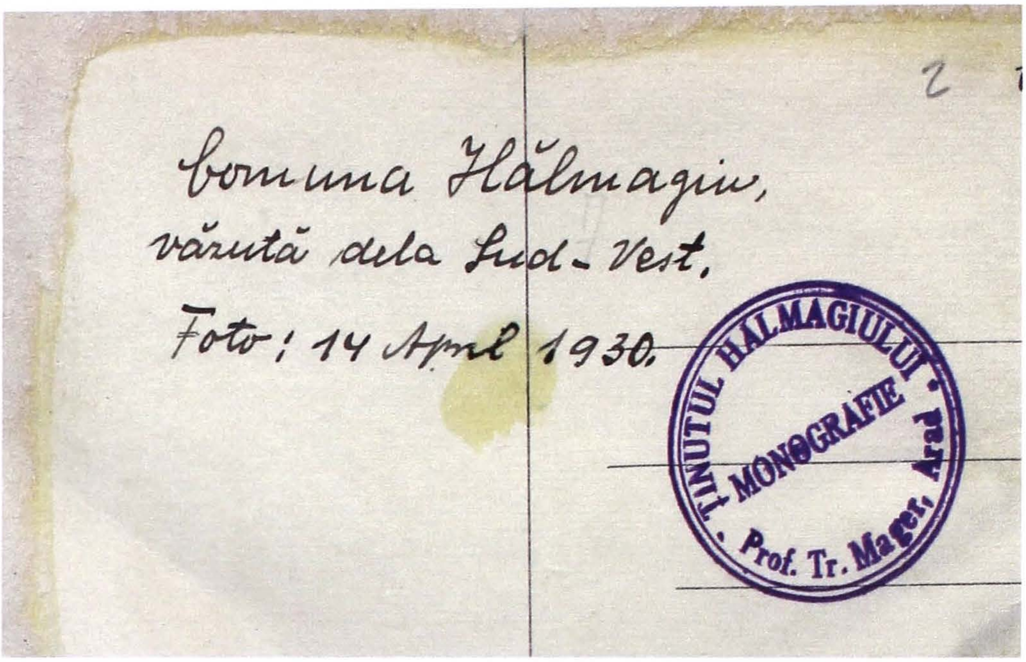

2

Comuna Hălmagiu,
văzută dela Sud-Vest.
Foto: 14 April 1930.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

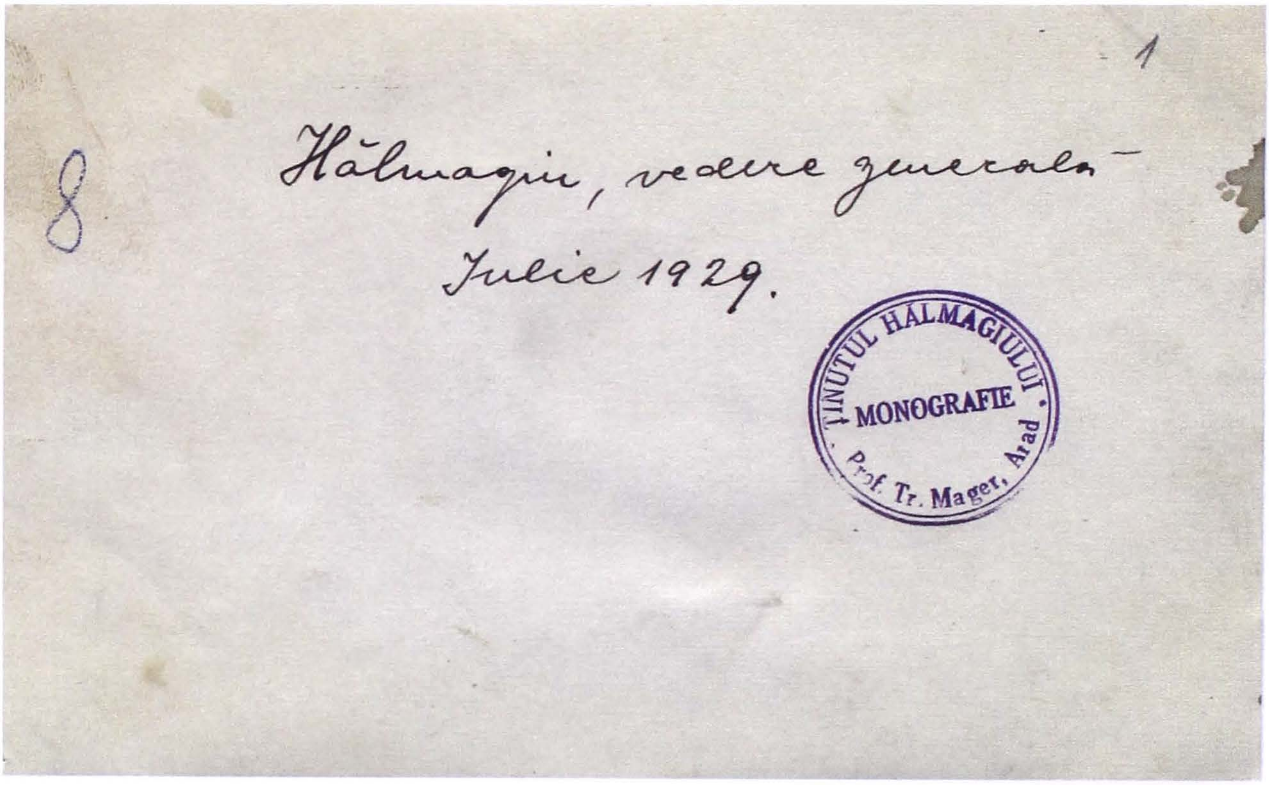

1

8

Hălmagiu, vedere generală.
Iulie 1929.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

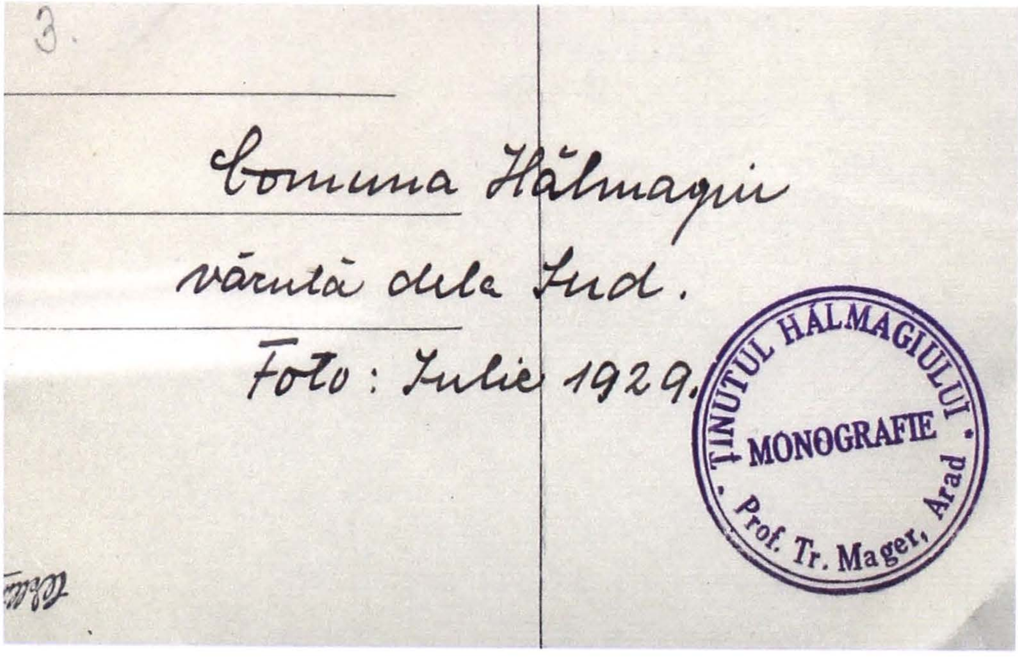

3.

Comuna Hălmagiu
văzută dela Sud.
Foto: Iulie 1929.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

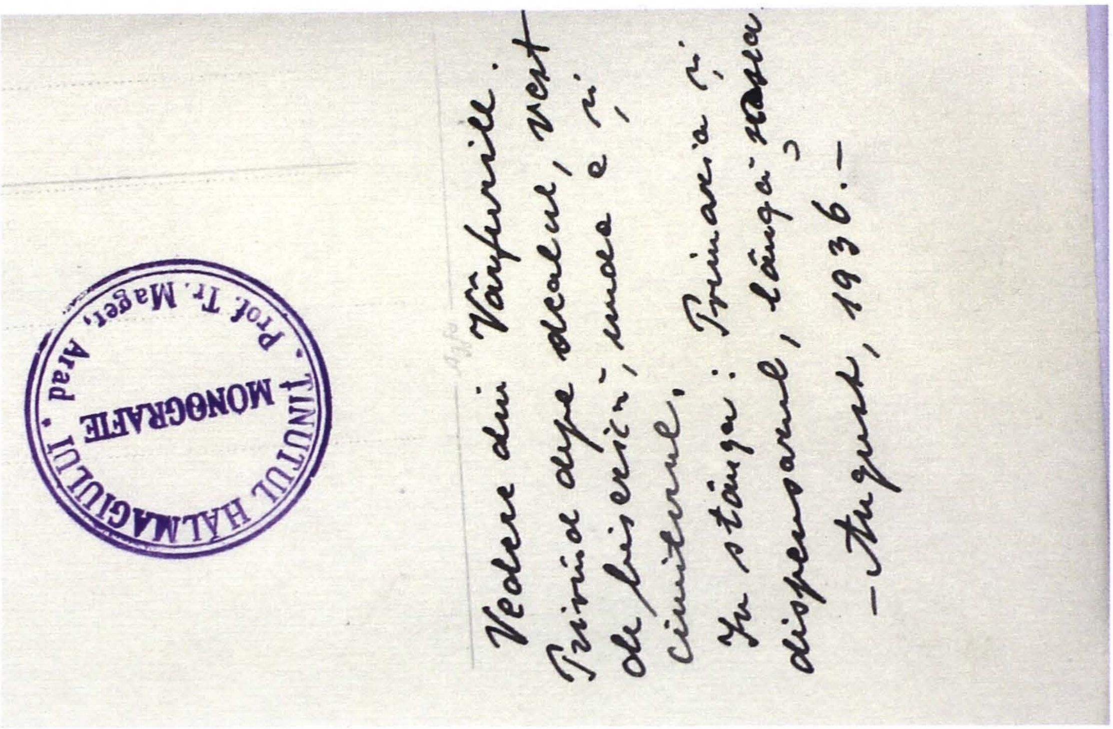

Vedere din Vârfurile.
Privind dupe dealul, vest
de biserică; unde e și
cimitirul.
In stânga: Primăria și
dispensarul, lângă casa
- August, 1936.-

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Maget, Arad

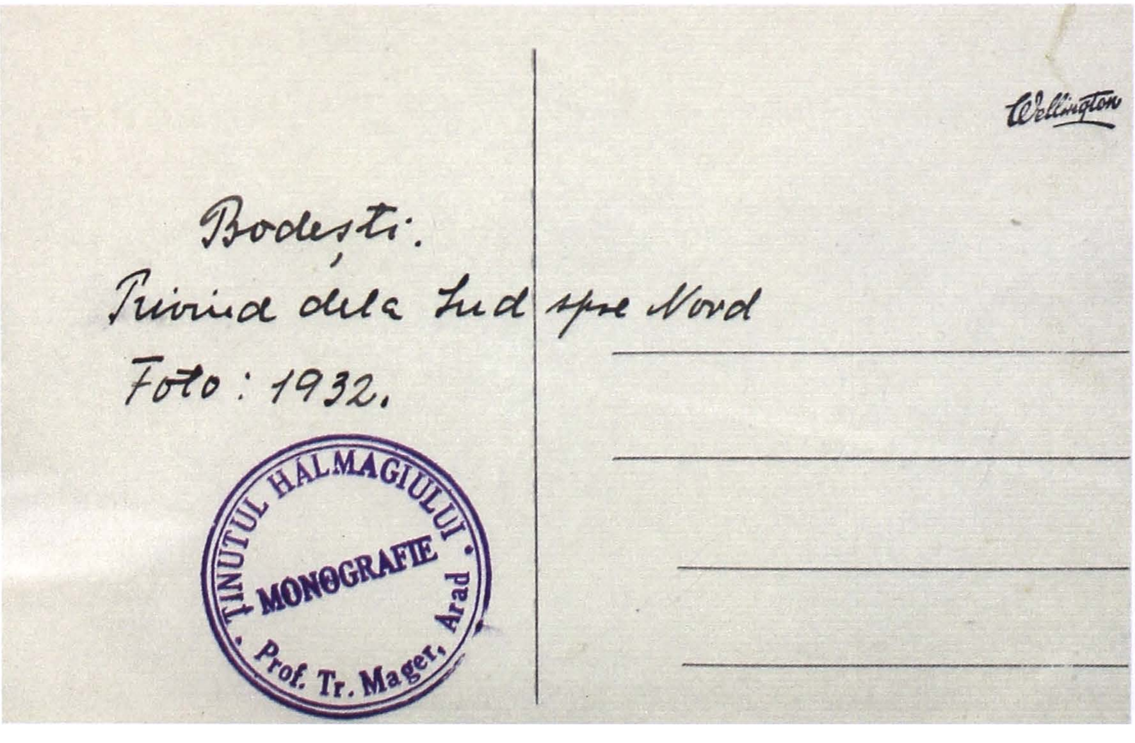

Wellington

Bodești:
Privind dela Sud spre Nord
Foto: 1932.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Maget, Arad

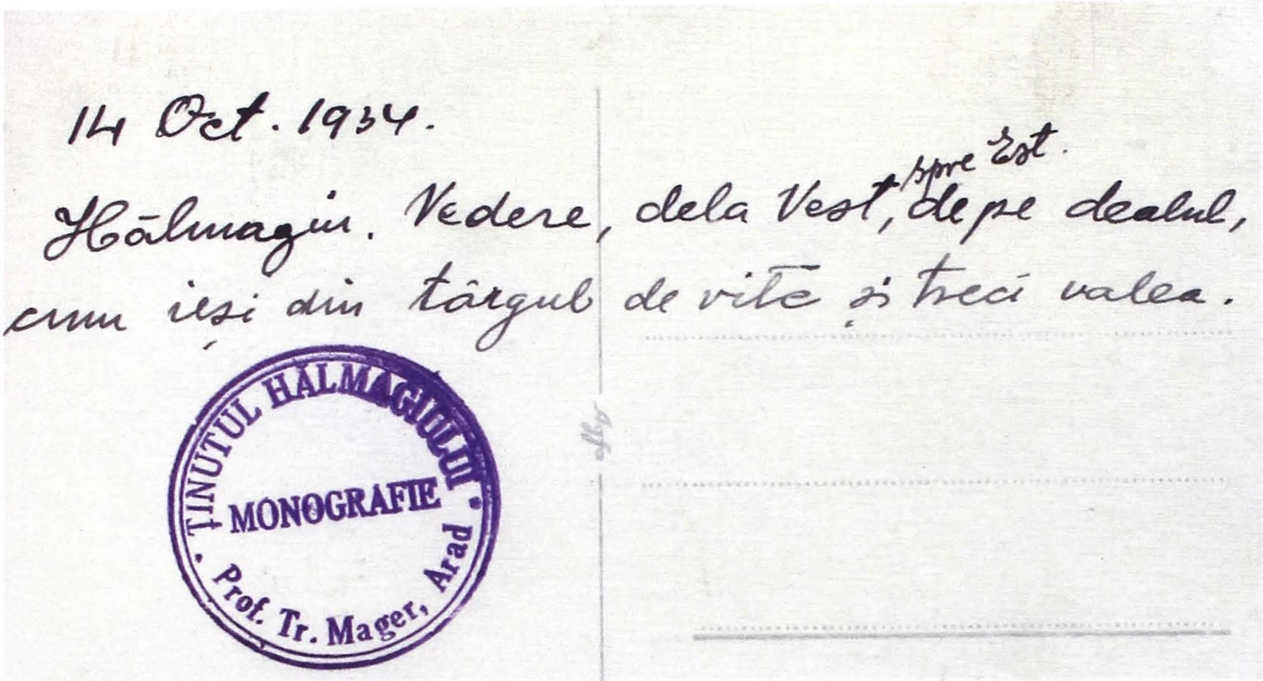

14 Oct. 1934.

Hălmagiu. Vedere, dela Vest, spre Est, depe dealul, cum ieși din târgul de vite și treci valea.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

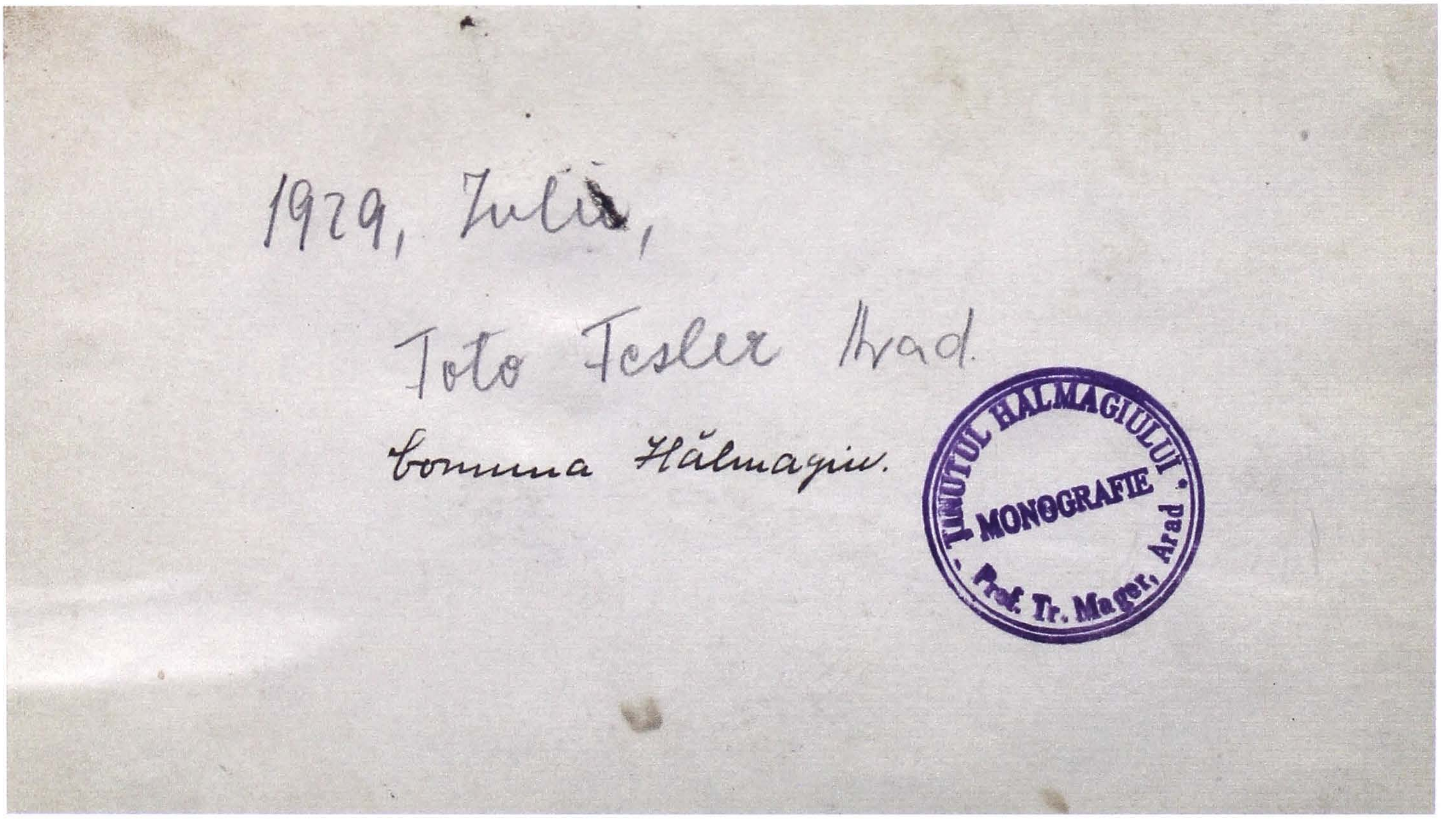

1929, Iulie,

Foto Fesler Arad.

Comuna Hălmagiu.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

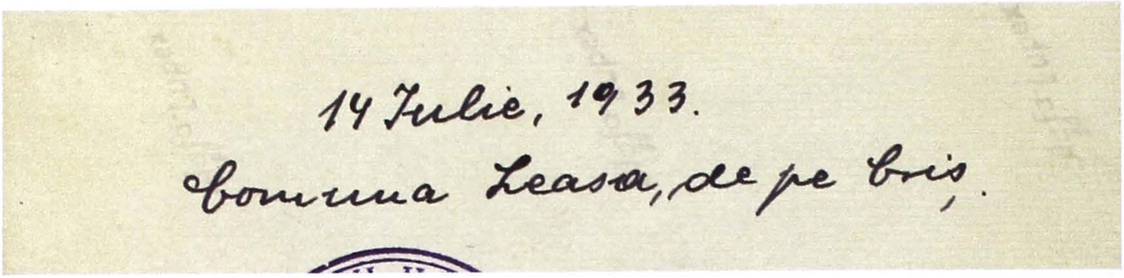

14 Iulie, 1933.
Comuna Leasa, de pe Criș.

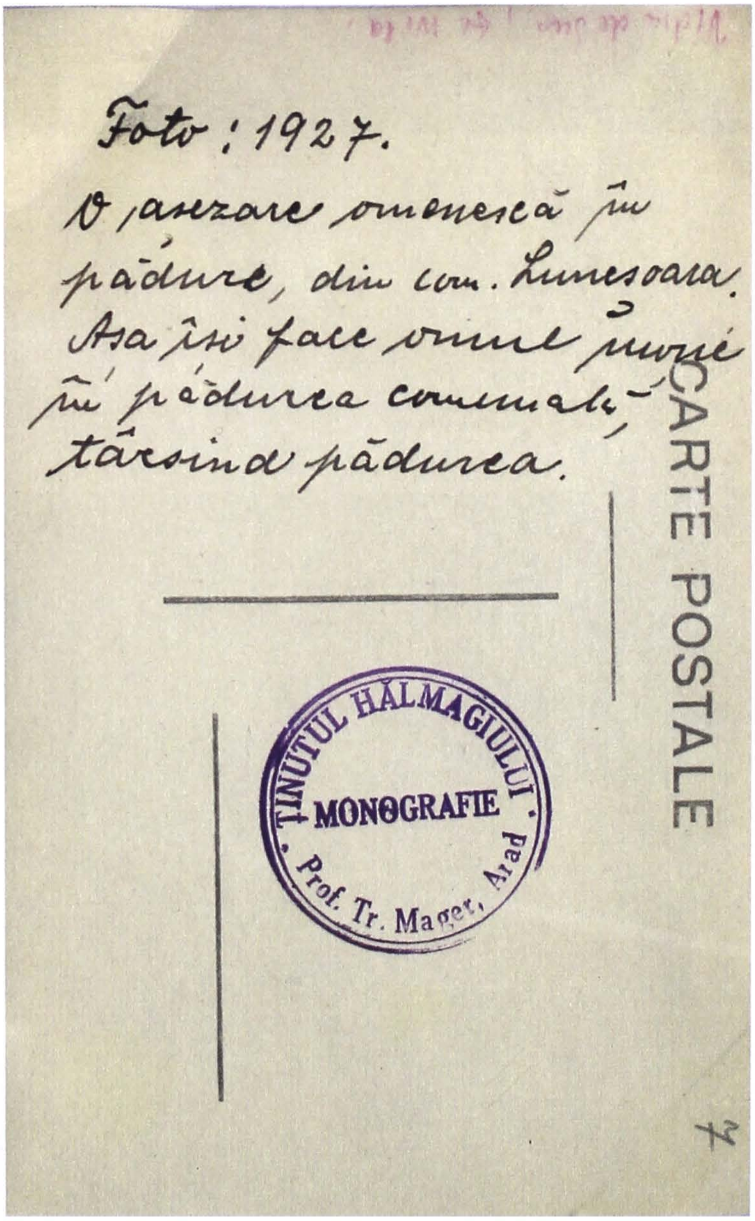

Foto: 1927.
O așezare omenească în
pădure, din com. Lunesoara.
Asa își face omul moșie
în pădurea comunală,
târsind pădurea.

CARTE POSTALE

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

7

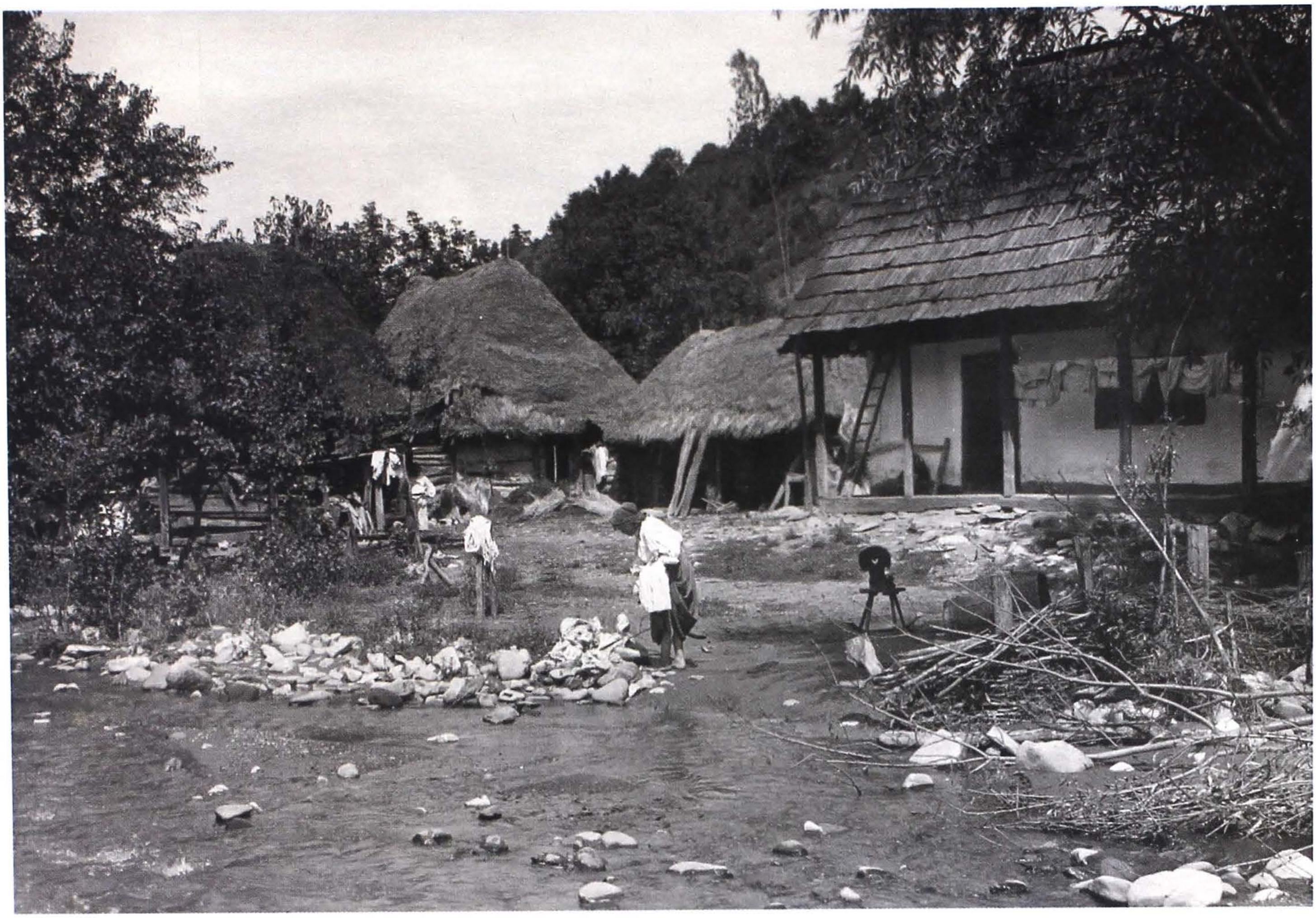

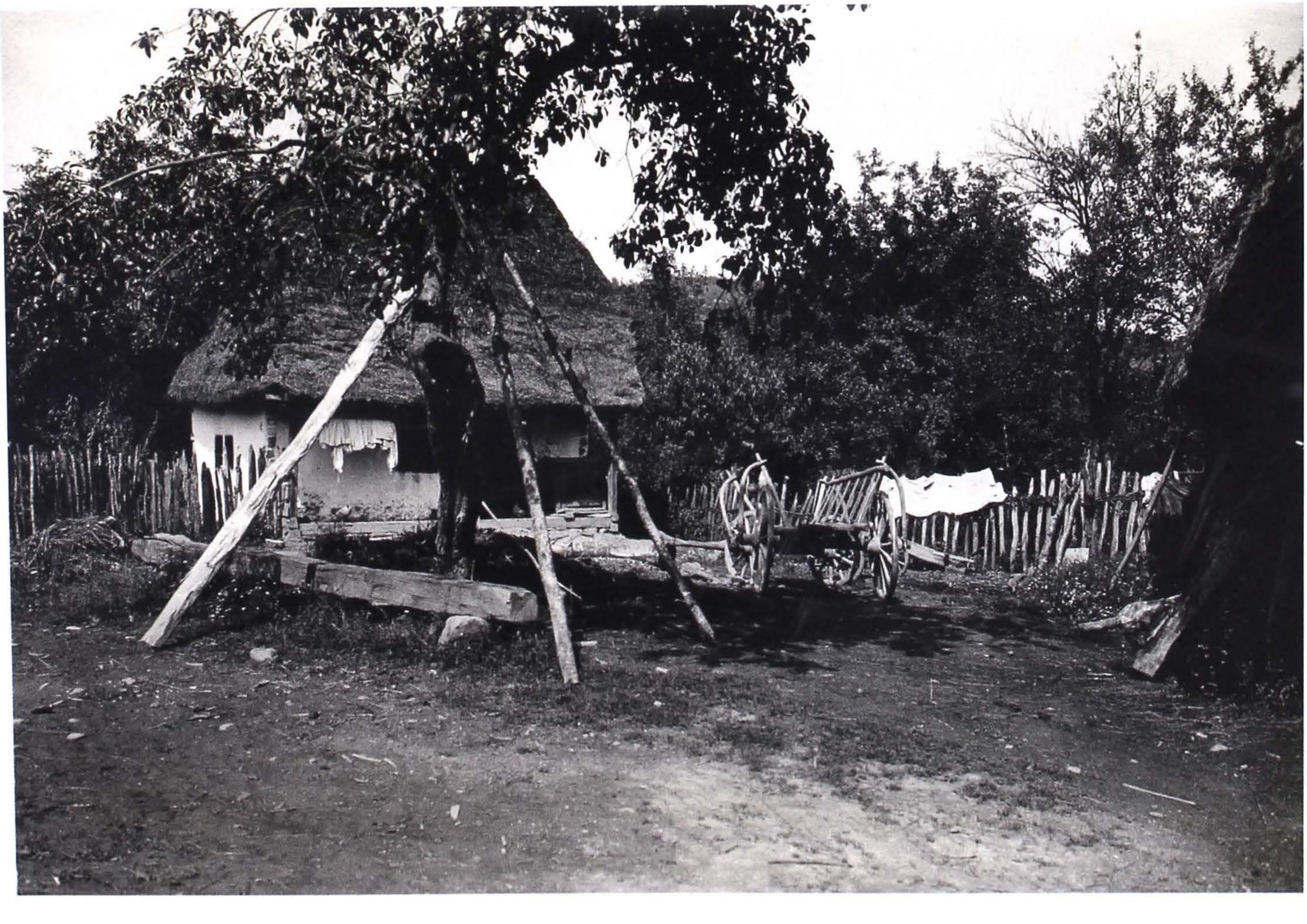

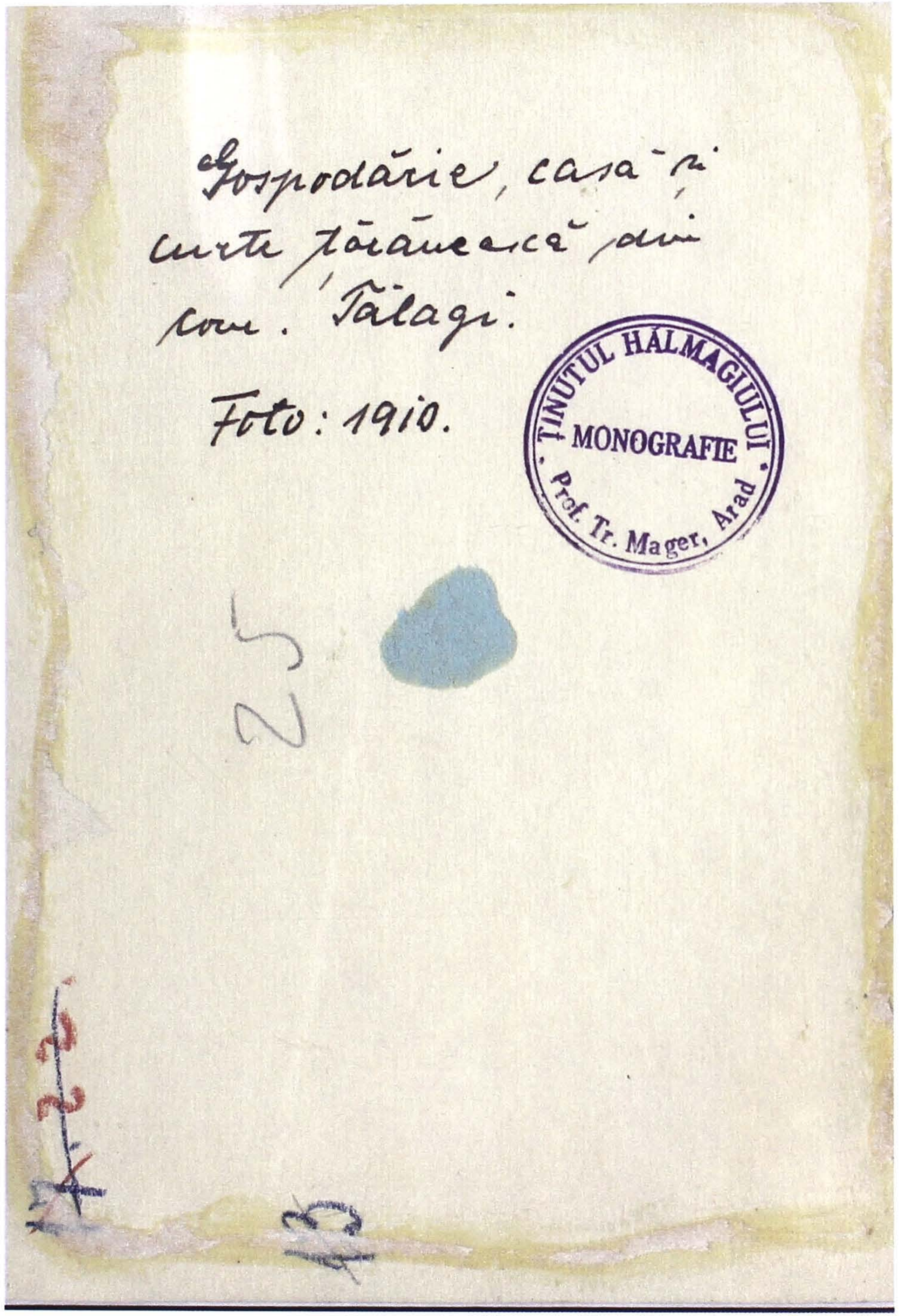

Gospodărie, casă și
curte țărănească din
com. Tălagi.

Foto: 1910.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

25

~~22~~

43

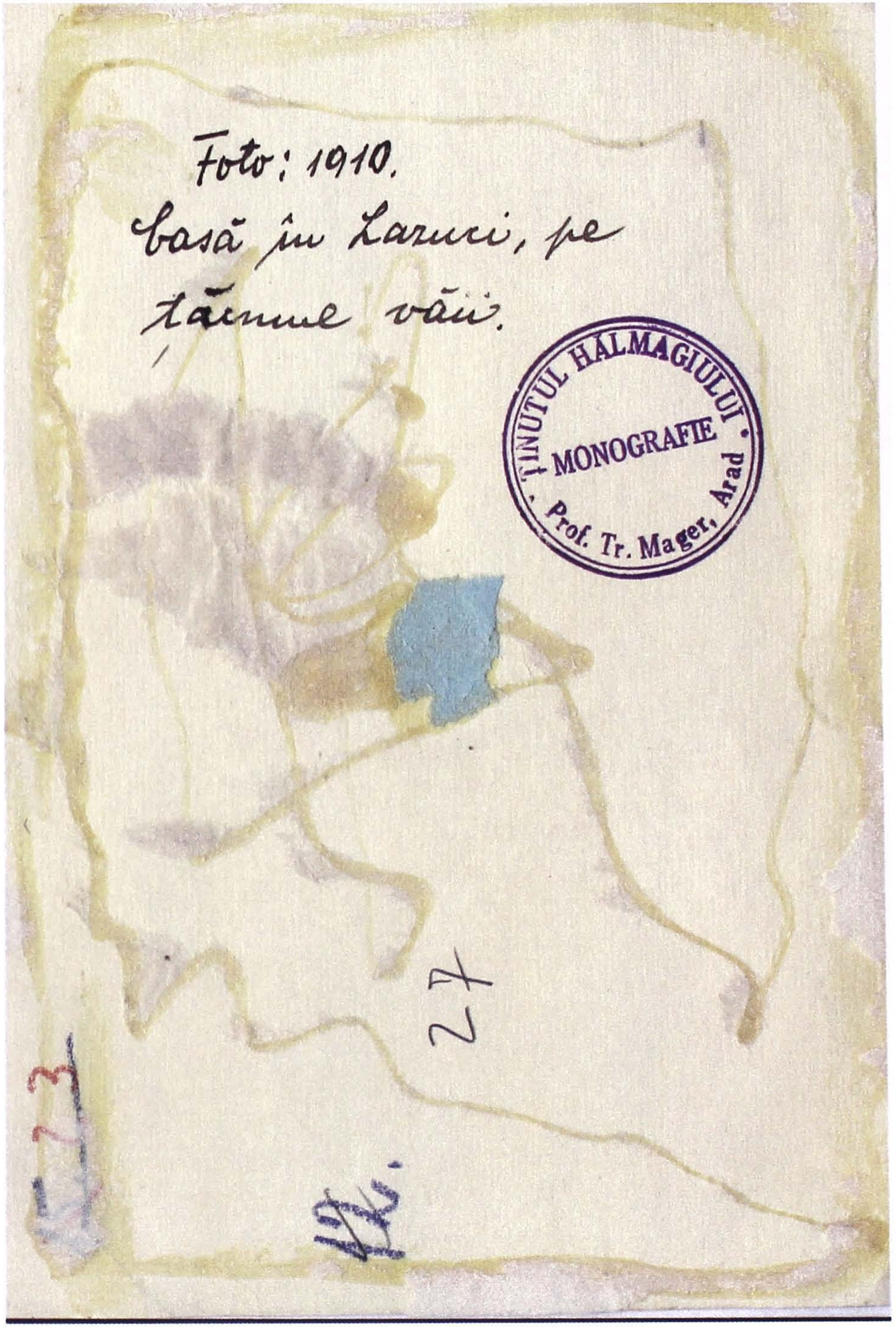

Foto: 1910.
Casă în Lazuri, pe
țărmure văii.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

27

~~23~~

42.

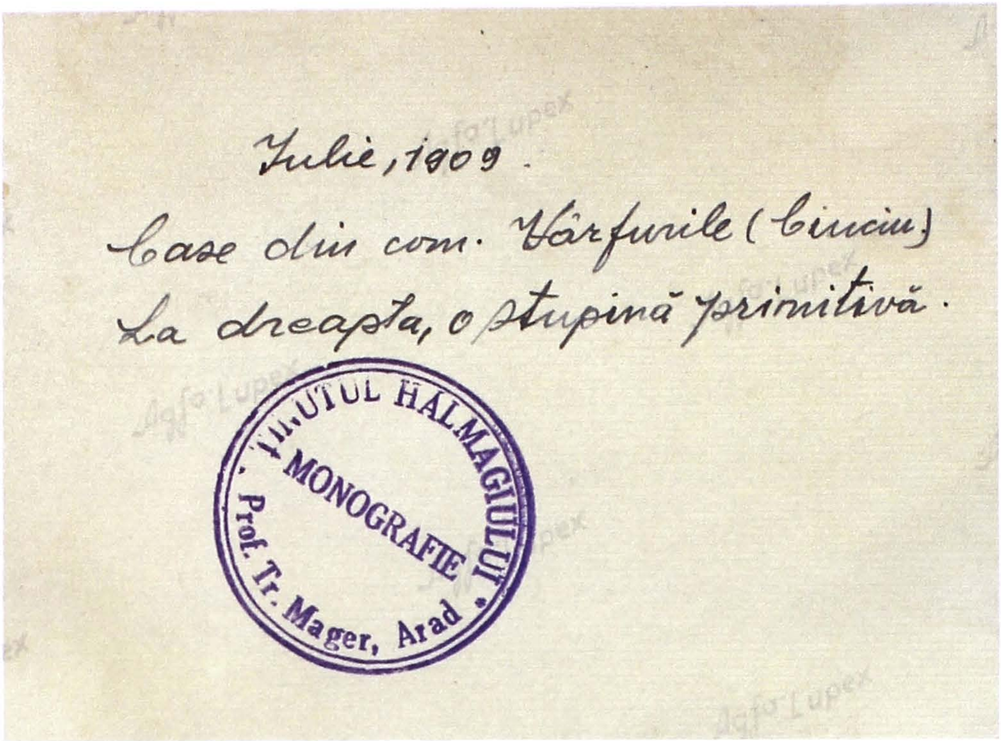

Iulie, 1909.

Case din com. Vârfurile (Ciuciu)

La dreapta, o stupină primitivă.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

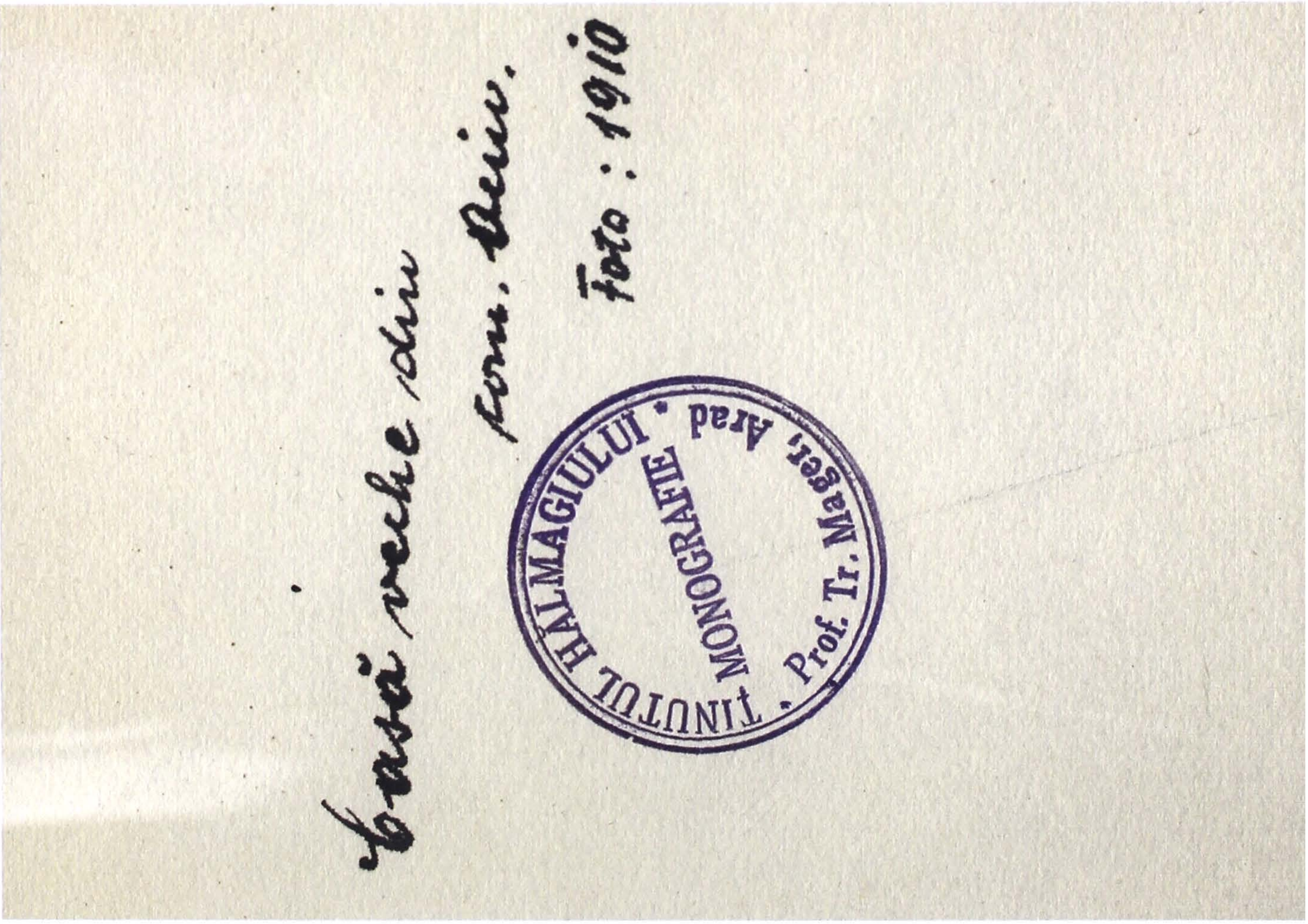

Casă veche din

com. Ociu.

Foto: 1910

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

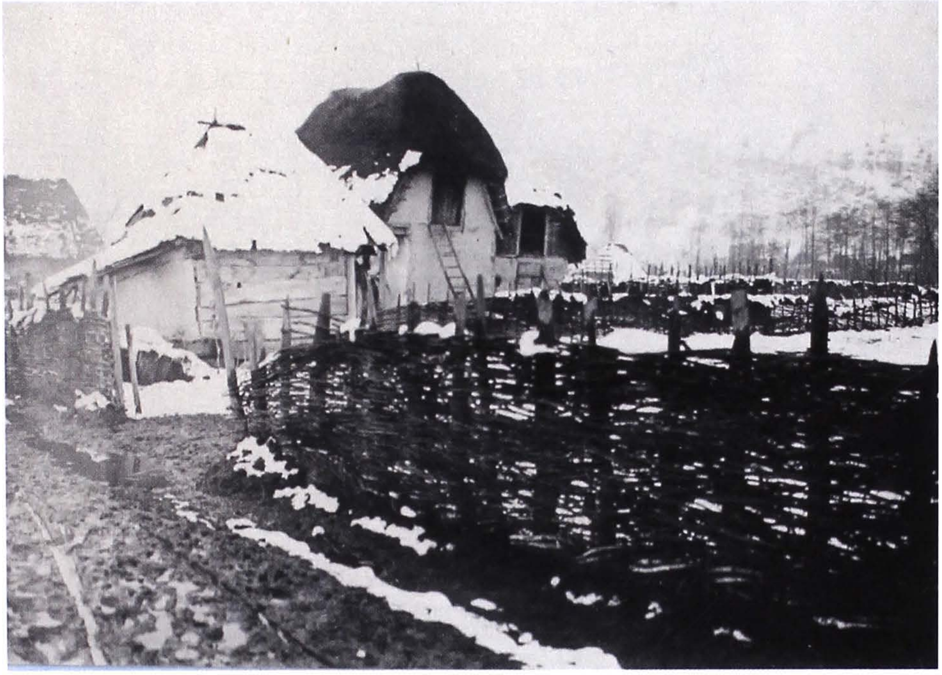

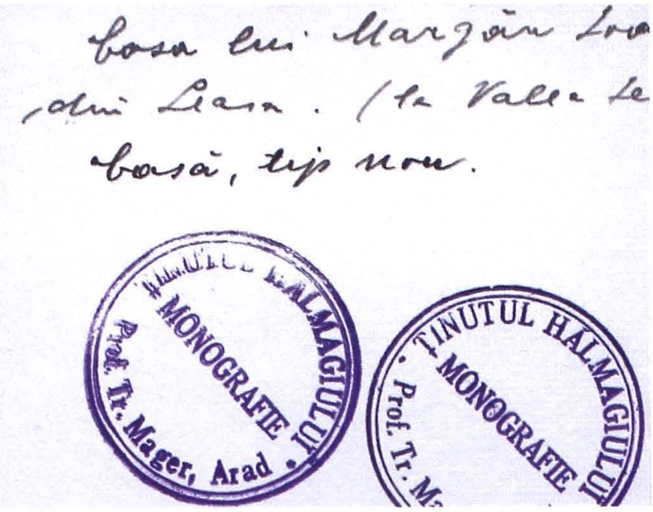

Casa lui Margăin Ioa
din Leasa. (la Valea le
casă, tip nou.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Ma

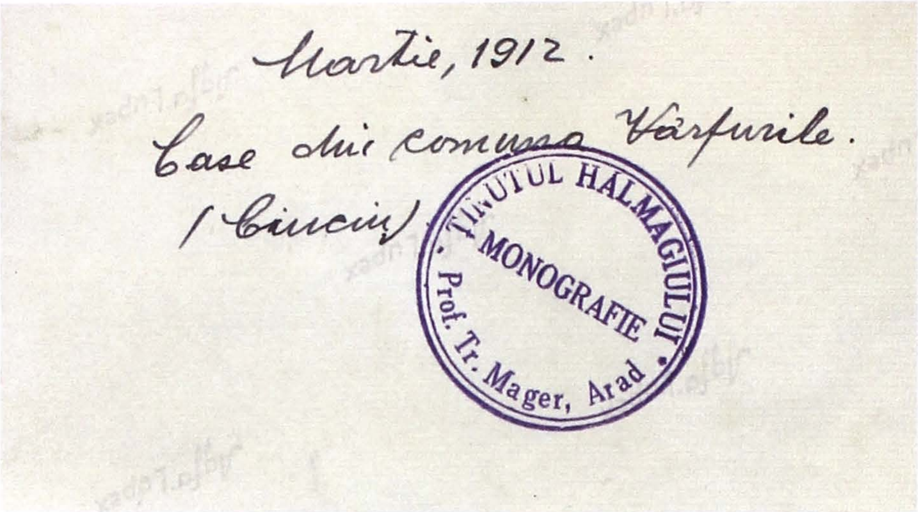

Martie, 1912.

Case din comuna Vârfurile.
(Ciuciu)

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

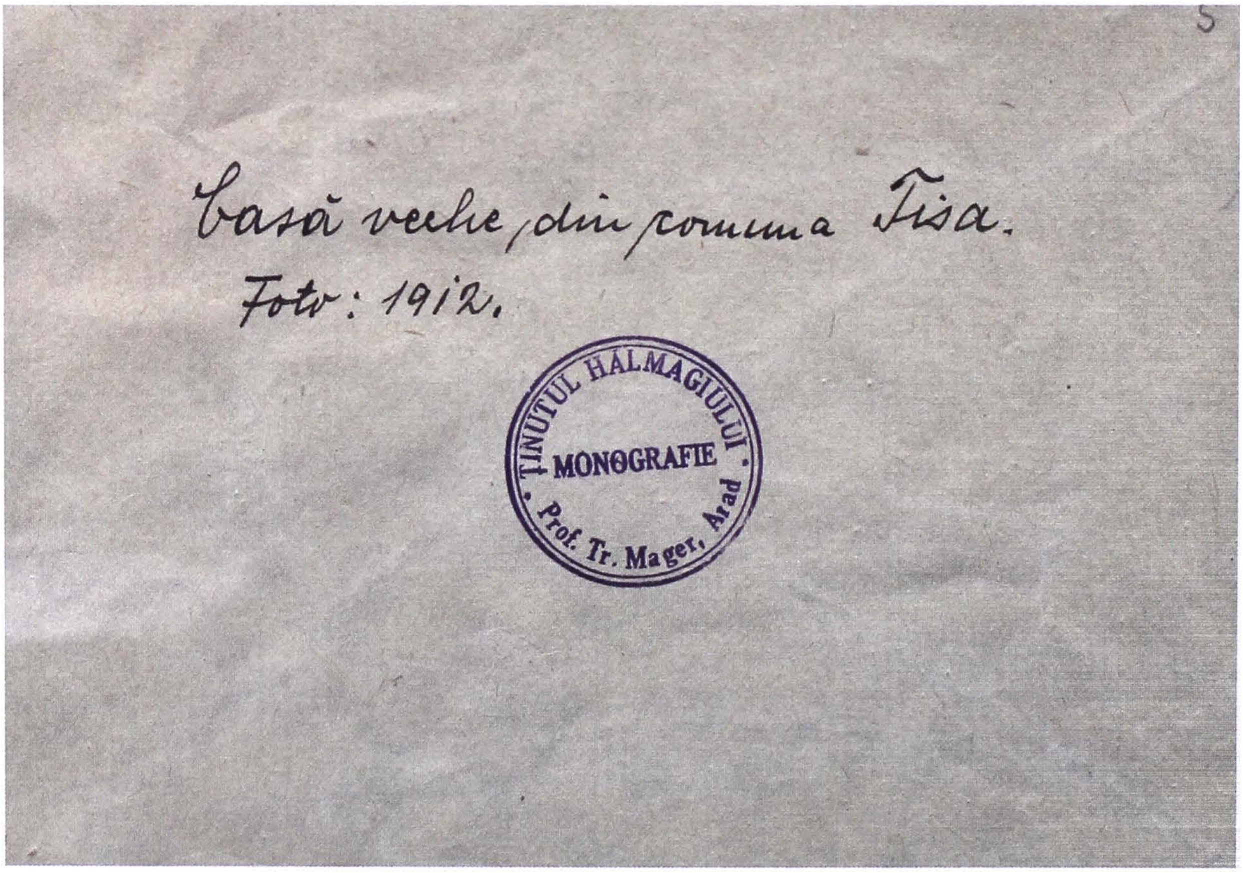

5

Casă veche, din comuna Tisa.
Foto: 1912.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

13

Foto: 1910.

Moară în
comuna Lazuri.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

~~Természetes~~ nagyság

427

21.

Foto: 1910.

Moară în comuna

22. Avram Iancu.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

12

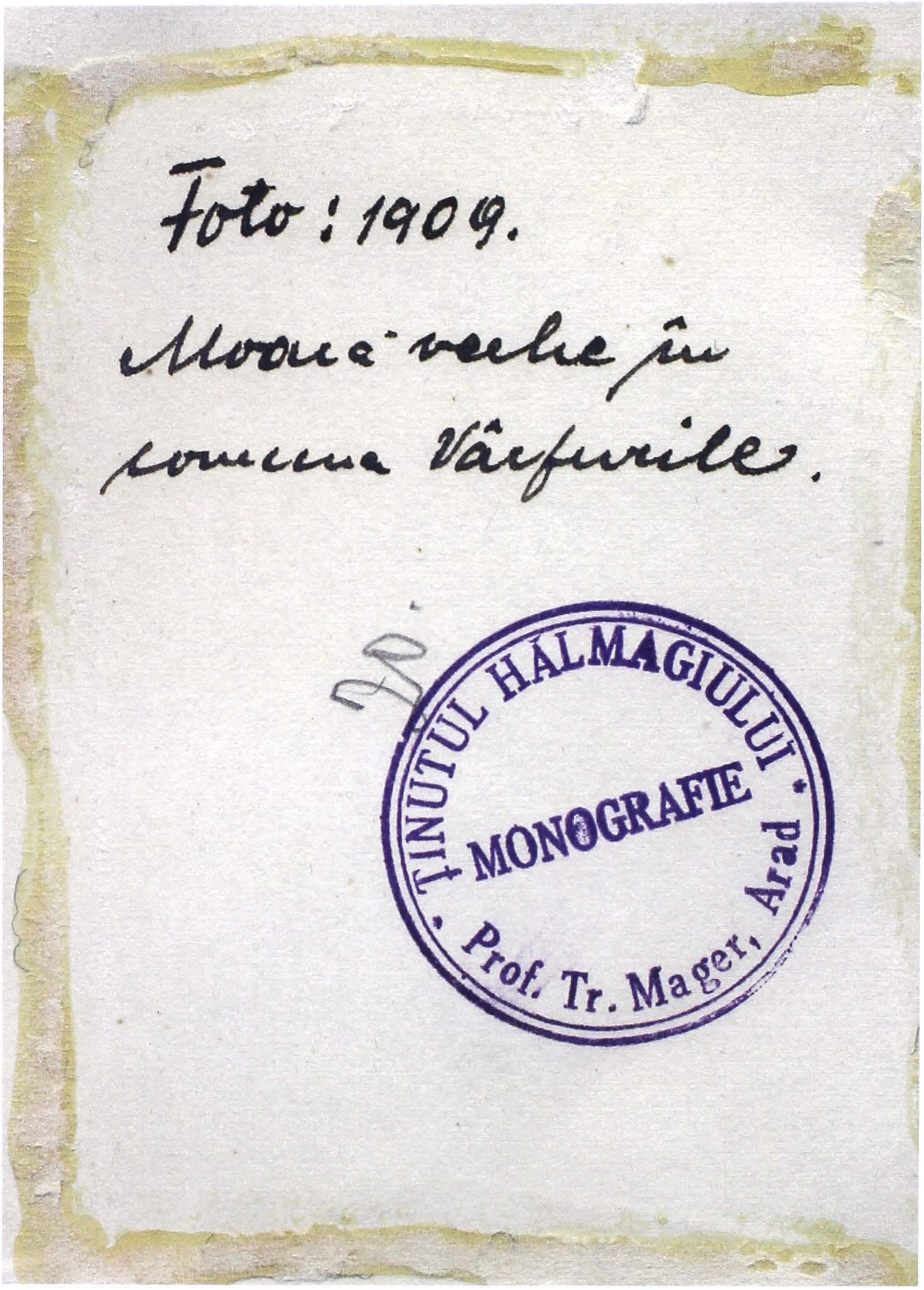

Foto: 1909.

Moară veche în comuna Vârfurile.

20.

ŢINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

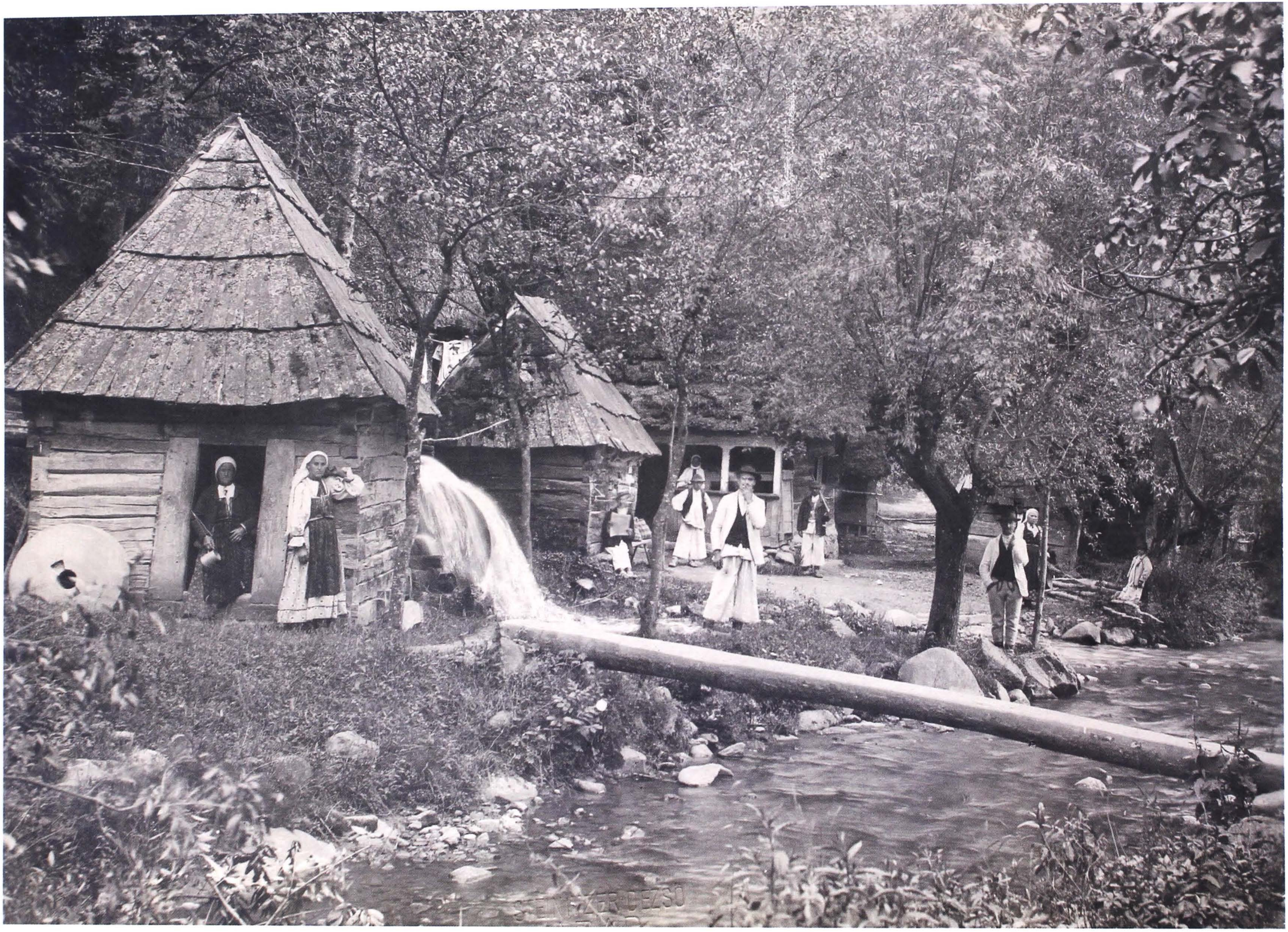

Moară din com. Sârbi.

41.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Capitolul II

Populația, costume

Cornea Petru l. Arsenie
49. ani; comuna Lazuri.
Informator muzical
– August. 1936. –
Fişa Nr 26.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Port din Vidra-Hălmagiu
Stânga: Saveta Sirca, 30 ani;
măritată cu Toma Mager din
Vidra (cea încălțată).
Dreapta:
Petra Codrean, 30. ani,
măritată cu Gârgar Melentie,
din Vidra.
August. 1936.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Port din comuna
Vârfurile. – 1936.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

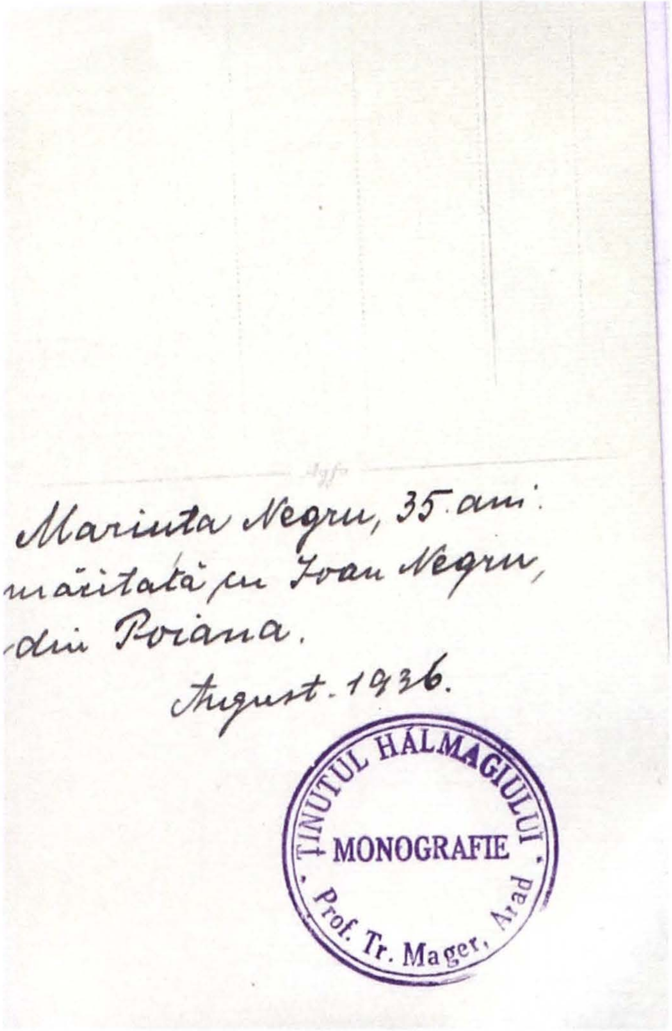

Mariuța Negru, 35. ani:
măritată cu Ioan Negru,
din Poiana.
August. 1936.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

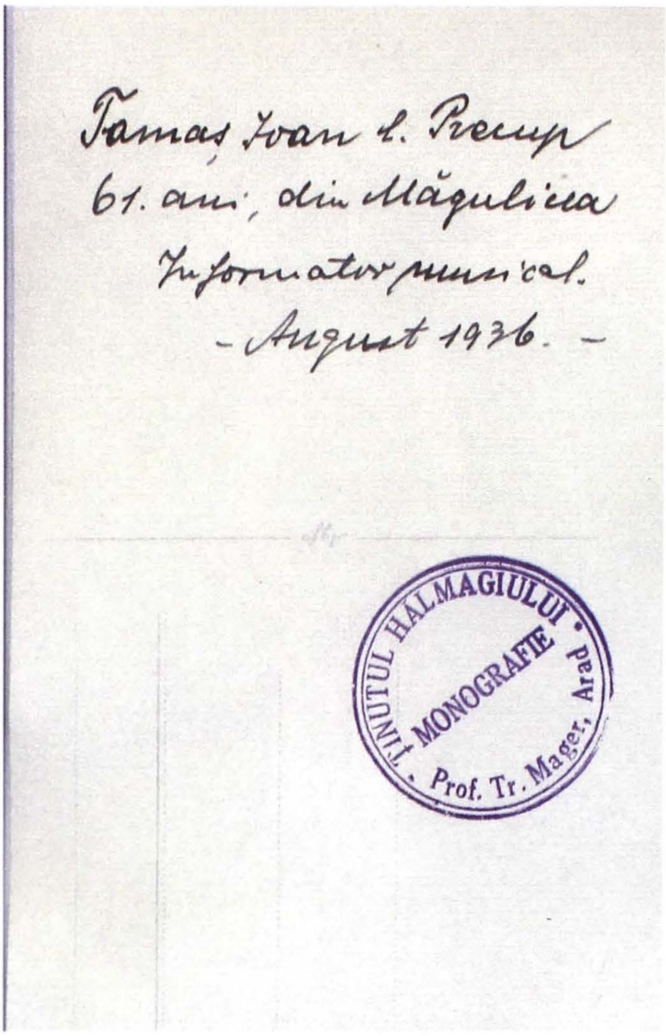

Tamaș Ioan l. Precup
61. ani; din Măgulicea
Informator muzical.
- August 1936. -

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

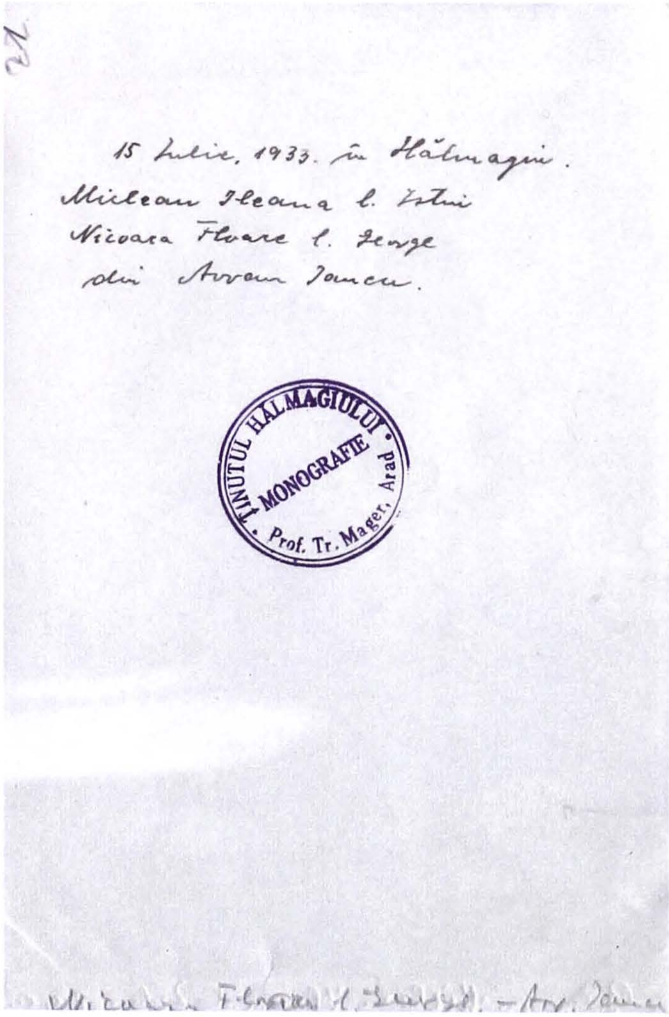

21

15 Iulie, 1933. în Hălmagiu.
Miclean Ileana l. Iotui
Nicoara Floare l. George
din Avram Iancu.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

[illegible]

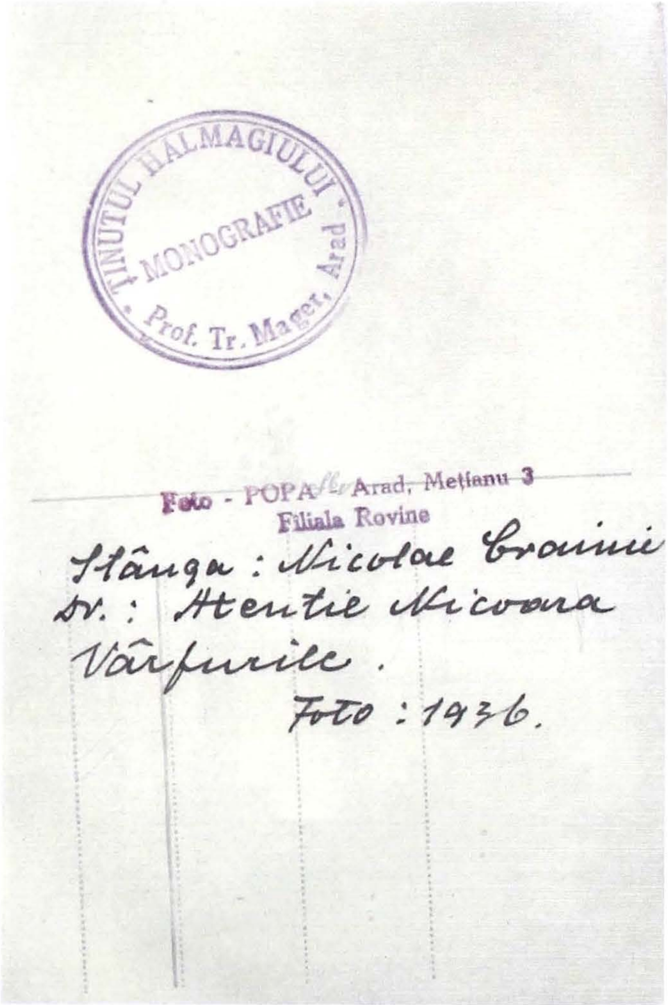

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Foto - POPA Arad, Mețianu 3
Filiala Rovine

Stânga: Nicolae Crainic
Dr.: Atenție Nicoara
Vârfurile.
Foto: 1936.

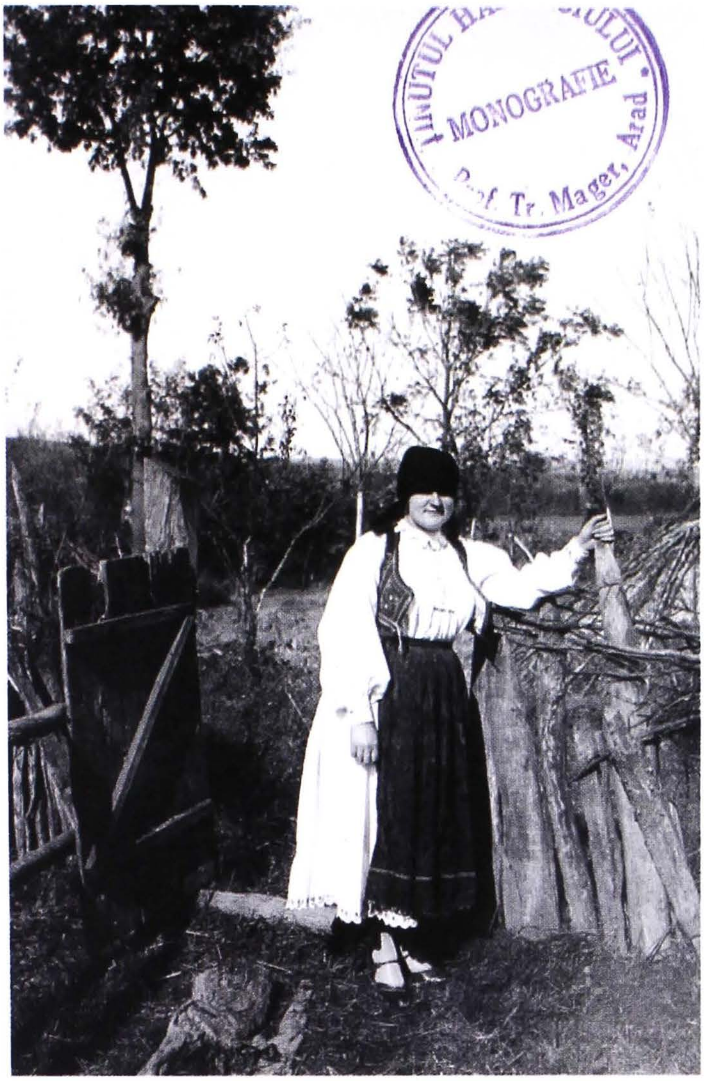

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

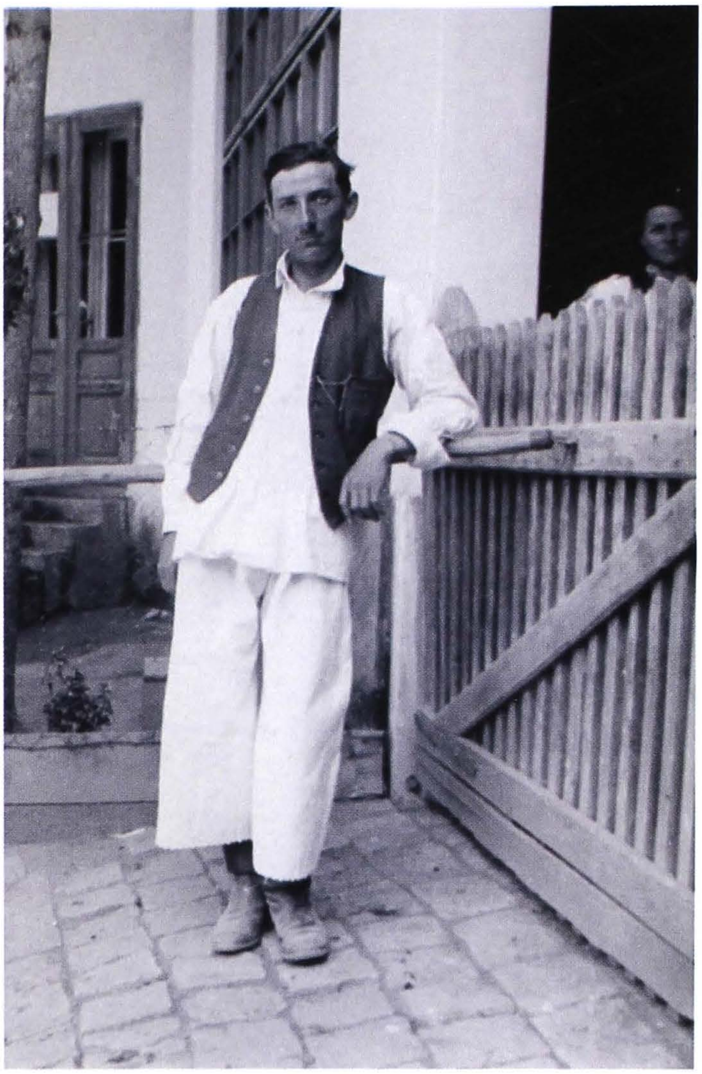

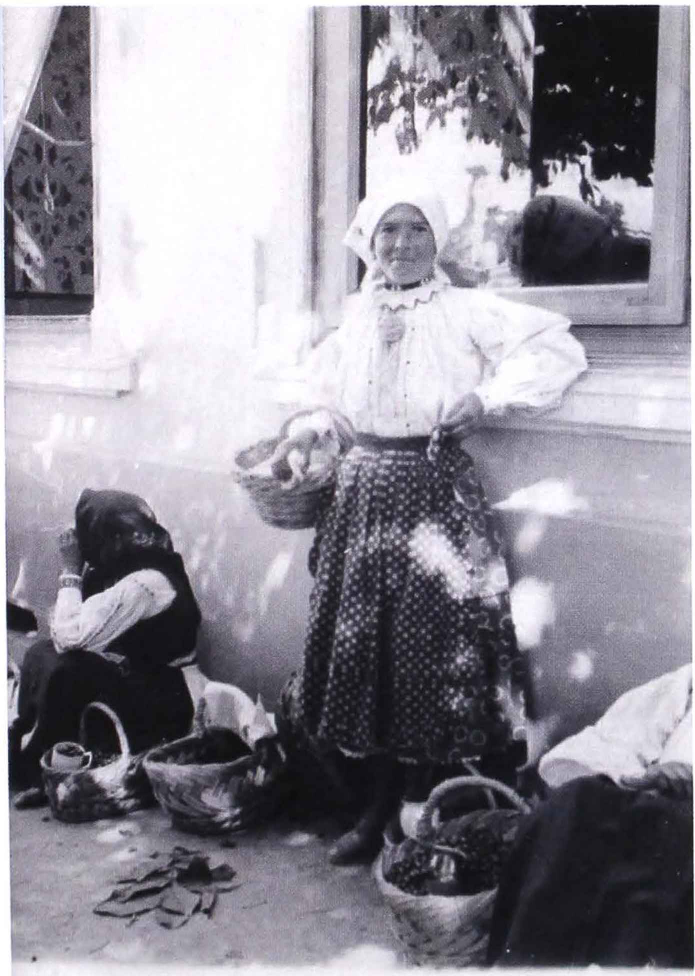

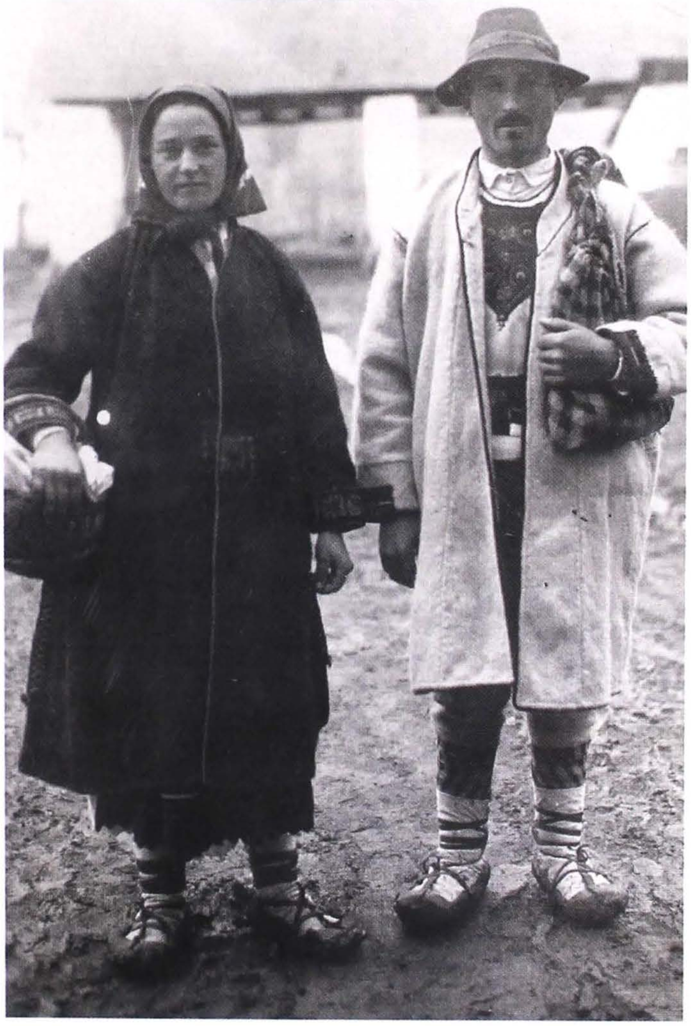

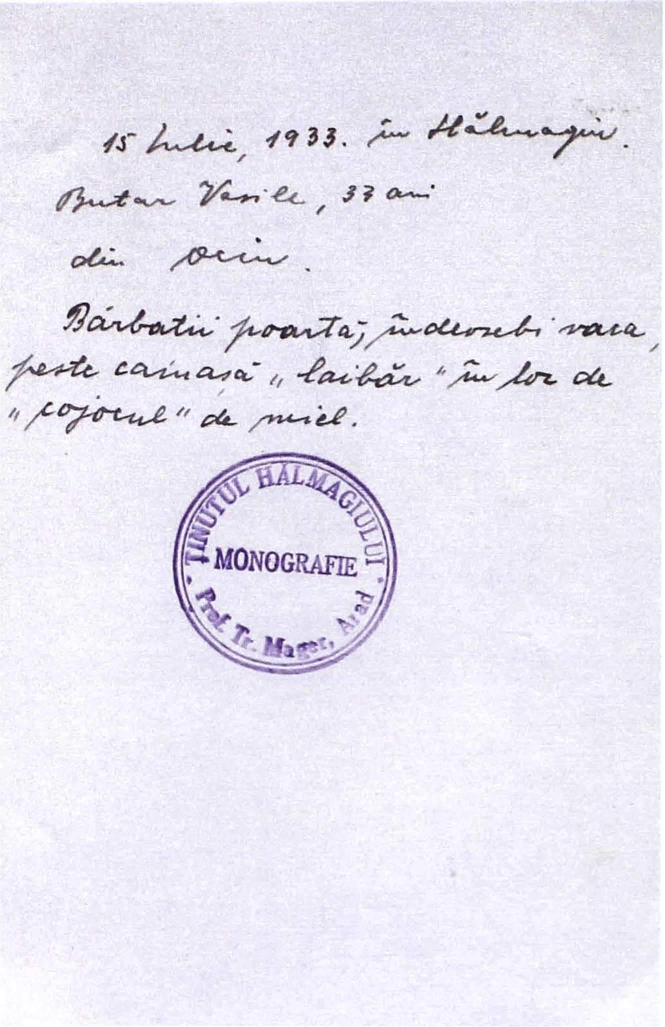

15 Iulie, 1933. în Hălmagiu.
Butar Vasile, 33 ani
din Ociu.

Bărbații poartă, îndeosebi vara, peste cămașă „laibăr" în loc de „cojocul" de miel.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

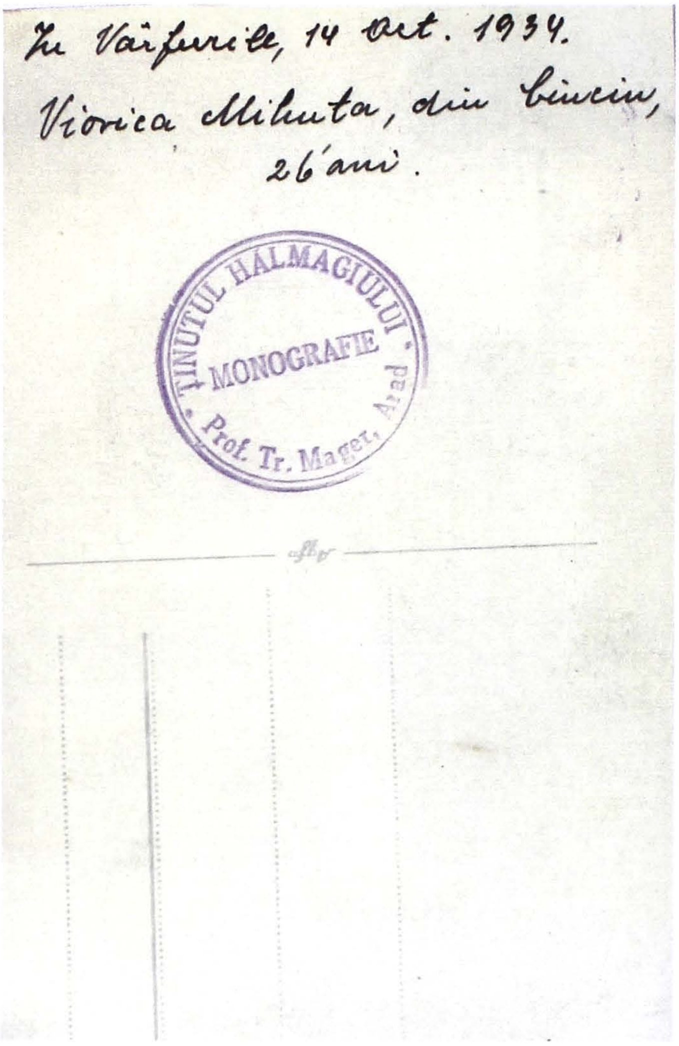

În Vârfurile, 14 Oct. 1934.
Viorica Miluța, din Ciuciu,
26 ani.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

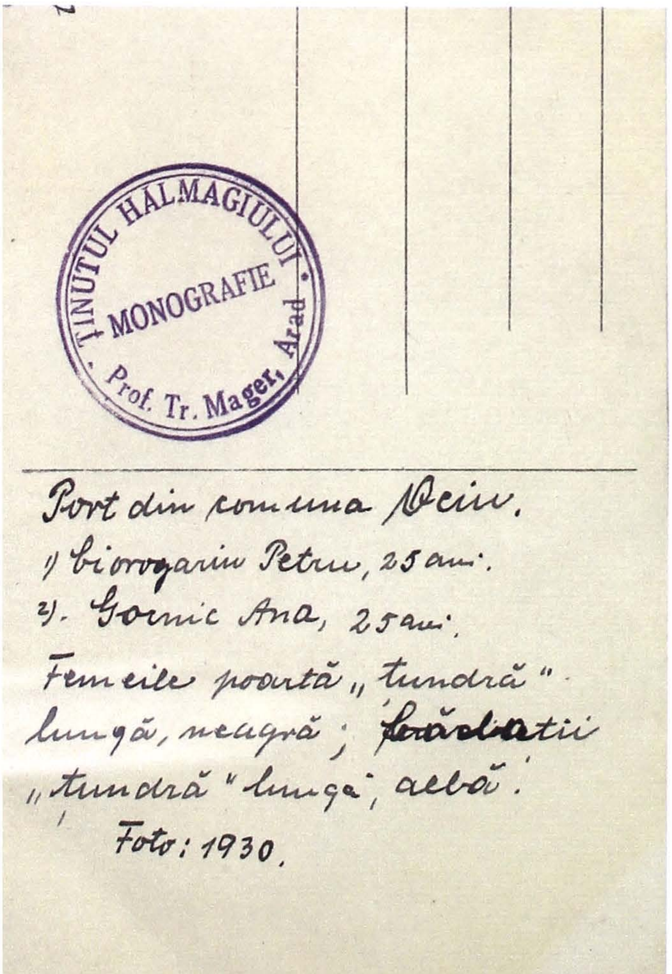

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Port din comuna Ociu.
1) Ciorogariu Petru, 25 ani.
2). Gornic Ana, 25 ani.
Femeile poartă „tundră" lungă, neagră; bărbații „tundră" lungă, albă.
Foto: 1930.

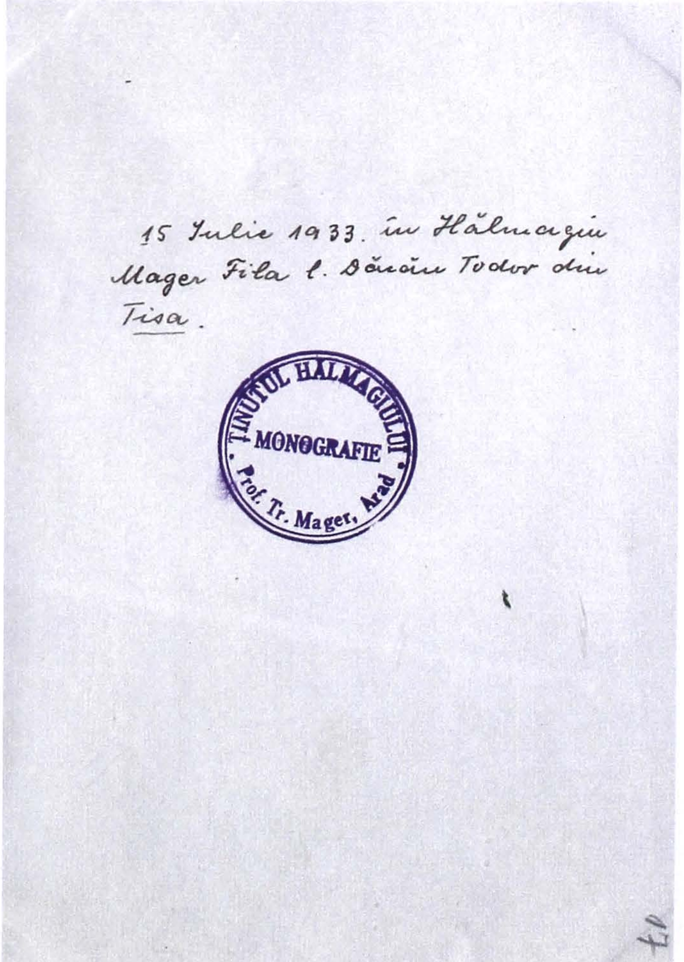

15 Iulie 1933. în Hălmagiu
Mager Fila l. Dărău Todor din
Tisa.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

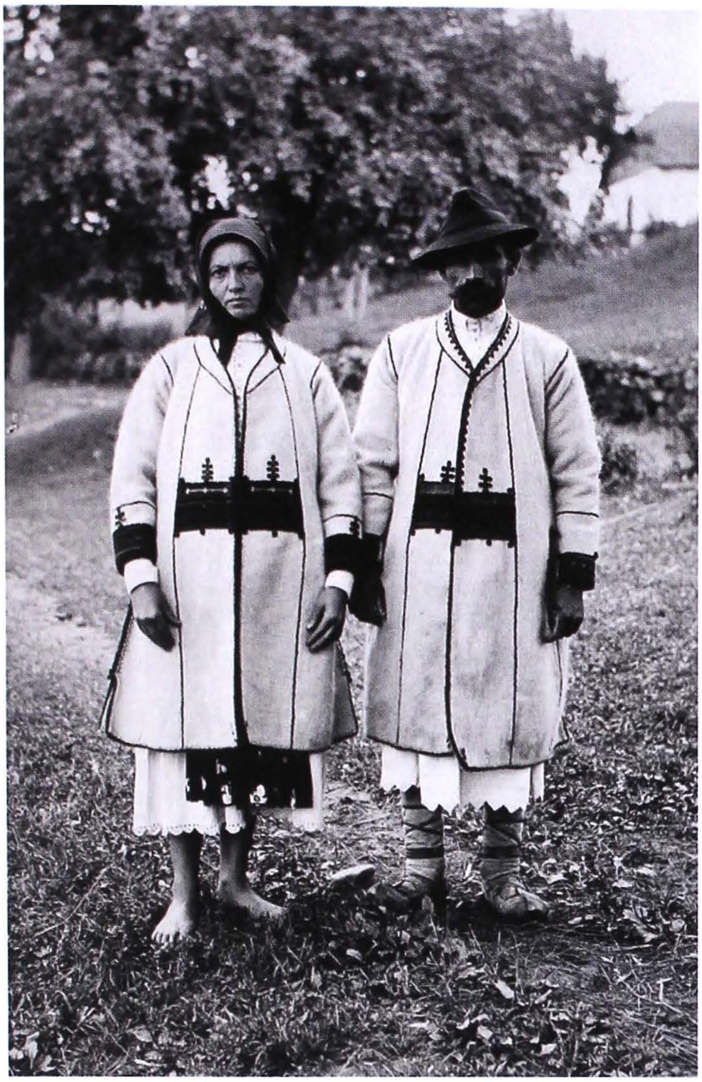

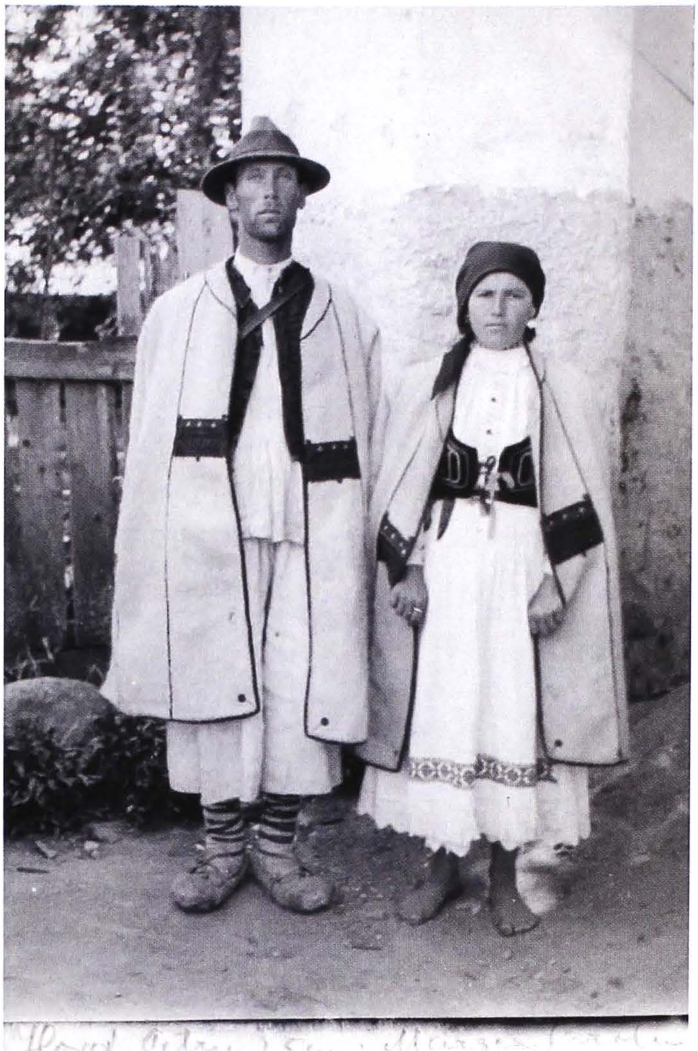

Horvat Petru 25 ani; Margaret [illegible]

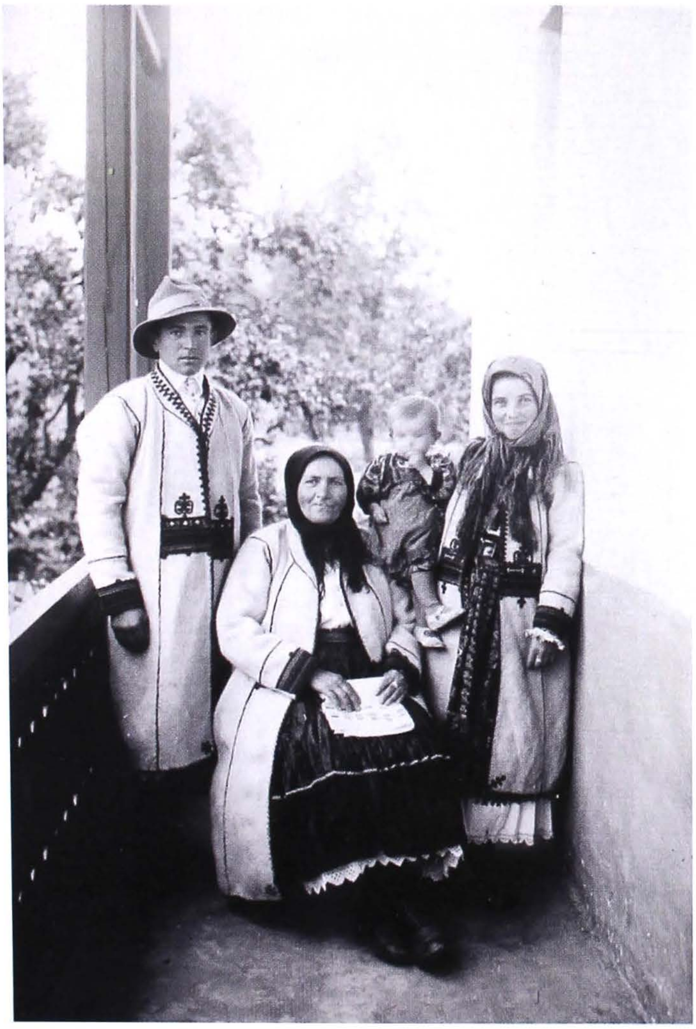

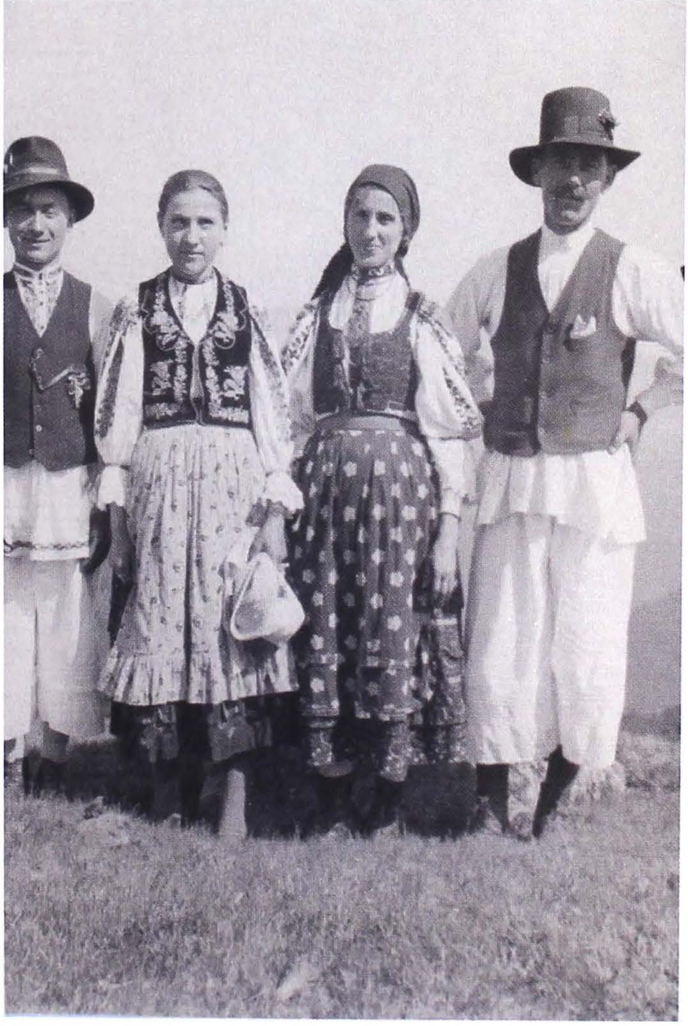

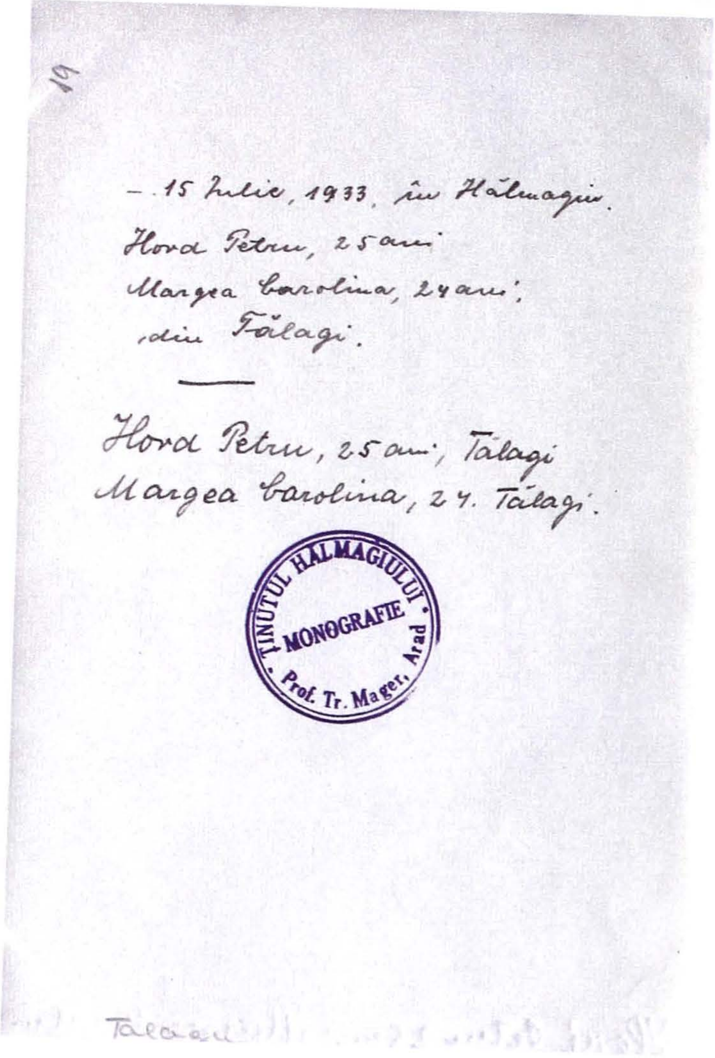

19

– 15 Iulie, 1933, în Hălmagiu.
Hord Petru, 25 ani
Margea Carolina, 24 ani,
din Tălagi.

Hord Petru, 25 ani, Tălagi
Margea Carolina, 24. Tălagi.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

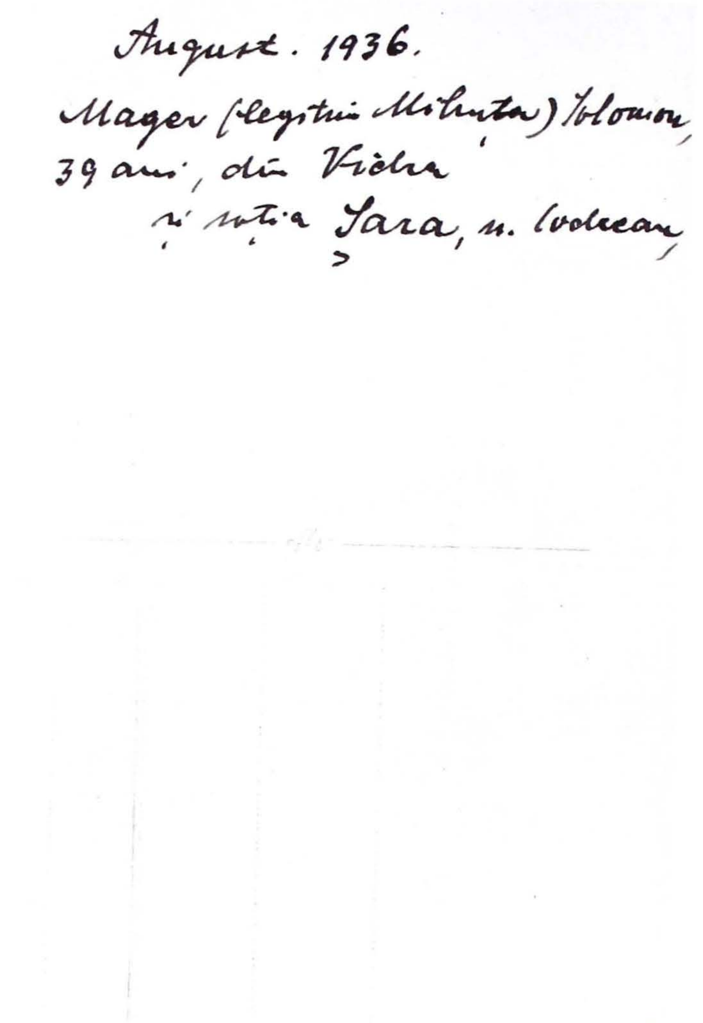

August. 1936.
Mager (legitim Miluța) Solomon,
39 ani, din Vidra
și soția Sara, n. Codrean,

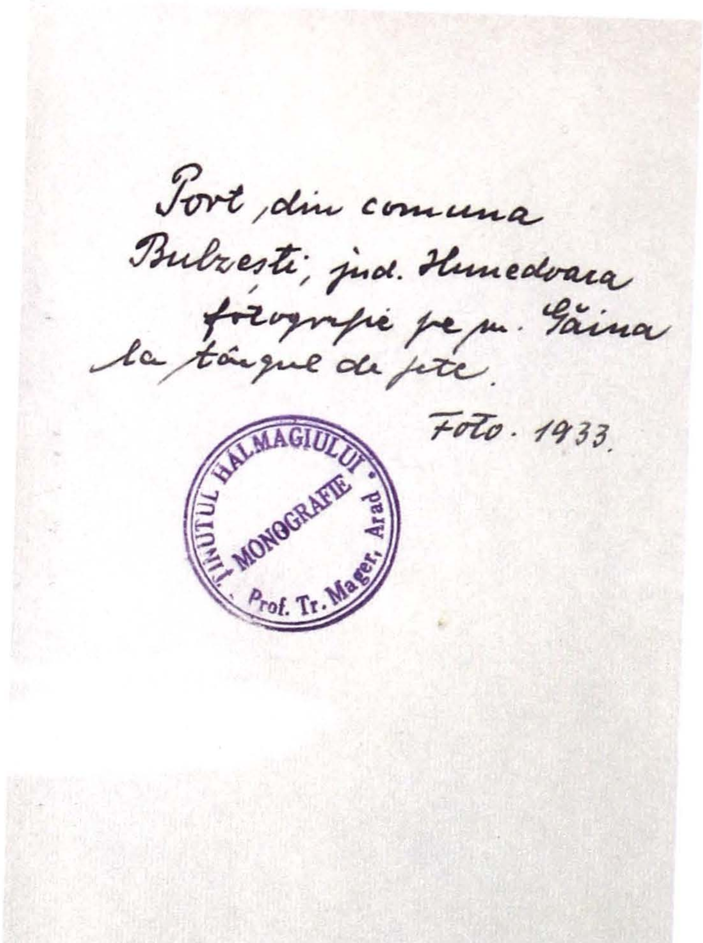

Port, din comuna
Bulzești; jud. Hunedoara
fotografie pe m. Găina
la târgul de fete.
Foto. 1933.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

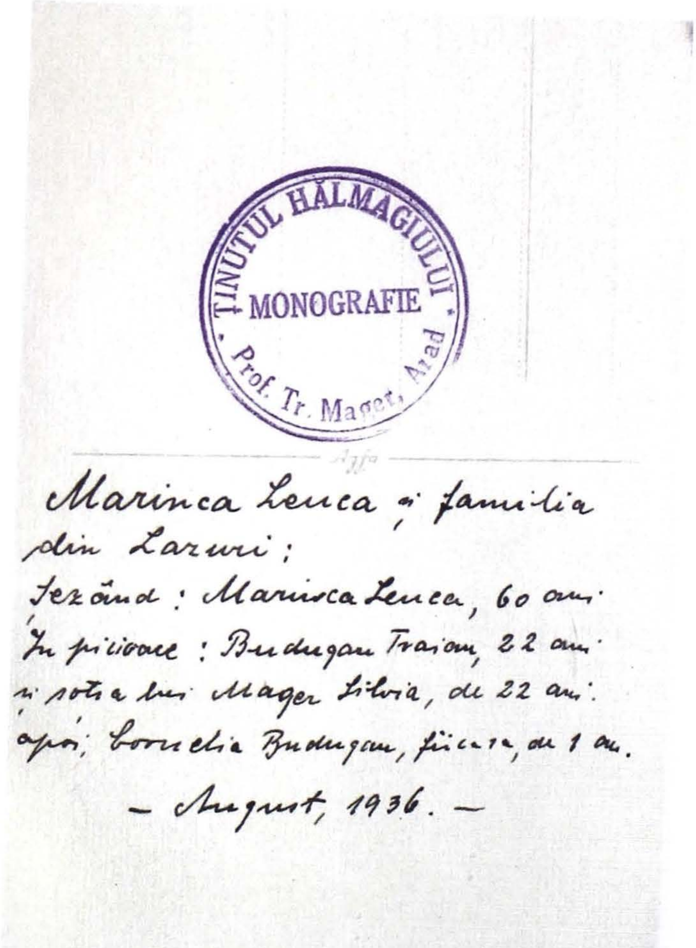

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Marinca Lenca și familia
din Lazuri;
Șezând: Marinca Lenca, 60 ani.
În picioare: Budugan Traian, 22 ani.
și soția lui Mager Silvia, de 22 ani:
apoi; Cornelia Budugan, fiica, de 1 an.
– August, 1936. –

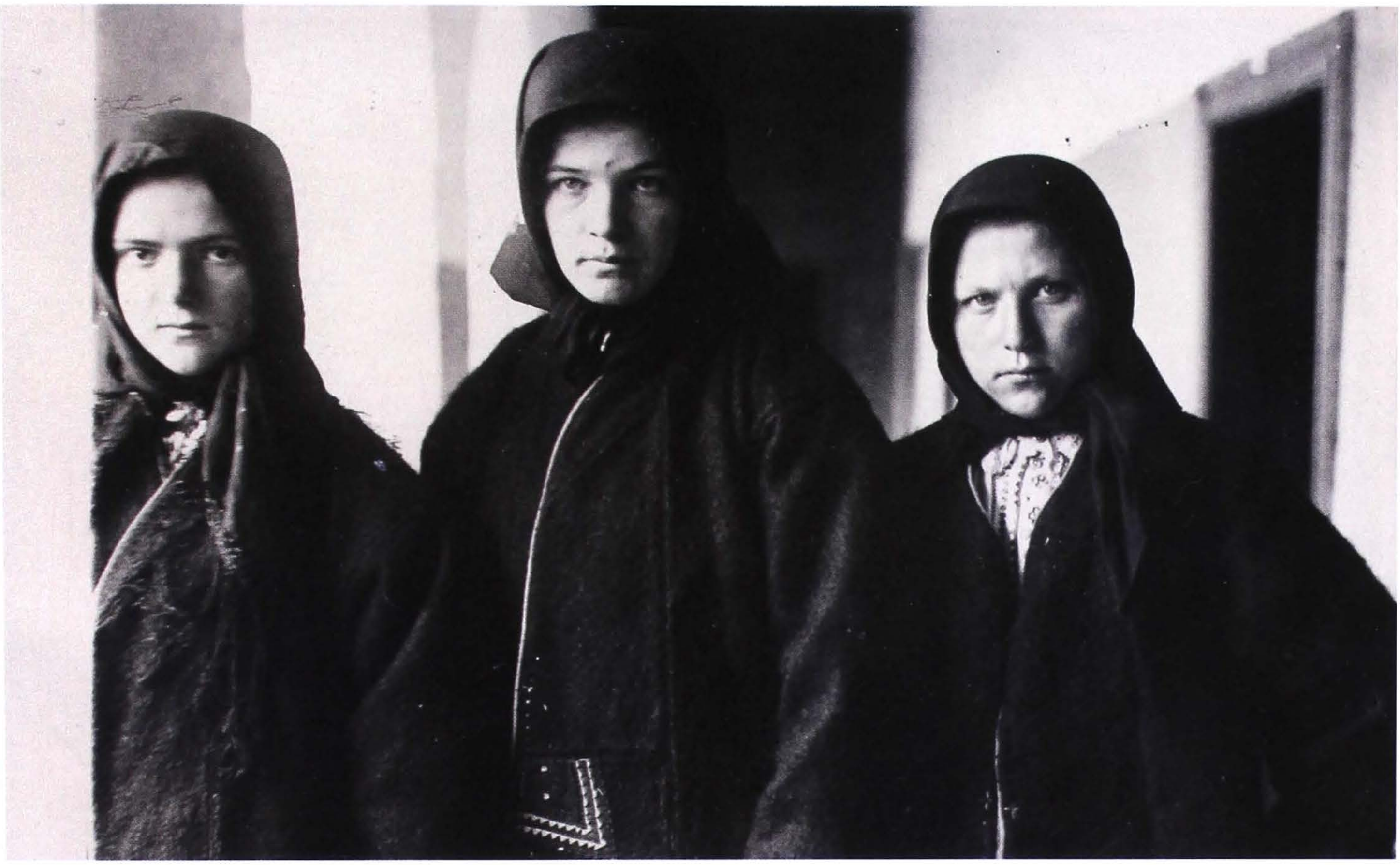

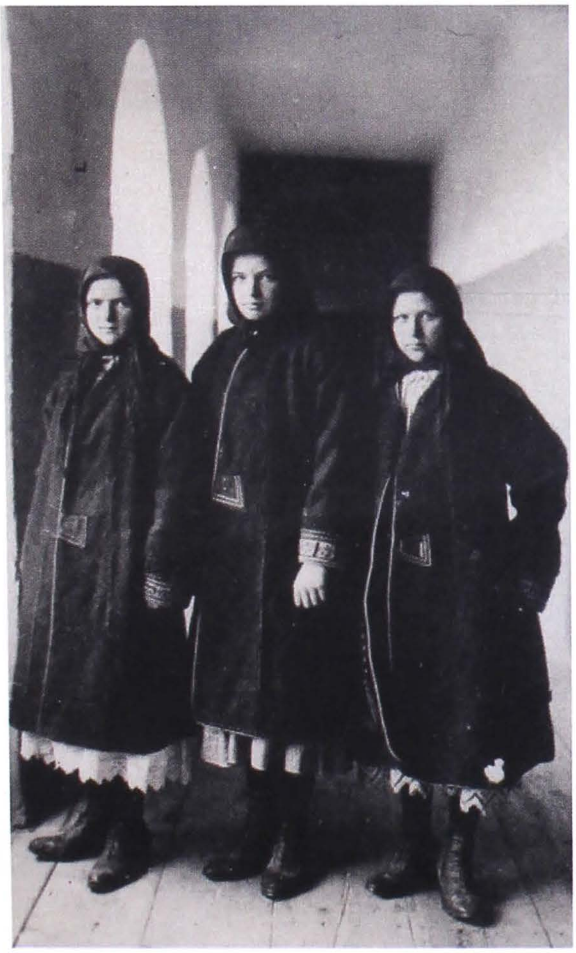

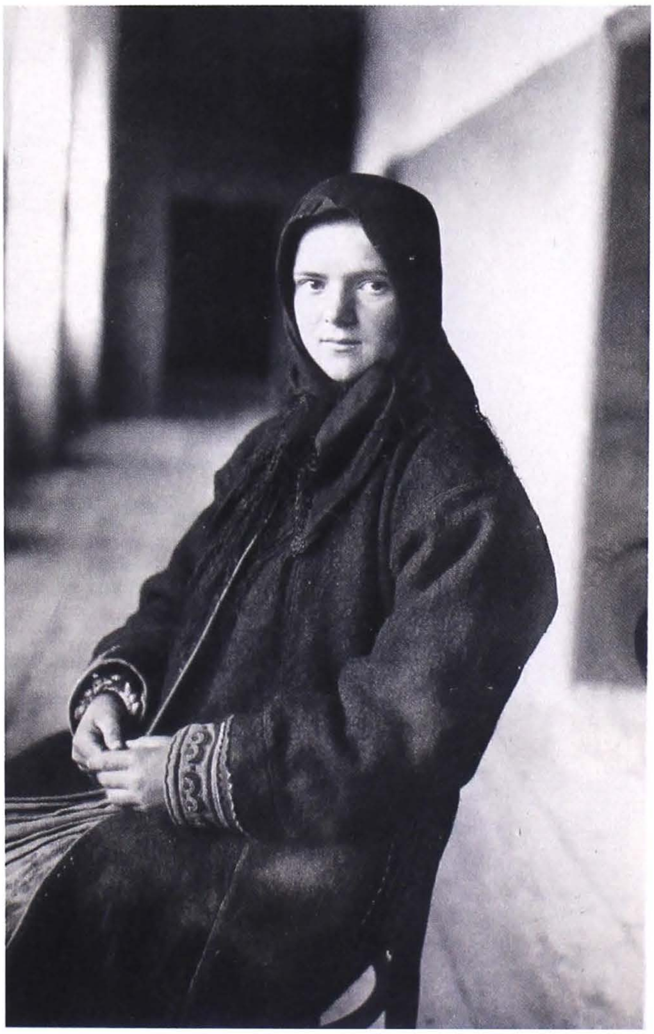

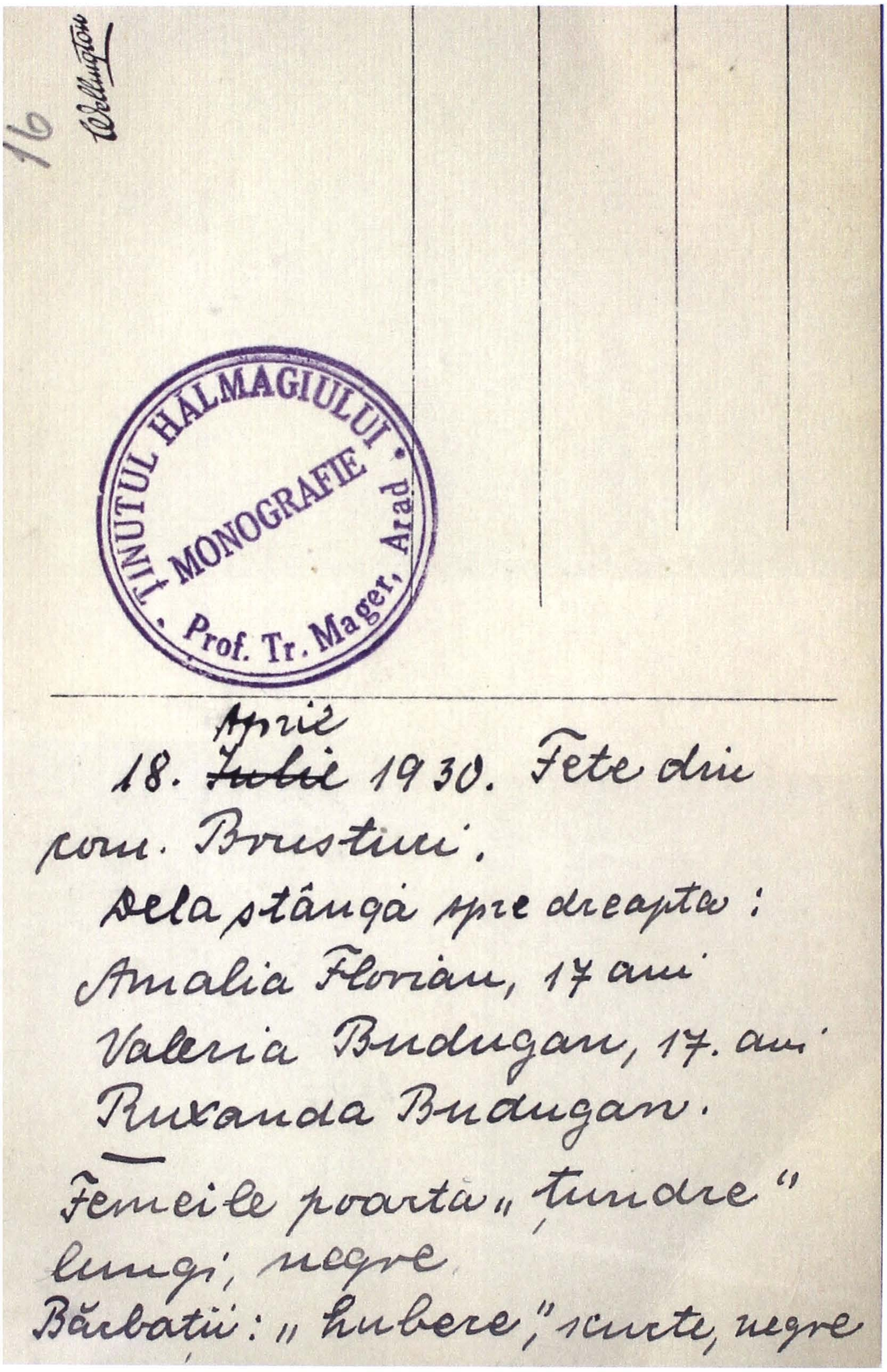

16

Wellington

ŢINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

18. ~~Iulie~~ Aprie 1930. Fete din com. Brusturi.

Dela stânga spre dreapta:
Amalia Florian, 17 ani
Valeria Budugan, 17. ani
Ruxanda Budugan.

—

Femeile poartă „ţundre" lungi, negre.
Bărbaţii: „hubere," scurte, negre

Vârfurile, 14 Oct. 1934.

Doi feciori din bucium.

dela stânga:

1. Balint Toma, 20 ani;
2. Craincic Traian, 25 ani.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

K

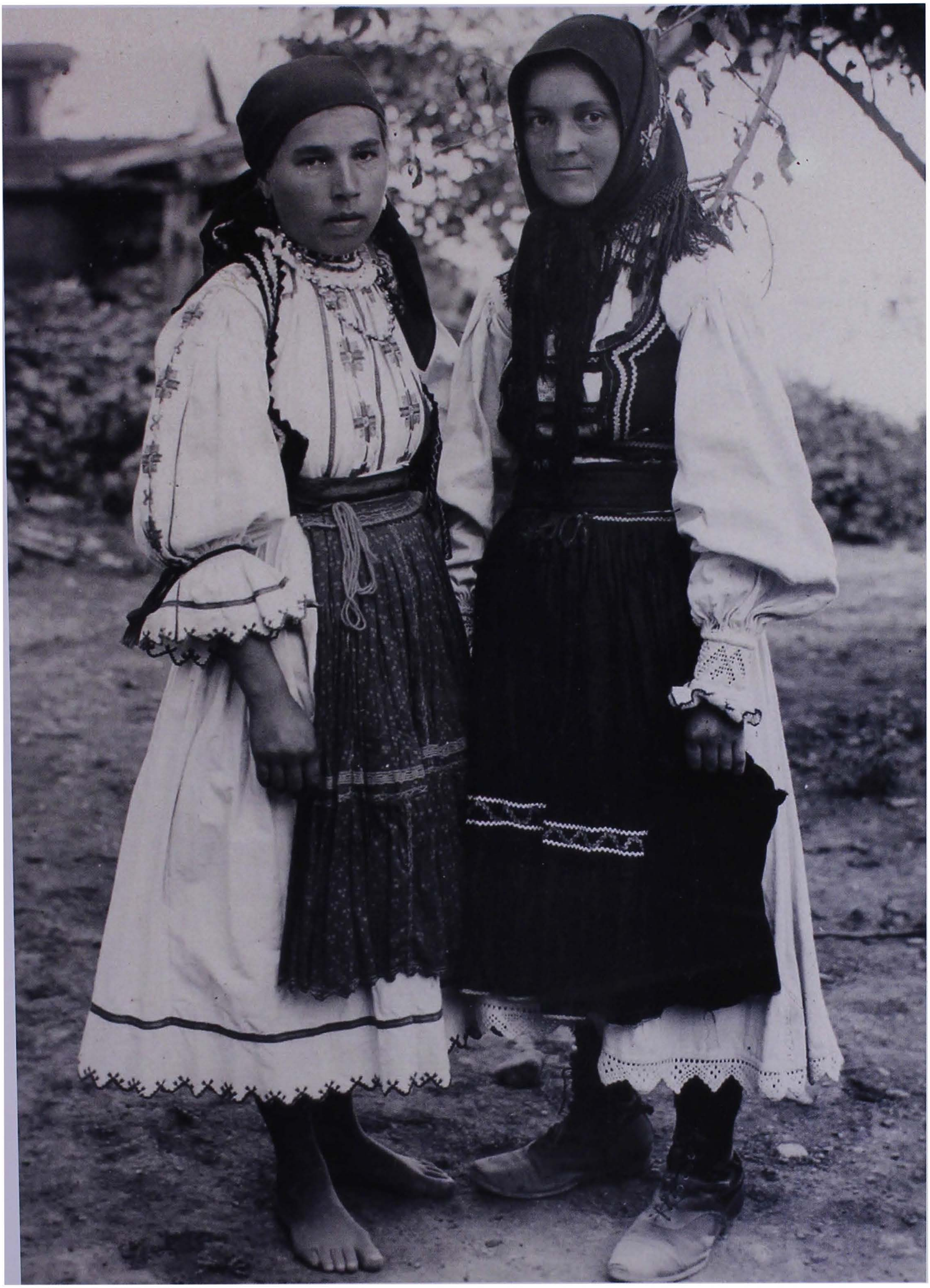

1929, Iulie.

1/. Stânga, desculță
Mager Ana

2/. Dreapta
Neveste din Vârfurile.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

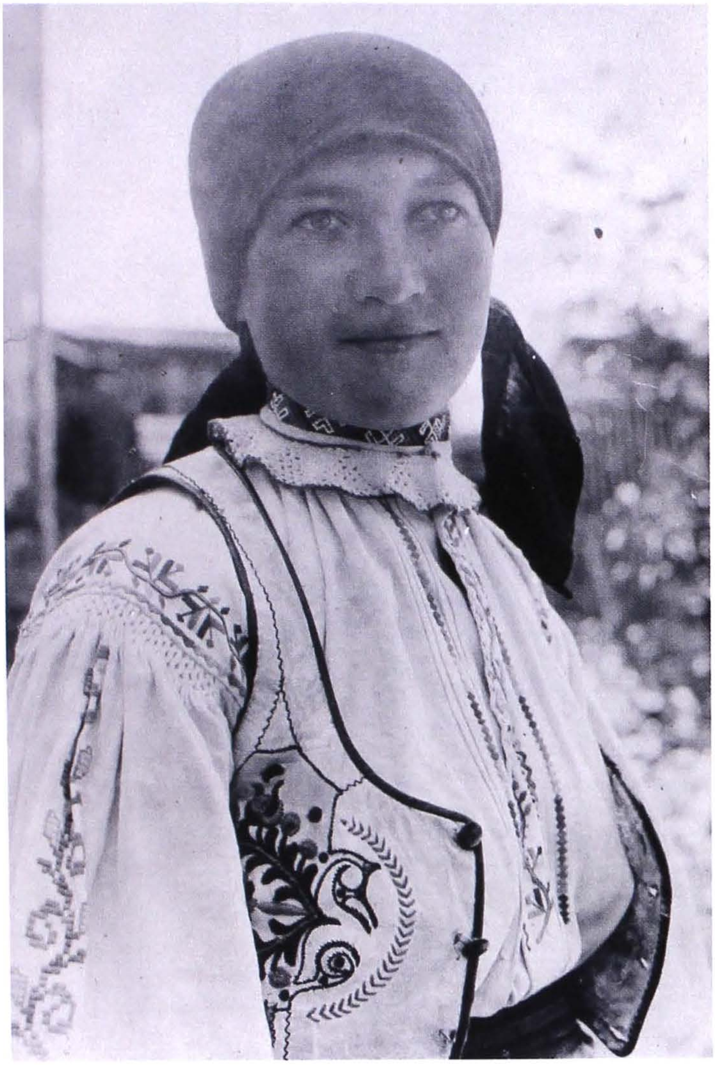

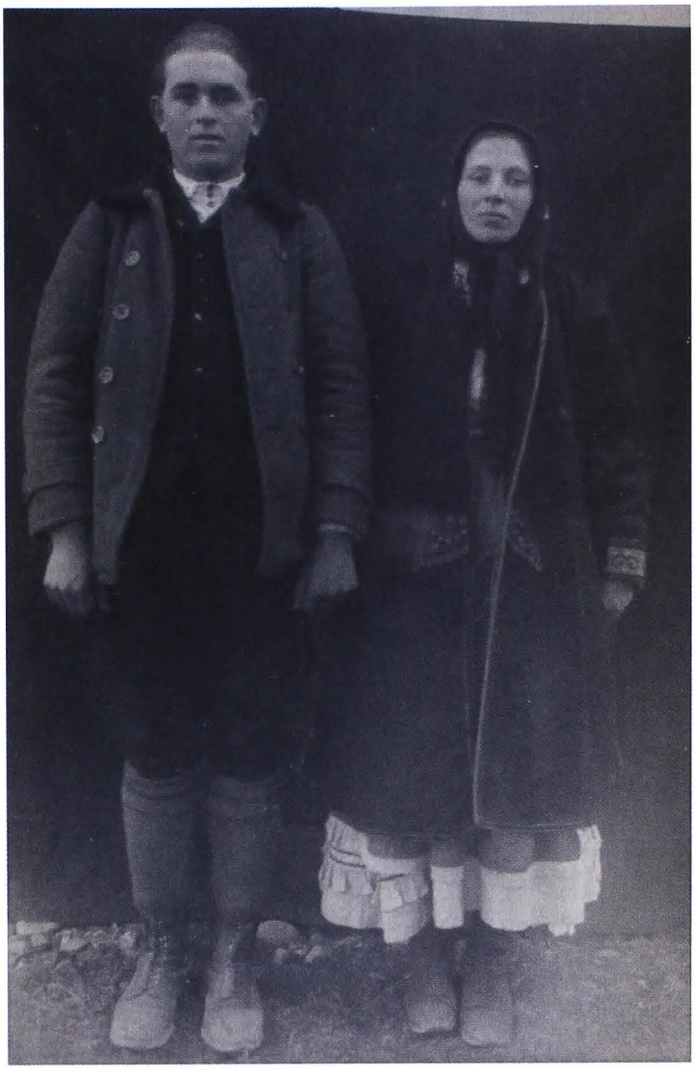

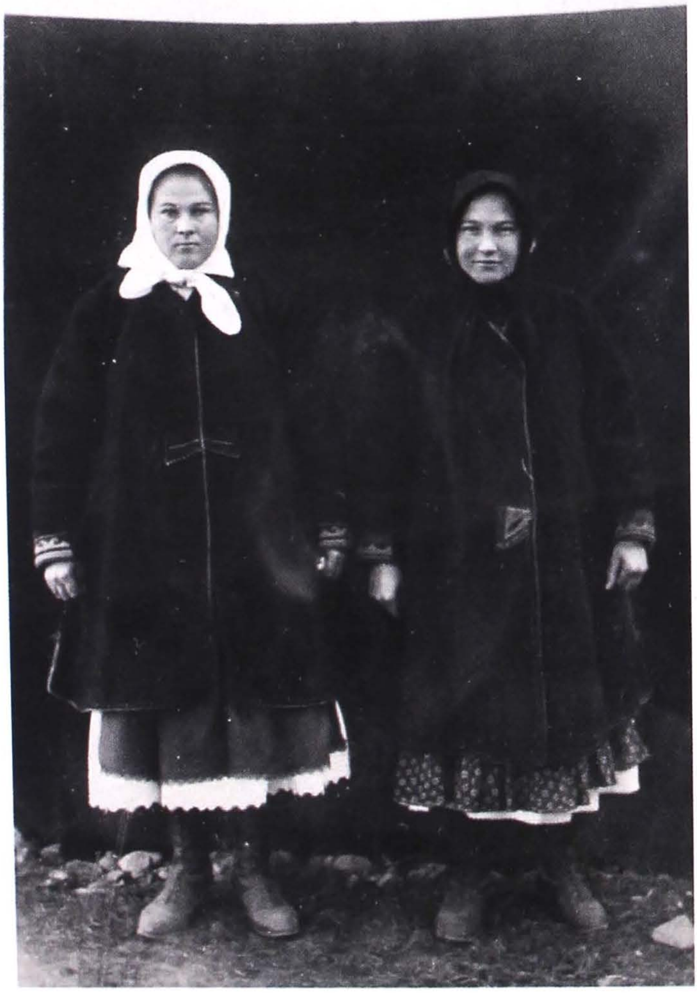

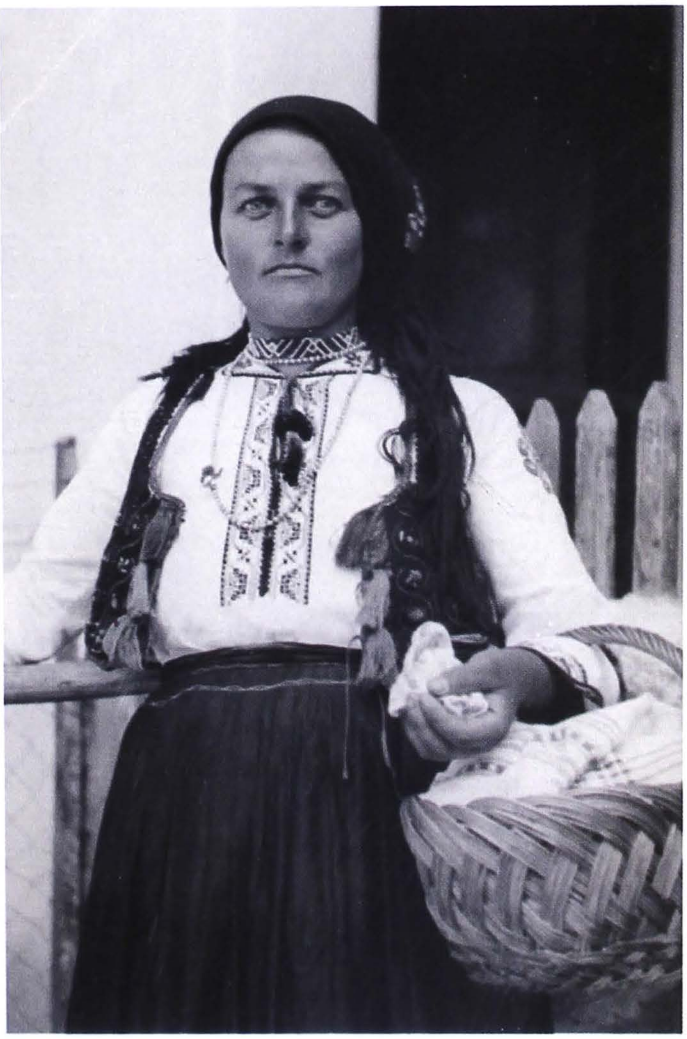

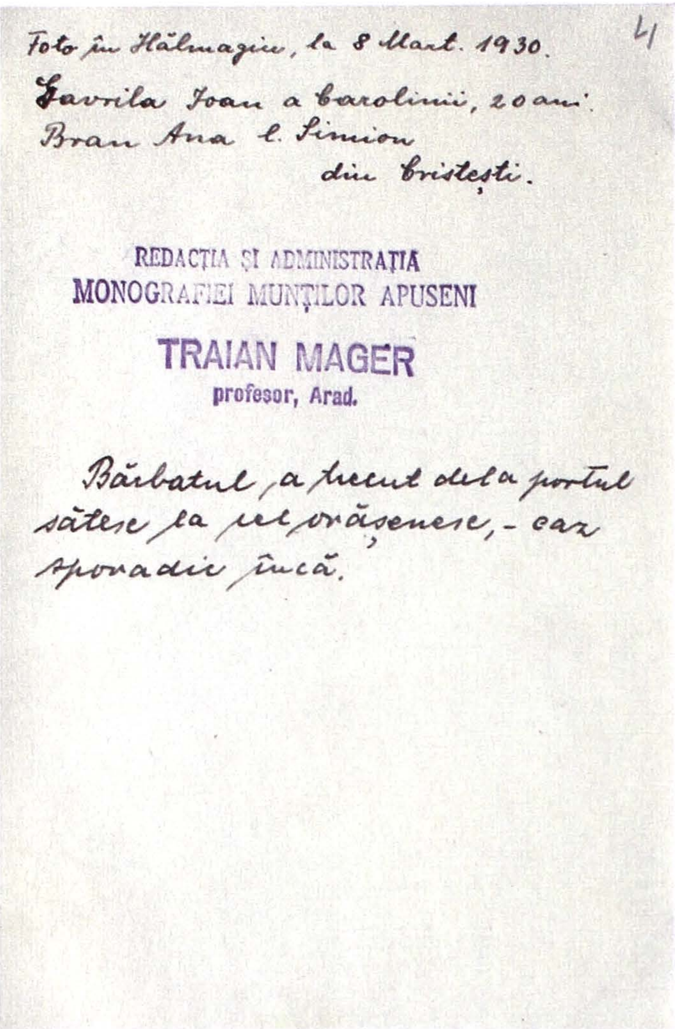

Foto în Hălmagiu, la 8 Mart. 1930. 4

Gavrila Ioan a Carolinii, 20 ani.
Bran Ana l. Simion
din Cristești.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
MONOGRAFIEI MUNȚILOR APUSENI
TRAIAN MAGER
profesor, Arad.

Bărbatul, a trecut dela portul sătesc la cel orășenesc, - caz sporadic încă.

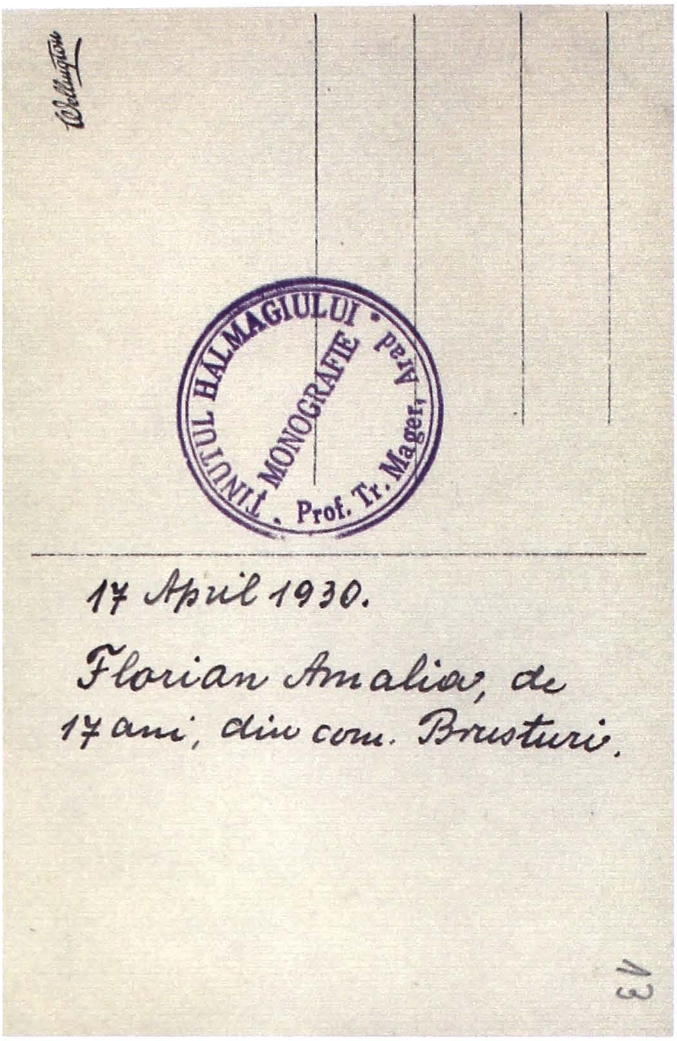

Wellington

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

17 April 1930.

Florian Amalia, de 17 ani; din com. Brusturi.

13

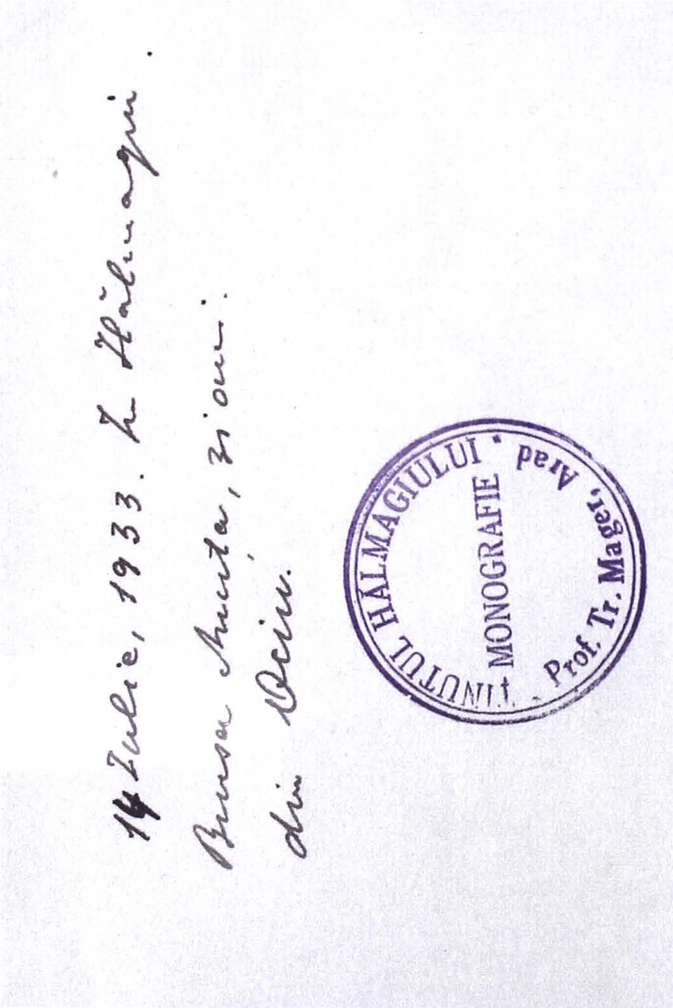

14 Iulie, 1933. în Hălmagiu.
Bursa Anuța, 21 ani.
din Ociu.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

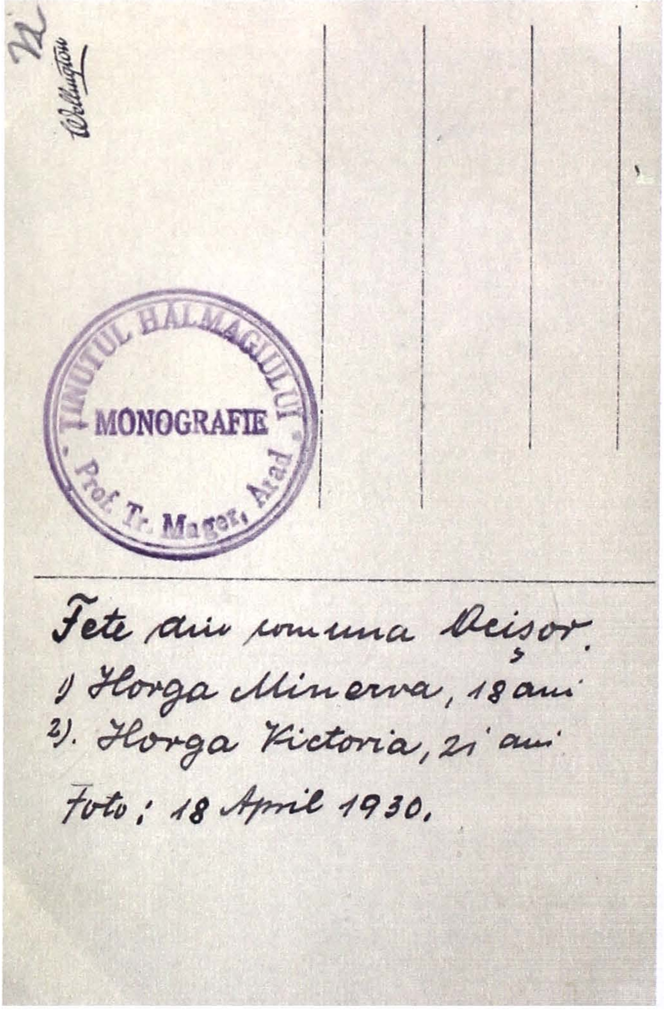

22

Wellington

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

Fete din comuna Ocișor.
1) Horga Minerva, 18 ani
2). Horga Victoria, 21 ani
Foto: 18 April 1930.

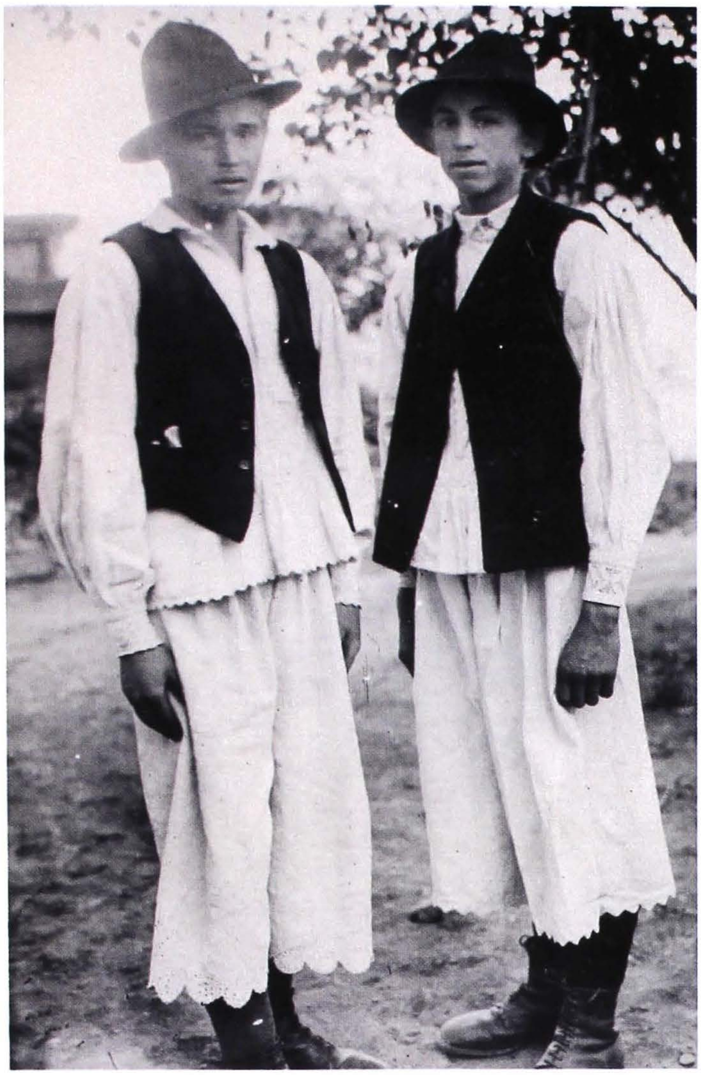

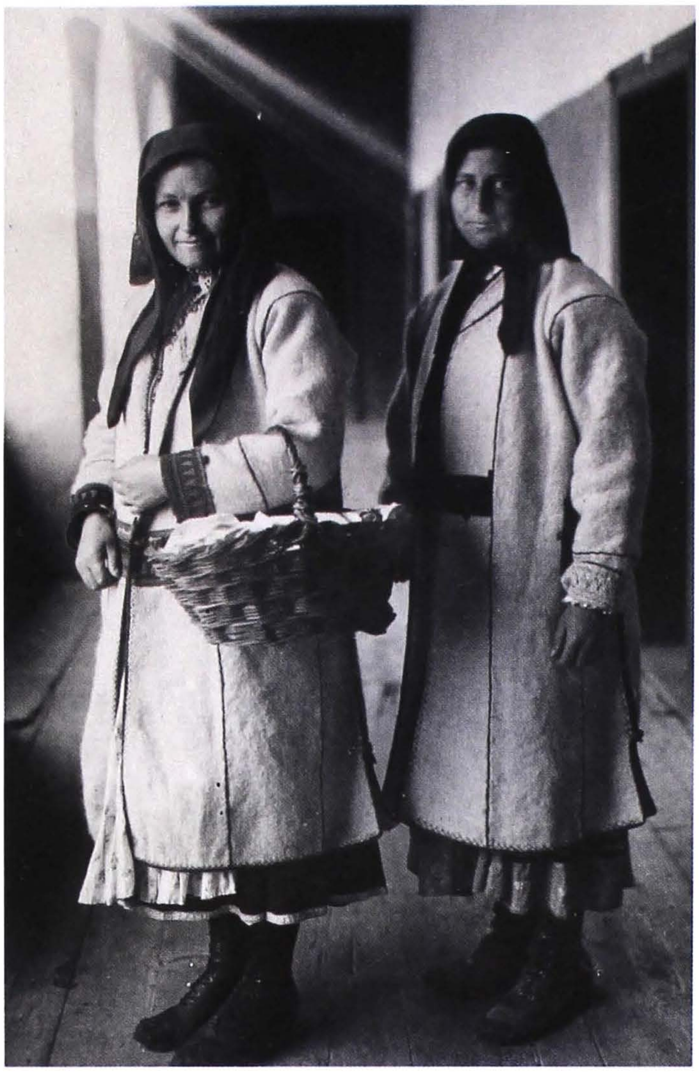

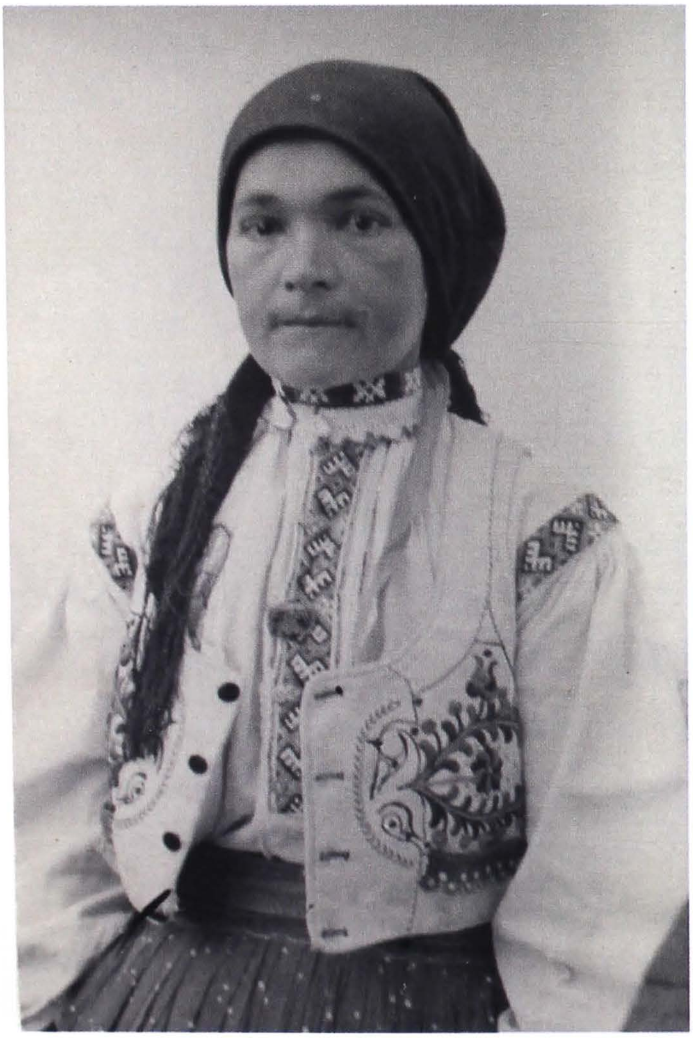

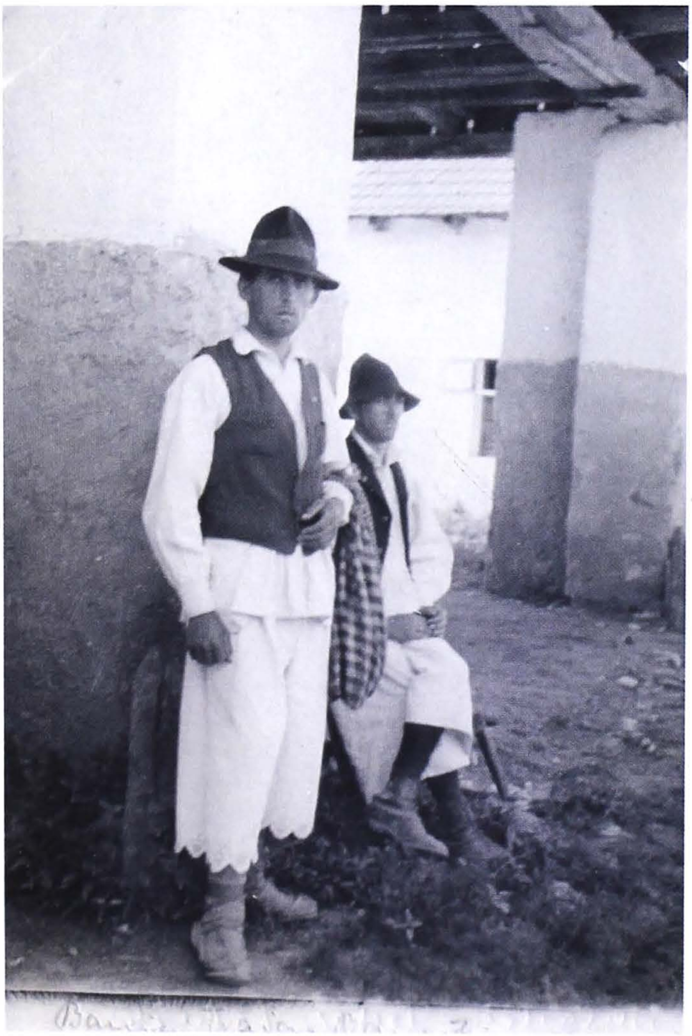

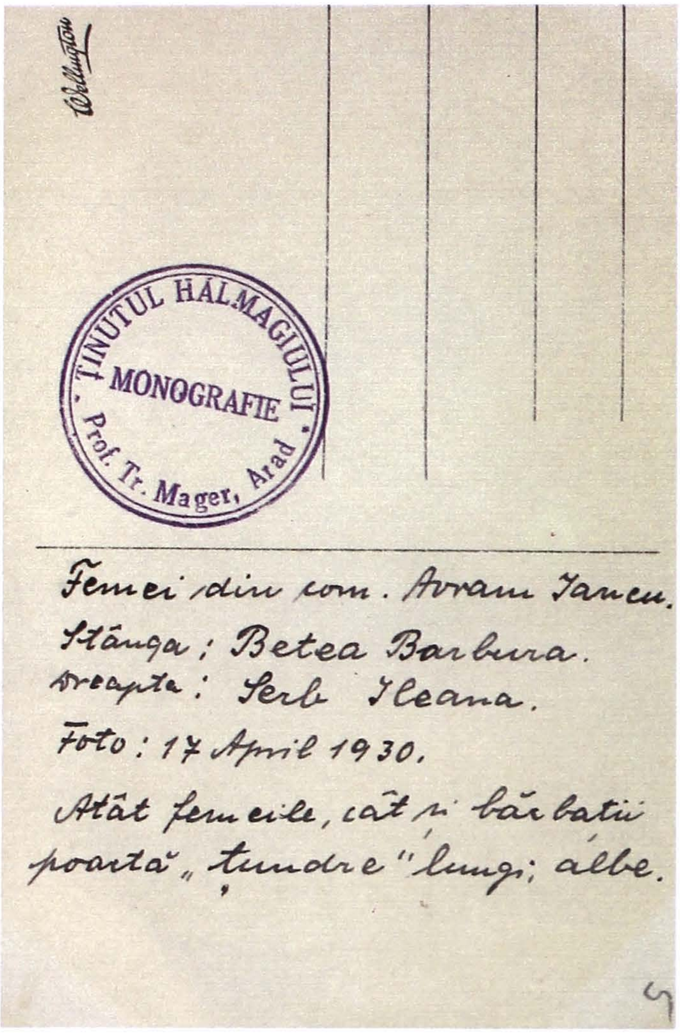

Wellington

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

Femei din com. Avram Iancu.
Stânga: Betea Barbura.
Dreapta: Șerb Ileana.
Foto: 17 April 1930.
Atât femeile, cât și bărbații
poartă „țundre” lungi; albe.

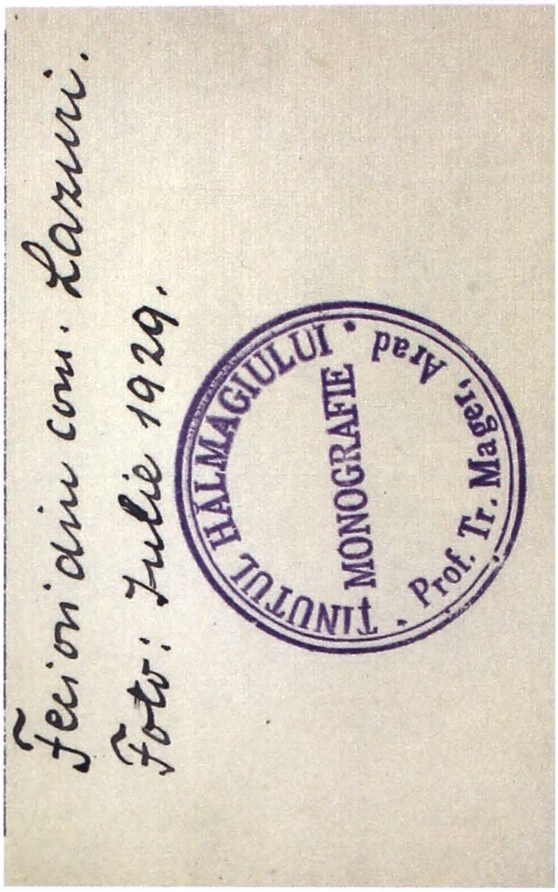

Feciori din com. Lazuri.
Foto: Iulie 1929.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

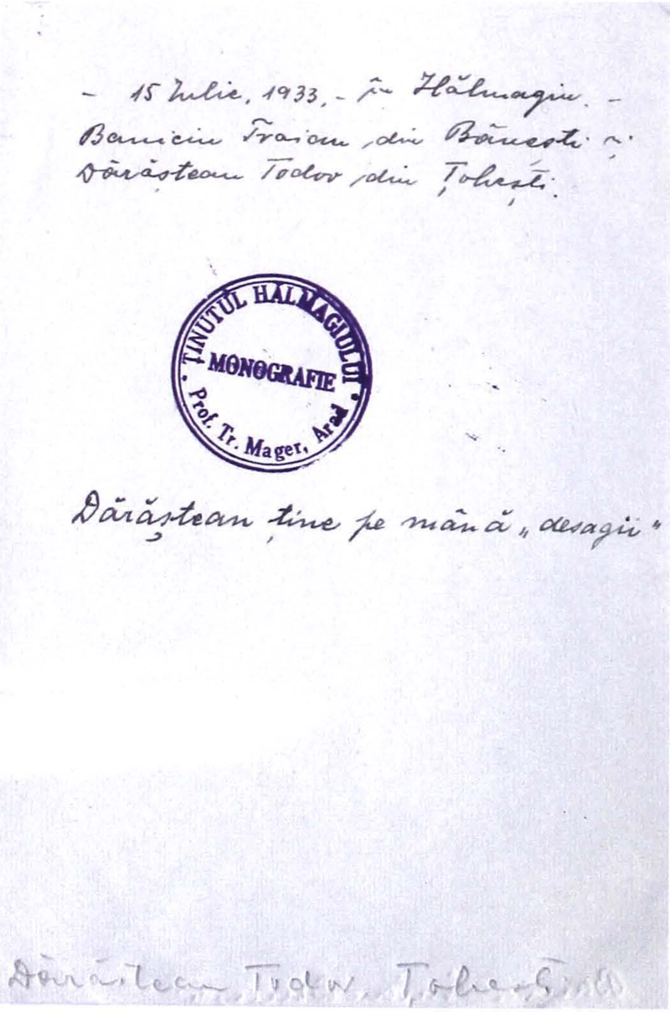

– 15 Iulie, 1933, – în Hălmagiu. –
Baniciu Traian, din Bănești și
Dărăștean Todor, din Țohești.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

Dărăștean ține pe mână „desagii”

Dărăștean Todor, Țohești

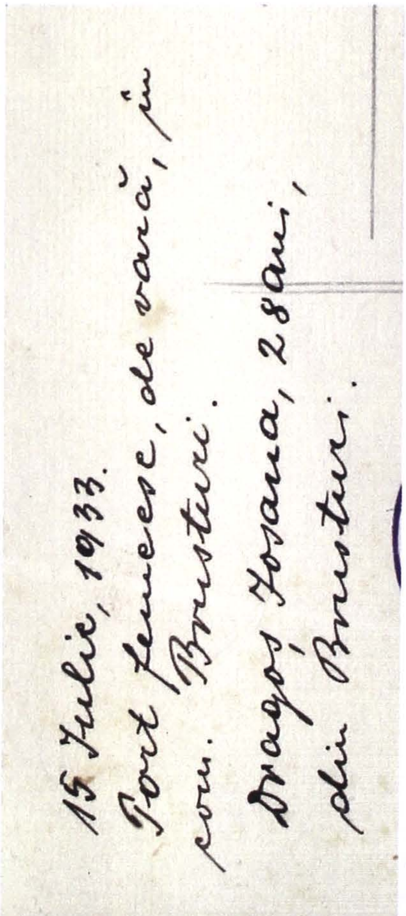

15 Iulie, 1933.
Port femeesc, de vară, în
com. Brusturi.
Dragoș Iosana, 28 ani,
din Brusturi.

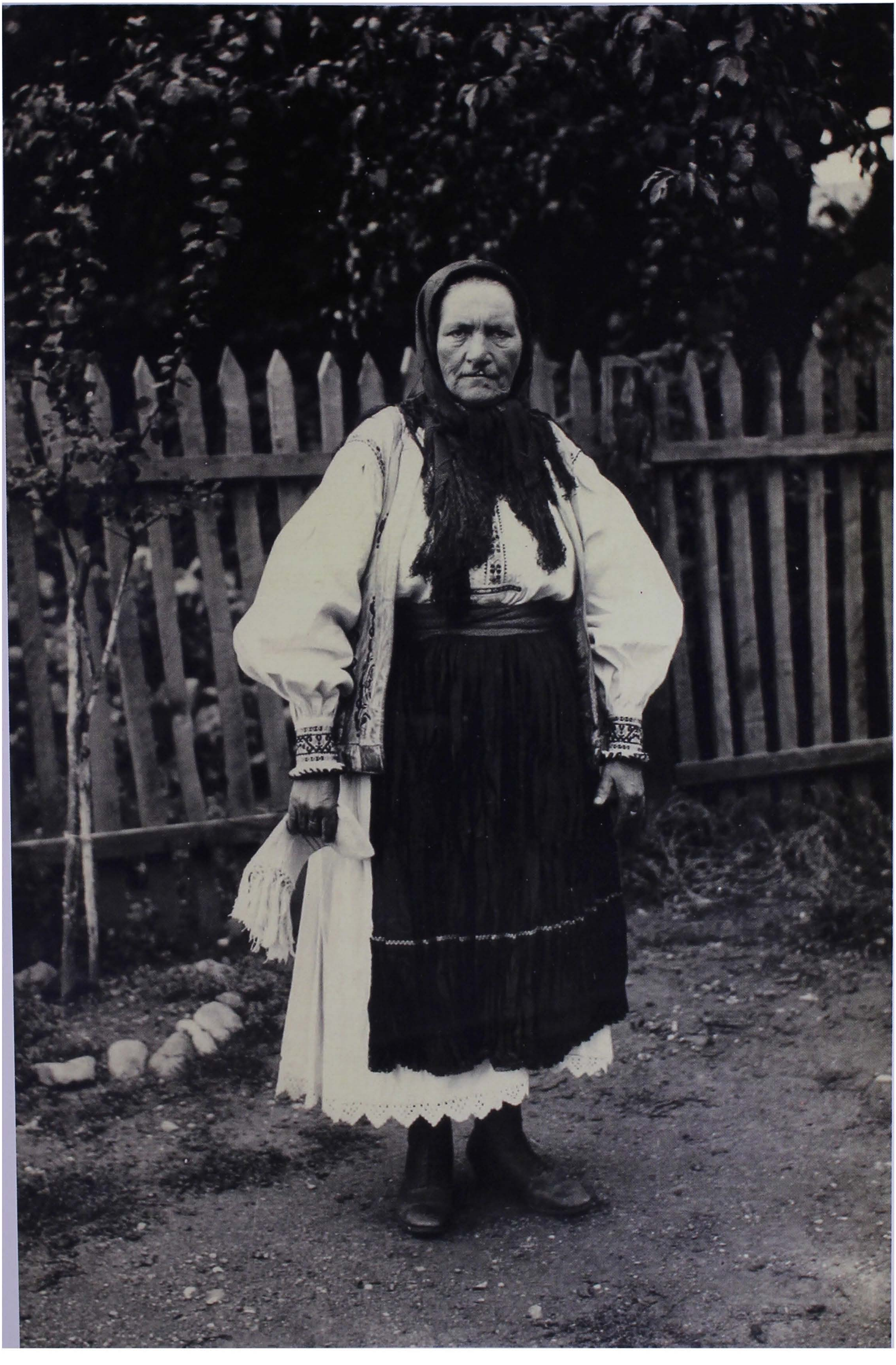

n. Leuca
Văduva Boiu Marinca
Lazuri. 1936.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

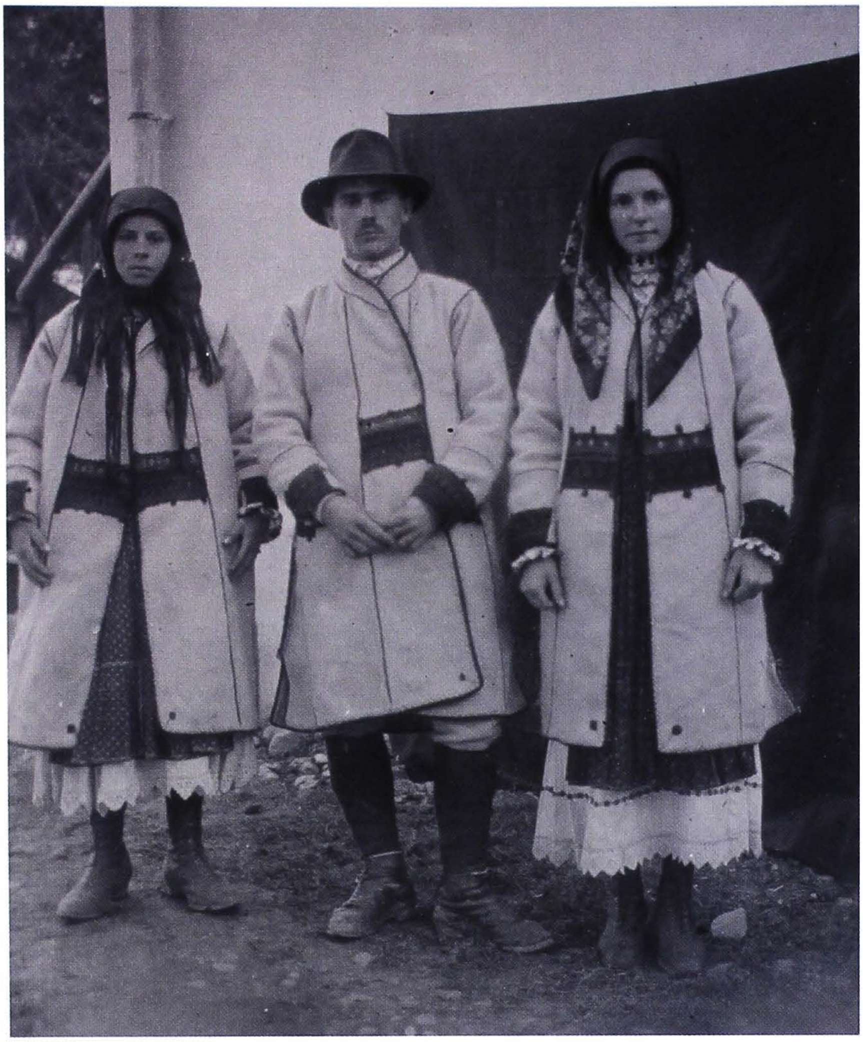

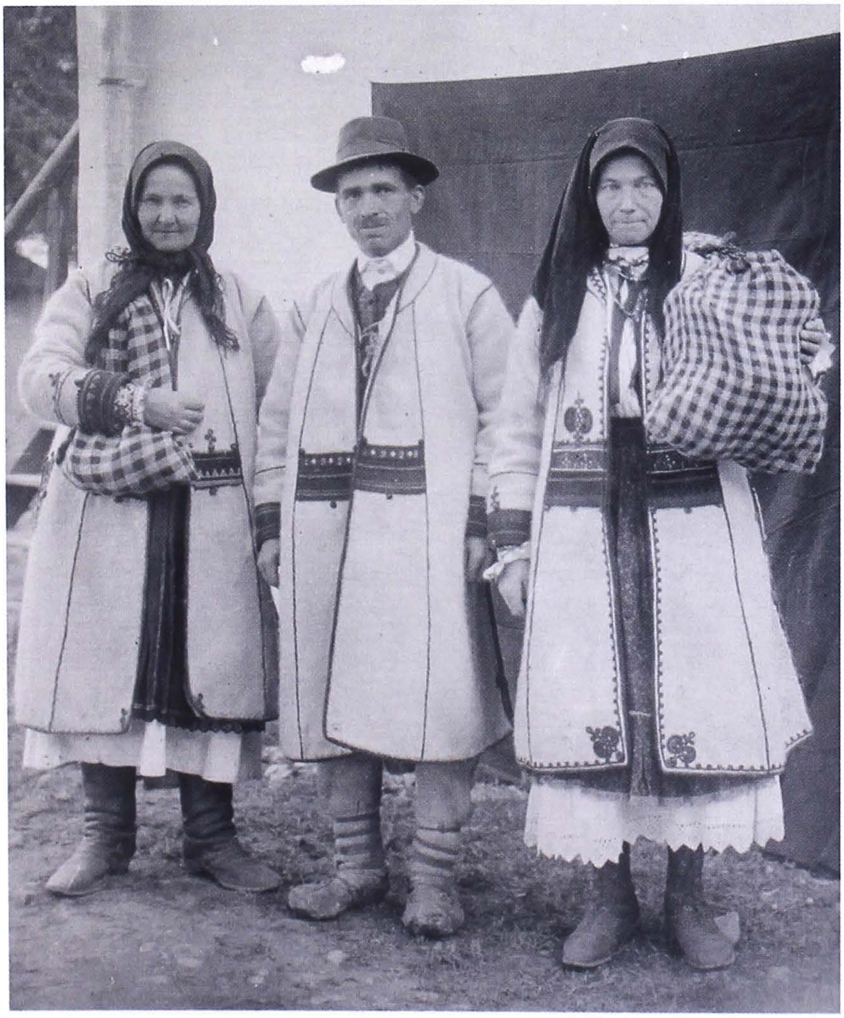

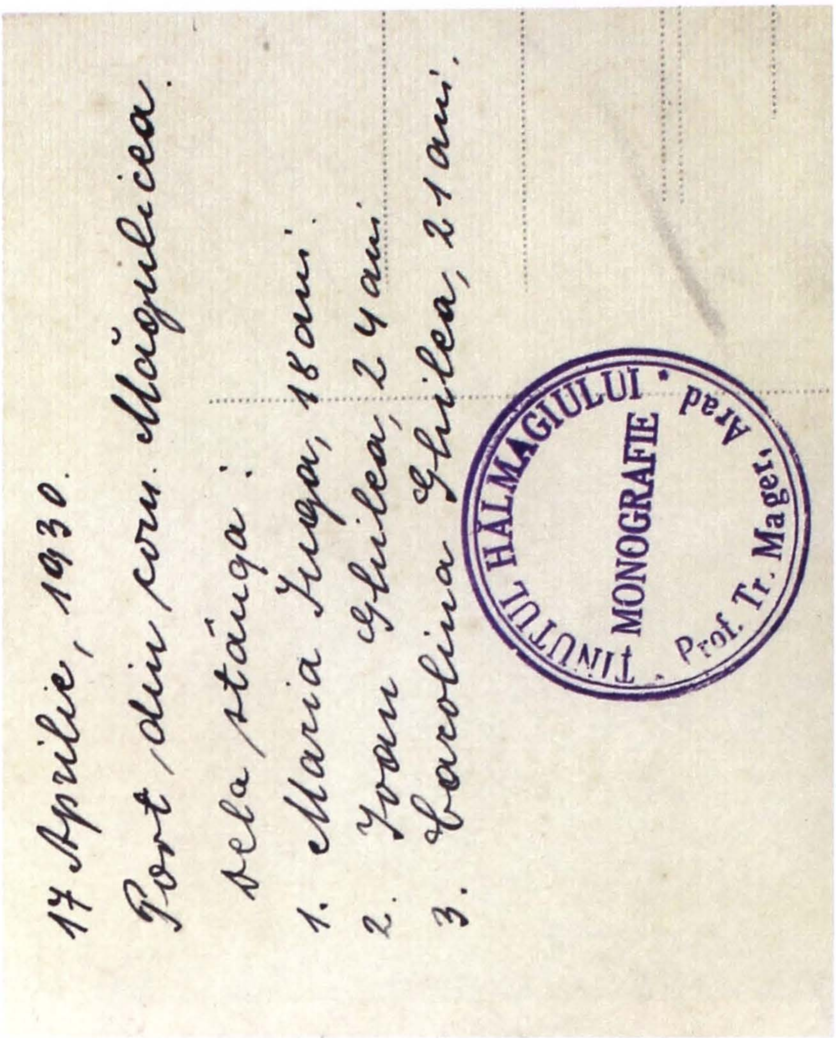

17 Aprilie, 1930.

Port din com. Măgulicea

dela stânga:

1. Maria Jiga, 18 ani.
2. Ioan Ghilea, 24 ani.
3. Carolina Ghilea, 21 ani.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

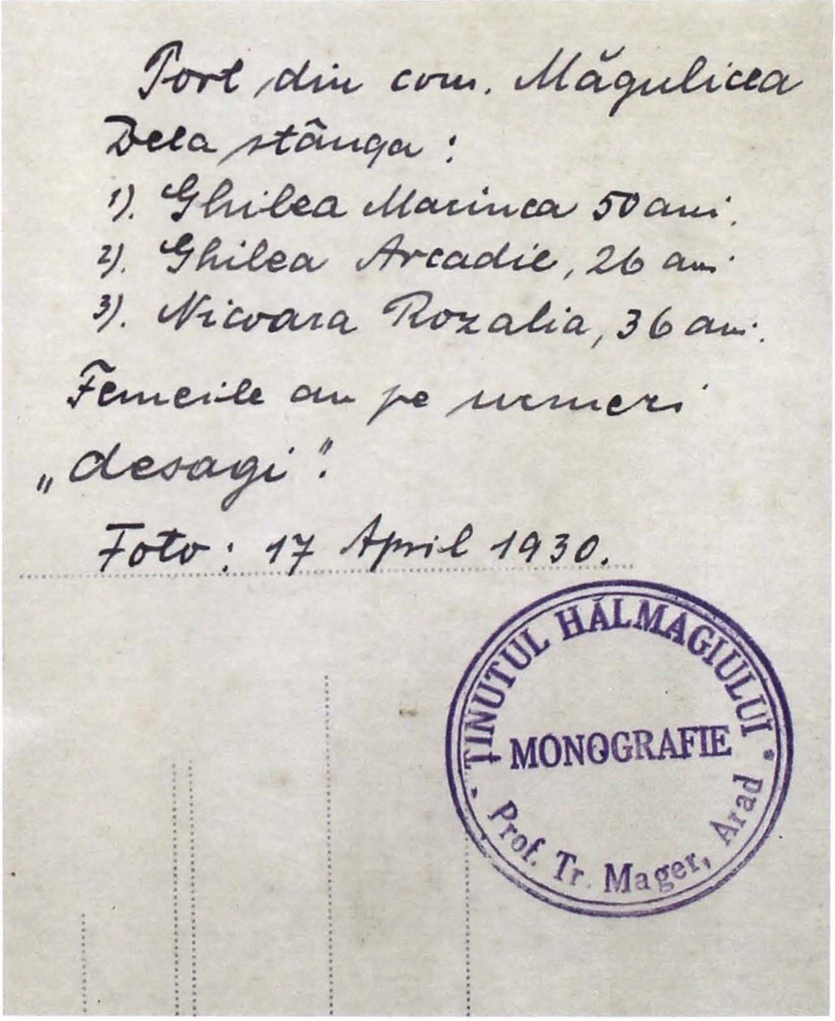

Port din com. Măgulicea

Dela stânga:

1). Ghilea Marinca 50 ani.
2). Ghilea Arcadie, 26 ani.
3). Nicoara Rozalia, 36 ani.

Femeile au pe umeri „desagi".

Foto: 17 April 1930.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

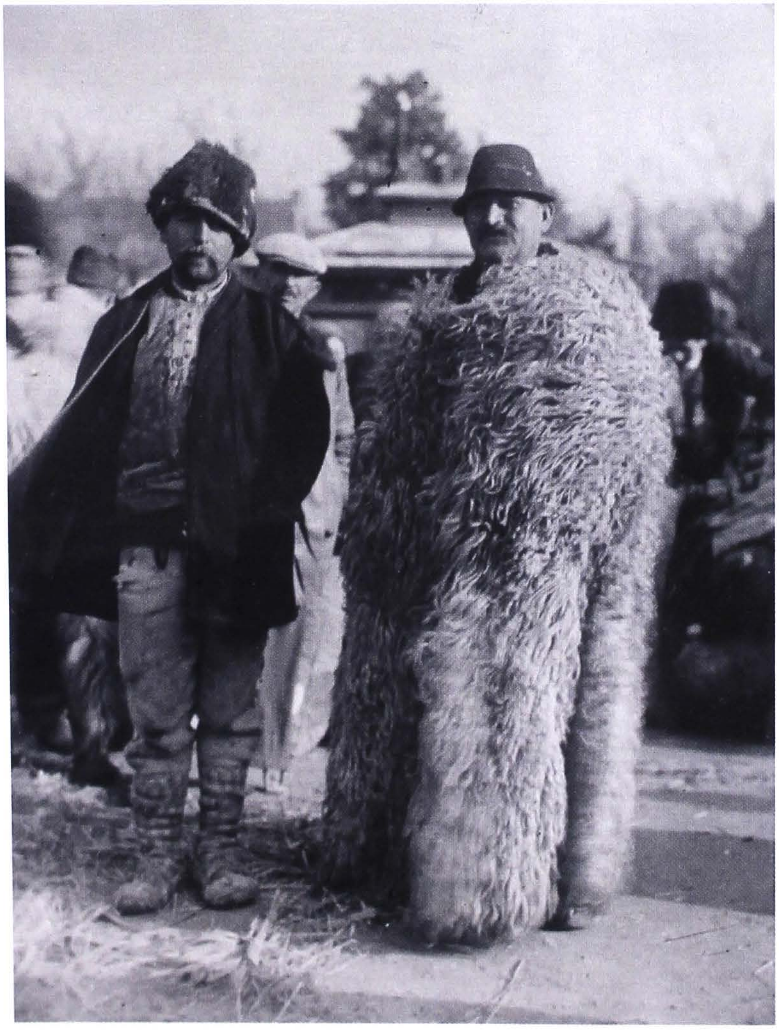

14 Oct. 1934.

Mama și copilul, din Vârfurile.

1). Mama, Floare Slev, 30 ani.
2). Copilul: Gheorghe, 7 ani.

Vârfurile, 14 Oct. 1934.

Lucreția Sircuța, din Ciucin, 24 ani; - fată.

---

4 Nov. 1931.

1. Cotoaea Antonie,
2. Slăv Ioan, în bundă.
ambii din com. Brusturi.

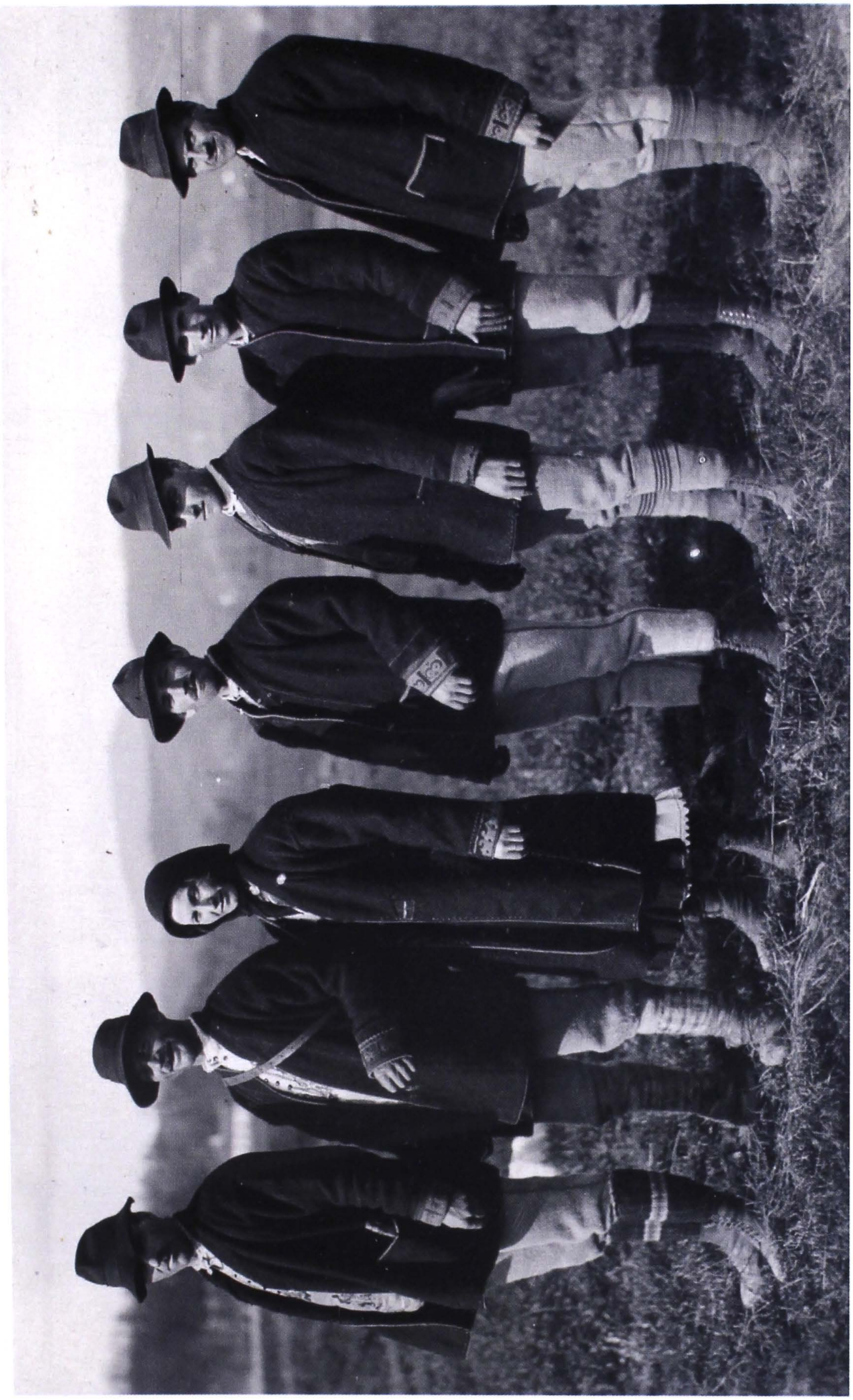

17 Aprilie 1930.

„Stânjenari" din Brusturi.

Dela stânga:

1. Dragoș Luca, 25 ani.
2. Rus Solomon, 33 ani.
3. Văd. Gavrila Rozalia, Lunoșoara
4. Suciu ~~Constantin~~ Gheorghe, 33 ani
5. Șortoc Constantin, 18 ani.
6. Șortoc Constantin, 30 ani.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

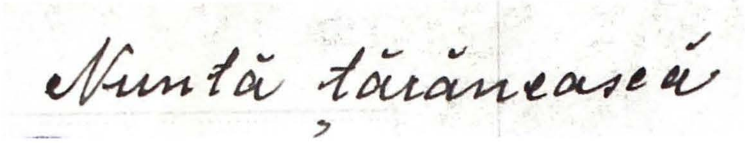

Nuntă țărănească

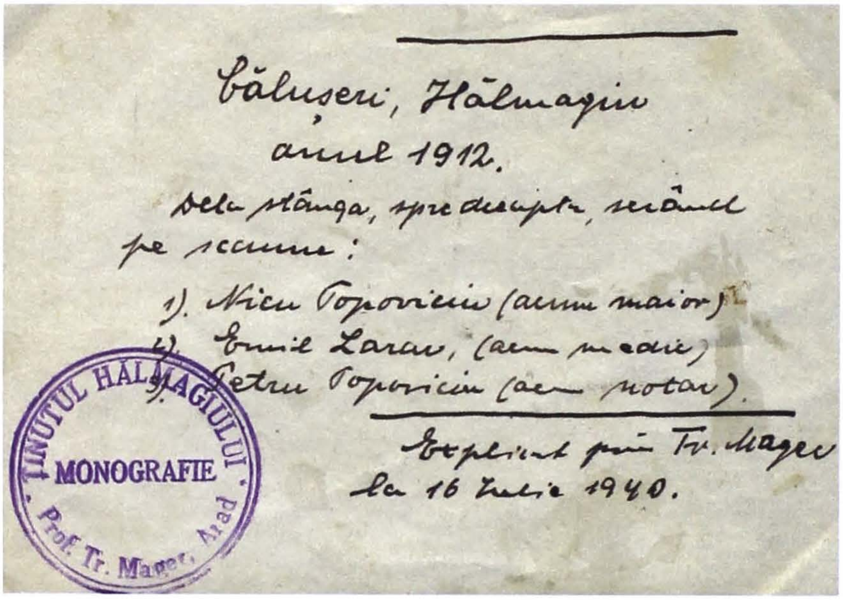

Călușeri, Hălmagiu
anul 1912.
Dela stânga, spre dreapta, șezând pe scaune:

1). Nicu Popovici (acum maior)
2). Emil Lazar, (acum medic)
3). Petru Popovici (acum notar).

Explicat prin Tr. Mager
la 16 Iulie 1940.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

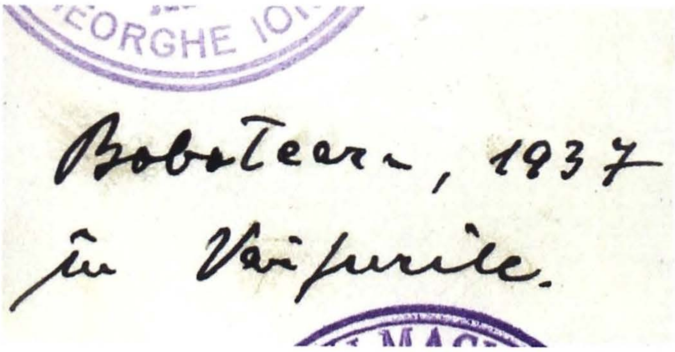

Boboteaza, 1937
în Văipurile.

Capitolul III

Mijloace de traiu, problema degradării munților despăduriți

3

Foto: 1927.

In munții Bihorului.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Foto: 1910.

Dimineața, în Valea Leuca
com. Lazuri.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

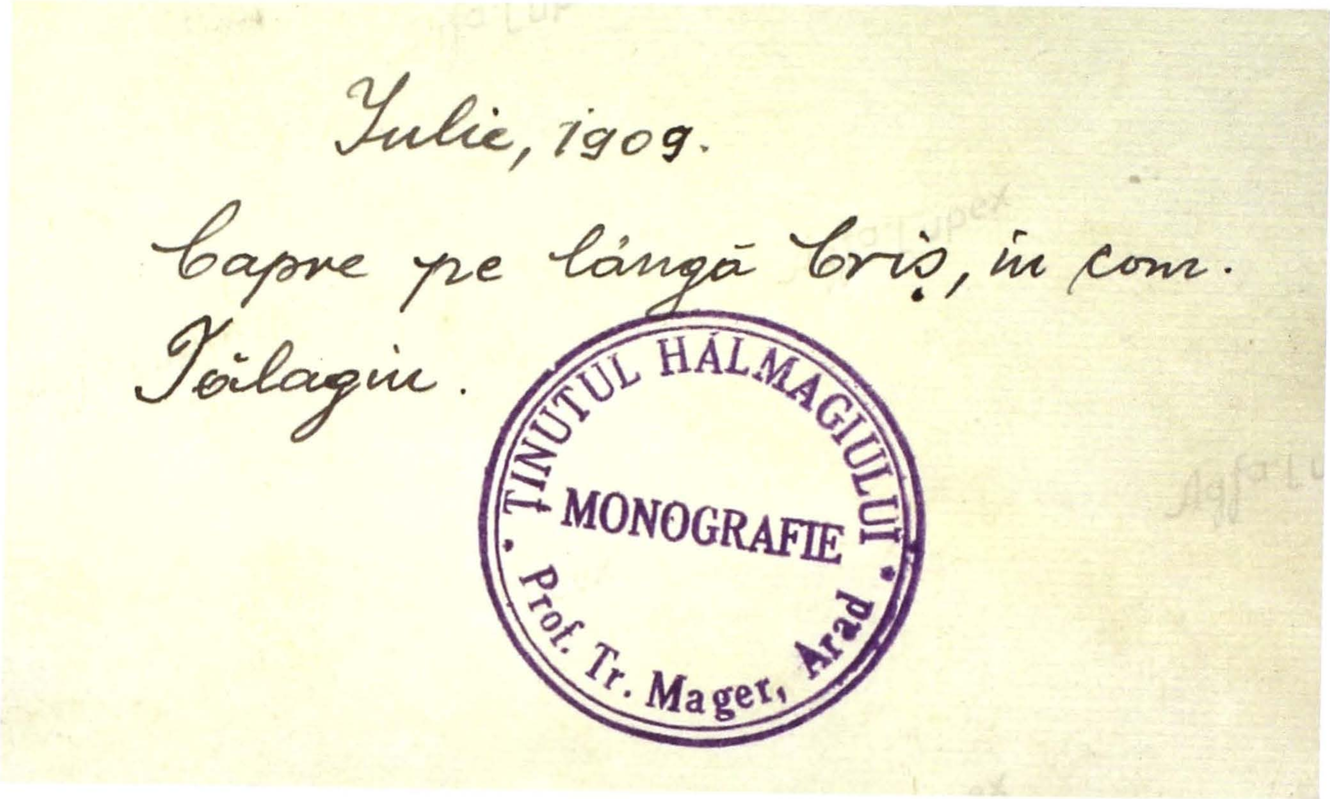

Iulie, 1909.

Capre pe lângă Criș, în com. Tălagiu.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

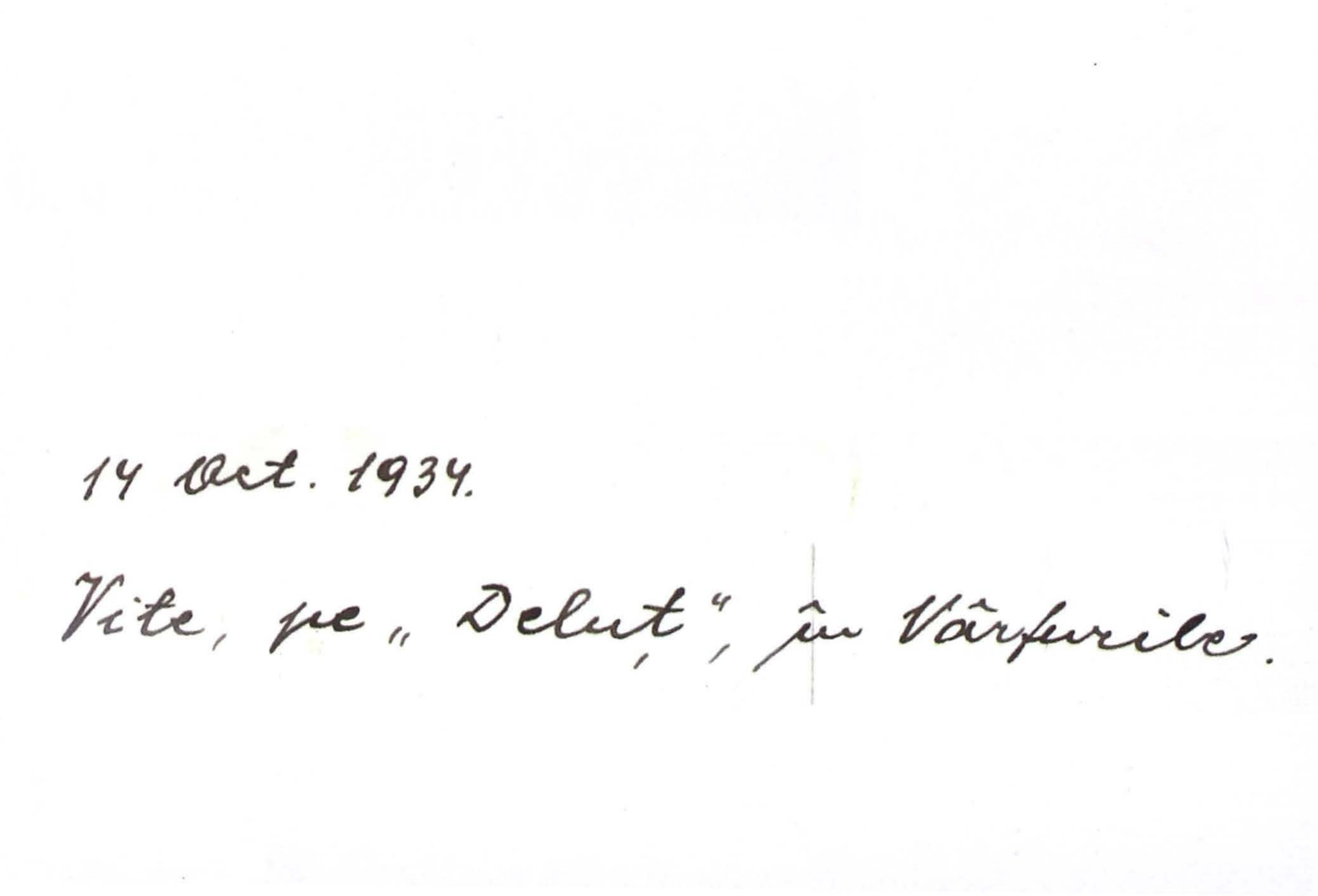

14 Oct. 1934.

Vite, pe „Deluț", în Vârfurile.

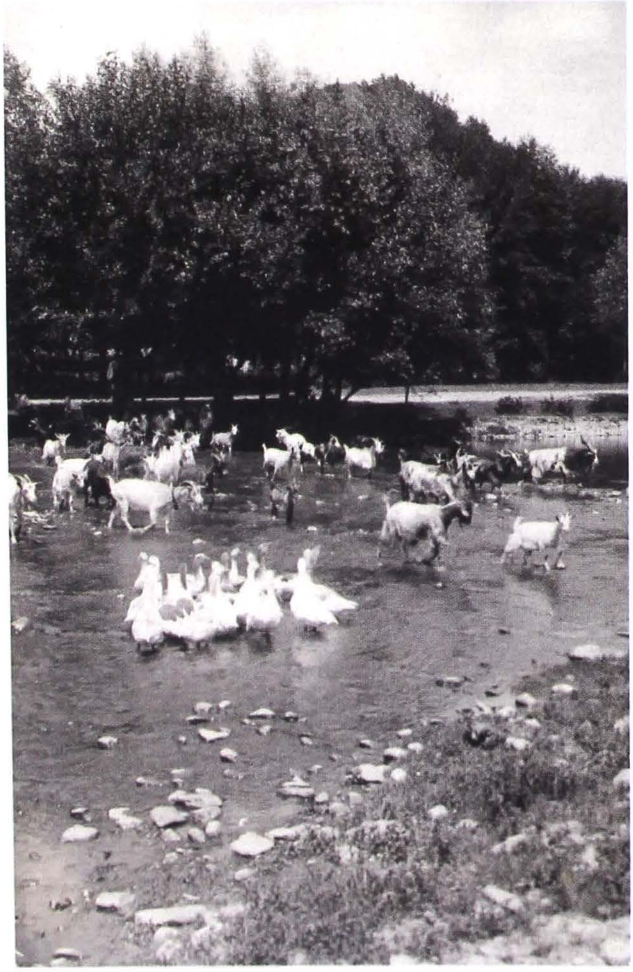

Foto: 1912.

Peisagiu din com. Bodești.

Mestecăniș pe izlazul comunei Bodești, în locul numit „la Izvoare."

40

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

---

14 Iulie 1933. În Leștioara.
Femeia cu grebla: Mațica Saveta l. Ioan.

Se strânge fânul în „sărcer"
(căpiță).

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Foto: 19[illegible].
1910.

În com. Tălagi

39

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

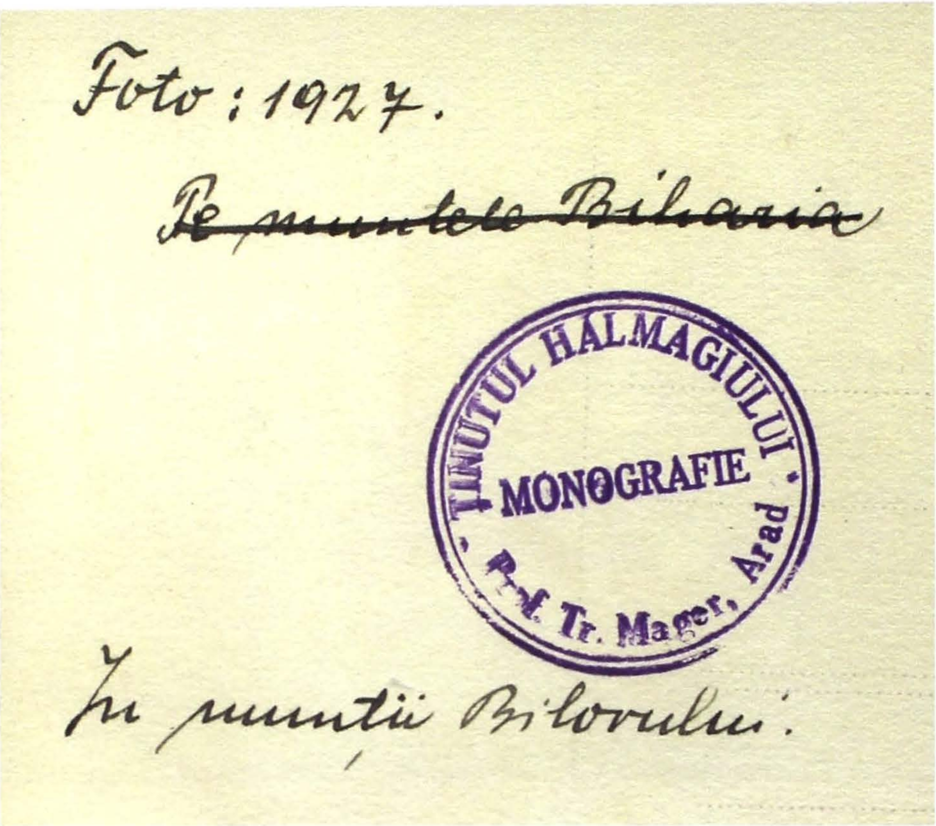

Foto: 1927.

~~Pe muntele Biharia~~

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

În munții Bihorului.

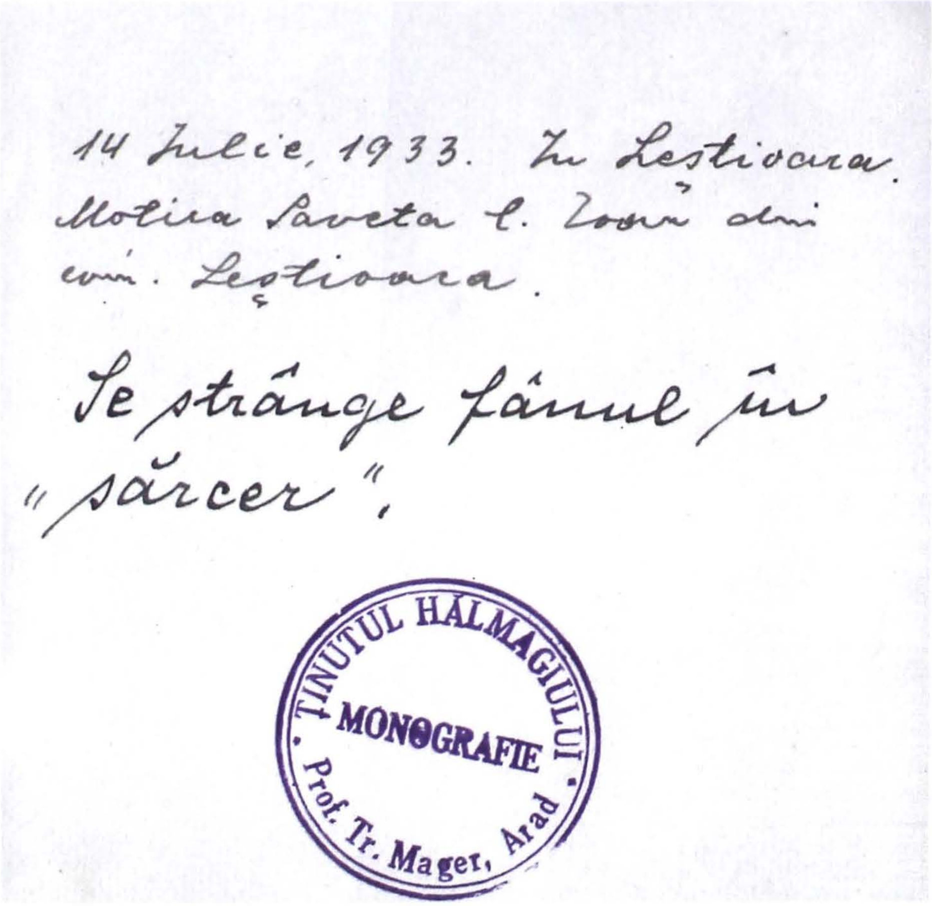

14 Iulie, 1933. În Lestioara.
Molica Saveta l. Zoră din
com. Leștioara.

Se strânge fânul în
„sărcer”.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

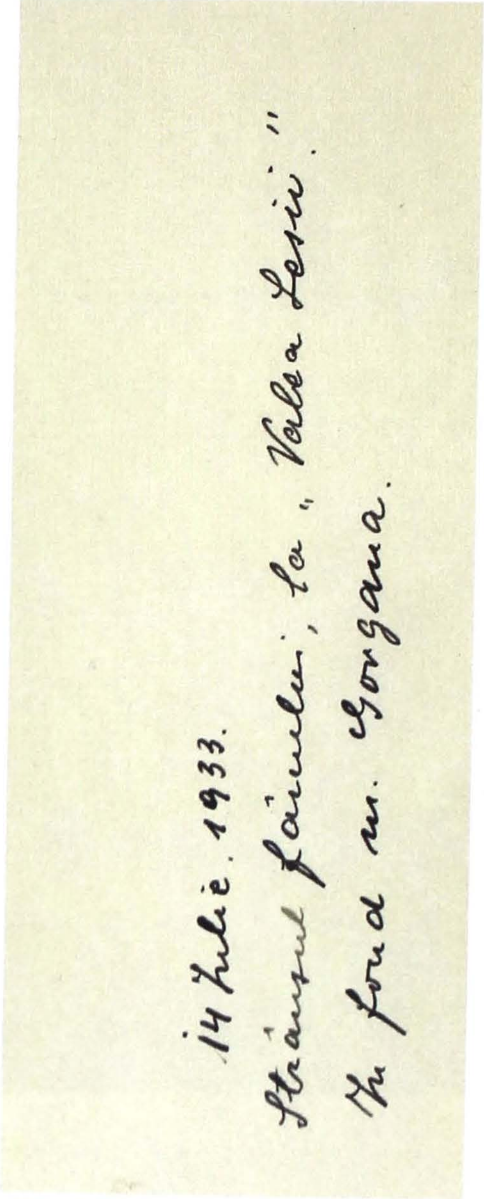

14 Iulie. 1933.
Strânsul fânului, la „Valea Lesii."
În fund m. Gorgana.

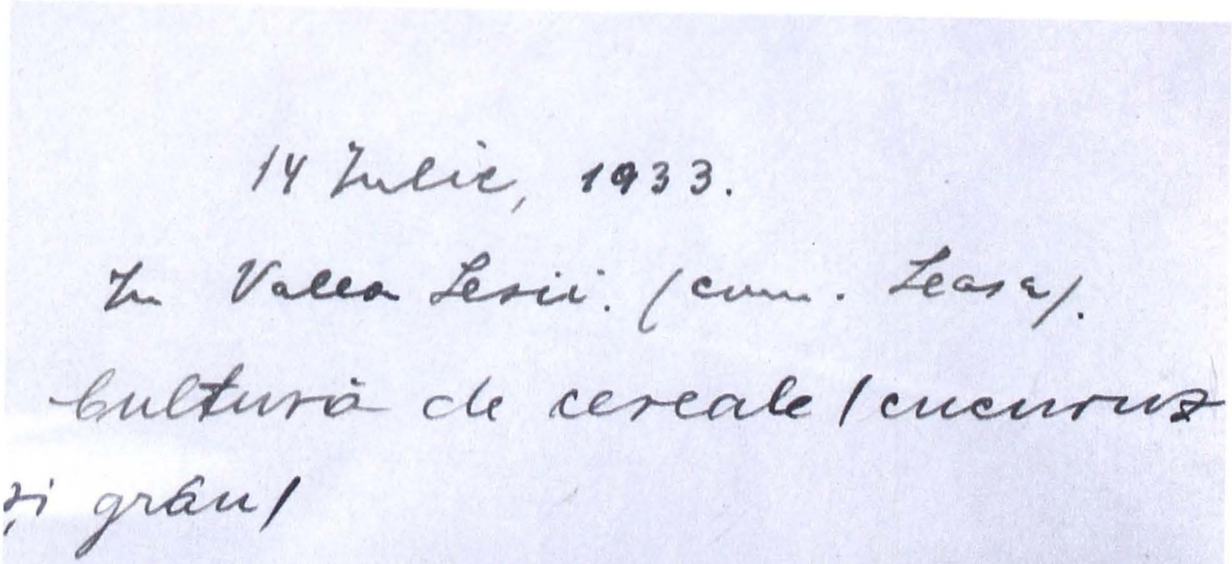

14 Iulie, 1933.
În Valea Lesii. (com. Leasa).
cultură de cereale (cucuruz
și grâu)
În fund Gorgana.

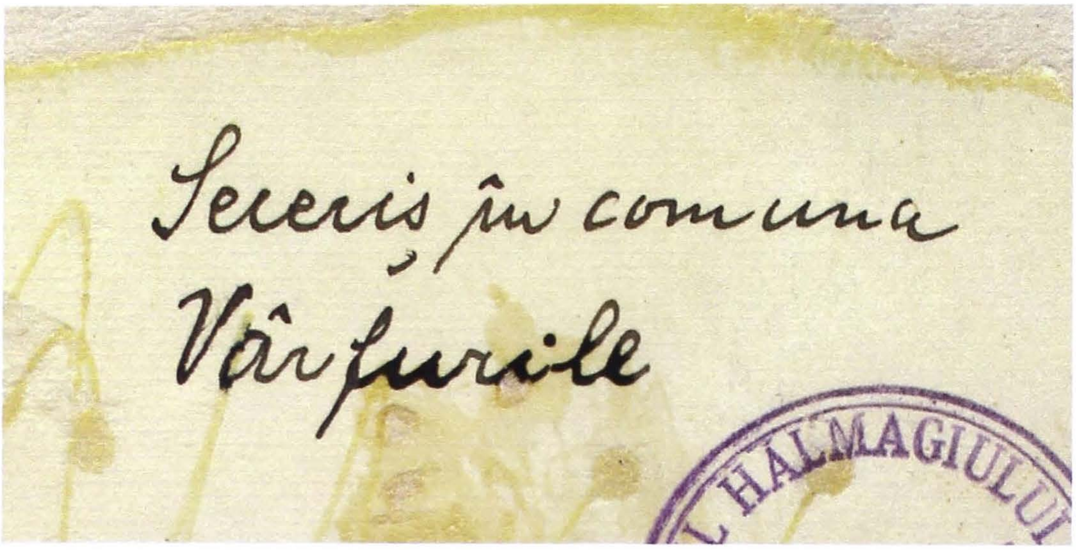

Seceriș în comuna Vârfurile

L HALMAGIULUI

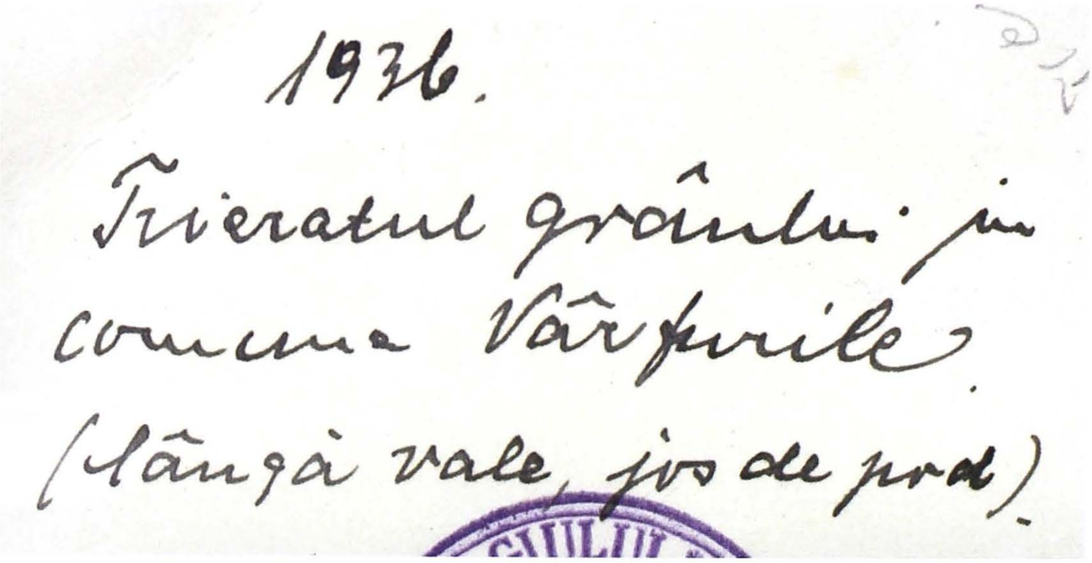

1936.

Treieratul grâului în comuna Vârfurile.

(lângă vale, jos de prod).

GIULUI

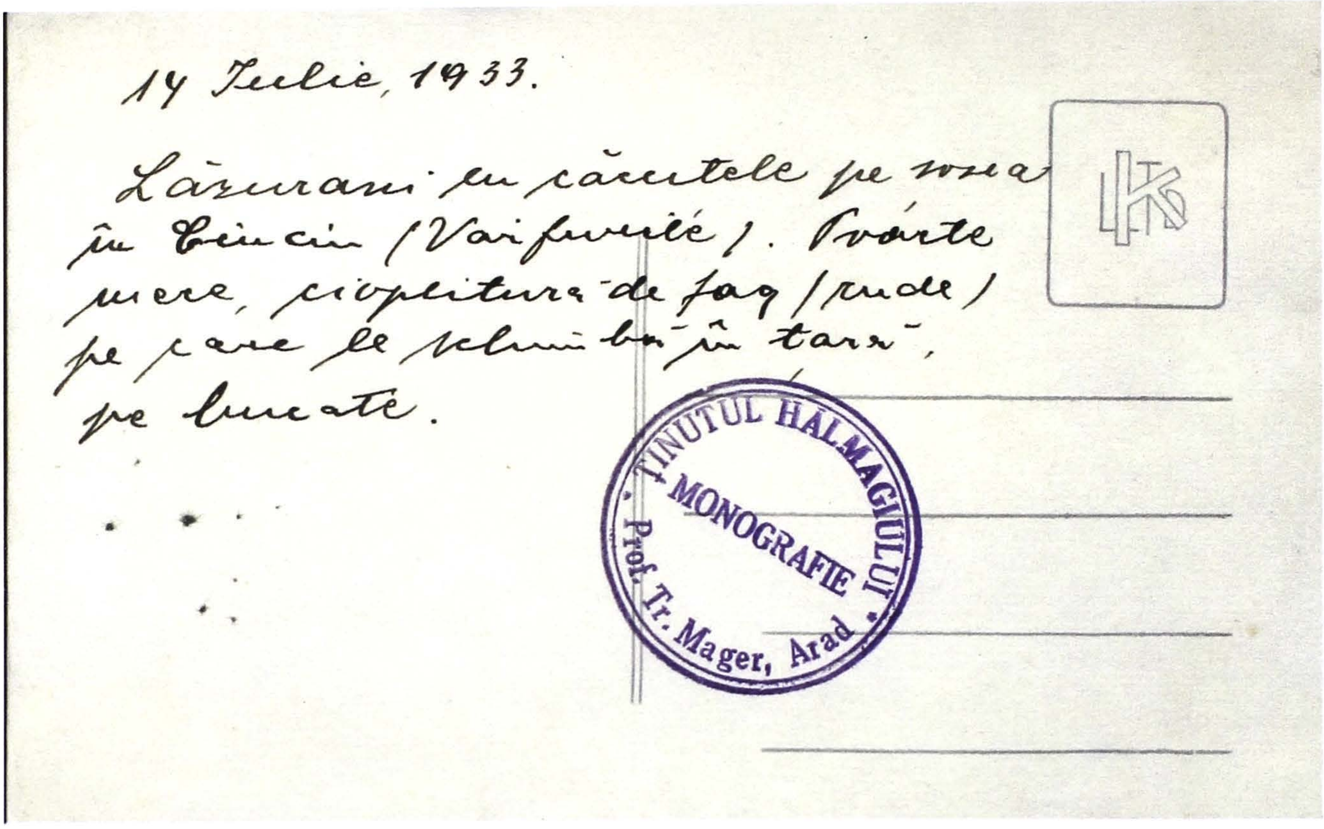

14 Iulie, 1933.

Lăzurani cu căruțele pe șosea
în Ciuncin (Vârfurile). Poartă
mere, cioplitură de fag (rude)
pe care le schimbă în țară,
pe bucate.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

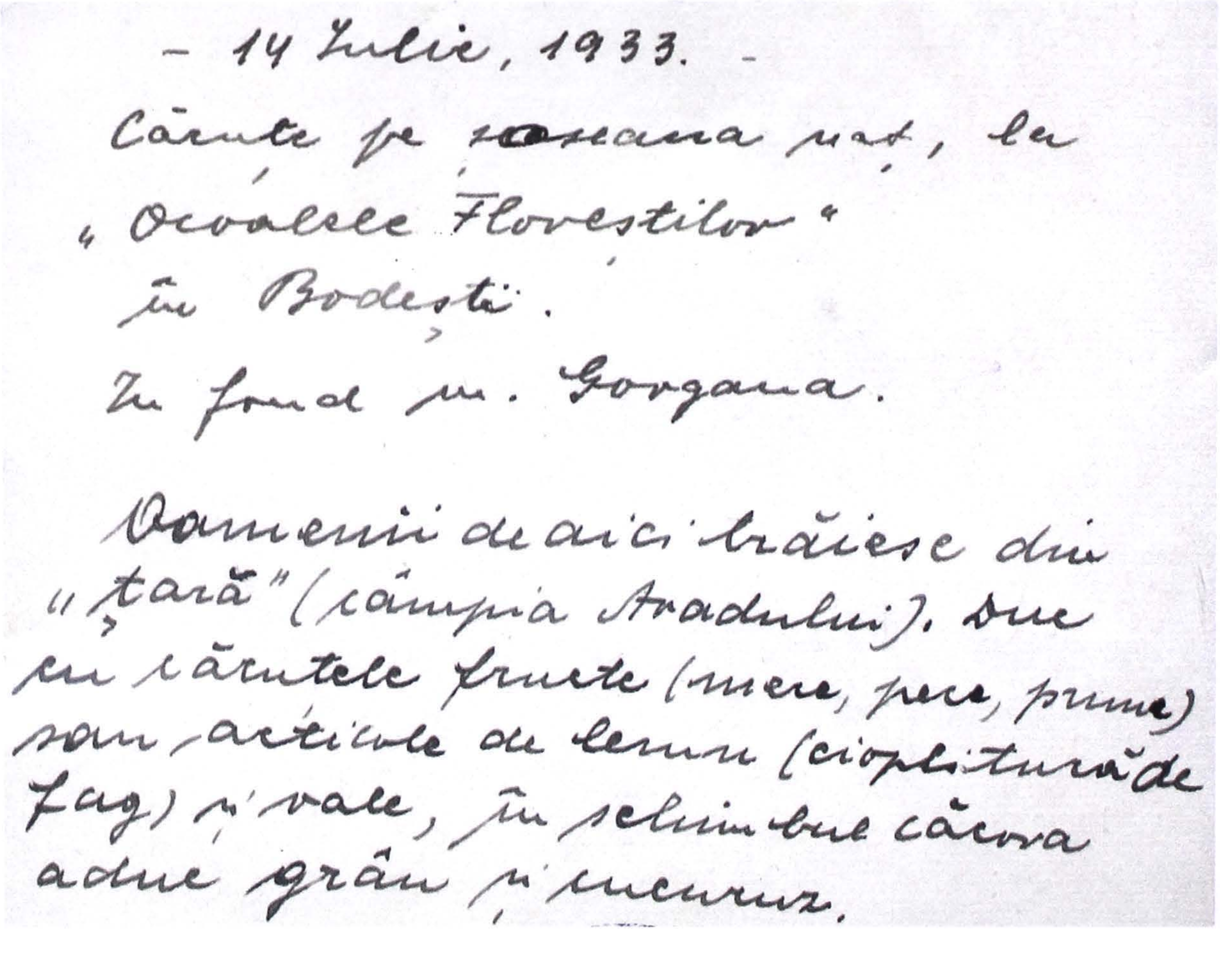

— 14 Iulie, 1933. —

Căruțe pe șoseaua naț., la
„Ocoalele Floreștilor"
în Bodești.
În fond m. Gorgana.

Oamenii de aici trăiesc din
„țară" (câmpia Aradului). Duc
cu căruțele fructe (mere, pere, prune)
sau articole de lemn (cioplitură de
fag) și vale, în schimbul cărora
aduc grâu și cucuruz.

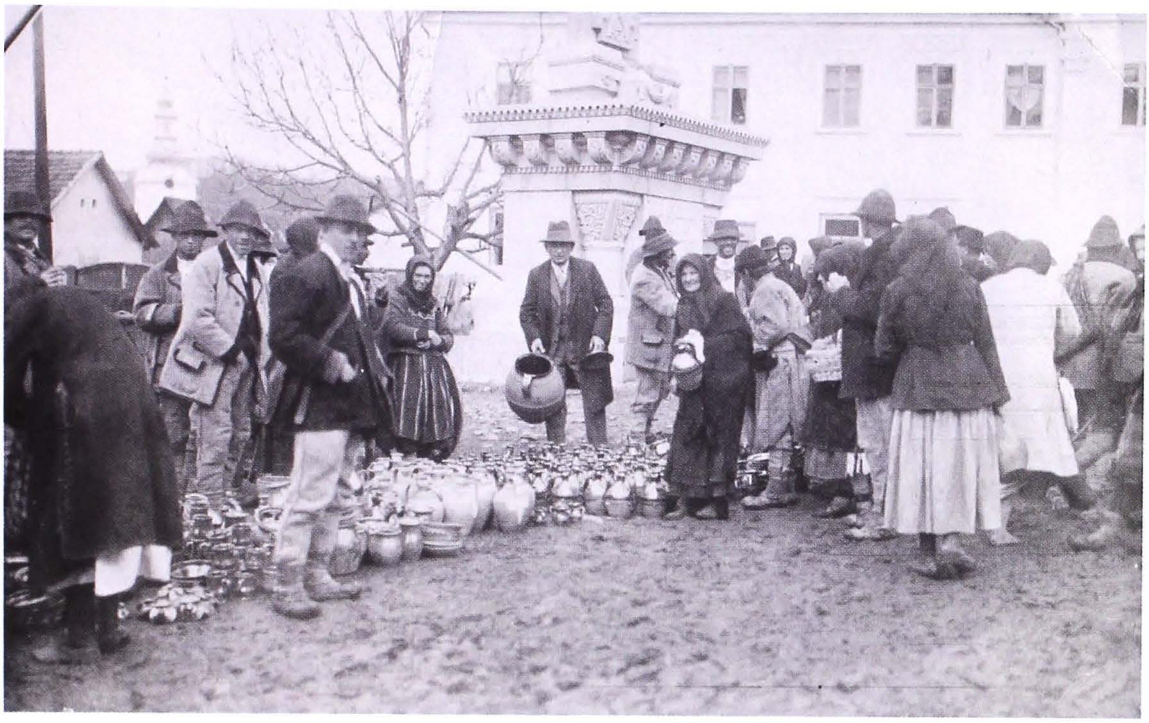

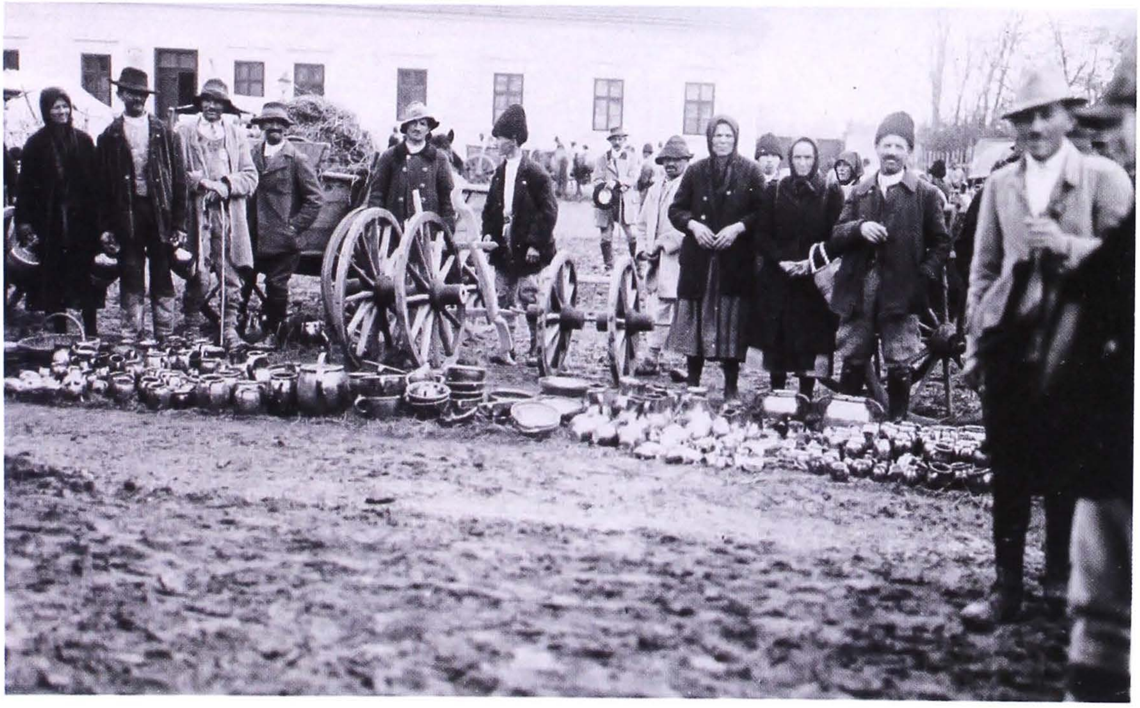

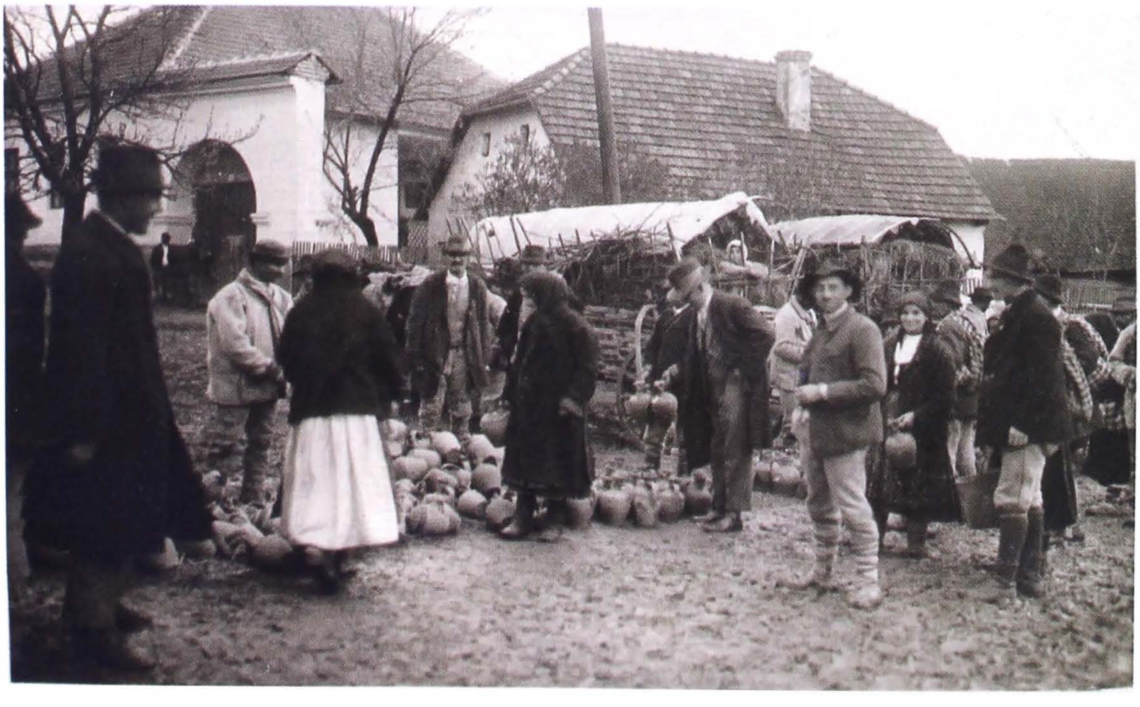

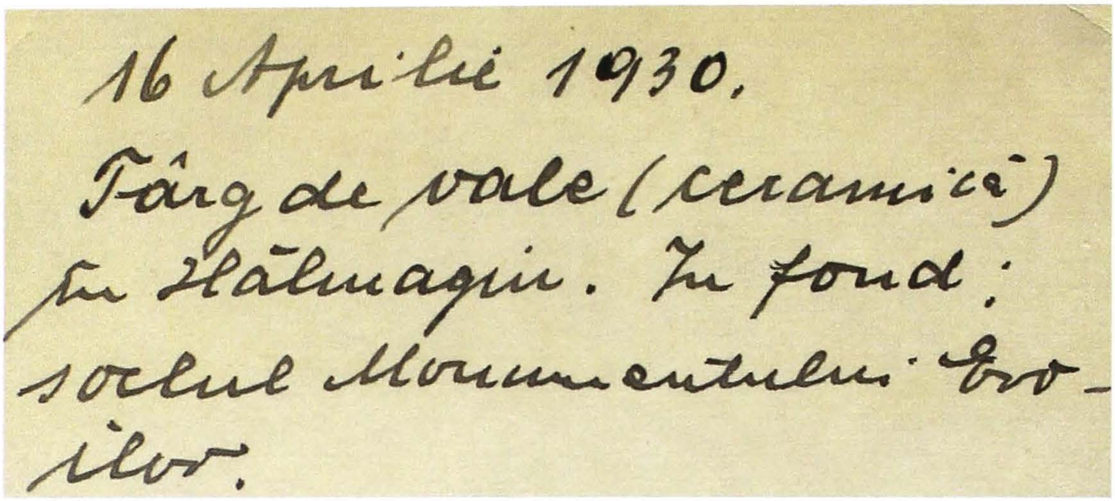

16 Aprilie 1930.
Târg de vale (ceramică)
în Hălmagiu. În fond:
soclul Monumentului Eroilor.

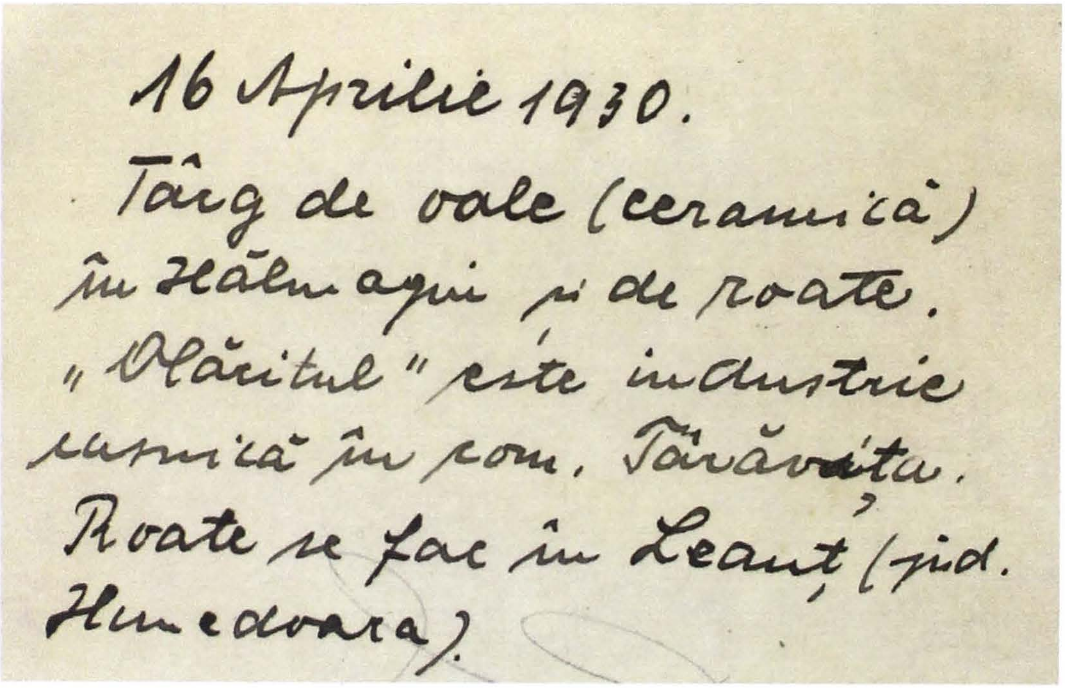

16 Aprilie 1930.
Târg de vale (ceramică)
în Hălmagiu și de roate.
„Olăritul" este industrie
casnică în com. Tărnăvița.
Roate se fac în Leauț (jud.
Hunedoara).

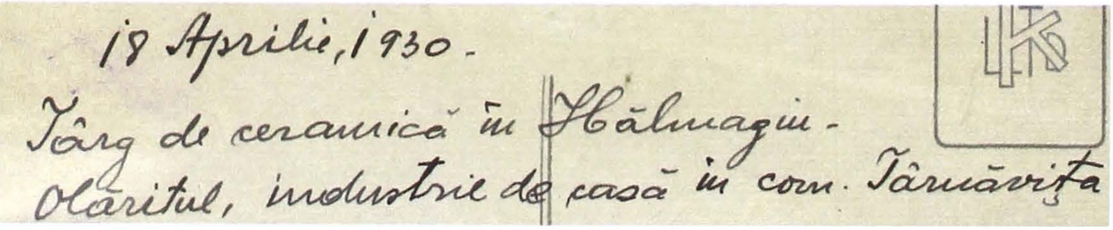

18 Aprilie, 1930.
Târg de ceramică în Hălmagiu.
Olăritul, industrie de casă în com. Târnăvița

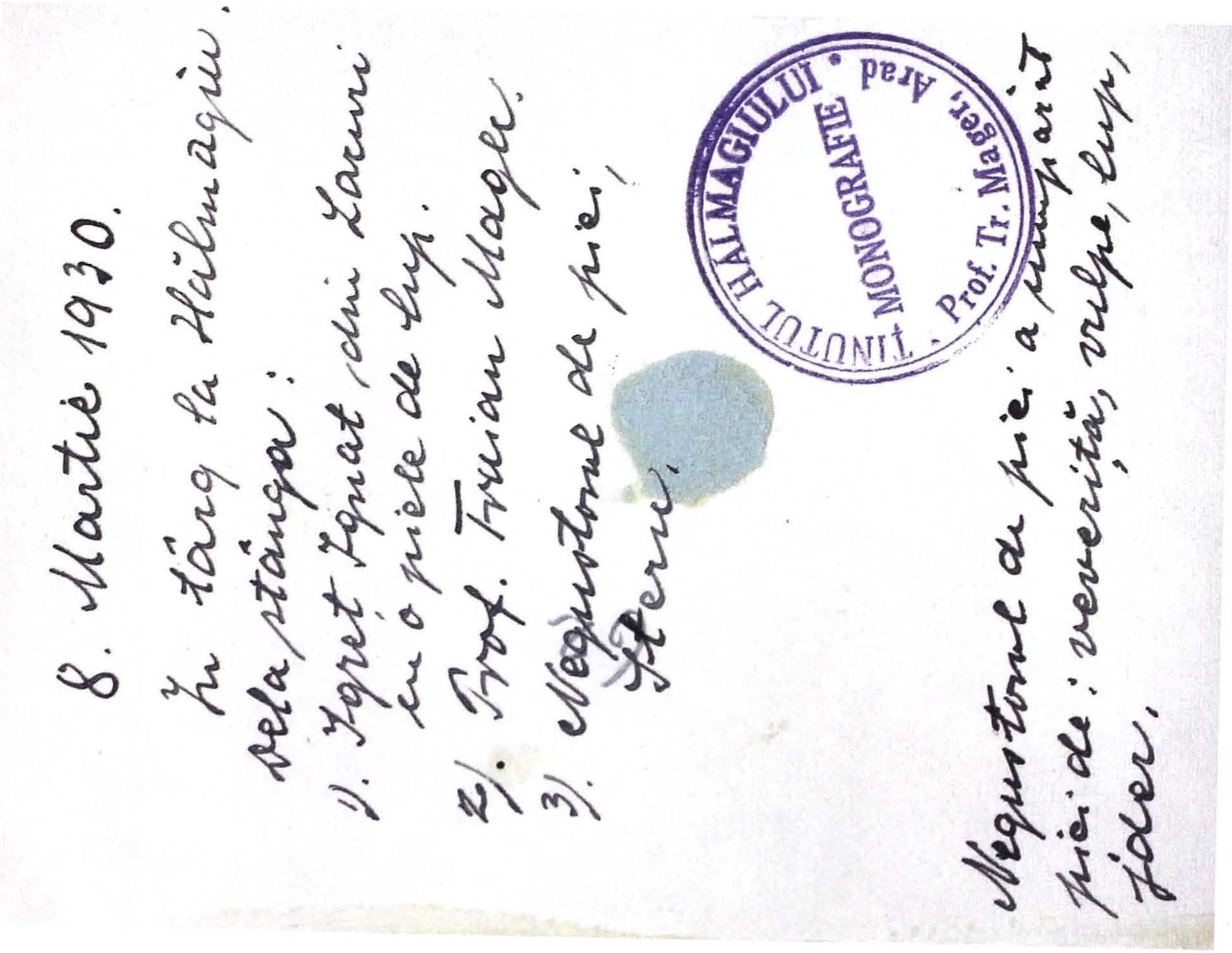

8. Martie 1930.

În târg la Hălmagiu.
dela stânga:
1). Igreț Ignat, din Lazuri
cu o piele de lup.
2). Prof. Traian Mager.
3). Negustorul de piei;
Stern.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

Negustorul de piei a cumpărat
piei de: veveriță, vulpe, lup,
jder.

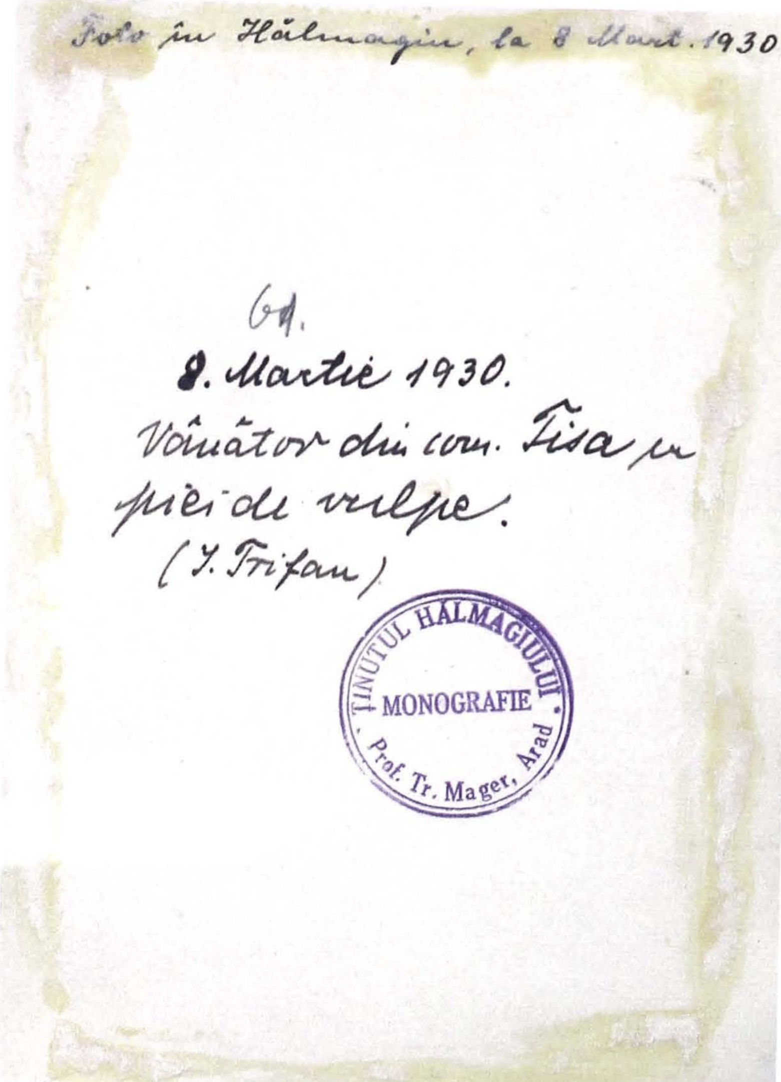

Foto în Hălmagiu, la 8 Mart. 1930.

64.

8. Martie 1930.
Vânător din com. Tisa, cu
piei de vulpe.
(I. Trifan)

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

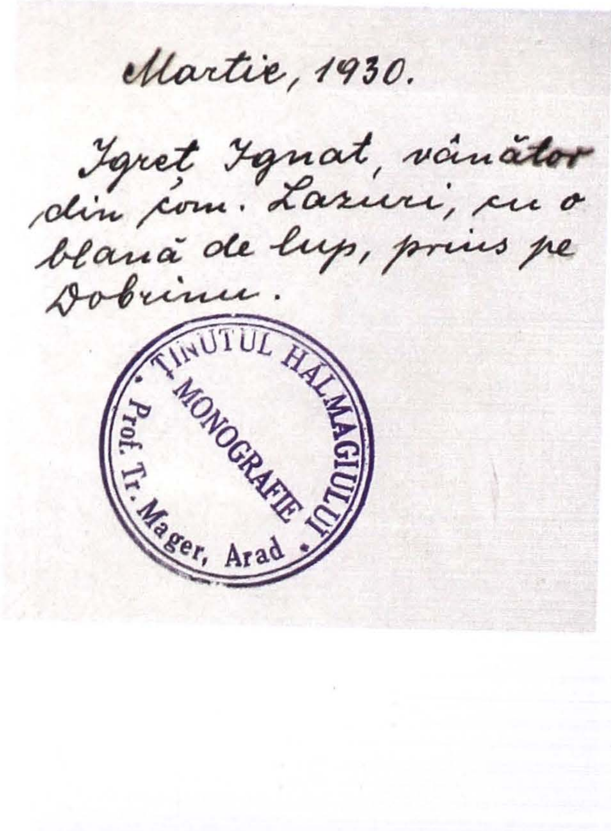

Martie, 1930.

Igreț Ignat, vânător
din com. Lazuri, cu o
blană de lup, prins pe
Dobrinu.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI • MONOGRAFIE • Prof. Tr. Mager, Arad

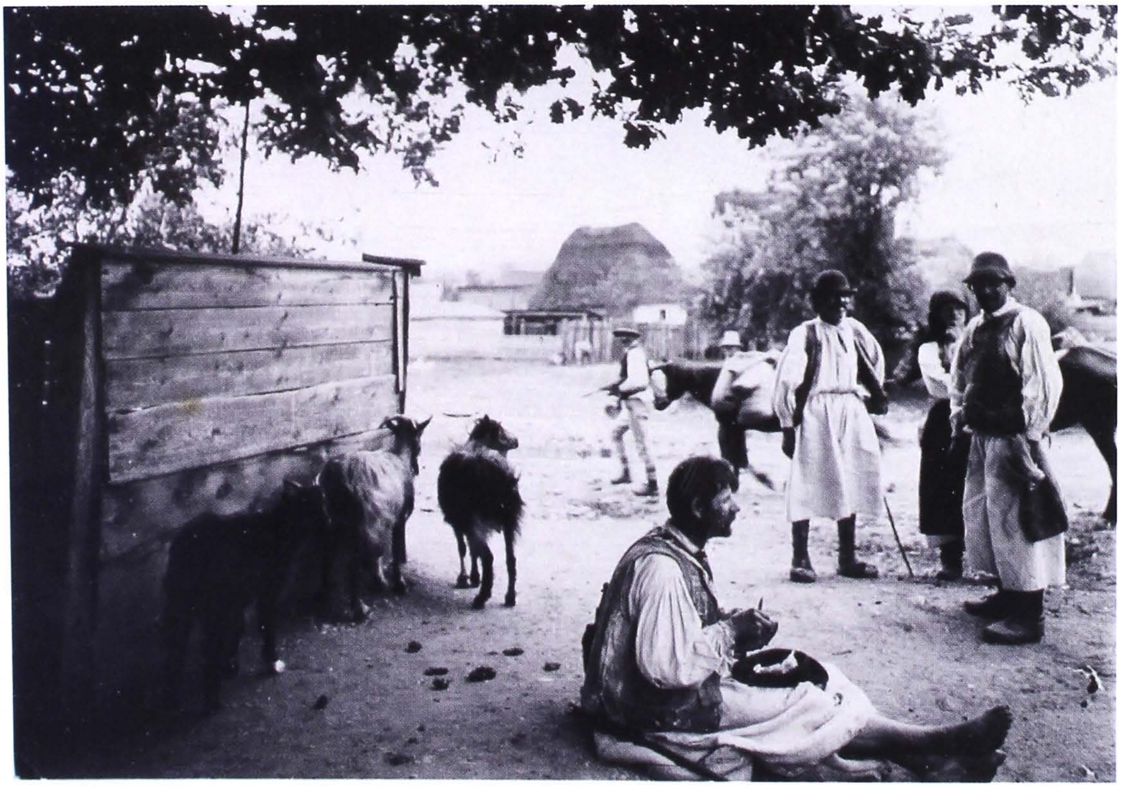

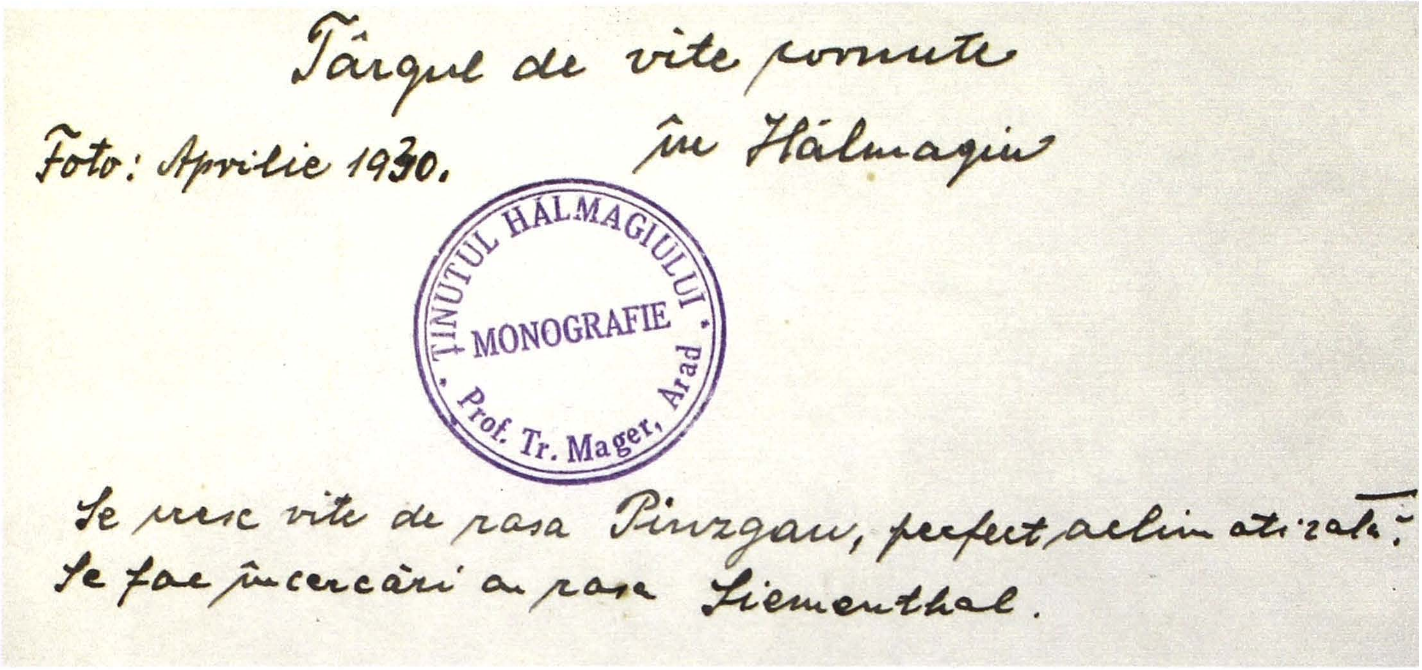

Târgul de vite cornute
în Hălmagiu

Foto: Aprilie 1930.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Se cresc vite de rasa Pinzgau, perfect aclimatizate;
Se fac încercări cu rasa Siementhal.

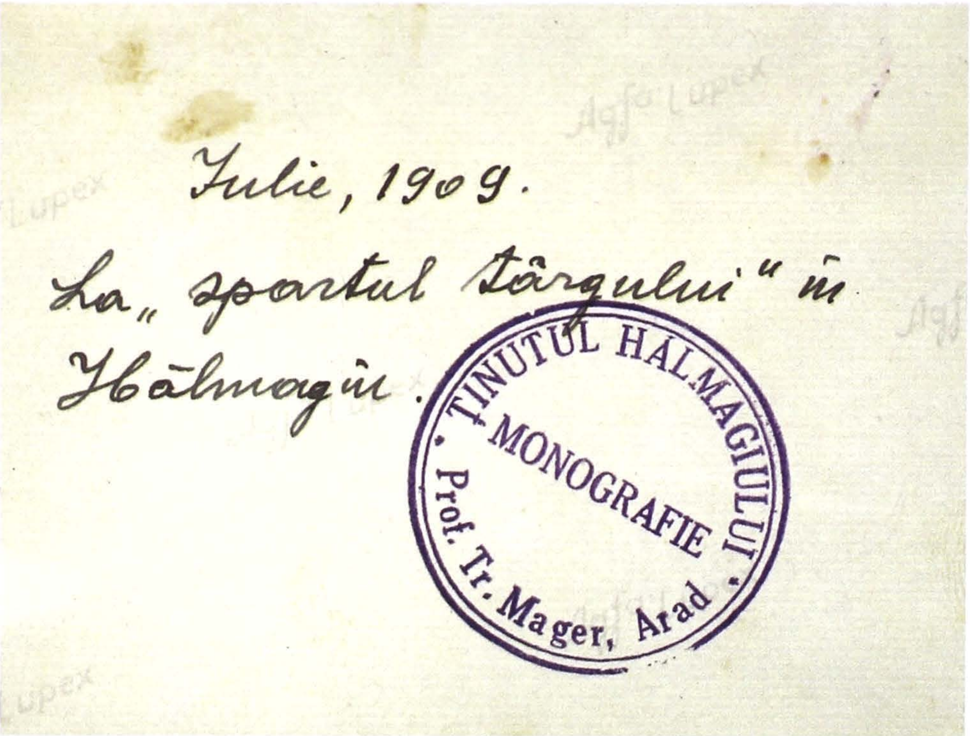

Iulie, 1909.

La „spartul târgului" în
Hălmagiu.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

3. Noemvrie 1931.

Locuitori din com. Bodești în târgul Aradului:

Pomăritul este desvoltat în com. Bodești, datorită învățătorului Petru Magu, care a funcționat aici dela 1888 și până la 1923.

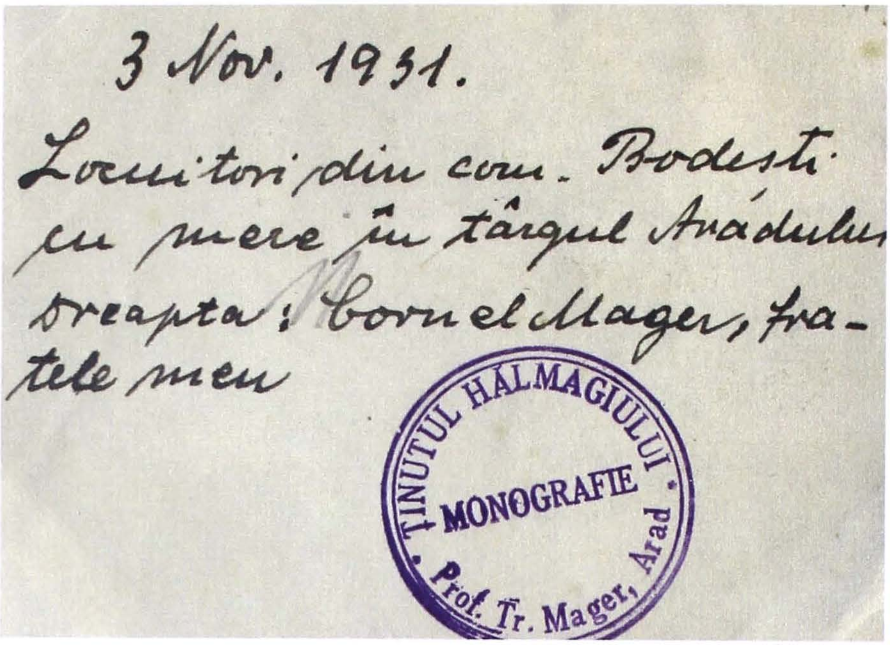

3 Nov. 1931.

Locuitori din com. Bodești
cu mere în târgul Aradului
dreapta: Cornel Mager, fratele meu

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

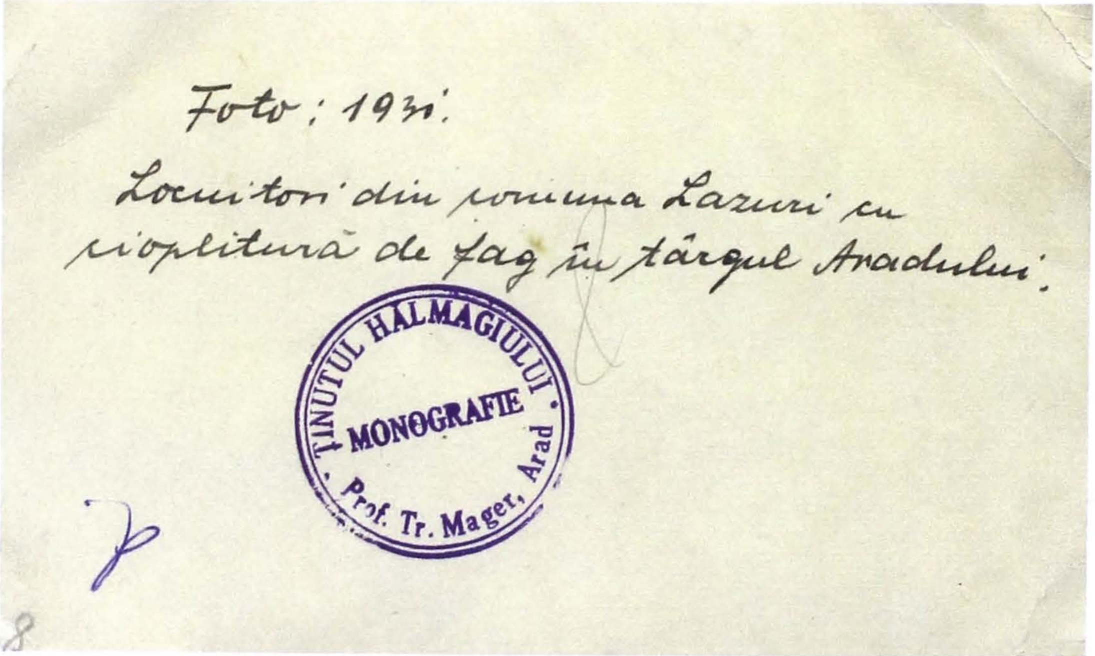

Foto: 1931.

Locuitori din comuna Lazuri cu
cioplitură de fag în târgul Aradului.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

8

8

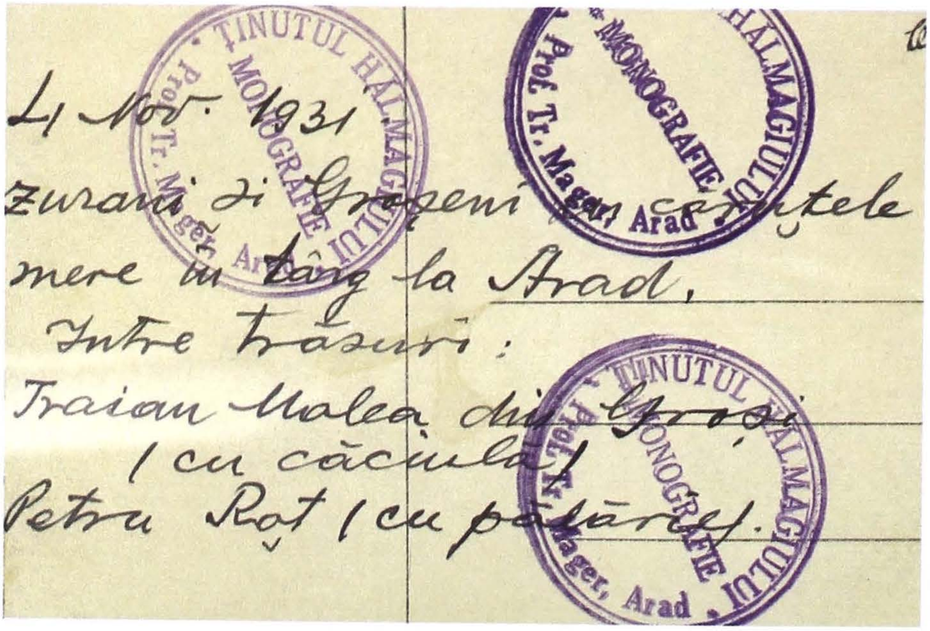

4 Nov. 1931

zurani di Groșeni cu căruțele
mere în târg la Arad.
Intre trăsuri:
Traian Malea din Groși
(cu căciula)
Petru Roț (cu pălărie).

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

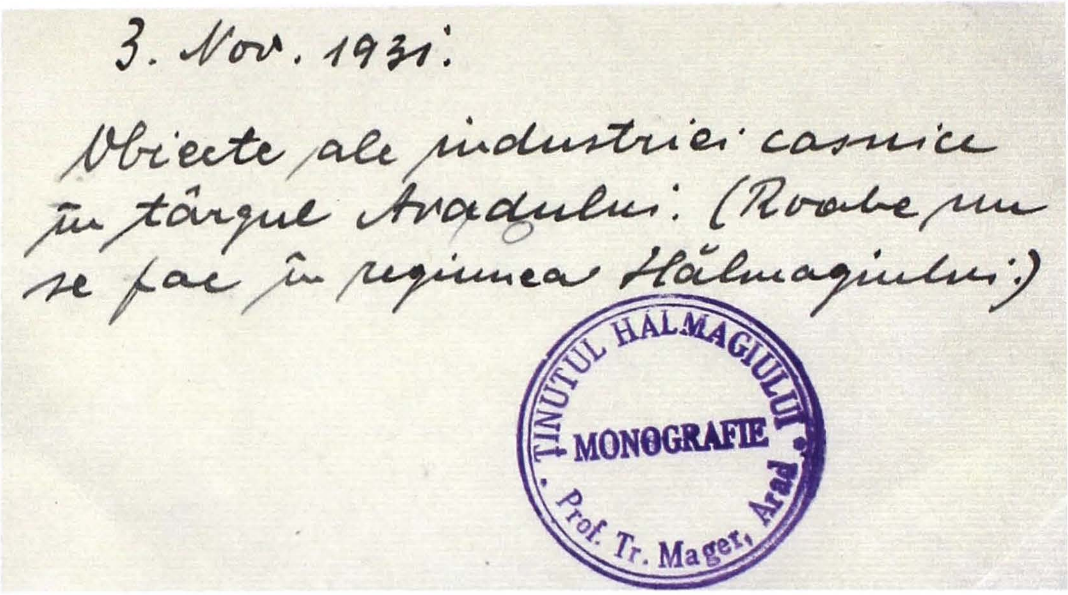

3. Nov. 1931:

Obiecte ale industriei casnice în târgul Aradului: (Roabe, nu se fac în regiunea Hălmagiului:)

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

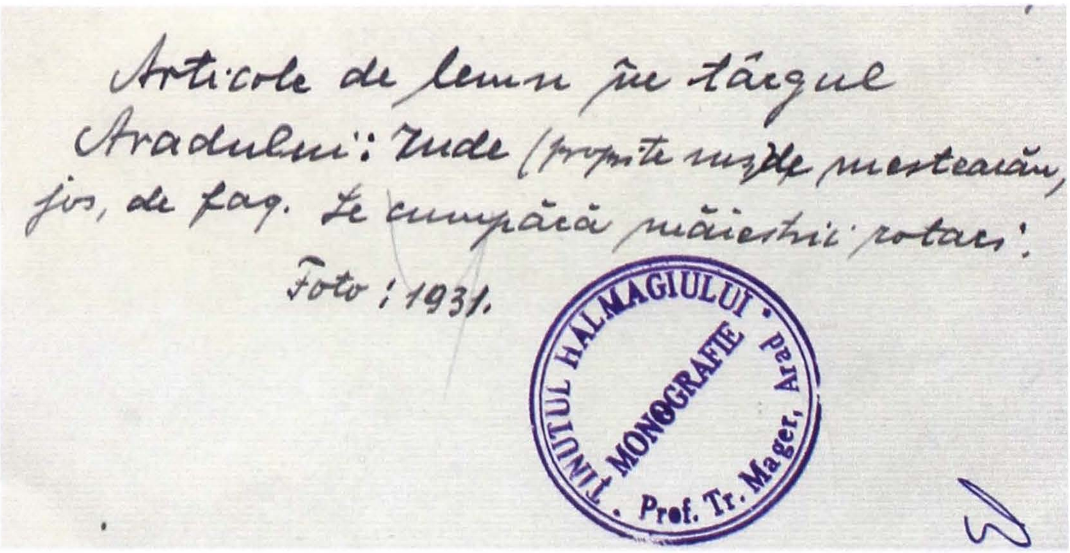

Articole de lemn în târgul Aradului: Rude (propite ruzde, mesteacăn, jos, de fag. Le cumpără măiestrii rotari:

Foto: 1931.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

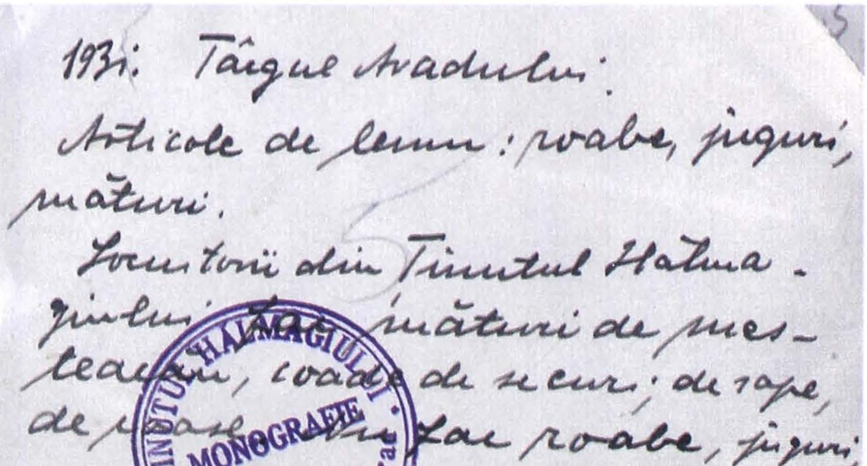

1931: Târgul Aradului:

Articole de lemn: roabe, juguri, mături.

Locuitorii din Ținutul Hălmagiului fac mături de mesteacăn, coade de securi, de sape, de coase nu fac roabe, juguri;

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

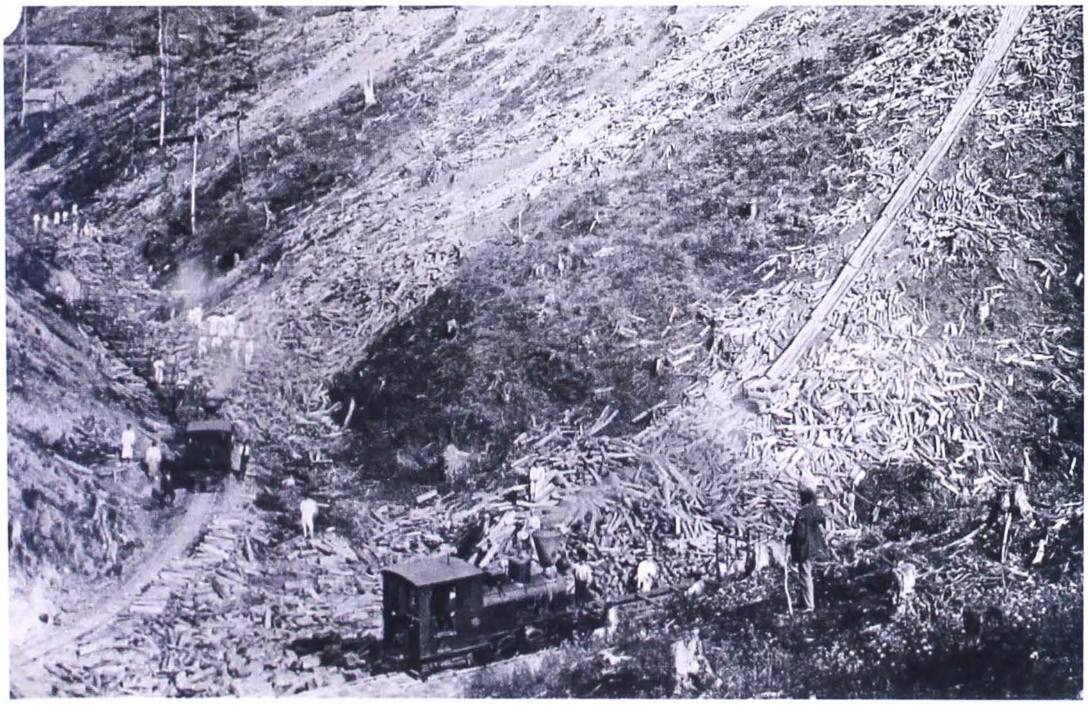

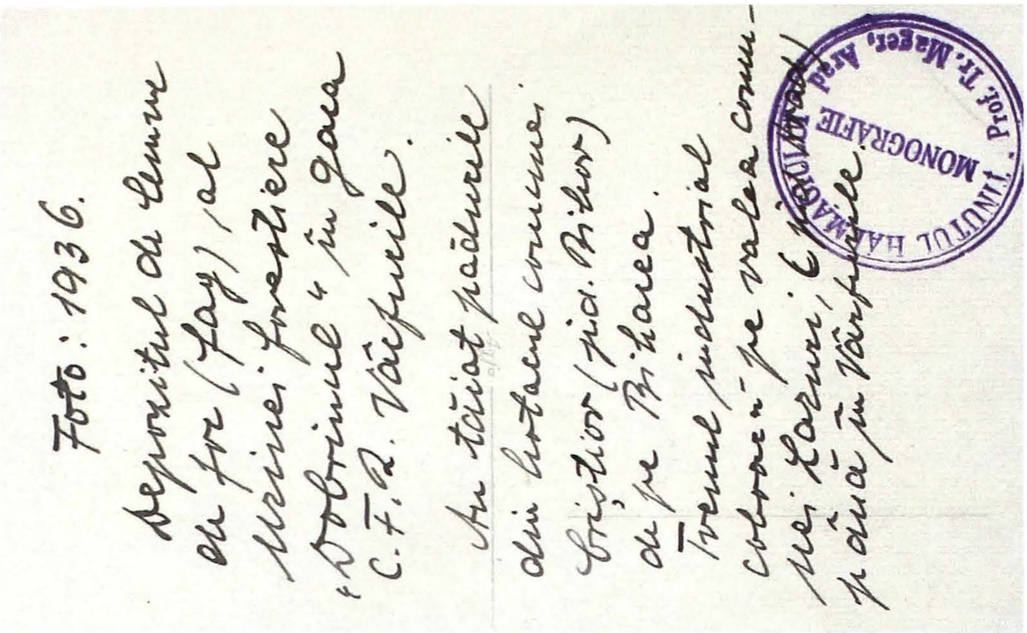

Foto: 1936.

Depozitul de lemne de foc (fag), al Uzinei forestiere „Dobrinul" în gara C.F.R. Vârfurile.

Au tăiat pădurile din hotarul comunei Criștior (jud. Bihor) de pe Biharea.

Trenul industrial coboară pe valea comunei Lazuri, (jud. Arad) până în Vârfurile.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

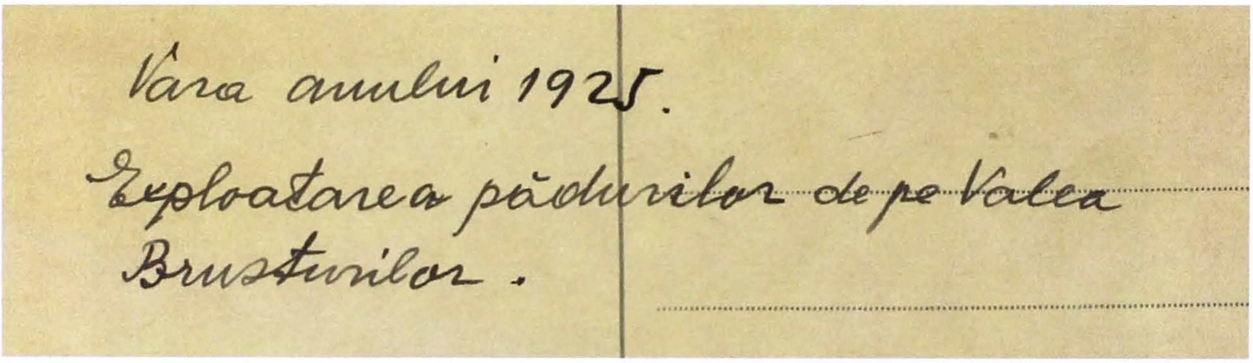

Vara anului 1925.

Exploatarea pădurilor de pe Valea Brusturilor.

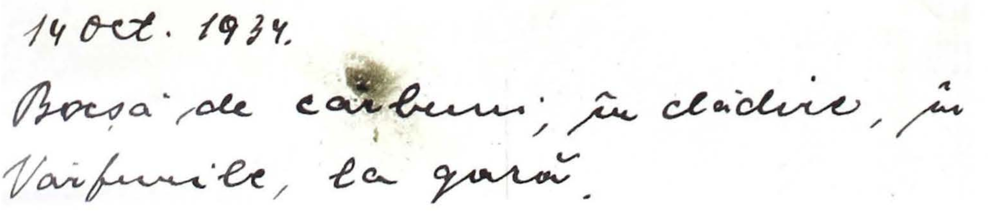

14 Oct. 1934.

Bocșa de cărbuni; în clădire, în Vârfurile, la gară.

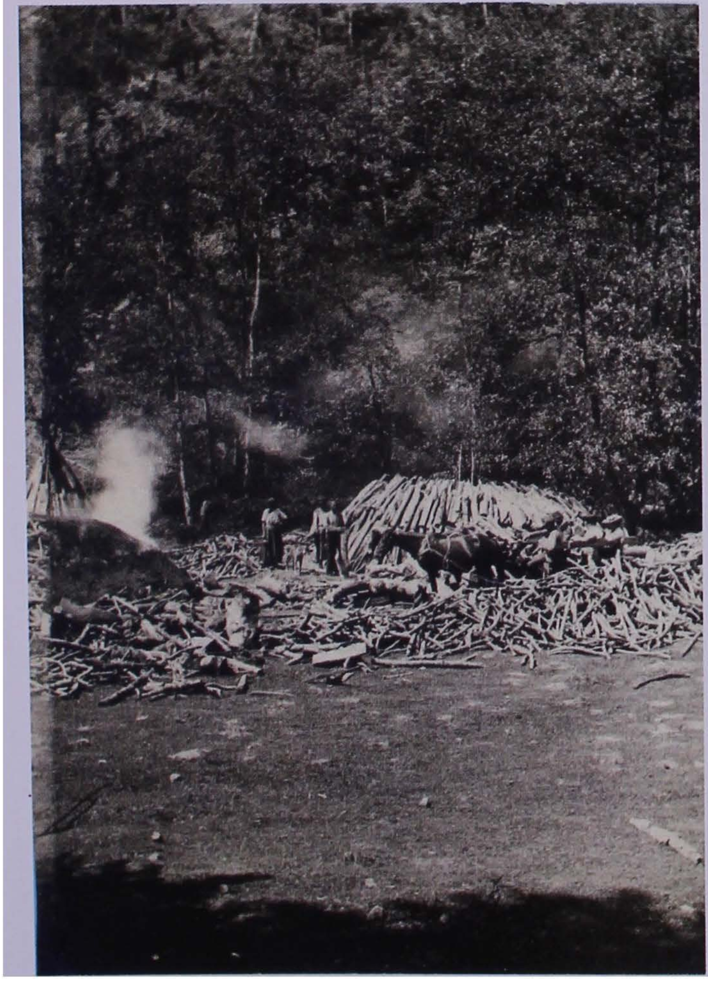

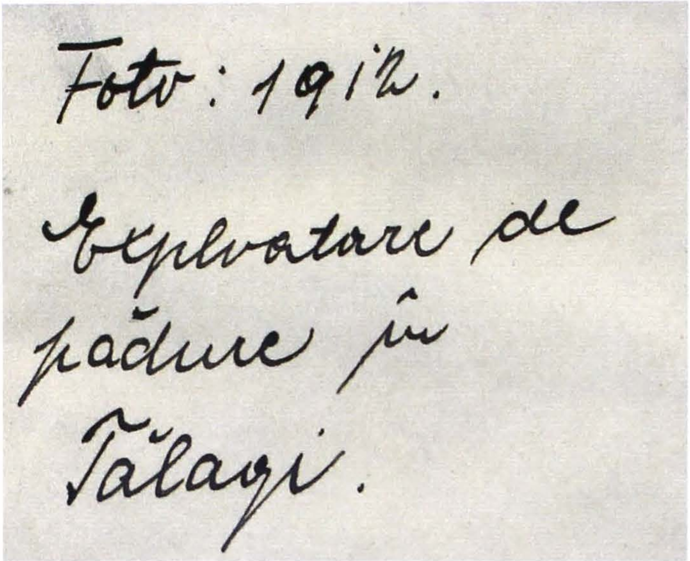

Foto: 1912.

Exploatare de pădure în Tălagi.

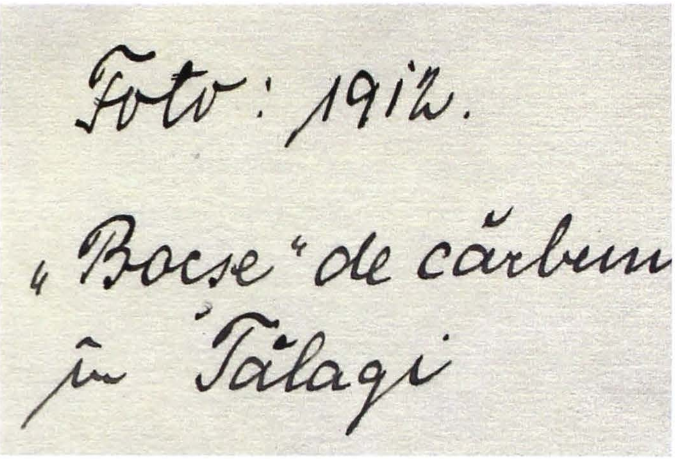

Foto: 1912.

„Bocșe“ de cărbuni în Tălagi

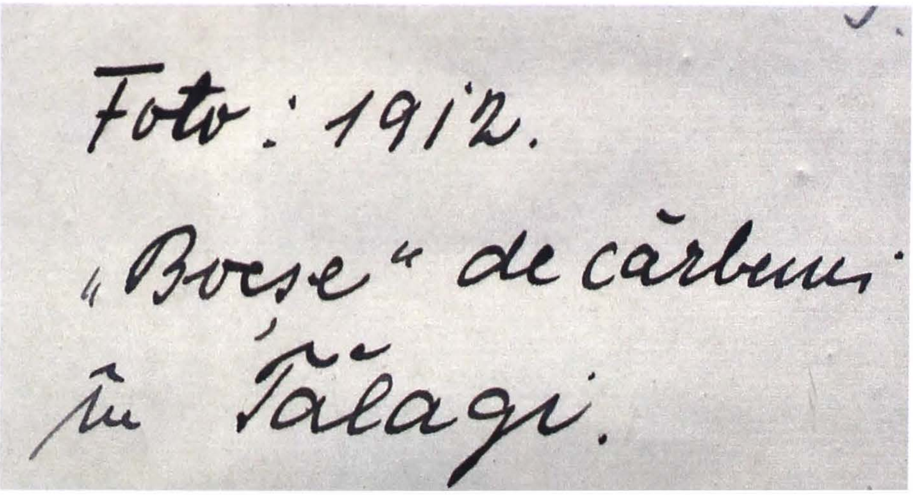

Foto: 1912.

„Bocșe“ de cărbuni în Tălagi.

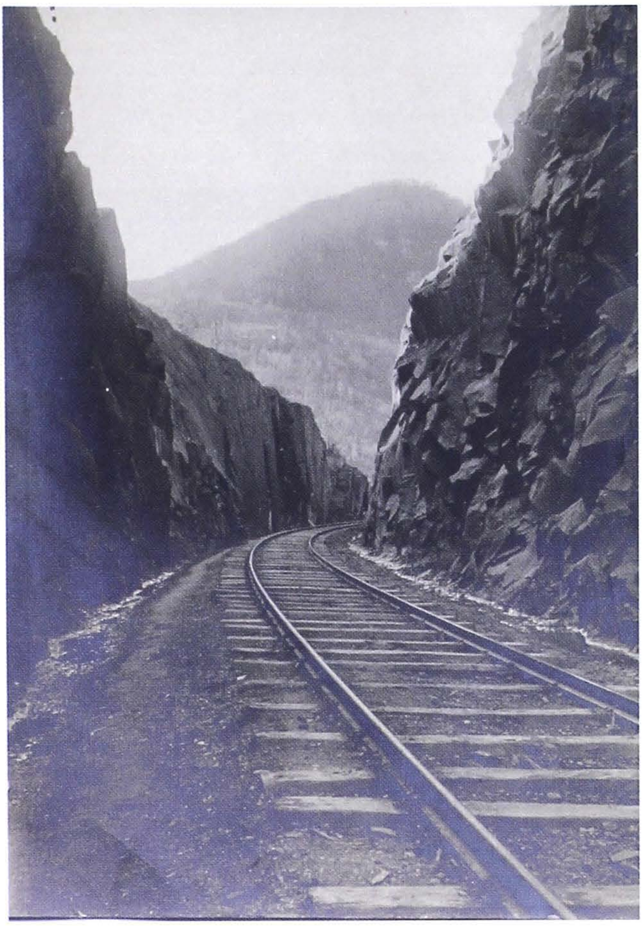

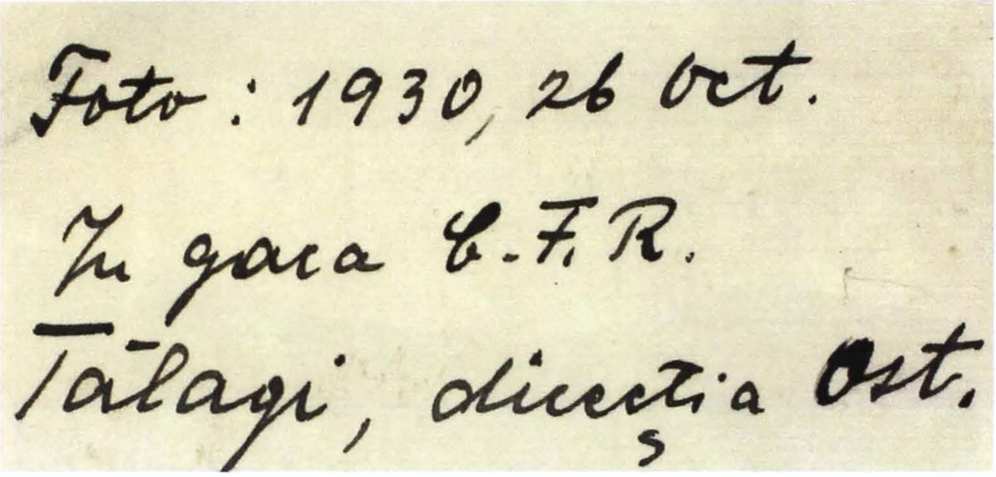

Foto: 1930, 26 Oct.

În gara C.F.R.

Tălagi, direcția Ost.

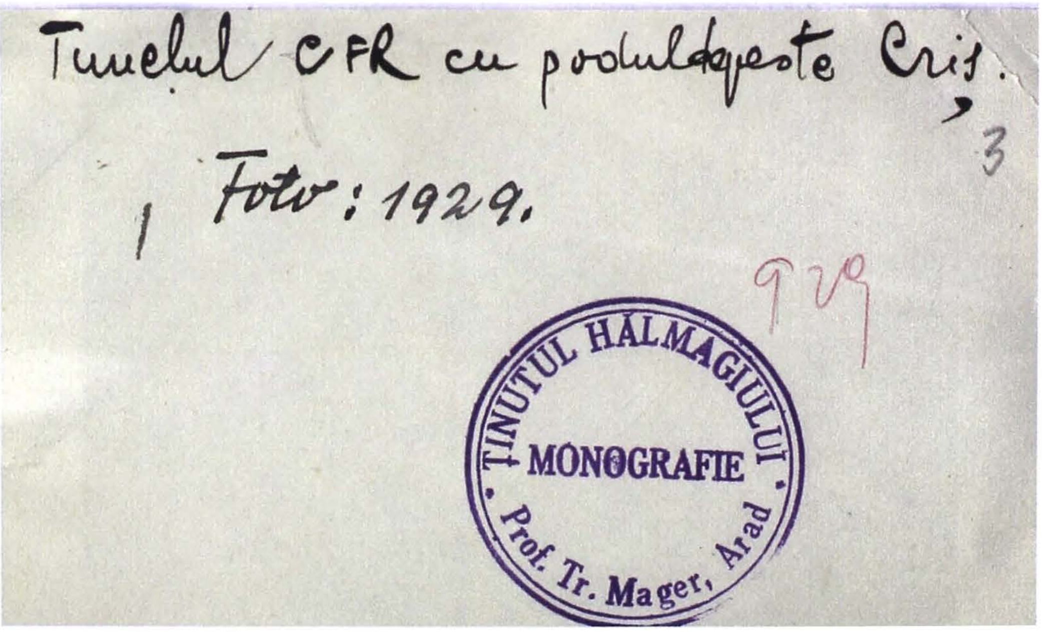

Tunelul CFR cu podul de peste Criș.

3

1 Foto: 1929.

929

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

1.

Foto: 1929.

Exploatarea pădurii din comuna Hălmăgel. — Locomotivele Uzinei forestiere din Hălmagiu.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

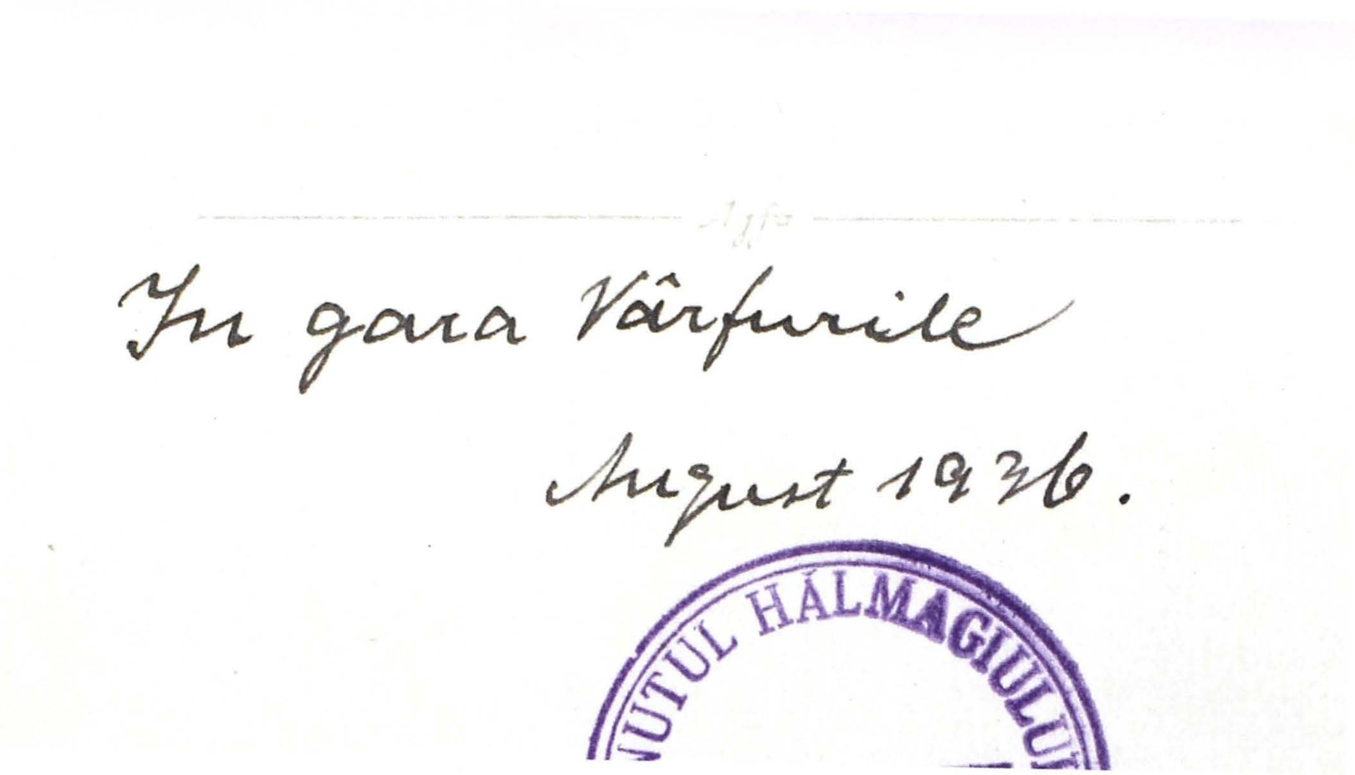

In gara Vârfurile

August 1936.

ȚINUTUL HĂLMAGIULU

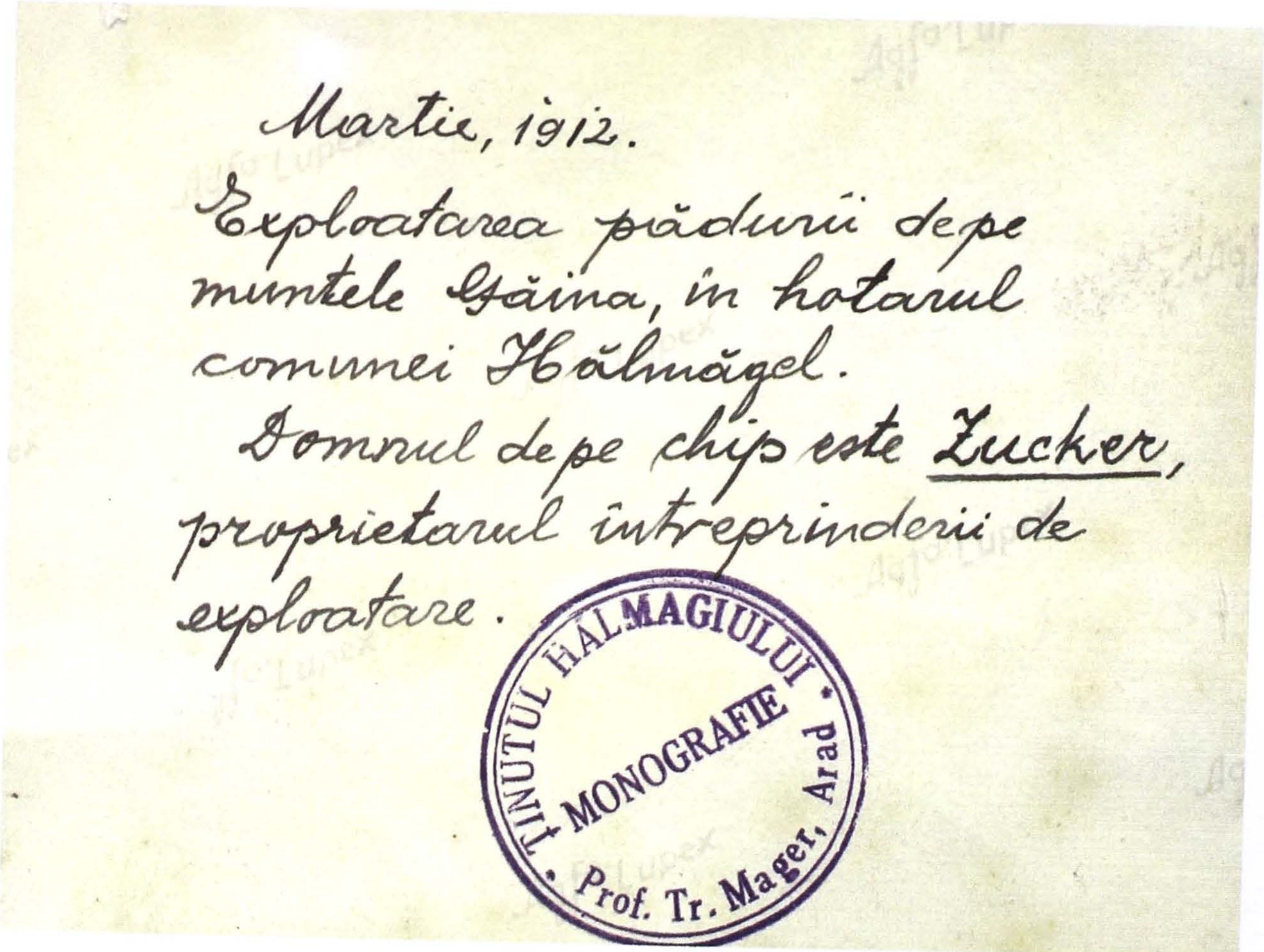

Martie, 1912.

Exploatarea pădurii depe muntele Găina, în hotarul comunei Hălmăgel.

Domnul depe chip este Zucker, proprietarul întreprinderii de exploatare.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

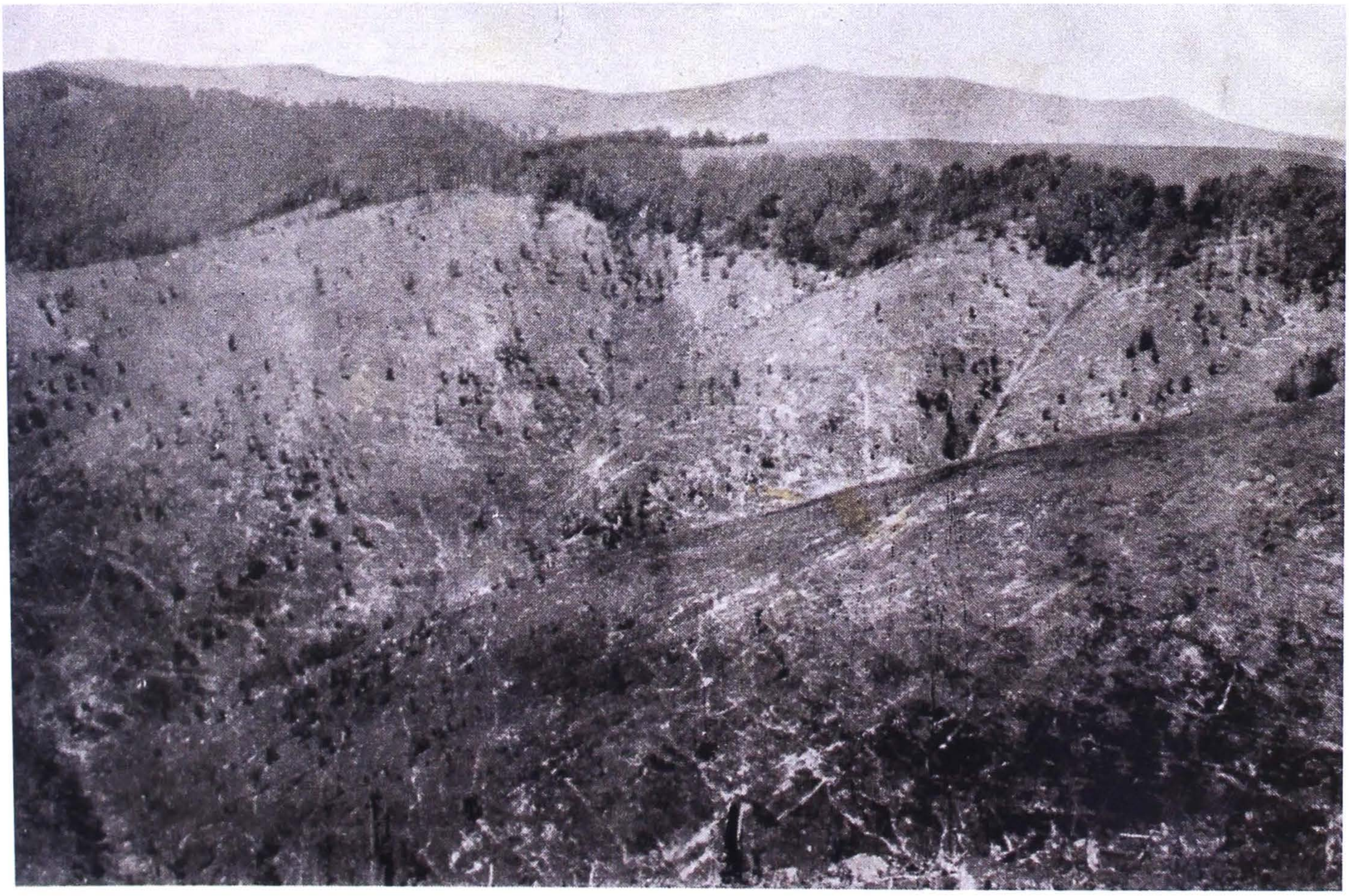

Fotografie din vara anului 1908, cuprinzând un sector al codrilor de fag depe muntele Găina, înainte de a se începe exploatările forestiere capitaliste

Din 23.468 ha păduri aflătoare în 1895, la 1930 se mai găseau abia 3634 ha.

Foto: 1929.

Eroziuni: în hotarul com. Hălmăgel, sub piscul muntelui Găina.

Păduri de fag defrișate în 1917.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

18 Aprilie, 1929.

Terenuri depe Găina în hotarul com. Hălmagel, defrişate în anul 1917 şi fotografiate la 12 ani după exploatare.

14 Iulie, 1933.

Eroziuni în Hălmagiu, pe „Şortoc".

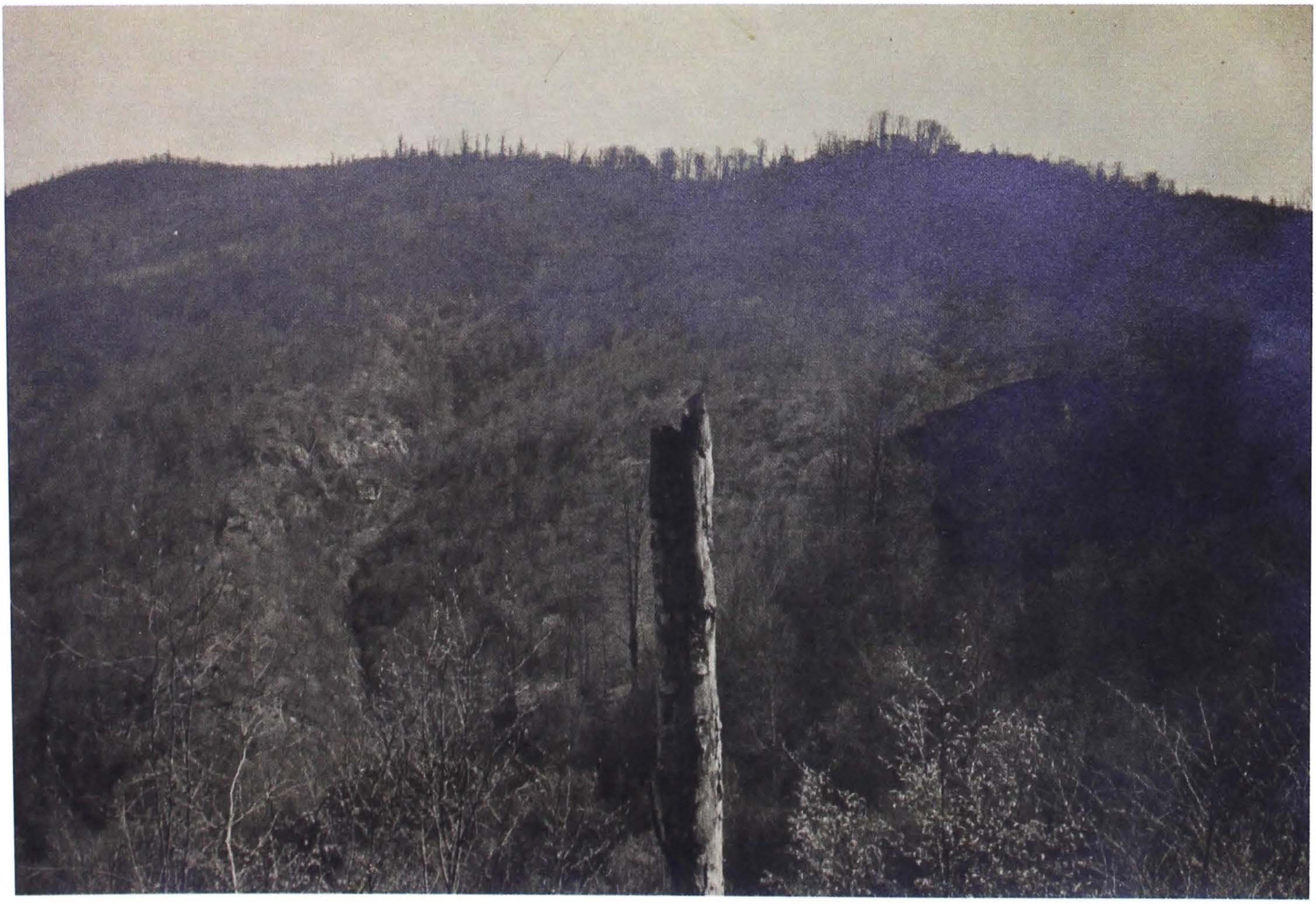

Foto: 1908.

Păduri în Munții Bihorului: hotărul comunei: Sârbi-Hălmăgel, Pădure de fag, bolonii de jneapăn.

ALMAGIULUI • Arad
OGRAFIE
r. Maget

1913, Aprilie.

Pădure, spre Pietrile Aradului, în hotarul com. Lazuri.

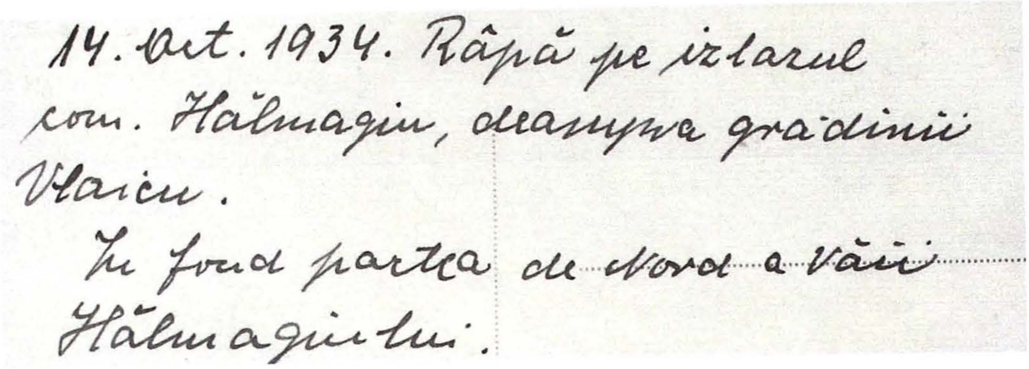

14. Oct. 1934. Râpă pe izlazul com. Hălmagiu, deasupra grădinii Vlaicu.

În fond partea de Nord a văii Hălmagiului.

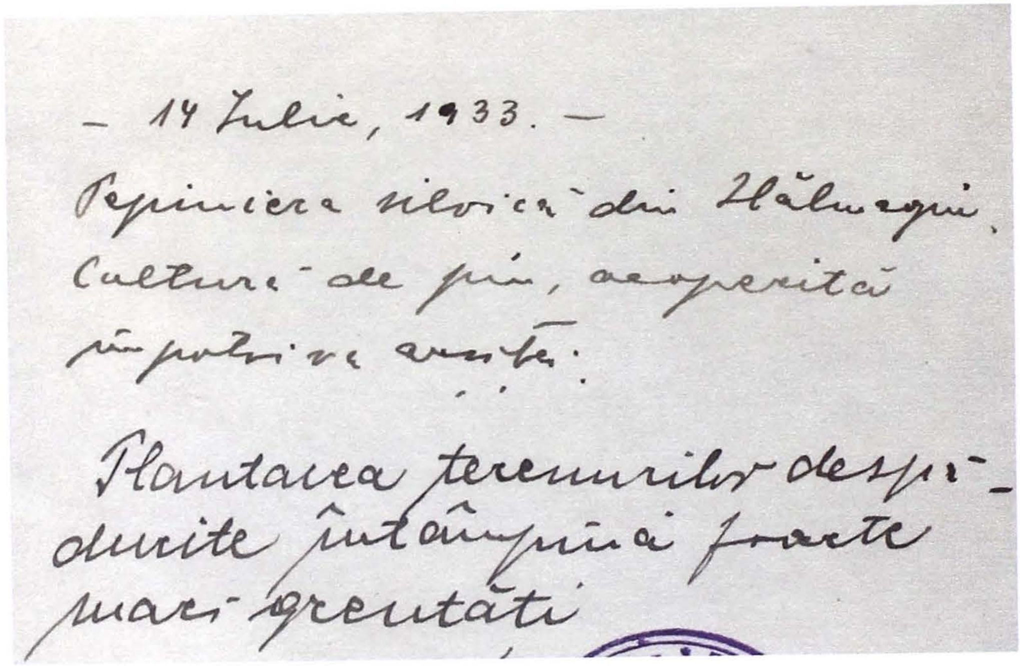

— 14 Iulie, 1933. —

Pepiniera silvică din Hălmagiu. Cultură de pin, acoperită împotriva arşiţei.

Plantarea terenurilor despădurite întâmpină foarte mari greutăţi

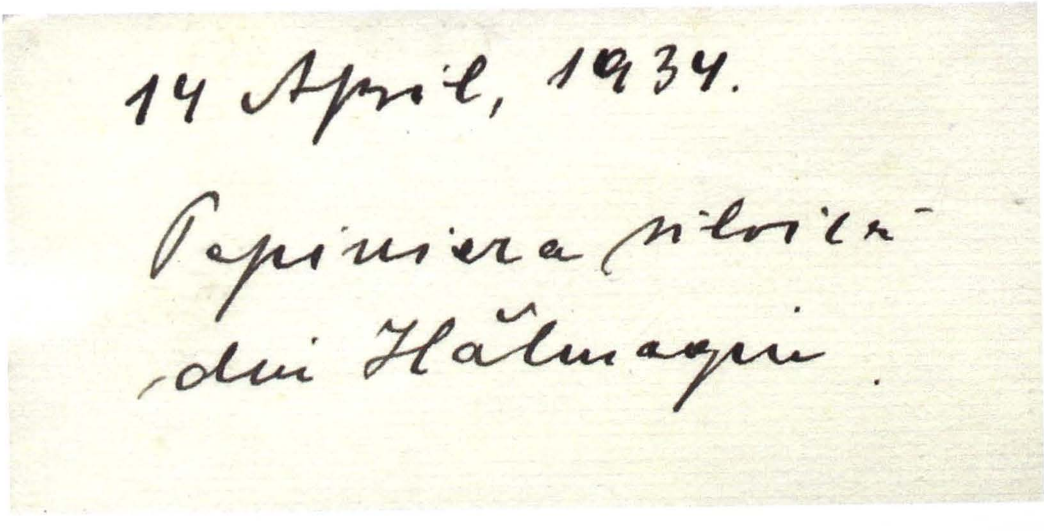

14 April, 1934.

Pepiniera silvică din Hălmagiu.

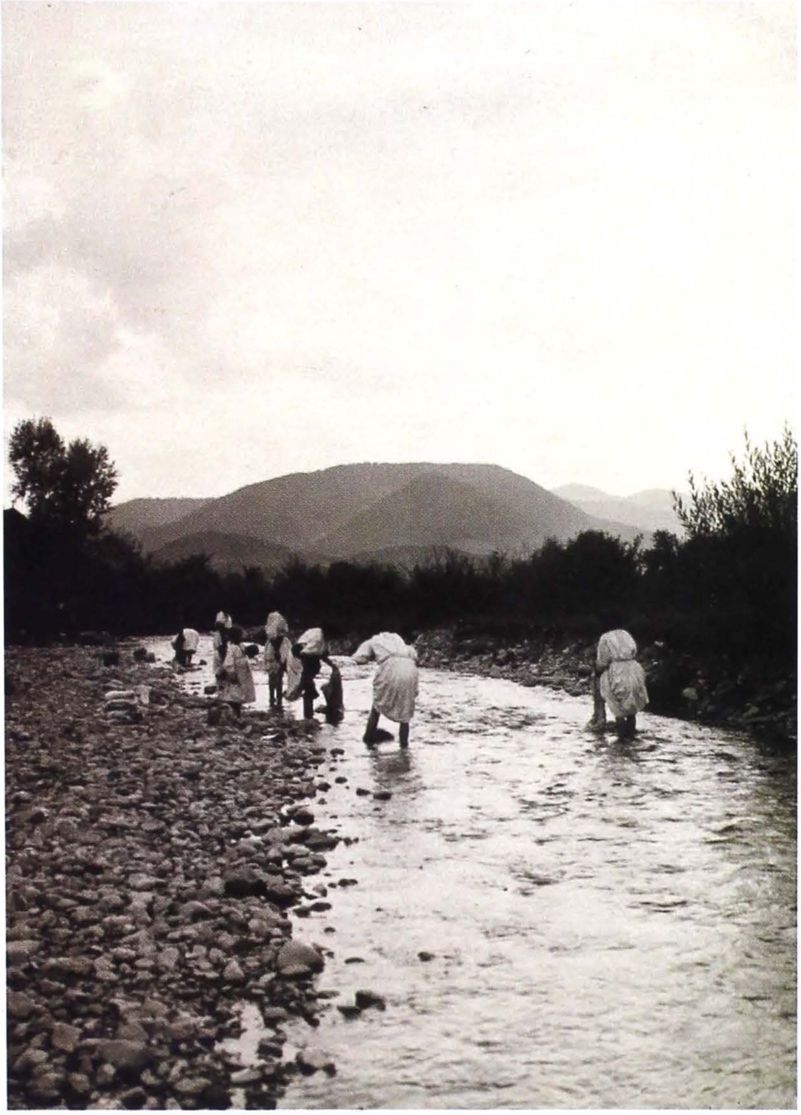

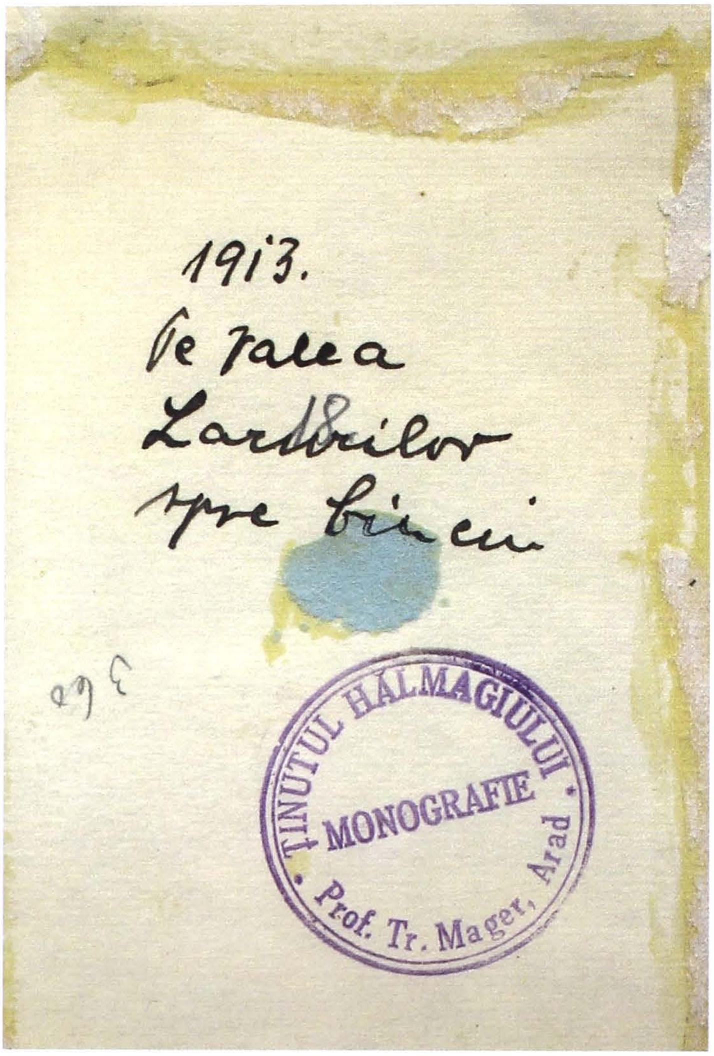

1913.
Pe valea
Lazărilor
spre bănci

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

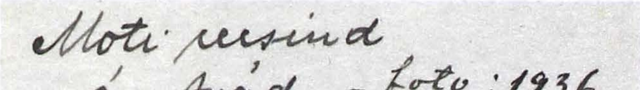

Moți pășind
în Arád., - foto: 1936.

Capitolul IV

Probleme culturale. Istorie

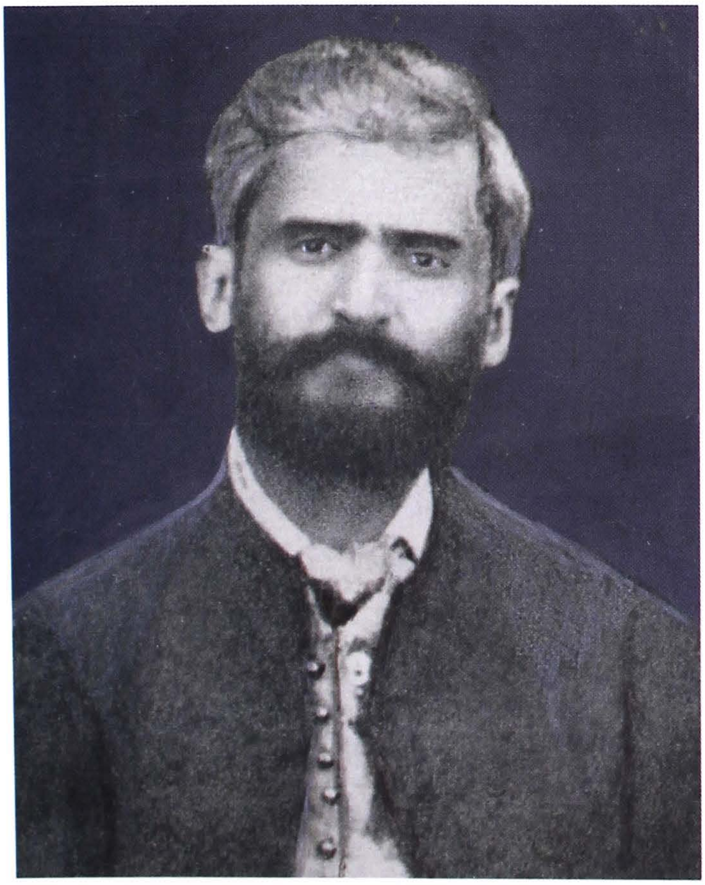

Anul 1862 sau 1863.
Conducerea românească a județului Zărand.
Joan Pipoș, Josif Hodoș, Frâncu,
Secula, Coșeriu, Moțiu, Borlea, Necunoscut

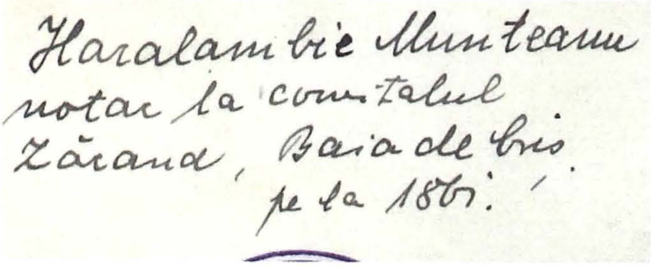
Haralambie Munteanu
notar la comitatul
Zărand, Baia de Criș
pe la 1861.

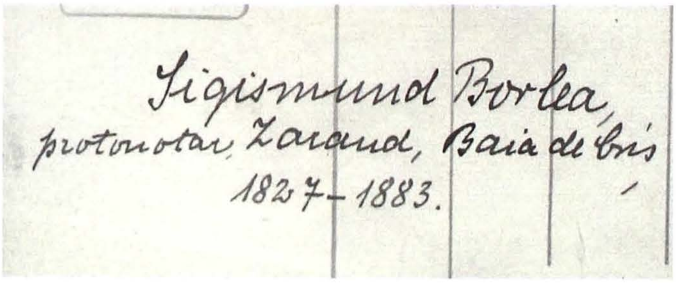
Sigismund Borlea,
protonotar, Zarand, Baia de Criș
1827–1883.

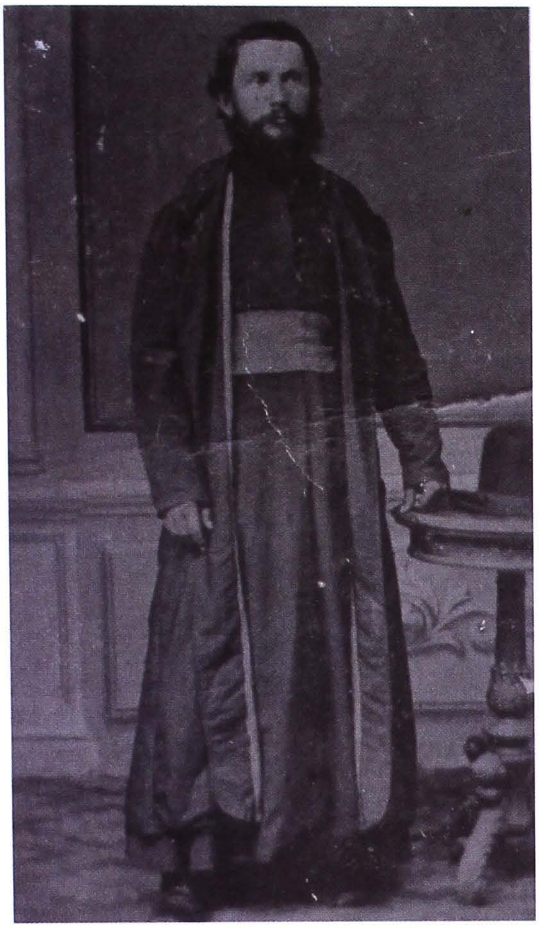

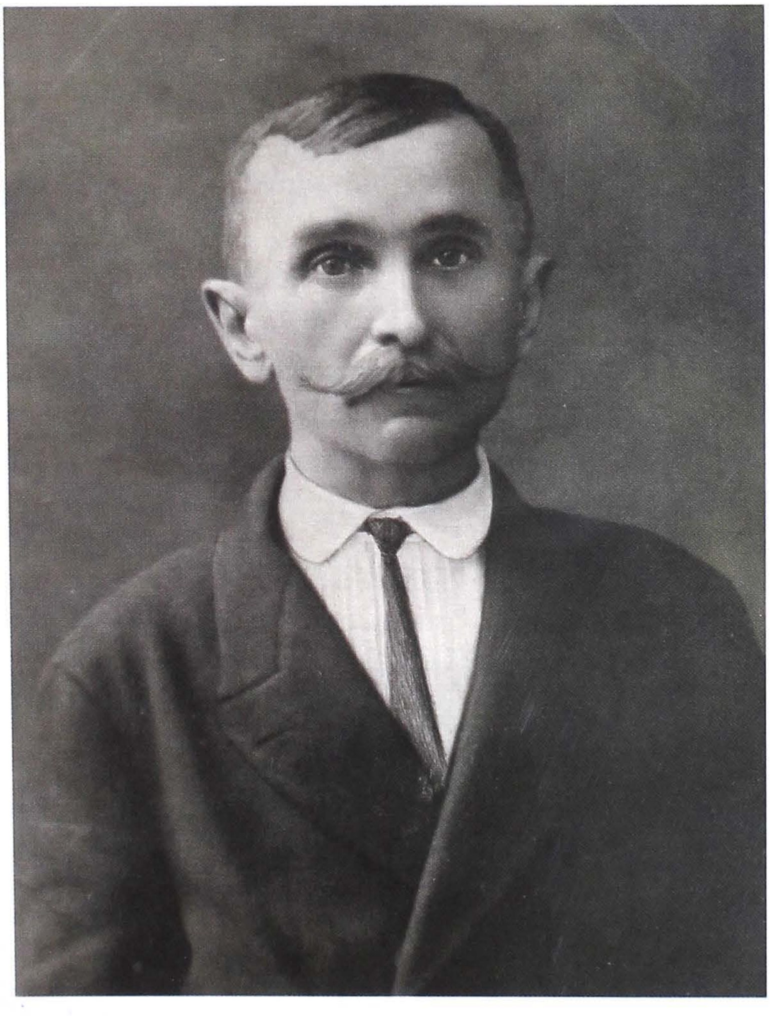

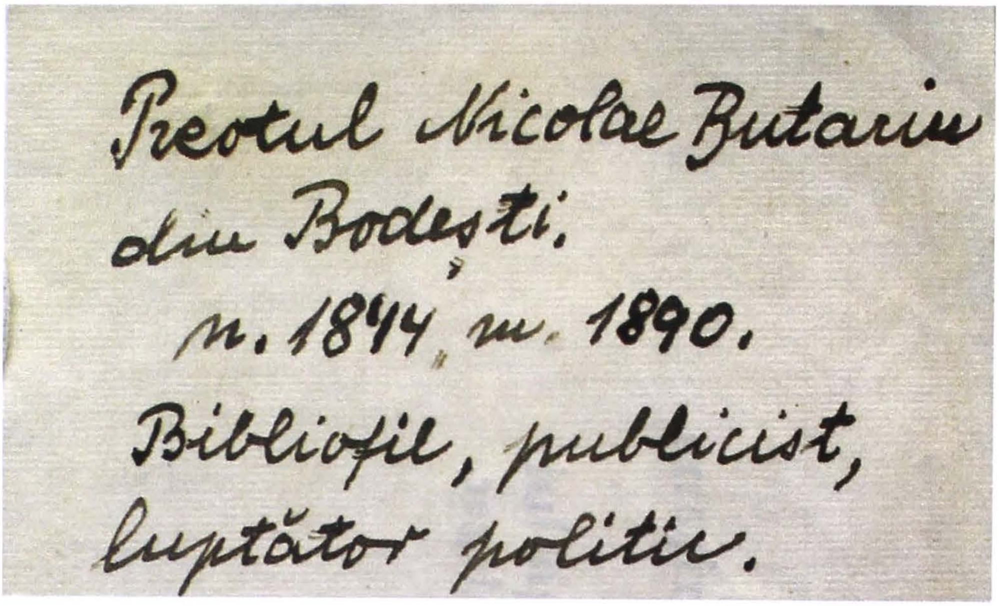

Preotul Nicolae Butariu
din Bodești.
n. 1844 m. 1890.
Bibliofil, publicist,
luptător politic.

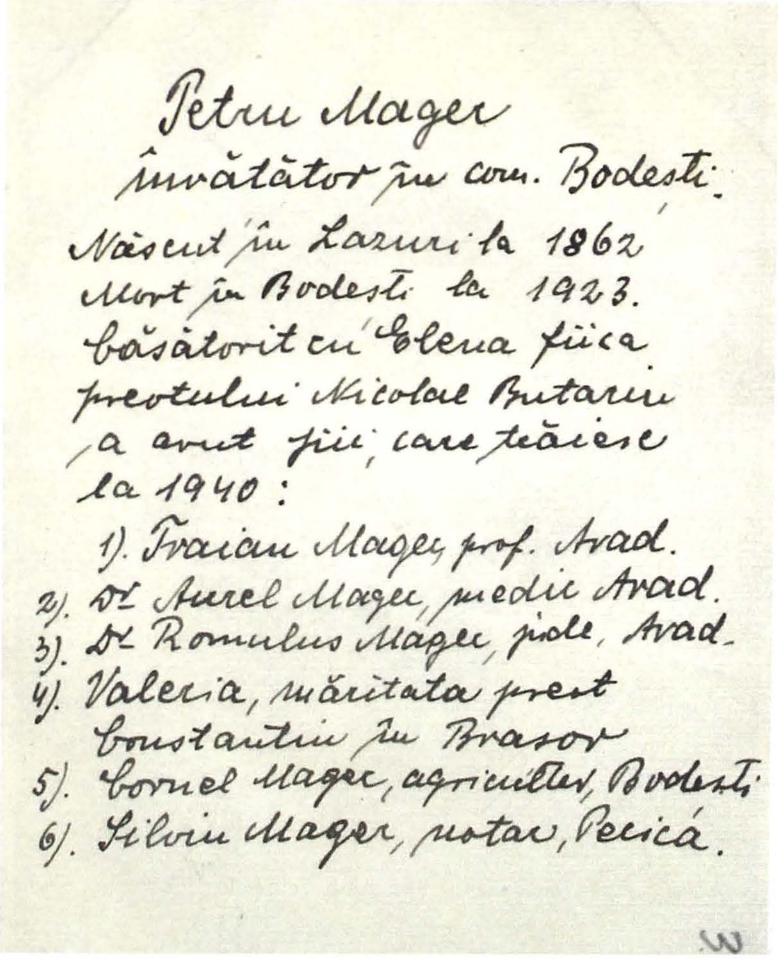

Petru Mager
Învățător în com. Bodesti.
Născut în Lazuri la 1862
Mort în Bodesti la 1923.
Căsătorit cu Elena fiica
preotului Nicolae Butariu
a avut fii, care trăiesc
la 1940:

1). Traian Mager, prof. Arad.
2). Dr. Aurel Mager, medic Arad.
3). Dr. Romulus Mager, jude, Arad.
4). Valeria, măritata preot
Constantin în Brasov
5). Cornel Mager, agricultor, Bodesti
6). Silviu Mager, notar, Pecică.

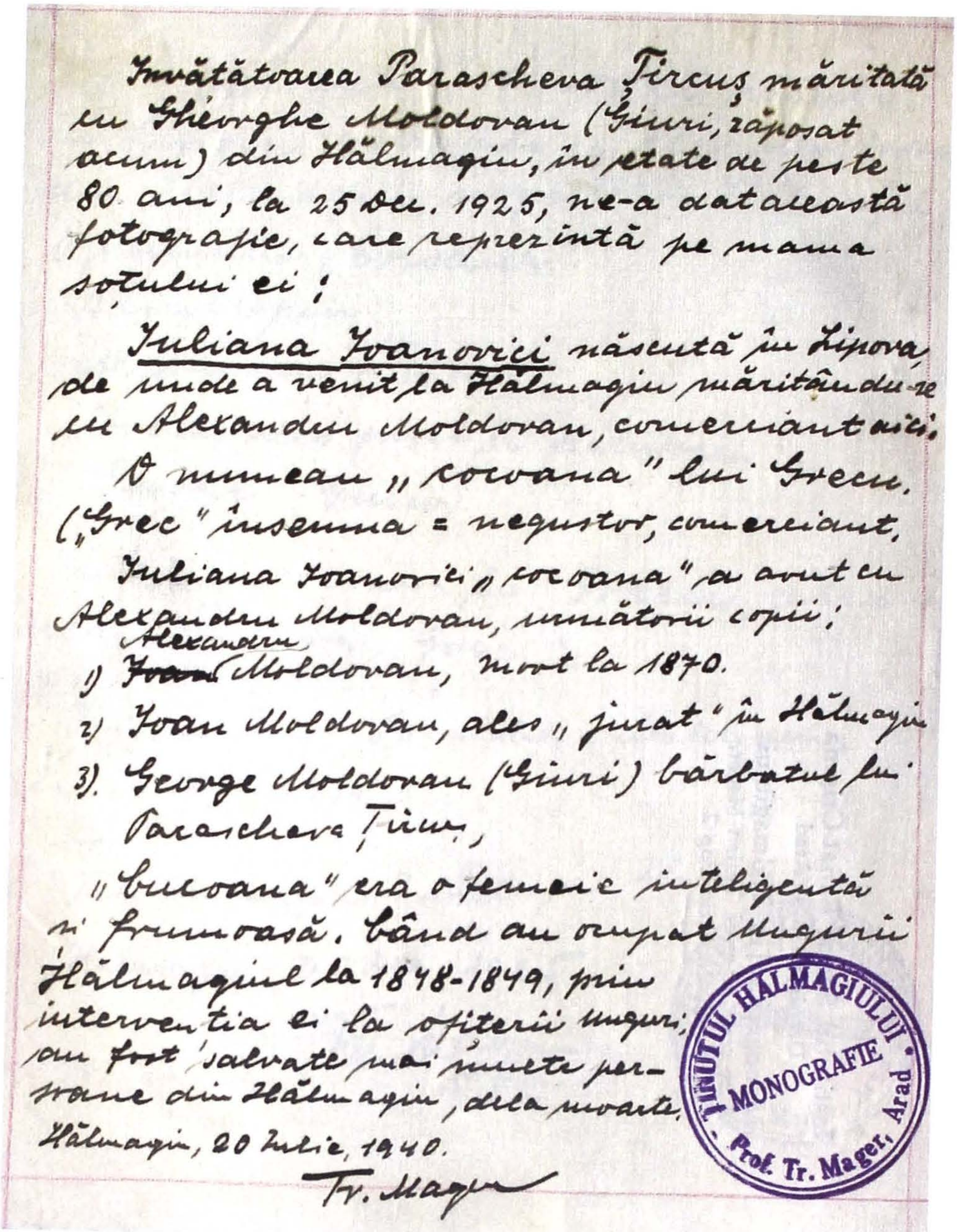

Învățătoarea Parascheva Țircuș măritată cu Gheorghe Moldovan (Giuri, răposat acum) din Hălmagiu, în etate de peste 80 ani, la 25 Dec. 1925, ne-a dat această fotografie, care reprezintă pe mama soțului ei;

Juliana Ioanovici născută în Lipova, de unde a venit la Hălmagiu măritându-se cu Alexandru Moldovan, comerciant aici;

O numeau „cocoana" lui Grecu. („Grec" însemna = negustor, comerciant.

Iuliana Ioanovici „cocoana" a avut cu Alexandru Moldovan, următorii copii;

1) ~~Ioan~~ Alexandru Moldovan, mort la 1870.

2) Ioan Moldovan, ales „jurat" în Hălmagiu

3). George Moldovan (Giuri) bărbatul lui Parascheva Țircuș,

„Cucoana" era o femeie inteligentă și frumoasă. Când au ocupat Ungurii Hălmagiul la 1848-1849, prin intervenția ei la ofițerii unguri; au fost salvate mai multe persoane din Hălmagiu, dela moarte.

Hălmagiu, 20 Iulie, 1940.

Tr. Mager

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

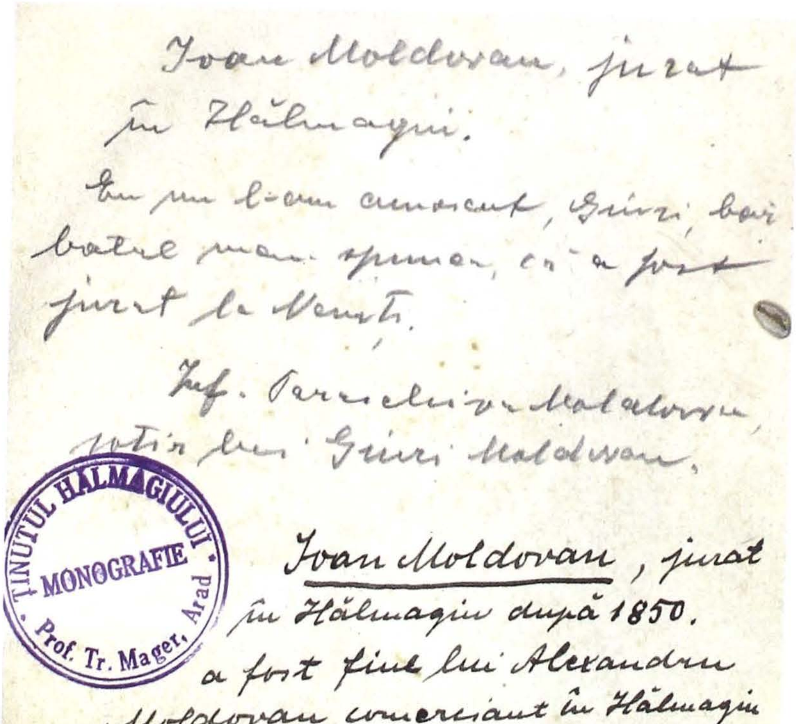

Ioan Moldovan, jurat în Hălmagiu.

Eu nu l-am cunoscut, Giuri, bărbatul meu spunea, că a fost jurat la Neamț.

Inf. Parascheva Moldovan, soția lui Giuri Moldovan.

Ioan Moldovan, jurat în Hălmagiu după 1850. a fost fiul lui Alexandru Moldovan comerciant în Hălmagiu și al soției sale Iuliana Ioanovici, „Cocoana".

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

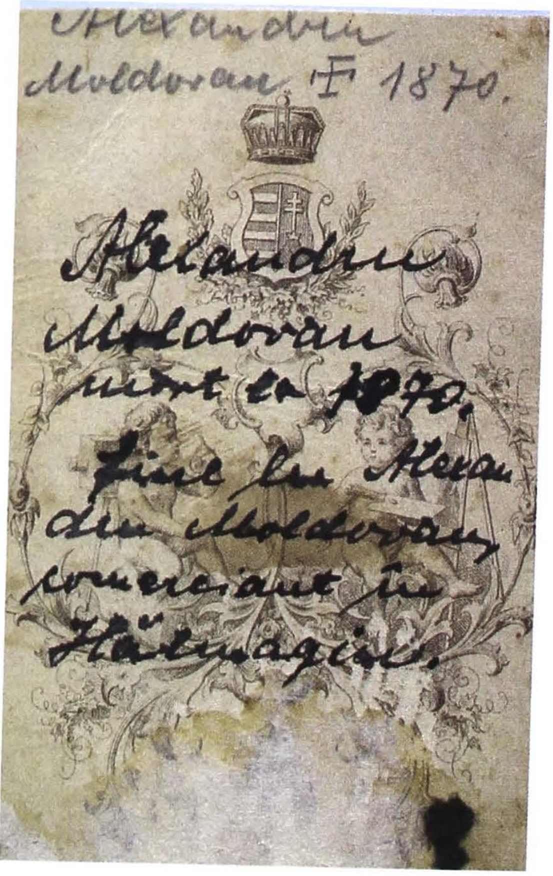

Alexandru Moldovan † 1870.

Alexandru Moldovan mort la 1870. Fiul lui Alexandru Moldovan, comerciant în Hălmagiu.

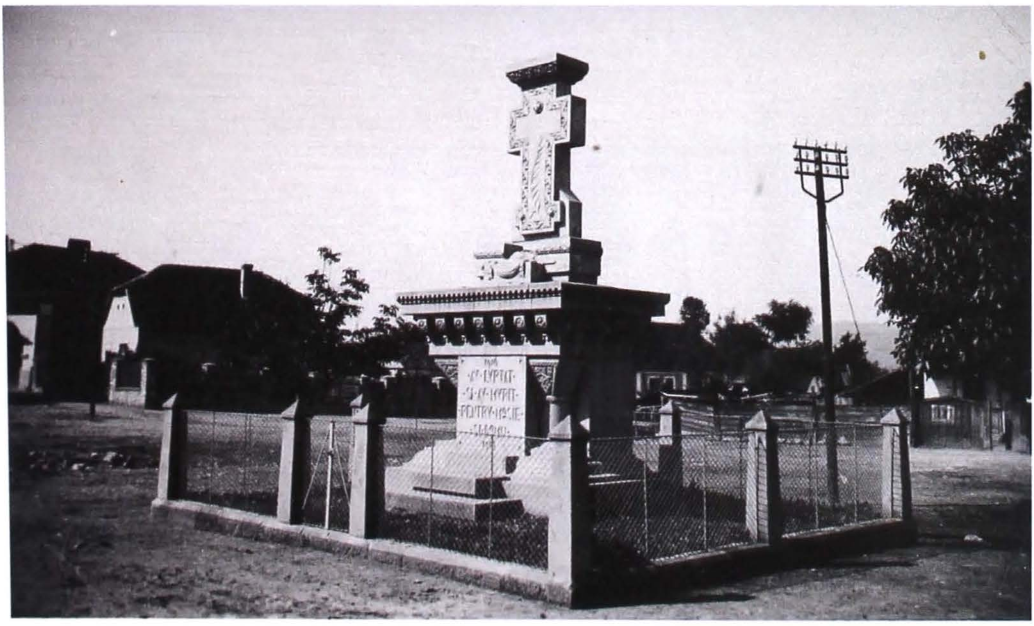
·AU·LVPTAT·
·ȘI·AU·MVRIT·
PENTRV·NAȚIE·

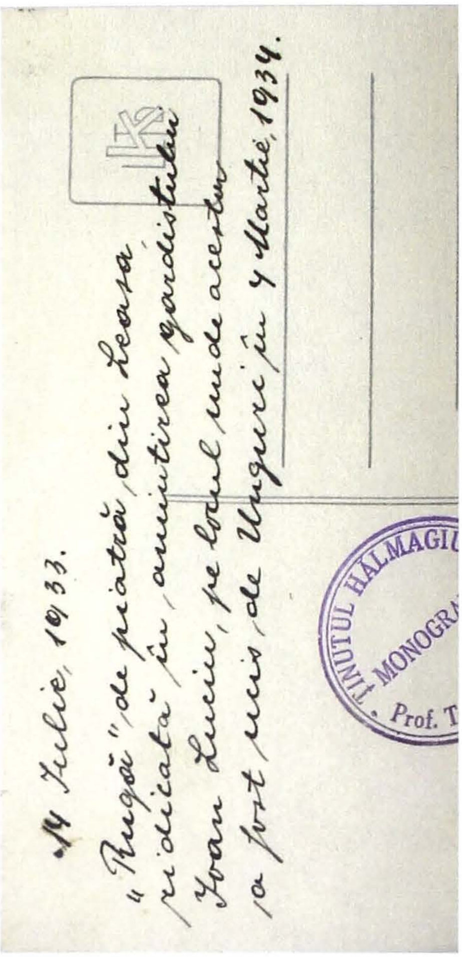

14 Iulie, 1933.

„Rugă" de piatră din Leasa ridicată în amintirea gardistului Ioan Luciu, pe locul unde acesta a fost ucis de Unguri în 4 Martie 1934.

ȚINUTUL HĂLMAGIU
MONOGRA
Prof. T

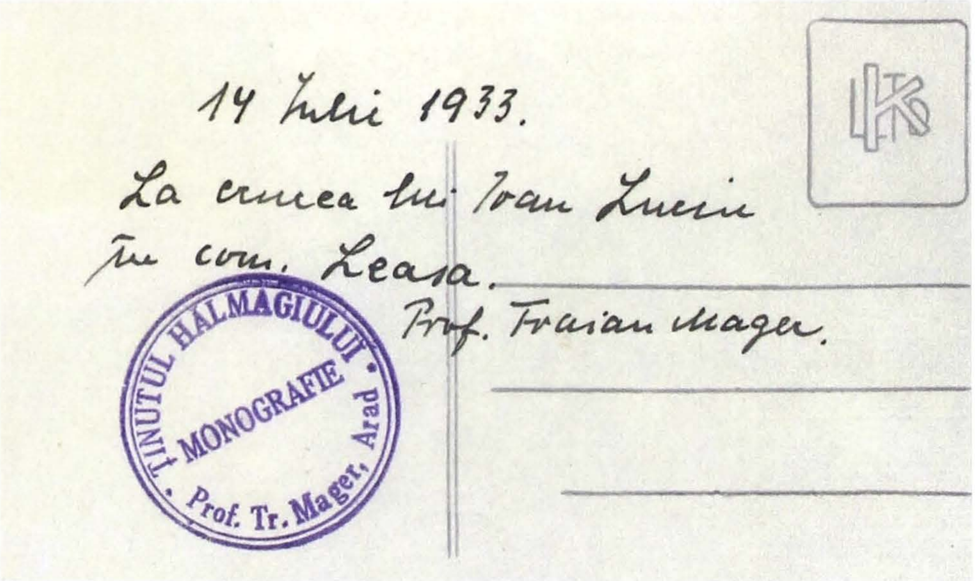

14 Iulie 1933.

La crucea lui Ioan Luciu în com. Leasa.

Prof. Traian Mager.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

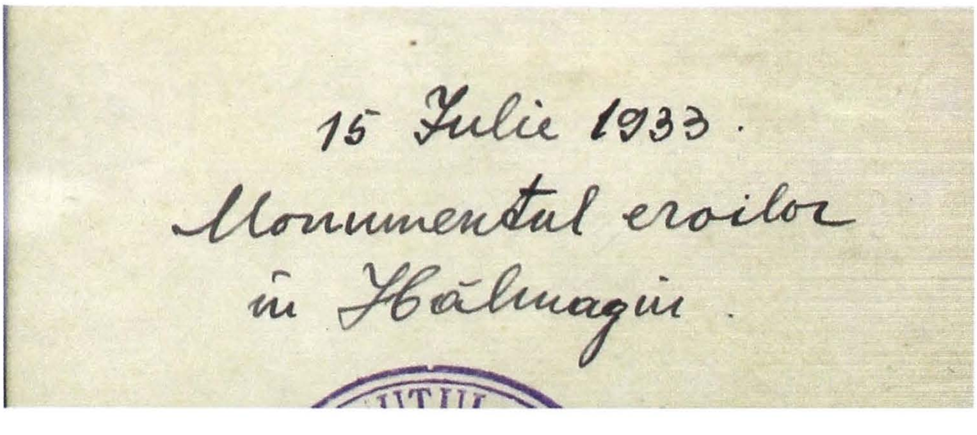

15 Iulie 1933.

Monumentul eroilor în Hălmagiu.

ȚINUTUL

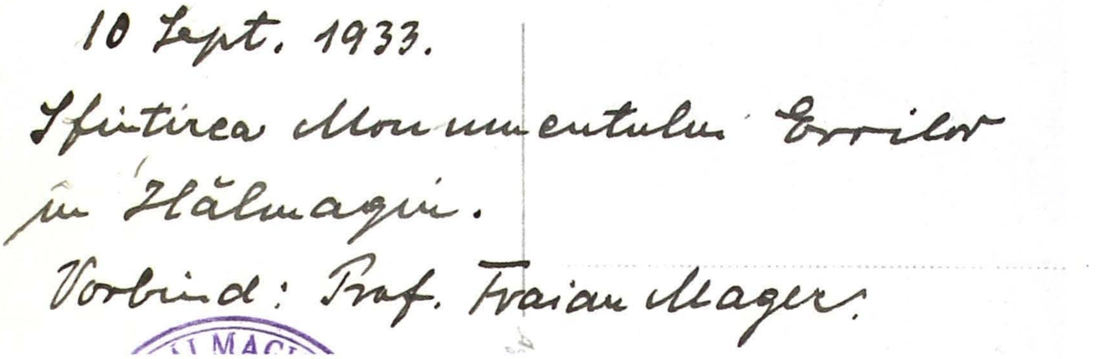

10 Sept. 1933.
Sfințirea Monumentului Eroilor
în Hălmagiu.
Vorbind: Prof. Traian Mager.

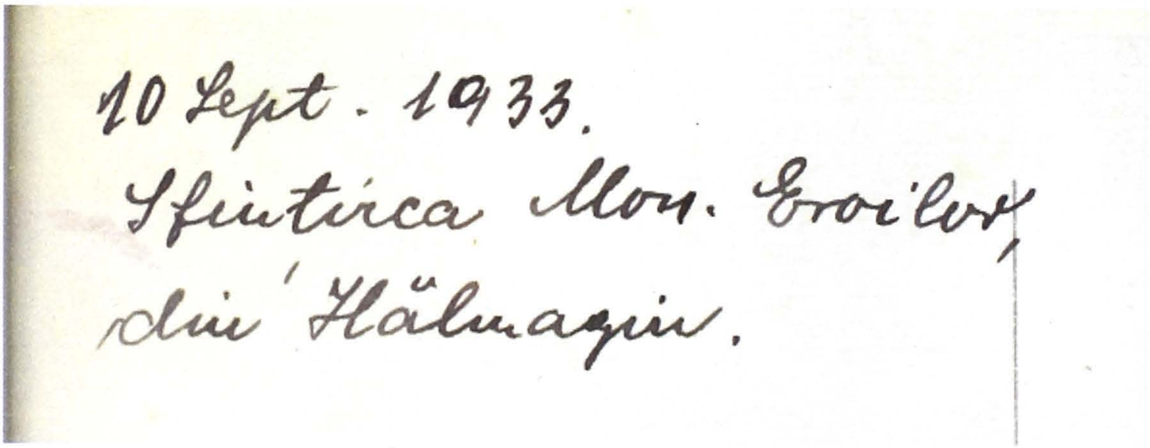

10 Sept. 1933.
Sfințirea Mon. Eroilor
din Hălmagiu.

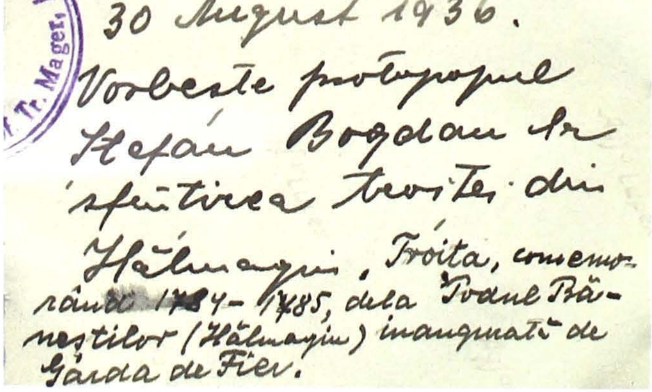

30 August 1936.
Vorbește protopopul
Ștefan Bogdan la
sfințirea troiței din
Hălmagiu. Troița, comemo-
rând 1784-1785, dela Ioane Bă-
neștilor (Hălmagiu) inaugurată de
Garda de Fier.

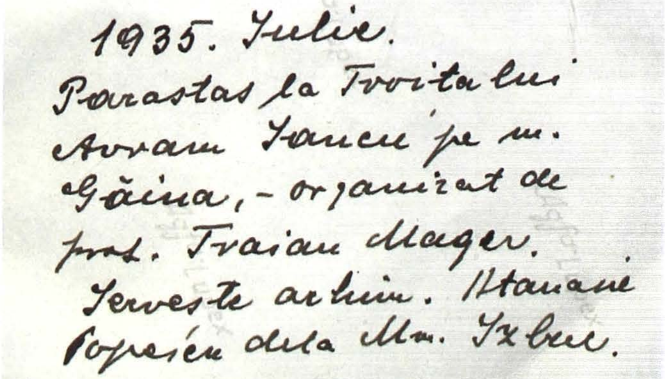

1935. Iulie.
Parastas la Troița lui
Avram Iancu pe m.
Găina, - organizat de
prof. Traian Mager.
Servește arhim. Atanasie
Popescu dela Mn. Izbuc.

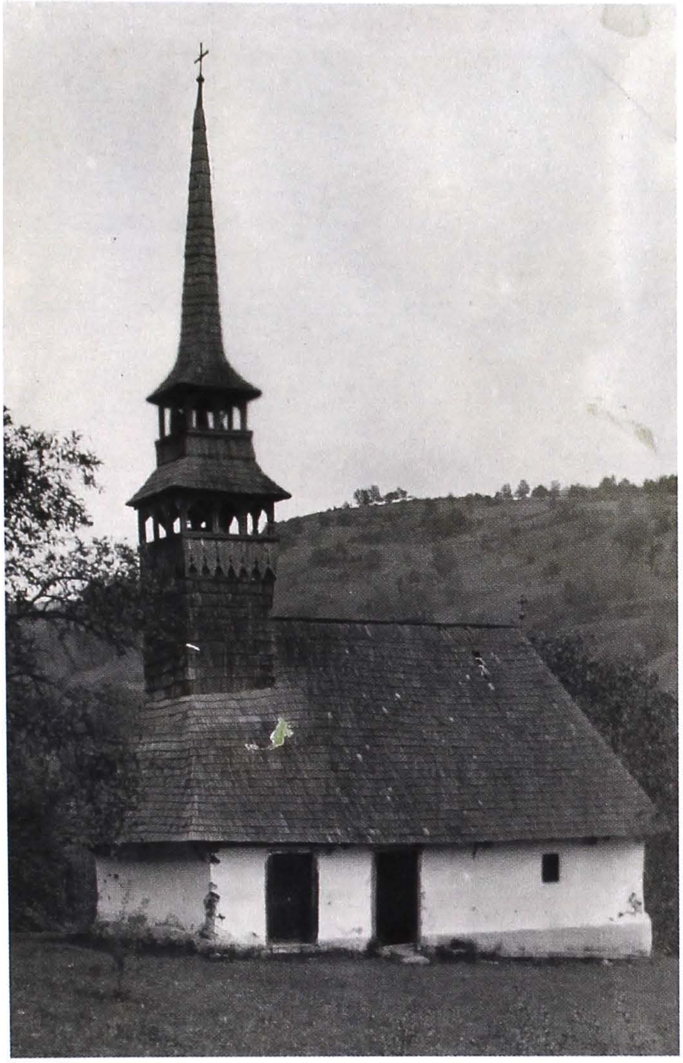

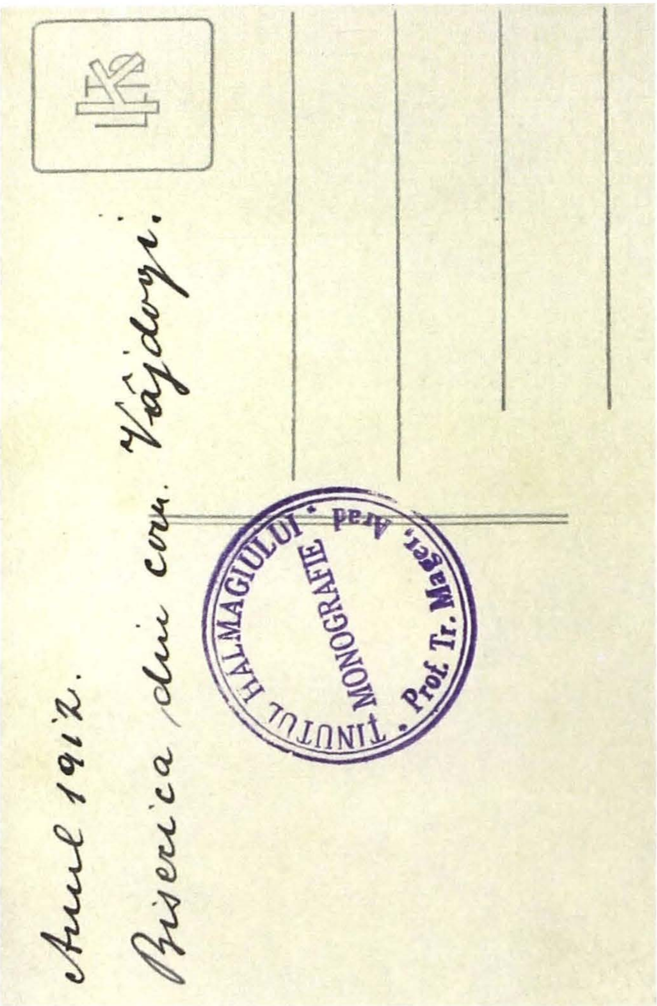

Anul 1912.

Biserica din com. Vâjdogi.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

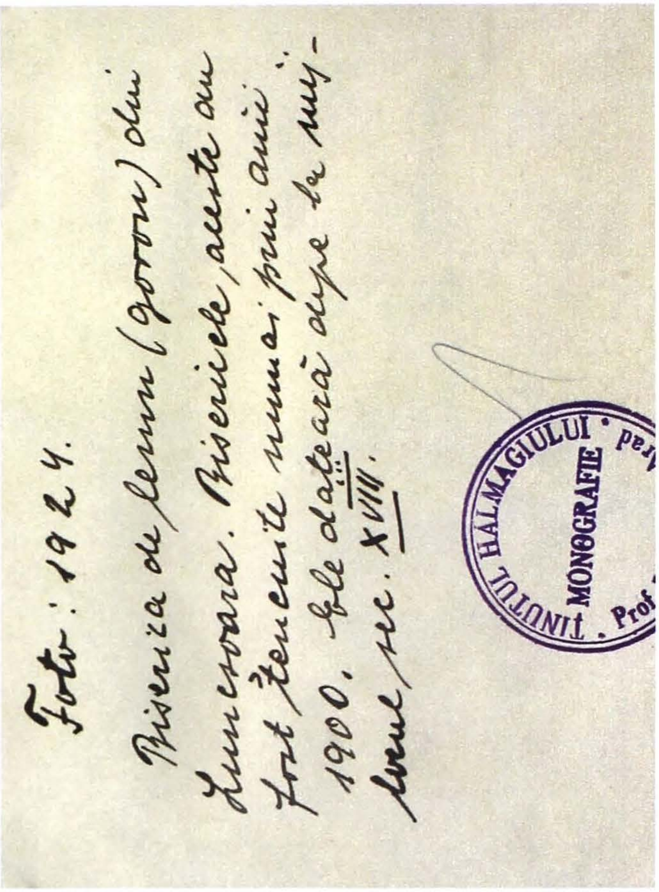

Foto: 1924.

Biserica de lemn (goron) din Luncsoara. Bisericile, aceste au fost tencuite numai prin anii 1900. Ele datează dupe la mijlocul sec. XVIII.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof.

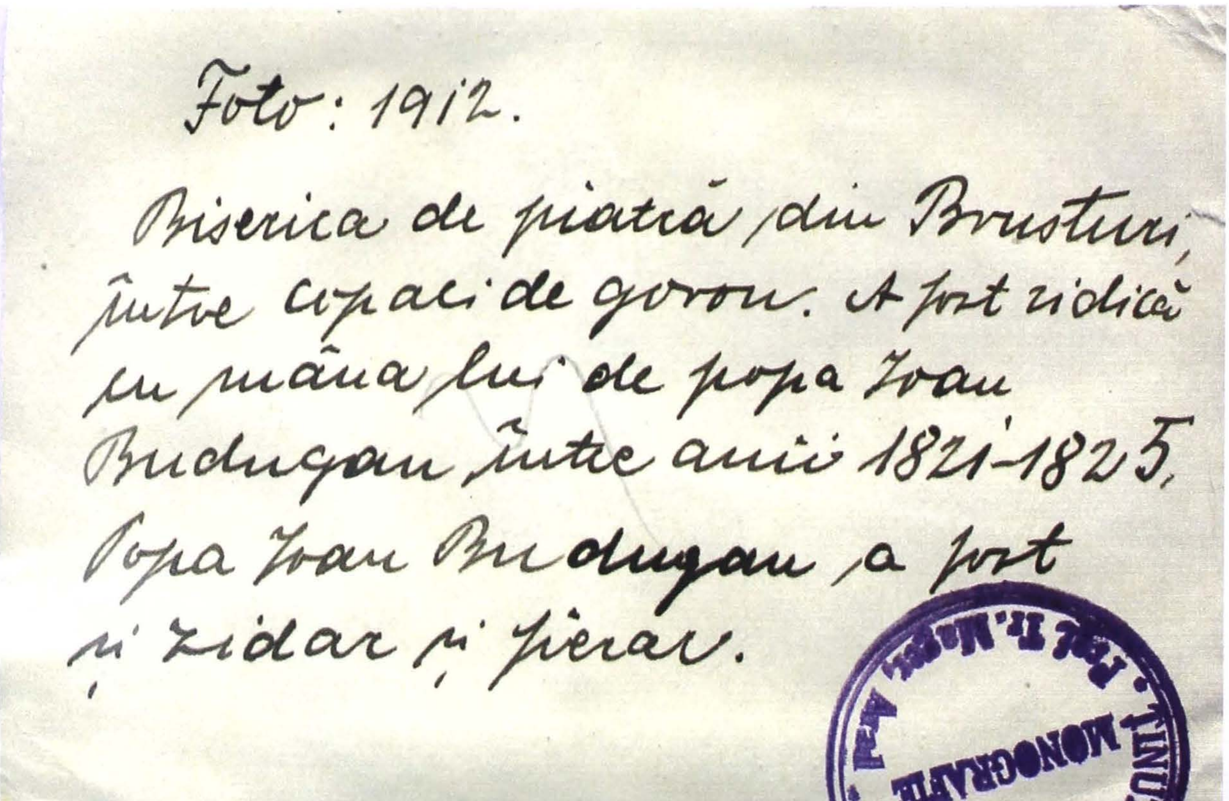

Foto: 1912.

Biserica de piatră, din Brusturi, între copaci de goron. A fost zidită cu mâna lui de popa Ioan Budugan între anii 1821-1825. Popa Ioan Budugan a fost și zidar și fierar.

ȚINUT
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

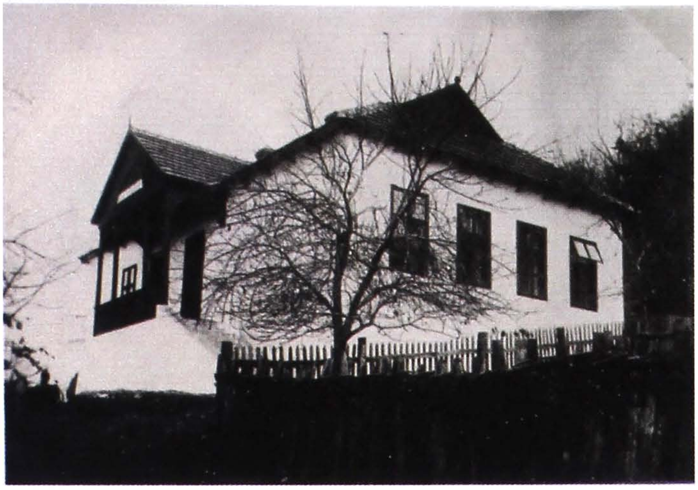

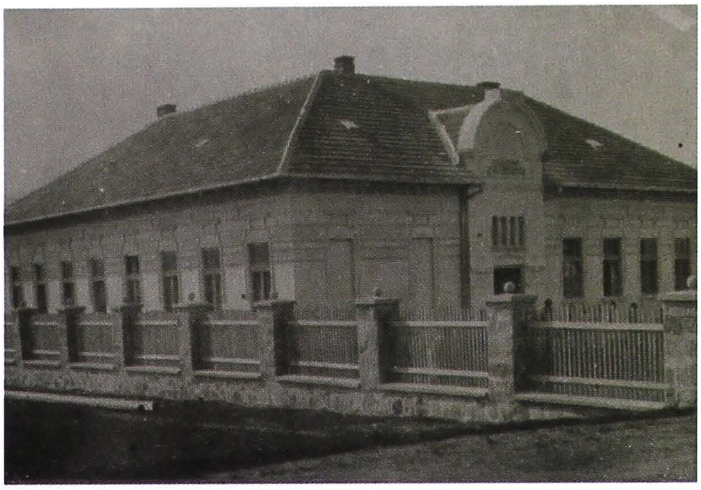

SCOALA PRIMARA
SCOALA PRIMARA PETRE GHITESCU

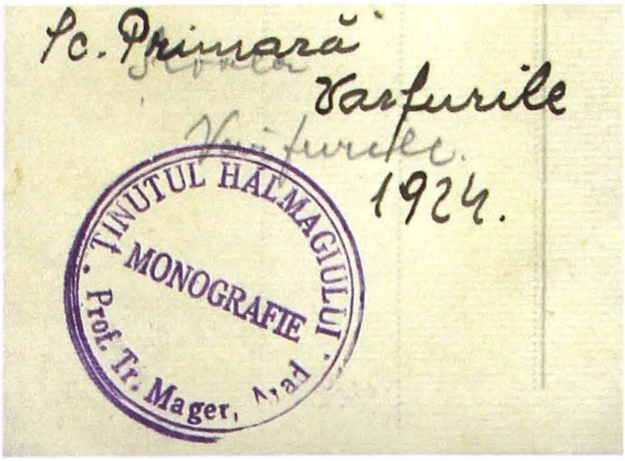

Şc. Primară
Varfurile
1924.

Şcoala
Vârfurile

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

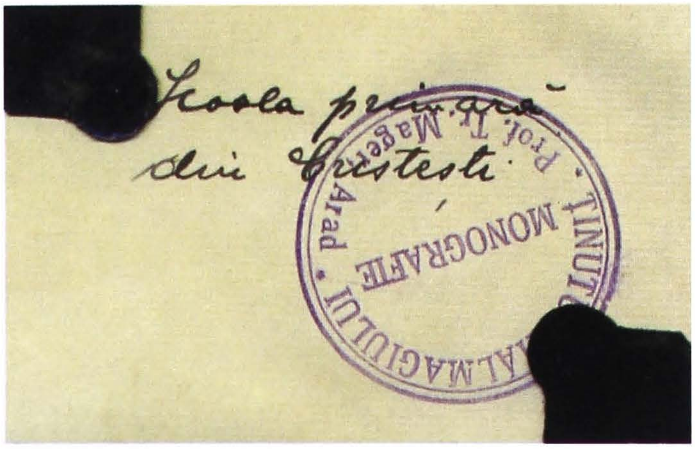

Şcoala primară
din Criştesti

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

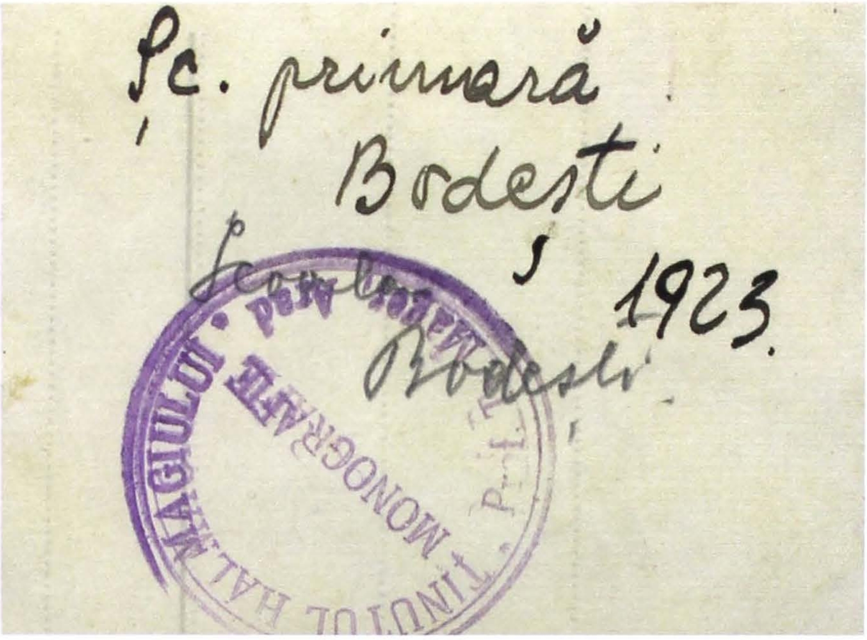

Şc. primară
Bodeşti
1923.

Şcoala
Bodeşti

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

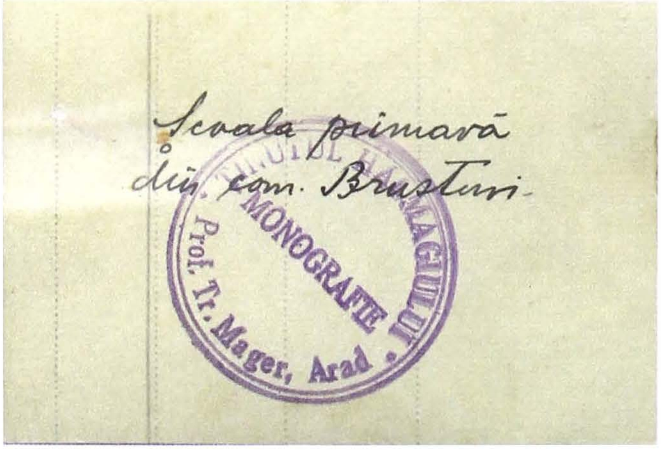

Şcoala primară
din com. Brusturi.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

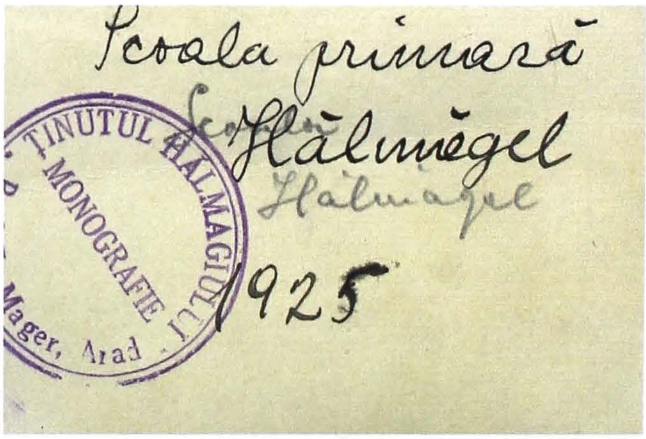

Şcoala primară
Hălmăgel
1925

Şcoala
Hălmagel

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Capitolul V

Târgul de fete de pe muntele Găina

Excursionişti spre muntele Găinii

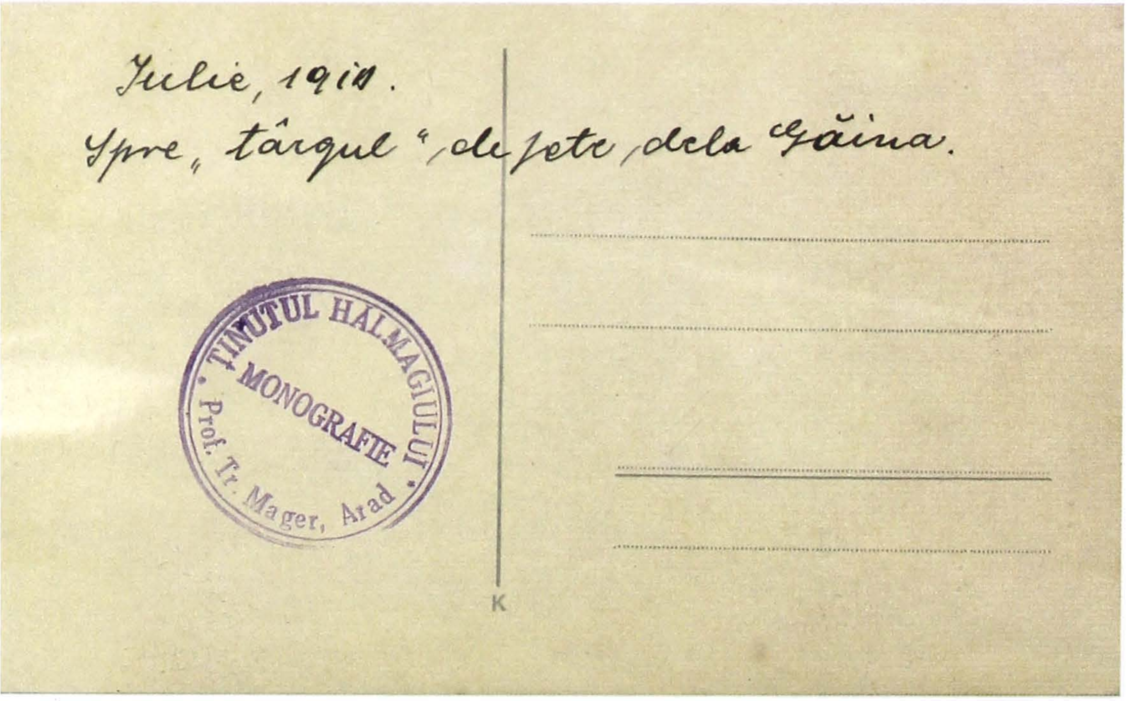

Iulie, 1911.
Spre „târgul", de fete, dela Găina.

ŢINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

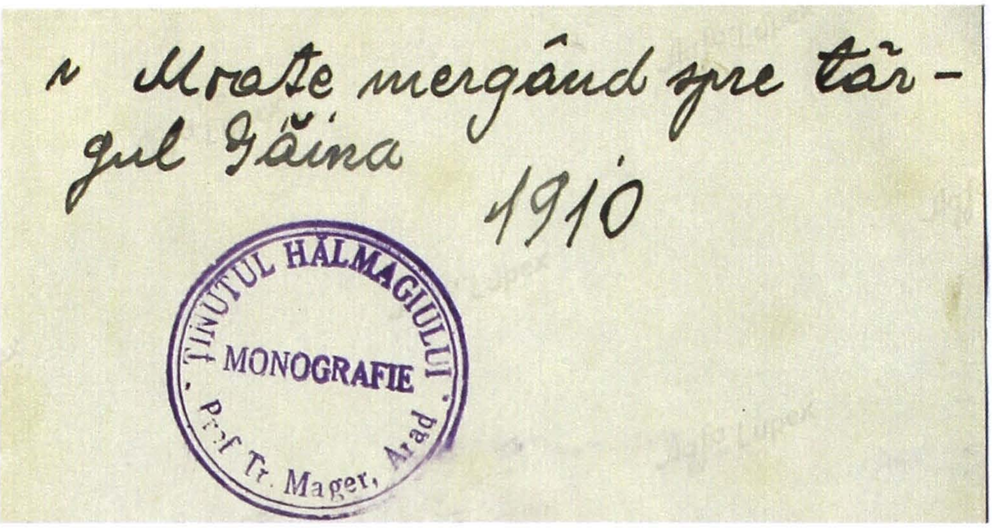

Moațe mergând spre târgul Găina

1910

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

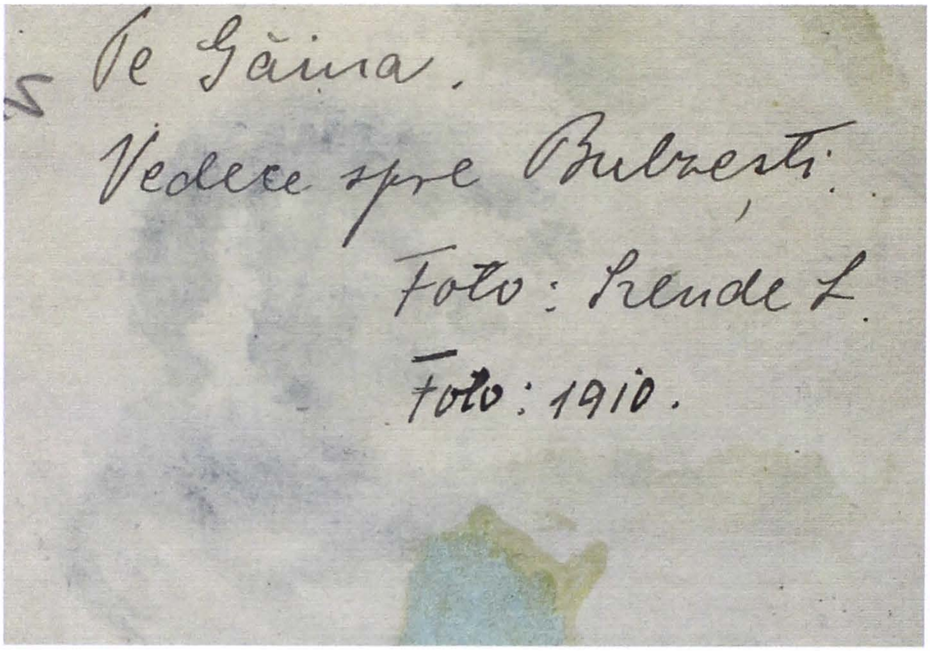

Pe Găina.

Vedere spre Bulzești.

Foto: Lende L.

Foto: 1910.

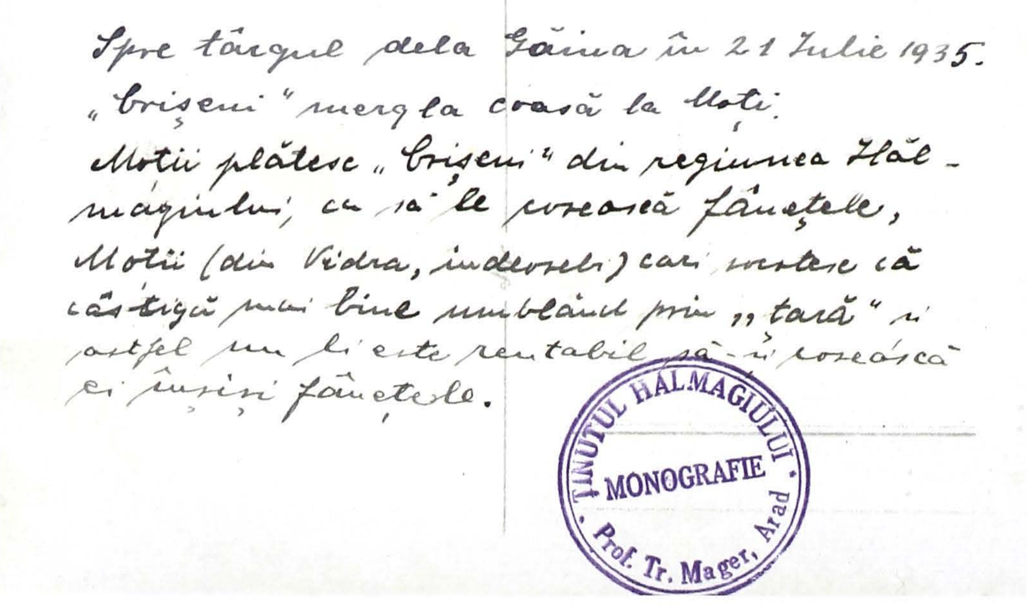

Spre târgul dela Găina în 21 Iulie 1935.

„brișeni" merg la coasă la Moți.

Moții plătesc „brișeni" din regiunea Hălmagiului, ca să le cosească fânețele, Moții (din Vidra, îndeosebi) cari socotesc că câștigă mai bine umblând prin „țară" și astfel nu li este rentabil să-și cosească ei înșiși fânețele.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Prof. Matunig

Găina 1938.

Foto: 1938.

Diminecața, înainte de a intra în târg.

Târgul de fete dela Găina.

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

---

16 Iulie 1933.

Diminecața, fetele sunt gătite pentru târgul de fete dupe m. Găina.

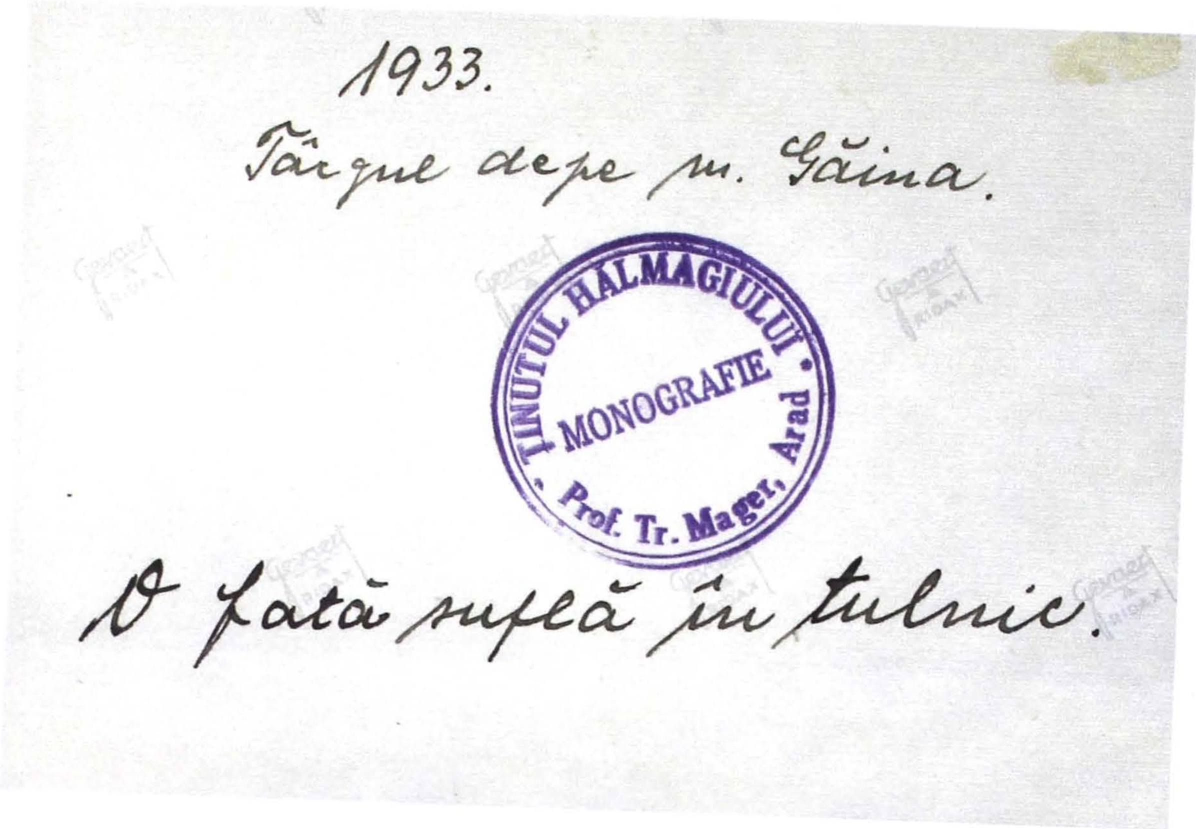

1933.

Târgul depe m. Găina.

ŢINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

O fată suflă în tulnic.

1933.

Târgul depe m. Găina.

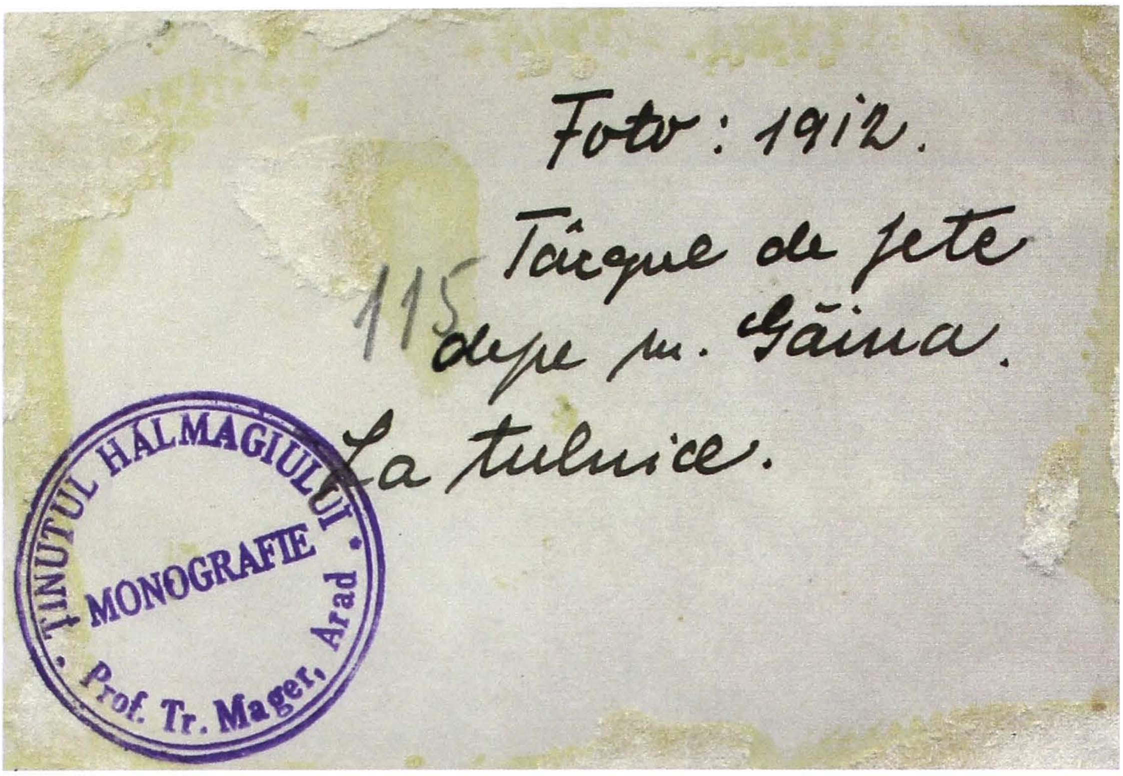

Foto: 1912.

Târgul de fete
depe m. Găina.
La tulnice.

115

ȚINUTUL HĂLMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

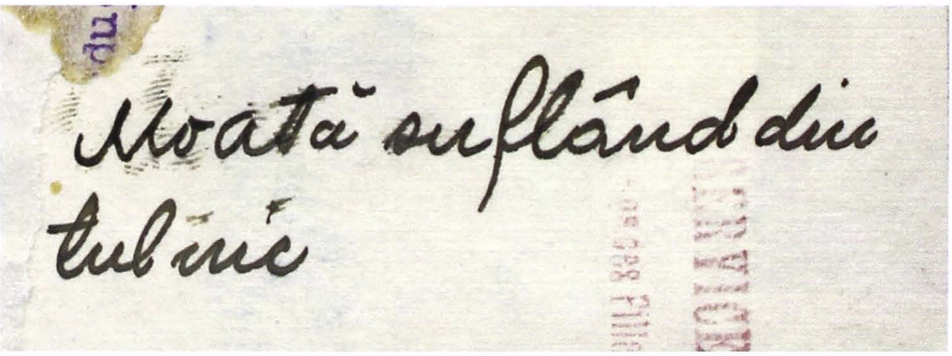

Moață suflând din
tulnic

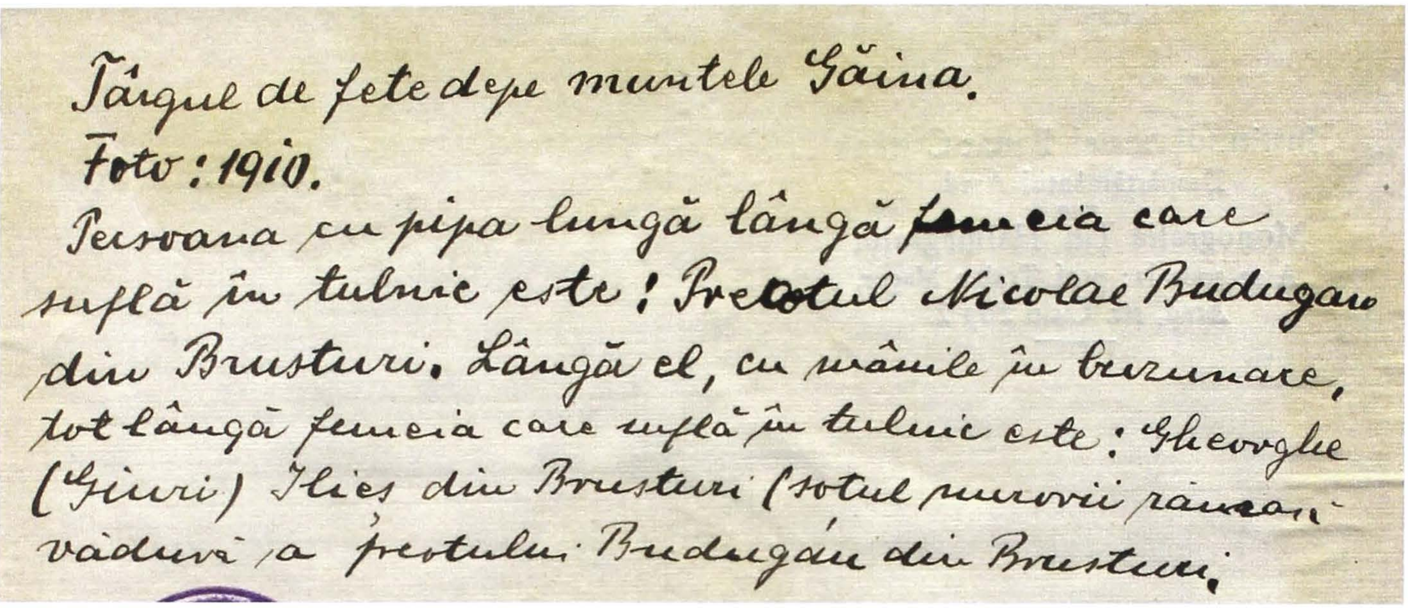

Târgul de fete de pe muntele Găina.
Foto: 1910.
Persoana cu pipa lungă lângă femeia care suflă în tulnic este: Preotul Nicolae Budugan din Brusturi. Lângă el, cu mâinile în buzunare, tot lângă femeia care suflă în tulnic este: Gheorghe (Giuri) Ilieș din Brusturi (soțul surorii rămasă văduvă a preotului Budugán din Brusturi.

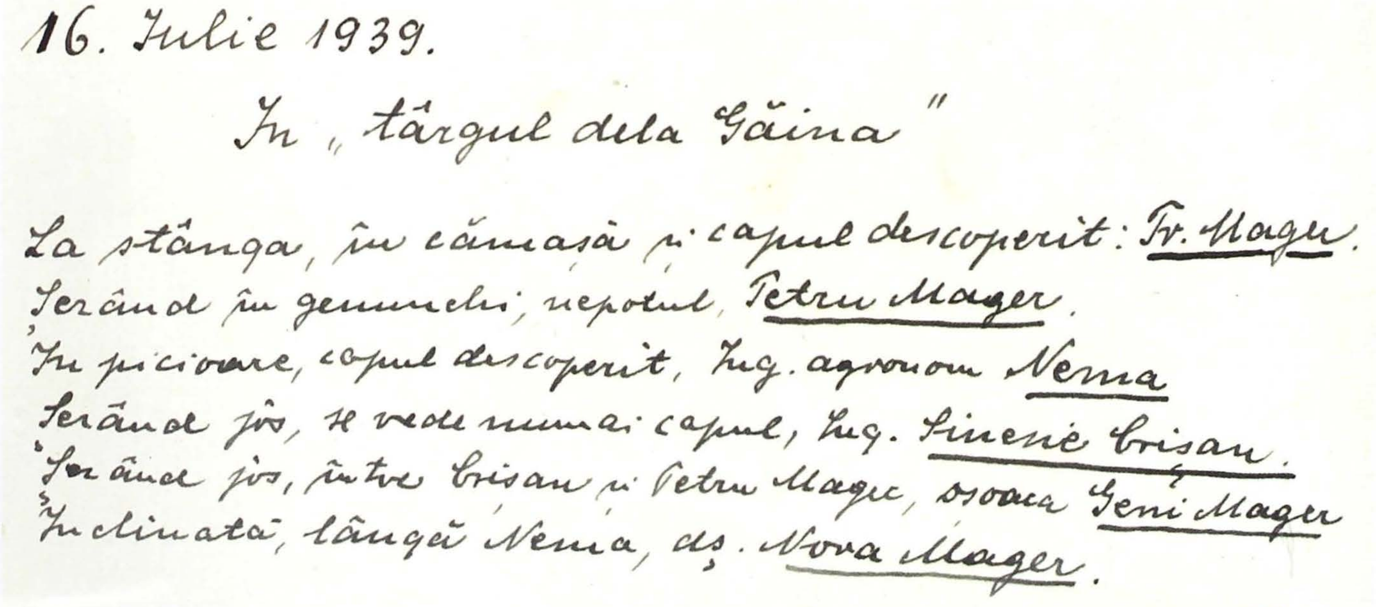

16. Iulie 1939.

În „târgul dela Găina"

La stânga, în cămașă și capul descoperit: Tr. Mager.
Șezând în genunchi; nepotul, Petru Mager.
În picioare, capul descoperit, Ing. agronom Nema
Șezând jos, se vede numai capul, Ing. Simeon Crișan.
Șezând jos, între Crișan și Petru Mager, soacra Geni Mager
Înclinată, lângă Nema, dș. Nora Mager.

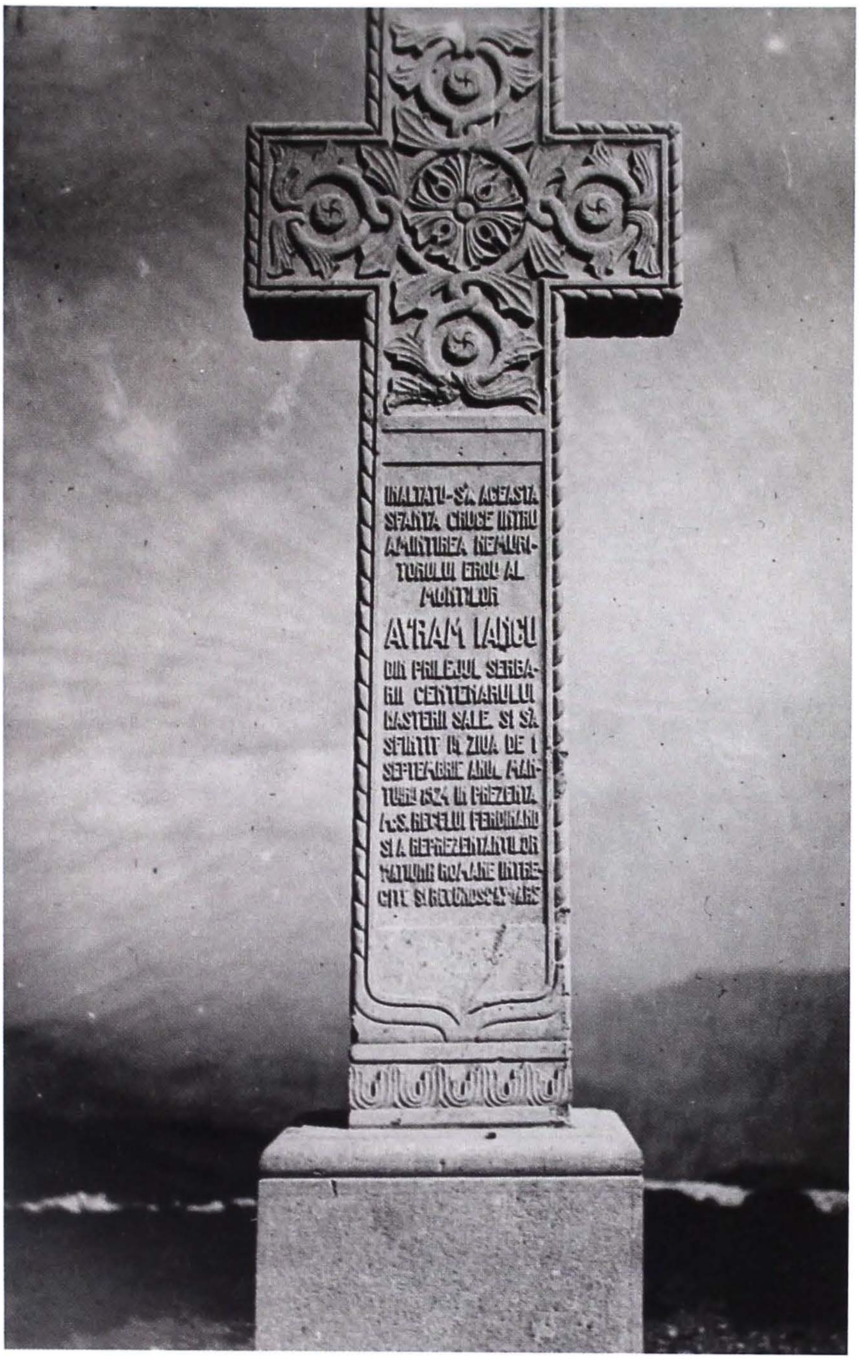
INALTATU-SA ACEASTA
SFANTA CRUCE INTRU
AMINTIREA NEMURI-
TORULUI EROU AL
MOTILOR
AVRAM IANCU
DIN PRILEJUL SERBA-
RII CENTENARULUI
NASTERII SALE. SI SA
SFINTIT IN ZIUA DE 1
SEPTEMBRIE ANUL MAN-
TUIRII 1924 IN PREZENTA
M.S. REGELUI FERDINAND
SI A REPREZENTANTILOR
NATIUNII ROMANE INTRE-
GITE SI RECUNOSCATOARE

Troița lui Avram Iancu de pe muntele Găina, ridicată în 1924

Iulie 1933

Parastasul la troița lui Avram Iancu pe m. Găina cu ocazia tărgului la 21 Iulie 1935.

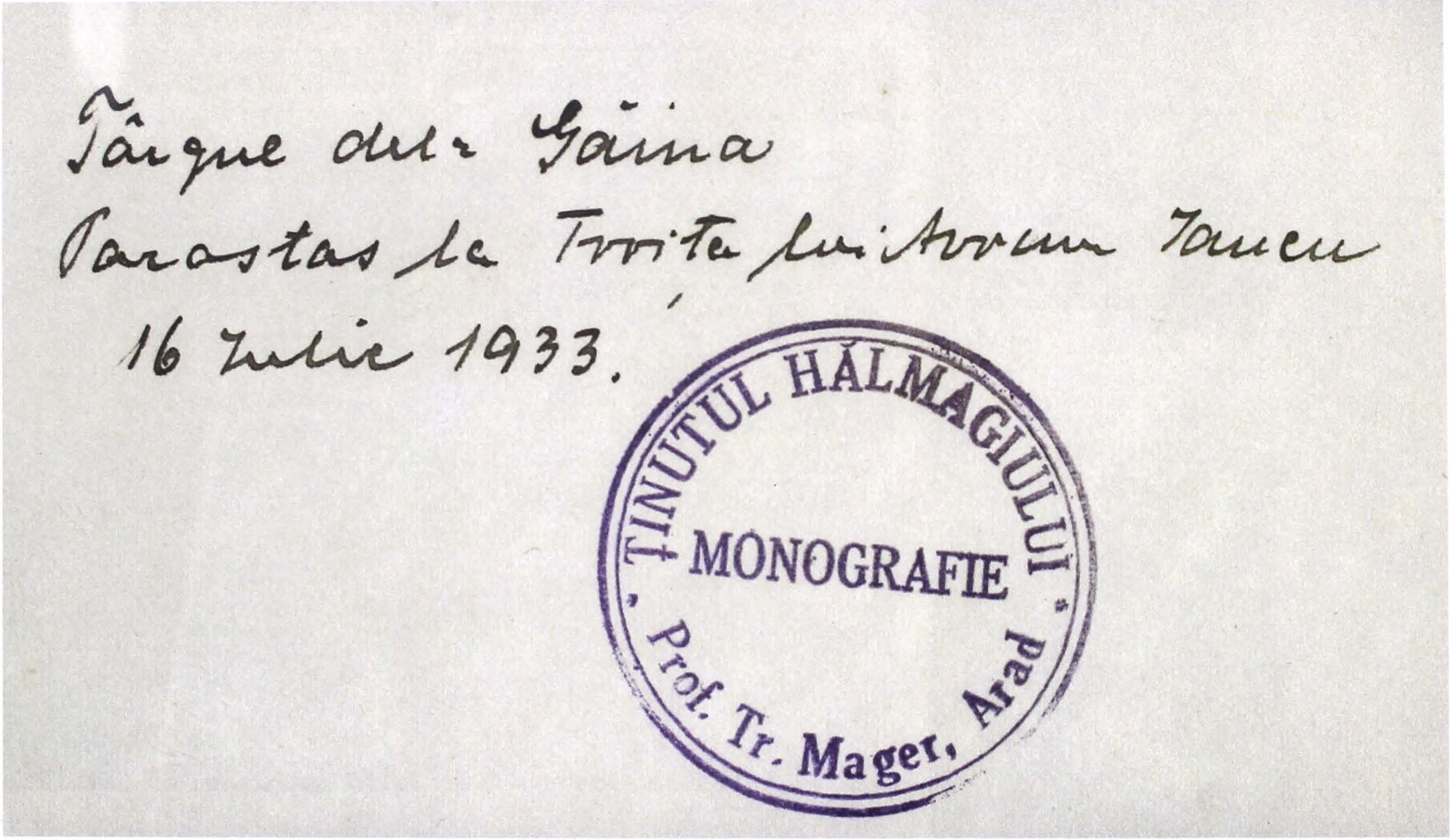

Târgul dela Găina

Parastas la Troiţa lui Avram Iancu

16 Iulie 1933.

ŢINUTUL HĂLMAGIULUI

MONOGRAFIE

Prof. Tr. Mager, Arad

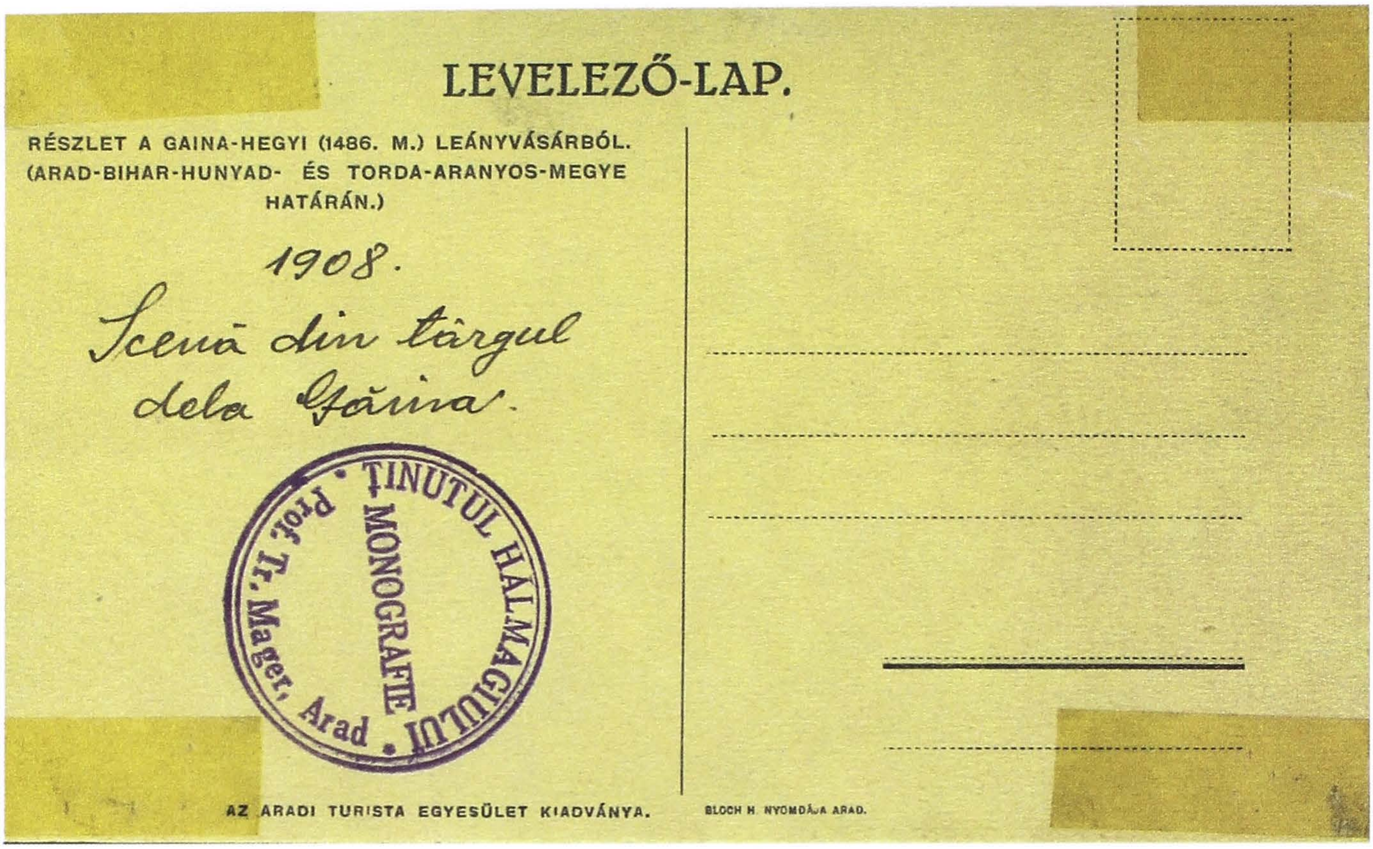

LEVELEZŐ-LAP.

RÉSZLET A GAINA-HEGYI (1486. M.) LEÁNYVÁSÁRBÓL.
(ARAD-BIHAR-HUNYAD- ÉS TORDA-ARANYOS-MEGYE
HATÁRÁN.)

1908.

Scenă din târgul
dela Găina.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

AZ ARADI TURISTA EGYESÜLET KIADVÁNYA.

BLOCH H. NYOMDÁJA ARAD.

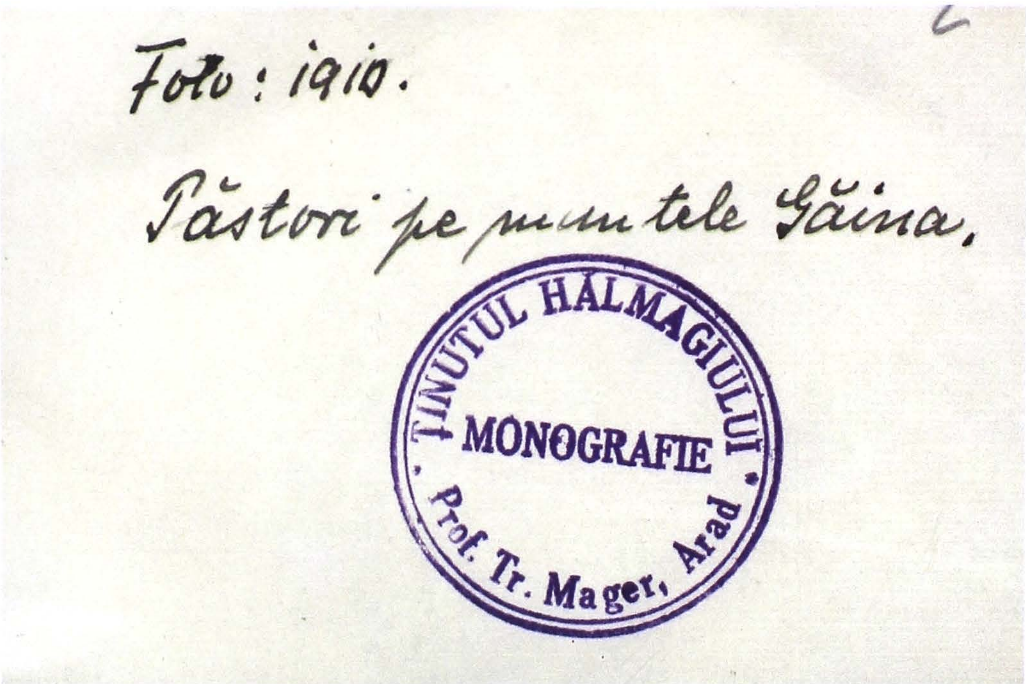

Foto: 1910.

Păstori pe muntele Găina.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

Foto: 1933. In târgul de fete pe m. Găina.
Nu este o scenă firească. Operatorul fotograf,
(invitatul meu), a aranjat scena.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

In târgul dela Găina.
21 Iulie 1935.

Târgul dela Găina.
21 Iulie 1935.

Jos, în fond, hotarul
comunei Bulzești.

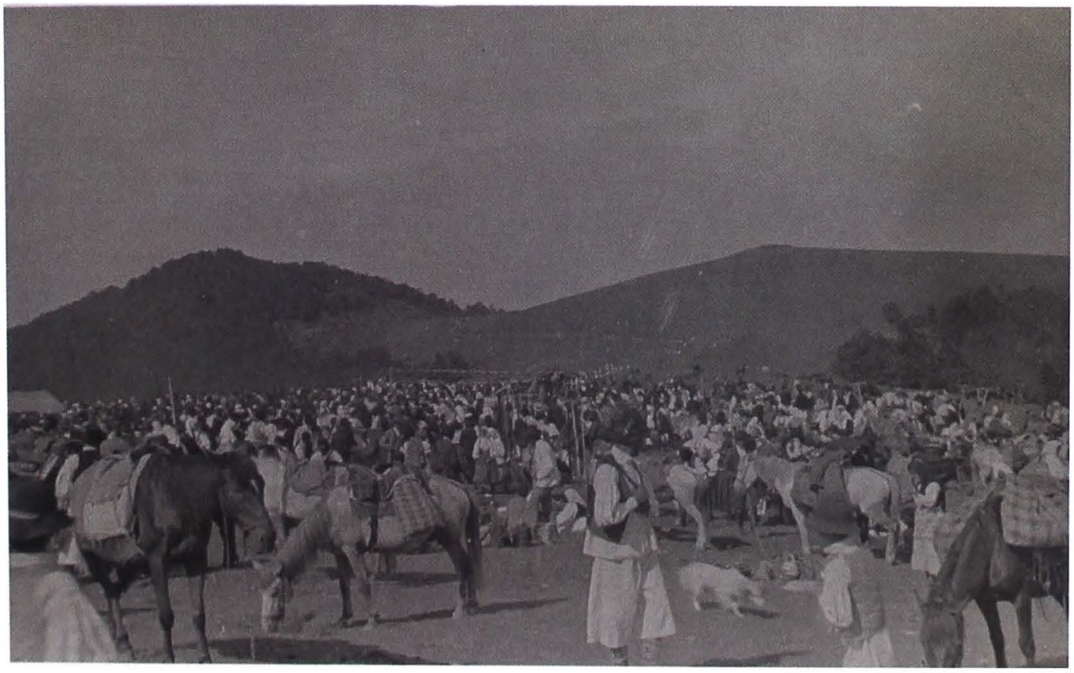

„Târgul dela Găina"
21 Julie 1935.

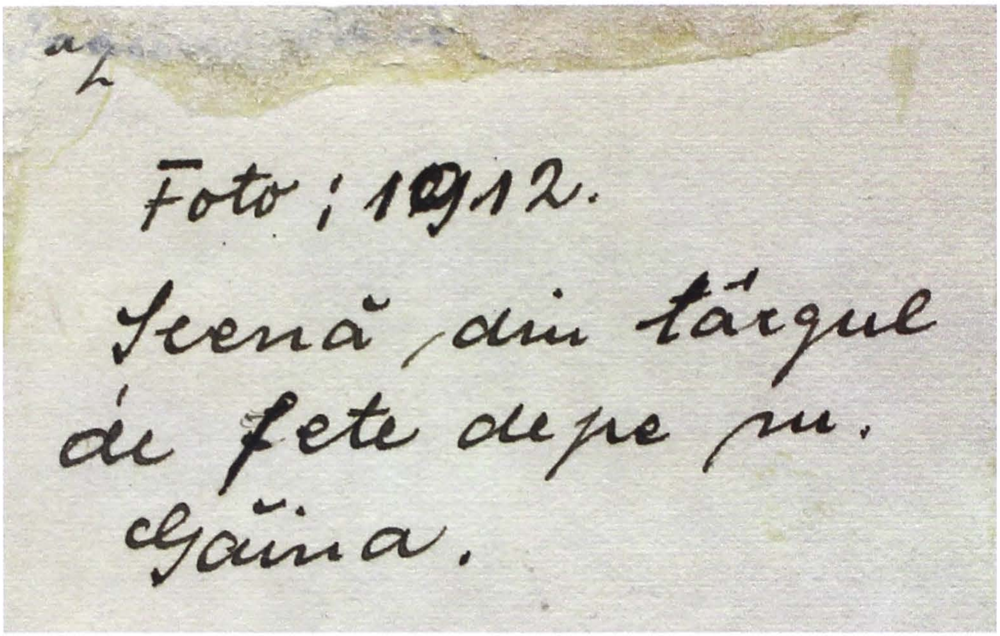

Foto; 1912.

Scenă din târgul de fete depe m. Găina.

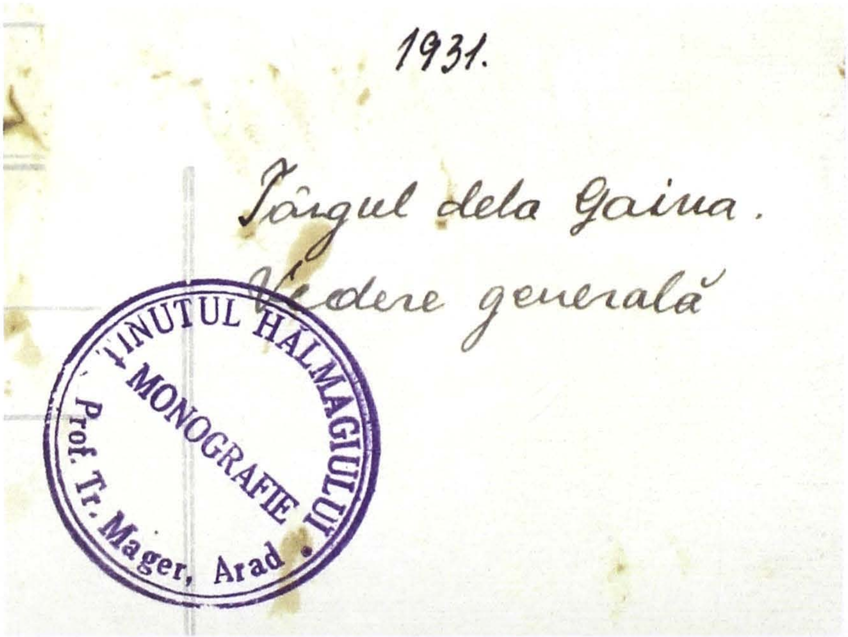

1931.

Târgul dela Gaina.
Vedere generală

ŢINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad.

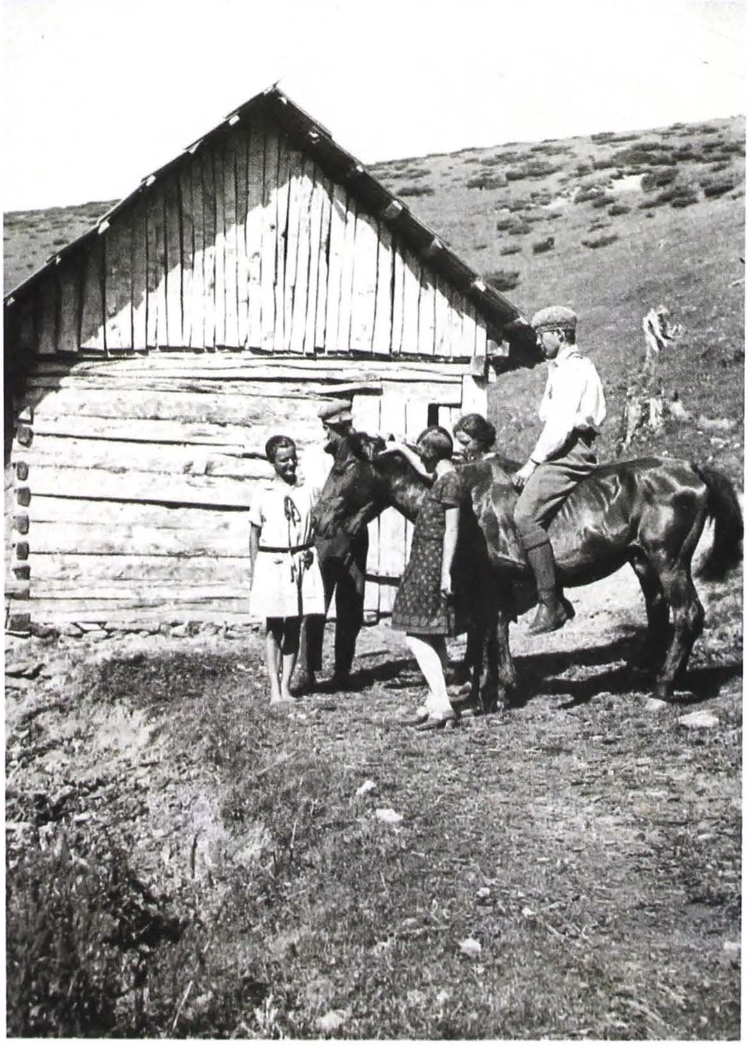

Târgul de fete depe munte Găina.
Foto: 1910.

In târgul Găinii.
21 Iulie 1935.

Găina

Foto: 1928.

In locul cabanei turistice dela Găina, distrusă în revoluția dela 1918, prof. Traian Mager a clădit la 1927 această baracă.

Baracă pe m. Găina.

Ținutul Halmagiului
Monografie
Prof. Tr. Mager, Arad

Popas de noapte în Valea Lenca
(Zaruri). sub cort.
93
La stânga prof. Traian Mager,
apoi familia Filip
1928.
Foto: 1928.

---

26 Oct. 1930.
Prof. Traian Mager,
excursie de studiu
în munții Bihorului.

Iulii 19. anul 1936.
Cabana dela Gruiu Dumii.
Biharea.

MAGU

Capitolul VI

Izvorul intermitent Izbuc

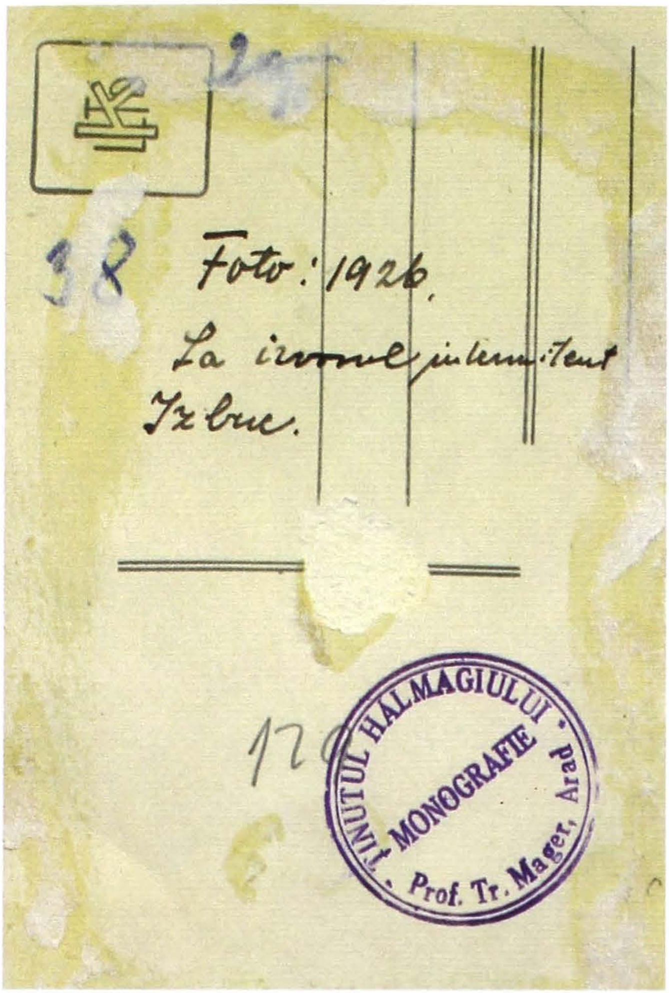

29

38

Foto: 1926.

La izvorul intermitent

Izbuc.

120

ȚINUTUL HALMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

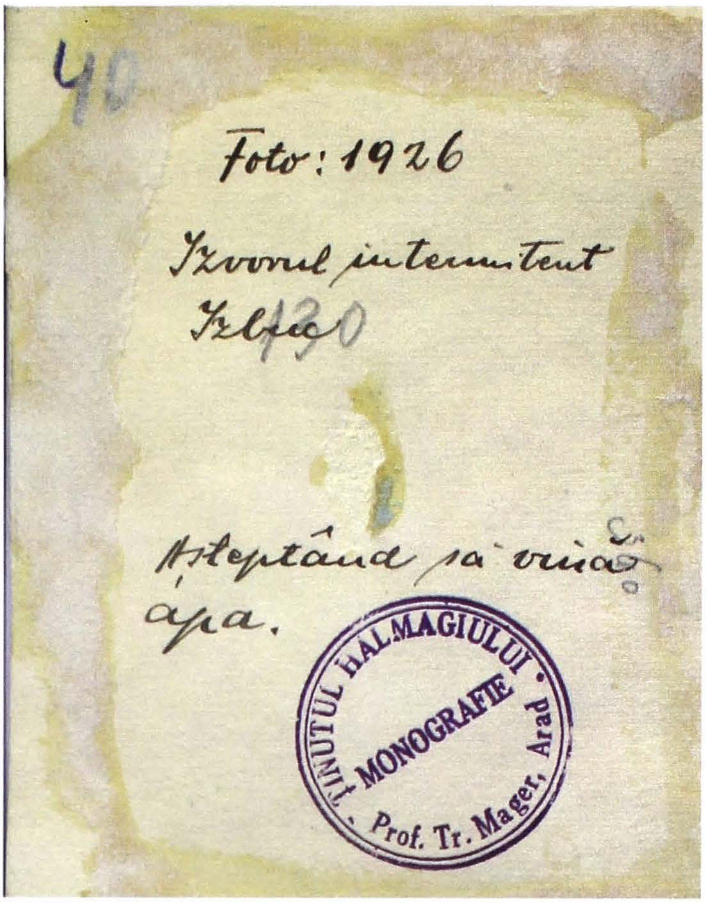

40

Foto: 1926

Izvorul intermitent

Izbuc 130

Așteptând să vină apa.

ȚINUTUL HALMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

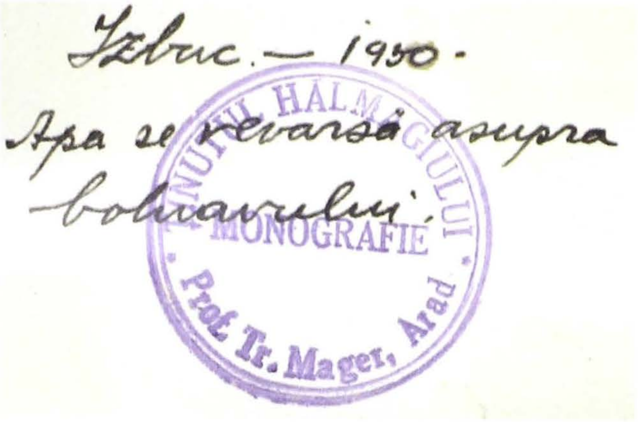

Izbuc. — 1930.

Apa se revarsă asupra bolnavului.

ȚINUTUL HALMAGIULUI · MONOGRAFIE · Prof. Tr. Mager, Arad

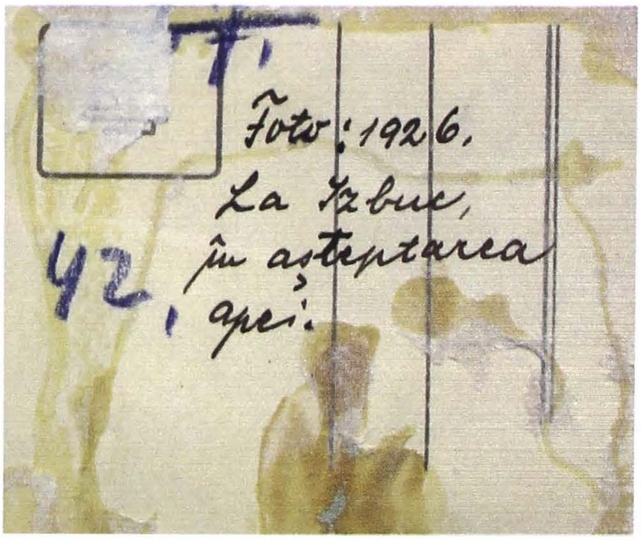

7.

Foto: 1926.

La Izbuc,

în așteptarea apei.

42.

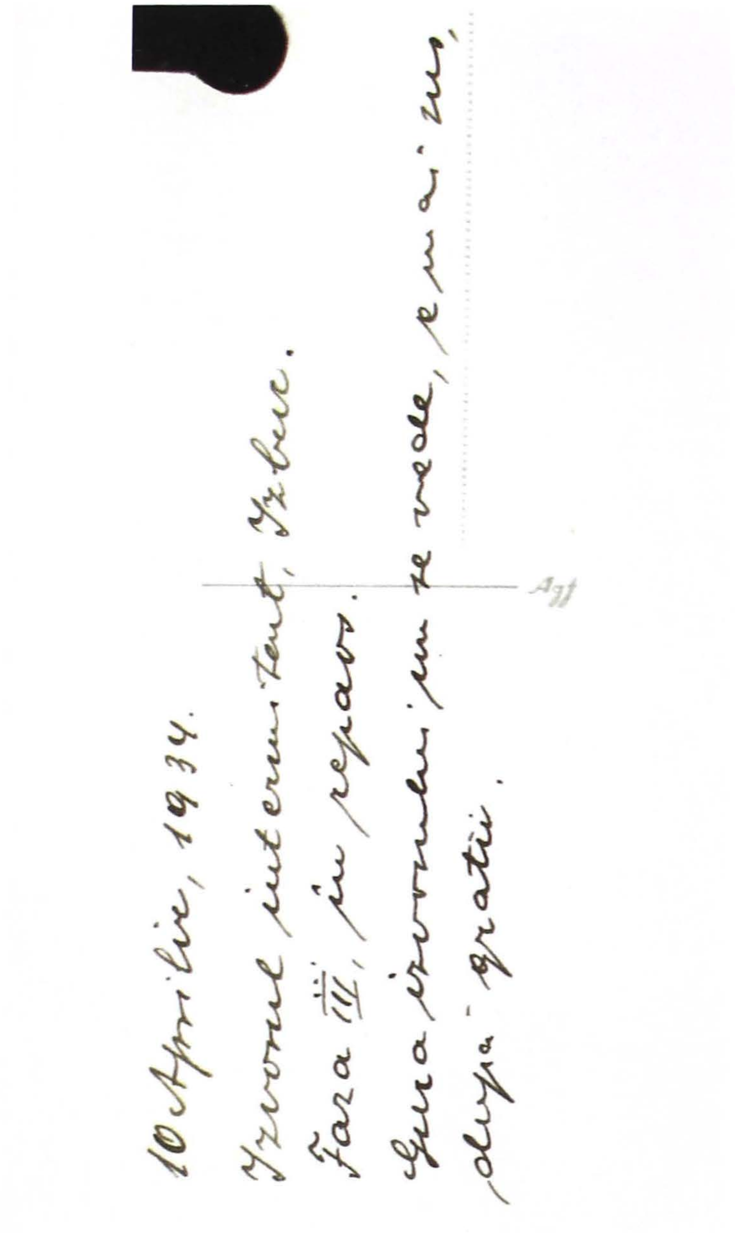

10 Aprilie, 1934.

Izvorul intermitent, Izbuc.

Faza III, în repaos.

Gura izvorului nu se vede, e mai sus, după gratii.

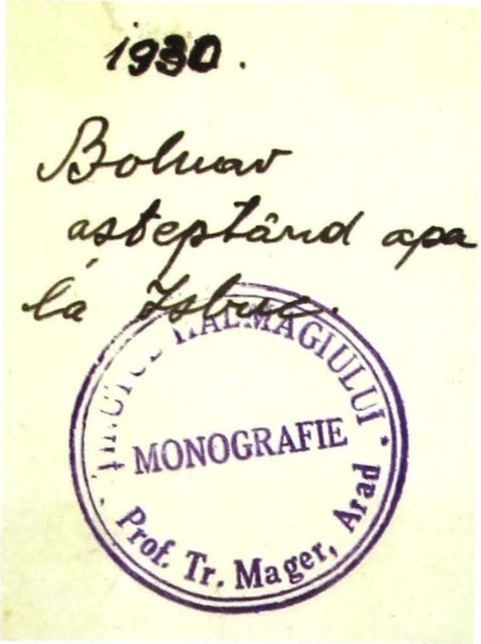

1930.

Bolnav aşteptând apa la Izbuc.

ȚINUTUL HALMAGIULUI
MONOGRAFIE
Prof. Tr. Mager, Arad

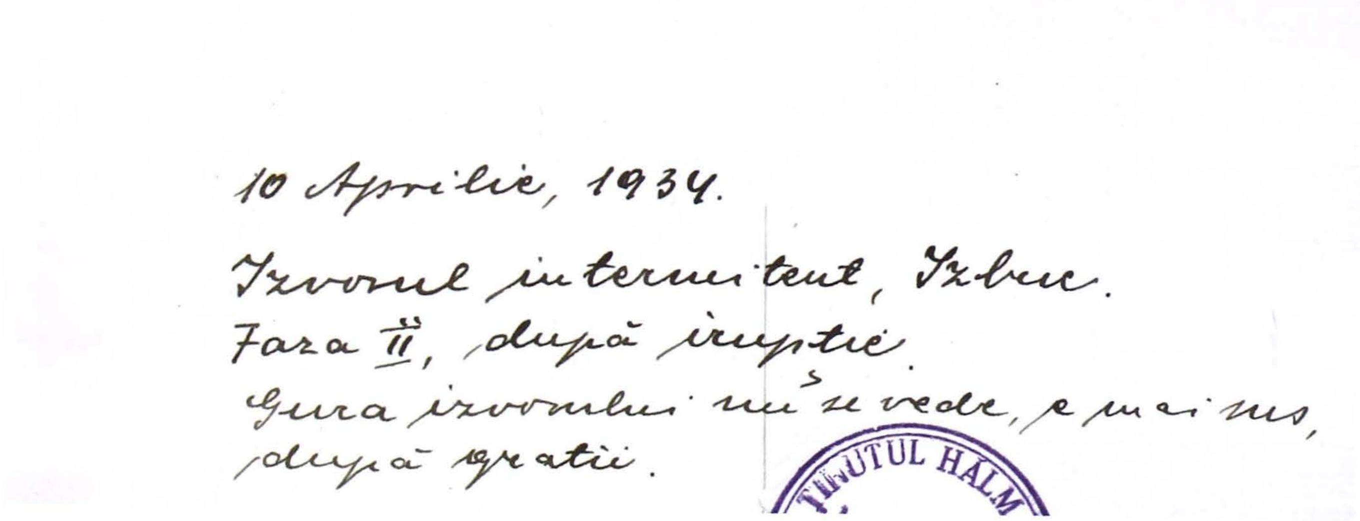

10 Aprilie, 1934.

Izvorul intermitent, Izbuc.

Faza II, după irupţie.

Gura izvorului nu se vede, e mai sus, după gratii.

ȚINUTUL HALM

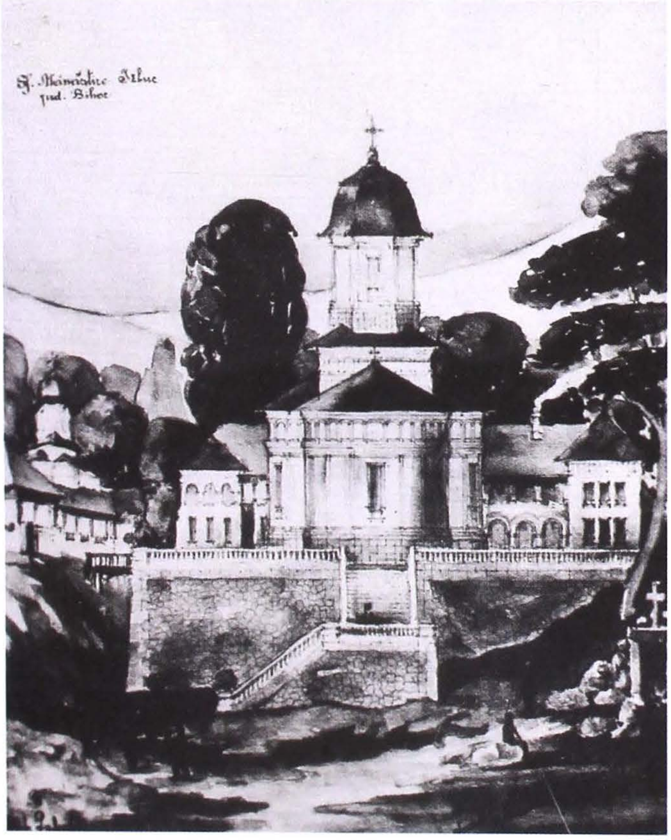
Sf. Mănăstire Izbuc
jud. Bihor

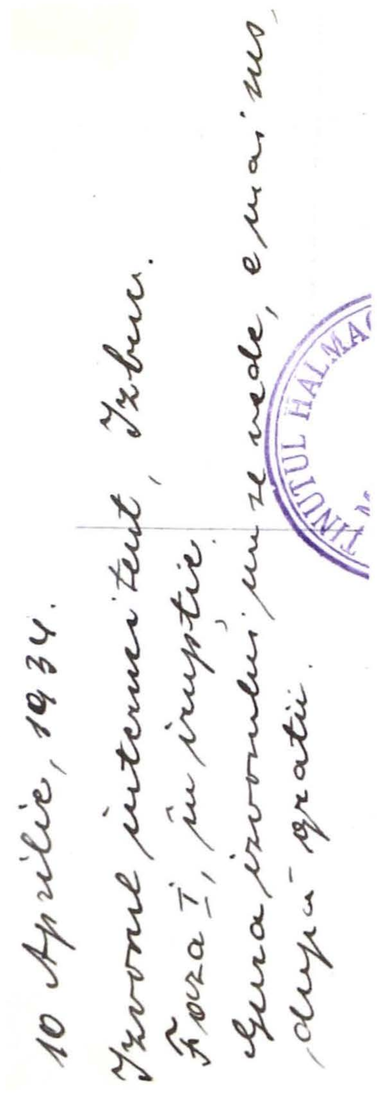

10 Aprilie, 1934.

Izvorul intermitent, Izbuc.
Faza I, în irupție.
Gura izvorului nu se vede, e mai sus, după gratii.

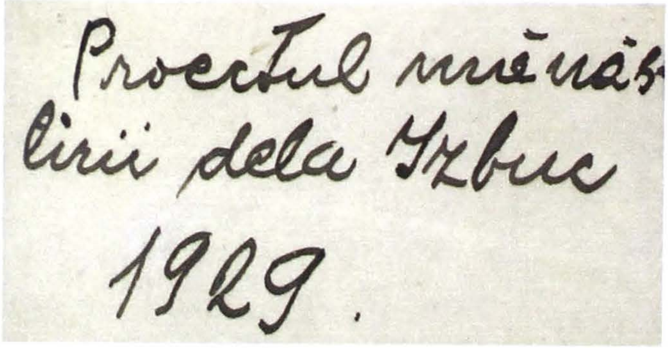

Procesul mănăstirii dela Izbuc
1929.

ISBN 978-973-0-13755-2